

Abstract

Stroh-Wollin, Ulla, 2008: *Dramernas svordomar – en lexikal och grammatisk studie i 300 års svensk dramatik*. Svensk dramadiolog 10 (FUMS Rapport nr 224). Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.

Swearing in the dramas – a lexical and grammatical survey of swearing in Swedish dramas from three centuries.

This study is a lexical and grammatical investigation of the 2 200 instances of swearing in a corpus of 45 plays from the 18th, 19th and 20th centuries, brought together within the research project *Drama dialogue through three centuries* at the Department of Scandinavian Languages at Uppsala University.

The report comprises two main sections, the latter being an alphabetic word list, extensively accounting for the different swear words and the conventionalized expressions these words take part in. The articles of the word list include grammatical classifications, meanings/pragmatic functions and etymologies. Being an account of a certain corpus, the articles also list the orthographic variants of the words/expressions used in the plays as well as their distribution on syntactic functions. Every syntactic function of a word or an expression is also specified with regard to the actual number of instances, play by play, and illustrated by at least one characteristic example from the corpus.

The prerequisites of the word list, e.g. the definition of swearing, complicated etymologies and the non-standard syntactic functions of swear words, are discussed in the first section of the report. This section also contains a number of diachronic analyses, mainly based on quantitative comparisons between the swearing in plays dating from the six different sub-periods that constitute the corpus. Thus, the frequency over time of swearing as a whole, as well as of the relative frequency of different kinds of swear words (e.g. celestial words versus diabolic, euphemisms versus non-euphemisms) and the shifting popularity of individual swear words, have been studied. Furthermore, grammatical investigations have been carried through. Among other things, it is shown how some expressions grammaticalize and develop new patterns for their distribution on syntactic functions.

ISSN 0348-5838

ISRN UU-FUMS-R-224-SD--SE

Universitetstryckeriet

Ekonomikum, Uppsala 2008

Innehåll

Förord 6

1. Introduktion 7

Del I. Om (dramernas) svordomar – redogörelse för utgångspunkter, resultat och slutsatser

2. Begreppet svordom. En bakgrund 13

- 2.1 Inledning: svärande, svordomar och fula ord 13
- 2.2 Vilka ord kan vara svärord? Den allmänna bilden 14
- 2.3 Vilka ord kan vara svärord? Den akademiska bilden 17
  - 2.3.1 Beskrivningen av svordomar i encyklopedier och forskning 17
  - 2.3.2 Ordböckernas framställning 22
  - 2.3.3 Sammanfattning 25
- 2.4 Uppkomsten av svordomar. Om svordomar och tabu 25

3. Begreppet svordom i denna studie 28

- 3.1 Svordomar – en del av lexikonet 28
- 3.2 En operationell definition av svordomar 28
- 3.3 Definitionen i praktiken 31
  - 3.3.1 Metafor eller svordom? 32
  - 3.3.2 Religiös språkhandling eller svordom? 33
  - 3.3.3 Att avgränsa religiösa kraftord 35
  - 3.3.4 Kan en svordom upphöra att vara svordom? 36

4. Material och metod 38

- 4.1 Dramakorpusen 38
- 4.2 Om dramer som språkhistorisk källa 39
- 4.3 Identifikation, beskrivning och sortering av svordomarna 42
  - 4.3.1 Allmänt om sorteringsprinciper och terminologi 43
  - 4.3.2 Ordlistans uppbyggnad 44
  - 4.3.3 Primära och eufemistiska svordomar 47
  - 4.3.4 Celesta, diaboliska och fekala svordomar 47

5. Etymologiska uppgifter 49

- 5.1 *Fan* 49
- 5.2 *Pocker* 52
- 5.3 *Böveln* och *knäveln* 53
- 5.4 *Tusan* 54
- 5.5 *Attan* och *sjutton* 56
- 5.6 *Hundan* och *katten* 57

6. Bearbetningar av materialet. Resultat och slutsatser 60

- 6.1 Vilka svordomar är vanligast? 60
  - 6.1.1 Fördelningen mellan celesta, diaboliska och fekala svordomar 60
  - 6.1.2 De vanligaste kraftorden 63
    - 6.1.2.1 Celesta ord 63
    - 6.1.2.2 Diaboliska ord 65
    - 6.1.2.3 Fekala ord 71
- 6.2 Svordomarna i ett grammatiskt perspektiv 71
  - 6.2.1 Presens konjunktiv, eller? 71
  - 6.2.2 Svordomarnas syntaktiska funktioner 74
    - 6.2.2.1 Interjektionella uttryck och icke interjektionella 74
    - 6.2.2.2 Infinita meningsmatriser? 76
    - 6.2.2.3 Ordlistans ”före- och efter-funktioner” 79
  - 6.2.3 Om grammatikalisering av vissa svordomar 81
    - 6.2.3.1 Några övergripande synpunkter rörande grammatikalisering och grammatikaliseringsen av satsformade svordomar 81
    - 6.2.3.2 Lovprisningsformler 84
    - 6.2.3.3 Böneformler 87
    - 6.2.3.4 Edsformler 92
  - 6.2.4 Celesta interjektioner 97
  - 6.2.5 *Fan* i nya funktioner 100
- 6.3 Kreativ förnyelse och strikta regler – en summering 105
  - 6.3.1 Lexikal kreativitet och nya ordbildningsmönster 106
  - 6.3.2 Utbytbara kraftord och reglerad optionalitet 106
  - 6.3.3. Svordomarnas pragmatiska och syntaktiska funktioner 107

Del II. Ordlista över dramernas svordomar

7. Ordlistans struktur 113

- 7.1 Övergripande om ordlistans innehåll och uppbyggnad 113
- 7.2 Ordartiklarnas innehåll och struktur 115
  - 7.2.1 Översikt 115
  - 7.2.2 Uppslagsorden, deras stavningsvarianter och kategorisering 117
  - 7.2.3 Ordförklaringar, etymologier och kommentarer till ord 119
  - 7.2.4 Förbindelserna, deras särskilda skrivningar och grammatiska kategorisering 120
  - 7.2.5 Om olika förbindelsers association till särskilda språkhandlingar och hur förbindelserna ska tolkas 121
  - 7.2.6 Kvantitativa uppgifter och syntaktiska funktioner 122
  - 7.2.7 Exempel och hänvisningar 125
- 7.3 Utländska svordomar 126

Snabbguide till ordlistan 128

Svenska svordomar 131

Utländska svordomar 181

Litteratur 183

Bilaga 1: Skådespel i dramakorpusen 188

Bilaga 2: Bruket av celesta, diaboliska och fekala svordomar i dramerna 190

Förord

Projektet *Svensk dramadialog under tre sekler* har sedan 1998 bedrivits vid Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. Igångsättningsanslag från universitetets språkvetenskapliga fakultetsnämnd gjorde det möjligt att välja ut, digitalisera och bearbeta en omfattande korpus av svensk dramatik från 1700-, 1800- och 1900-talet. Därefter kunde en bred analys av materialet påbörjas tack vara finansiellt stöd från Vetenskapsrådet 2001–2003. Trots att projektet inte längre uppbär finansiering pågår fortfarande forskningsaktivitet inom den ”dramagrupp” bland institutionens lärare som ända sedan projektstarten engagerat sig i arbetet. Ett 50-tal böcker, artiklar och rapporter i ämnet har hittills publicerats av gruppens forskare. Materialet har också kommit till användning för examensarbeten inom institutionen och därutöver utnyttjats av en rad forskare i och utanför Uppsala. För utgivning av denna rapport (lik-som nr 9) har särskilda publiceringsmedel beviljats av institutionen.

I föreliggande rapport, som sönderfaller i två delar, har Ulla Stroh-Wollin tagit sig an svärandet i dramakorpusen. Rapportens andra del upptar en i huvudsak uttömmande förteckning över alla uttryck i pjäserna som hon har valt att betrakta som svordomar. Det är fler än man tror! Vid varje uppslagsord ges också uppgifter om bl.a. varianter, frekvens och etymologi. I rapportens första del får begreppet svordom sin definition varefter Stroh-Wollin behandlar fenomenet ur en rad teoretiska infallsvinklar – t.ex. svordomars semantik, härledning och konstruktionsgrammatik. Här diskuteras också dramamaterialets representativitet för autentiskt samtalspråk och redovisas statistik över manliga och kvinnliga rollfigurs sätt att svära under olika århundraden. Mycket talar för att resultaten säger åtskilligt också om svärande i verkliga livet.

Rapportserien *Svensk dramadialog* ingår i *FUMS Rapporter* och kan beställas från FUMS, Box 527, 751 20 Uppsala (FUMS@nordiska.uu.se). Synpunkter på rapporterna tas tacksamt emot av författarna eller undertecknad som alla kan nås under adress Institutionen för nordiska språk, Box 527, 751 20 Uppsala eller fornamn.efternamn@nordiska.uu.se.

Uppsala i september 2008

Mats Thelander

1. Introduktion

Mest av en tillfällighet kom jag för ett par år sedan att fundera över hur svordomar uppkommer och utvecklas. Det slog mig då att jag på nära håll hade tillgång till en korpus med talspråkshärmande texter från 1700-, 1800- och 1900-talet, nämligen den dramakorpus som upprättats inom projektet Svensk dramadialog genom tre sekler vid Institutionen för nordiska språk i Uppsala. Här om någonstans borde man väl finna belägg på äldre tiders svordomar och svärande. Ingen i den dåvarande projektgruppen hade undersökt dramerna i just detta avseende, jag välkomnades att göra detta och fick omedelbart tillgång till hela materialet.

Redan vid en rätt flyktig bekantskap med några lite äldre dramer kunde jag konstatera att materialet var utmärkt för mitt syfte. Det antal svordomar man finner i de allra äldsta dramerna är visserligen inte överväldigande stort, men med tanke på att det rör sig om ord och uttryck som man över huvud taget knappt finner i andra texter från samma tid måste dramerna betraktas som en förnämlig källa till kunskap. En stor fördel var också att materialet utgjordes av en korpus som bragts samman utifrån genomtänkta principer när det gäller representativitet och tidstäckning och som fanns tillgänglig som datorfiler.

Det yttersta syftet med att undersöka svordomarna i en historisk korpus är förstås möjligheten att komma åt den diakrona utvecklingen beträffande svordomar och svärande i olika avseenden. I andra svenska studier om svordomar från senare tid är perspektivet i princip nuspråkligt. I lite äldre studier är perspektivet i och för sig ofta historiskt, men dessa arbeten uppmärksammar i första hand den rena förekomsten av sådana uttryck som sedermera kommit ur bruk eller olika svordomars etymologi. En korpus gör det möjligt att kvantifiera och systematisera på ett helt annat sätt.

Denna rapport handlar främst om svordomarnas plats i lexikon och grammatik i ett diakront perspektiv. Materialet som sådant är emellertid lämpligt även för studier i svärandet som socialt fenomen, och jag har tidigare bearbetat materialet även med sådana syften utifrån frågeställningar som ”vem svär hur – samt när, var och hur mycket?” och ”hur har svärandet förändrats över tiden?”. Redogörelsen i det följande för det grundläggande arbetet med att identifiera och sortera svordomarna i de olika dramerna i dramakorpusen är relevant bakgrund även till dessa studier.

Föreliggande rapport består av två delar, där del II utgörs av en ordlista över dramamaterialets samtliga svordomar och deras användning. I del I redovisas dels de principiella överväganden och annat arbete som föregått

sammanställningen av ordlistan, dels bearbetningar med resultat och slutsatser av materialet i den färdiga ordlistan.

Till det förberedande arbetet, som tas upp i den första delen, hör förstås problemet hur begreppet svordom ska definieras och avgränsas. Även om vi i allmänspråket kan tala om svordomar och kanske tror att vi har en något så när överensstämmande uppfattning om vilka ord och uttryck som räknas dit, så är begreppets innehåll inte självklart. Och saken ställs på sin spets om man bestämmer sig för att excerpera samtliga svordomar i en bestämd korpus. Ett problem är hur svordomar förhåller sig till fula ord: är alla fula ord svärord och är alla svärord fula? Här utgår jag ifrån en syn på svordomar som innebär att svaret på båda dessa frågor är nej. Det senare *nej*:et innebär att jag också behandlar en del ord och uttryck av mindre förargelseväckande slag, vilket har varit en metodisk nödvändighet, eftersom graden av fulhet av lätt insedda skäl inte är något bra operationellt kriterium på svordomar i en undersökning som denna. Å andra sidan menar jag att den avgränsning av svordomar jag använt också kan motiveras teoretiskt.

I ordlistan i rapportens andra del förtecknas alla svordomar i dramerna med kvantitativa uppgifter om användningen av enskilda ord och fasta uttryck i olika grammatiska funktioner. Arrangemanget har tjänat – och kan fortsatt tjäna – som underlag för vidare studier t.ex. beträffande svordomsrepertoarens förändring och svordomars grammatikalisering. Det kan emellertid påpekas att ordlistan inte bara är en materialredovisning, utan också kan användas att slå upp i. En del ordartiklar innehåller relativt omfattande kommentarer, och i vissa fall meddelas även slutsatser som inte framgår av rapportens första del (som t.ex. när ”ge fan ngt” övergår i ”ge fan *i* ngt”). Förutom de olika ordartiklarna förekommer dessutom en del artiklar av annat slag, t.ex. sådana som redogör för hur konstruktionstyper med likartad struktur eller funktion förhåller sig till varandra (t.ex. vad det är för skillnad mellan uttrycken ”det var (som) x”, ”det var x vad/att ...” och ”det var väl x (att/vad ...)”).

Redovisningen i rapporten har avgränsats i två viktiga avseenden. För det första har registreringen och bearbetningen av både praktiska och vetenskapliga skäl gällt endast de svordomar som faktiskt förekommer i dramakorpussens olika dramer. Det hindrar naturligtvis inte att det här och var kan finnas kommentarer och hänvisningar även till andra uttryck. Men t.ex. ordlistan förtecknar uteslutande svordomar ur dramerna. Detta innebär att det delvis är en slump vilka ord och uttryck ur språkets hela svordomsrepertoar som råkar finnas med här, men avgränsningen har setts som den enda praktiskt möjliga. Samtidigt utgör ordlistan därmed en klar och tydlig resultatredovisning av undersökningen av en specifik korpus, vilket trots allt har varit det primära vetenskapliga syftet.

Den andra avgränsningen ligger i tonvikten på lexikala och grammatiska aspekter, dvs. på svordomarna som sådana, medan svärandet som socialt fenomen som sagt inte står i centrum i detta sammanhang. Att göra en alldeles entydig uppdelning i detta avseende är emellertid inte möjligt och det har inte heller något egenvärde. Bl.a. återspeglas de olika uttryckens stilistiska valör, som ju kan ses som en lexikal egenskap, i deras bruk. Insikter i vem som använder vilka uttryck och i vilka sammanhang kan alltså vara en väg till kunskap om hur uttryck av olika typ värderades av samtiden. I den mån jag skaffat mig sådan kunskap om den stilistiska valören hos olika svordomar i dramerna (se t.ex. Stroh-Wollin 2007) redovisas naturligtvis också sådana uppgifter i ordlistan. Omvänt kan förstås rena frekvensuppgifter skvallra om vilka uttryck som vid skilda tidpunkter är populära och vilka som undviks och därmed säga något om tidens moral och värderingar (jfr Stroh-Wollin 2005). Det är i så fall självfallet väsentligt att formulera även sådana slutsatser.

Det skulle dock föra alltför långt att i detta sammanhang i någon djupare mening föra in det sociala perspektivet, t.ex. genom specialstudier i enskilda dramer och enskilda rollgestalters språkbruk. En korpusövergripande studie med den infallsvinkeln hade varit värd en egen rapport.

Rapportens båda delar kan läsas var för sig, genom att ordlistan har försetts med en egen inledning som förklarar dess innehåll och struktur. I någon mån innebär arrangemanget att viss information ges på två ställen, men strävan har varit att minimera överlappningen, och vid särskilda behov hellre använda korsreferenser än upprepa en utredning.

Del I

Om (dramernas) svordomar
– redogörelse för utgångspunkter, resultat och
slutsatser

2. Begreppet svordom. En bakgrund

2.1 Inledning: svärande, svordomar och fula ord

Den brittiske antropologen Ashley Montagu inleder ett kapitel i sitt stora pionjärverk *The Anatomy of Swearing* (1:a uppl. 1967) med följande mening: "Any word carrying an emotional charge is capable of serving the swearer as ammunition for his purposes" (Montagu 2001:90). Att författaren verkligen menar vad han säger framgår av en liten utläggning om "negativt svärande" några sidor längre fram i boken:

Negative swearing, one of the least acknowledged of the fine arts, consists essentially in the use of inoffensive and gentle words in a situation so frustrating that their very triviality carries a force that could hardly be achieved by any other means. (a.a. s. 96)

Montagu menar således att det som konstituerar svärande skulle vara det provokativa syftet; det infama, lena språkbruket skulle vara lika mycket "swearing" som nyttjandet av vulgära eller opassande ord. "Swearing" är med denna utgångspunkt inte beroende av några specifika ord alls.

I mitt arbete om svordomar har jag faktiskt intagit den diametralt motsatta utgångspunkten. Jag har letat efter de ord och uttryck som jag menar konstituerar svärande, men frigjort mig ifrån uppfattningen att sådana ord nödvändigtvis är opassande och provokativa.

På den förra punkten tror jag mig ha rätt gott stöd. Svärande innebär för de flesta, såväl lekta som lärda, och även i den engelsktalande delen av världen, bruk av vissa ord eller uttryck. På svenska talar vi om uttrycken som svordomar, ett begrepp utan direkt motsvarighet på engelska, medan ett enskilt ord som gör ett uttryck till just en svordom kallas svärord, eller på engelska swearword. (I ärlighetens namn bör det väl påpekas att också Montagu's *The Anatomy of Swearing* till största delen handlar om denna typ av svärande.)

På den andra punkten avviker jag en del ifrån både den allmänna uppfattningen om svordomar och från beskrivningar i mer auktoritativa källor. På något sätt, anses det, ska svordomar vara fula. Att människors åsikt om vilka ord som är fula växlat över tiden och att olika individer har divergerande uppfattningar om olika ords grad av anstötlighet är inte något större bekymmer för den vanliga språkbrukaren. Att ord är oklart definierade och avgränsade är vanligt och stör normalt inte kommunikationen nämnvärt. Men för den som verkligen ska klargöra vad en svordom är blir saken mera komplicerad, vilket också märks i litteraturen om svordomar. Talande är t.ex. föl-

jande slutsats ur en liten folkloristisk studie, Folk bander, av den danske folkminnesforskaren Hans Peter Hansen (1943:15):

[...] med disse Eksempler, der kunde øges med mange andre, kommer vi næppe Besvarelsen af Spørgsmaalet, hvad er en Ed? nærmere, end vi kan sige: I mange Tilfælde afhænger det hørte af ørene, der hører.

I detta kapitel kommer jag att presentera och diskutera svordomsbegreppet i såväl allmänspråket som mera auktoritativa källor. Eftersom det finns en gängse, implicit eller explicit uttalad, uppfattning att svordomar är normbrytande utgår jag här ifrån det perspektivet. Jag återkommer med en alternativ syn i nästa kapitel, där jag presenterar hur begreppet svordom använts i föreliggande studie.

Den övergripande frågeställning som redogörelsen nedan i huvudsak uppehåller sig vid är: Vilka ord kan vara svärord? Detta problem handlar bl.a. om huruvida det finns begränsningar på vilka fula ord som kan vara svärord och om vilka ord som är tillräckligt fula för att vara svärord. Kapitlet avslutas med en kort, kritisk diskussion om svordomar och tabu med utgångspunkt i tendensen att söka den gemensamma nämnaren för olika typer av svordomar i ett tabuerat ursprung.

2.2 Vilka ord kan vara svärord? Den allmänna bilden

Om man idag skulle be ett antal svenskar i olika åldrar och med olika social bakgrund räkna upp några svärord, så är det troligt att alla (som inte vägrade ta sådana ord i sin mun) skulle ha med åtminstone något av orden *fan*, *djävlar* eller *helvete*. Det är ord med mycket central ställning bland de svenska svordomarna och som odisputabelt tycks höra till kategorin. De har två fundamentala egenskaper gemensamt: dels är de hämtade från den diaboliska betydelsfären, dels uppfattas de som mycket fula eller åtminstone som tillräckligt grova för att passera som svärord.

Om andra ord skulle det troligtvis inte råda en liknande samstämmighet, bl.a. därför att man har olika uppfattning om presumtiva svordomars eventuella anstötthet eller därför att alla inte har samma uppfattning om vilka anstötliga ord som kan betecknas som svärord. Är *tusan* en svordom? Eller *herregud*? Hur är det med *skit*? Och *svartskalle*?

Jag föreställer mig alltså att de flesta språkbrukare tycker att en svordom bör kunna förknippas med någon sorts moraliskt normbrott, dvs. att det helt enkelt finns situationer där bruk av ordet är klart opassande på ett sätt som inte enbart kan förklaras utifrån ordets vardagliga karaktär. Att det bara är vardagligt eller talspråkligt räcker alltså inte. Sedan är det förstås dessutom så att ord kan vara mer eller mindre anstötliga.

Värderingen av ett potentiellt svärord skulle kunna markeras på en skala som den i figur 1 nedan. Denna skala löper från egentligen onämnbare ord över vulgära, ibland opassande och endast vardagliga eller talspråkliga ord till den teoretiska ändpunkten, neutrala ord, som i praktiken knappast är aktuell i sammanhanget. Gränsen mellan anstötliga och icke anstötliga ord har markerats mellan de ord som uppfattas som opassande åtminstone ibland och dem som bara är vardagliga/talspråkliga.

anstötliga ord			icke anstötliga ord	
eg. onämnbare	vulgära	ibl. opassande	vardagl./talspråkl.	neutrala

Figur 1. Värderingsskala för potentiella svärord.

Var och en kan nu placera in t.ex. de ovan nämnda orden, *helvete*, *tusan*, *herregud*, *skit* och *svartskalle*, någonstans på skalan i figur 1. Men detta innebär ändå inte att vi har ett enkelt sätt att bestämma vilka av orden som är svärord och vilka som inte är det. De hakar jag framhöll ovan kvarstår: dels gör inte alla människor exakt samma värdering beträffande vilka ord som är anstötliga och vilka som inte är det, dels är det inte självklart att alla anstötliga ord räknas som svärord.

Vi kan dock bortse från det senare problemet så länge vi bara beaktar traditionella svenska svärord, dvs. diaboliska ord, som *fan* och *helvete*, och ord från den himmelska, celesta, sfären som *gud* och *himmel*. Framför allt när det gäller den förra typen finns det också ett stort antal eufemistiska ersättningsord, *tusan* är ett sådant. För uttryck som bygger på ord av de här slagen, dvs. diaboliska och celesta ord inklusive eufemismer, skulle man kunna använda skalan i figur 1 som en allmän måttstock på hur mycket svordom uttrycket är i gemene mans mening, nämligen om man kunde ta hänsyn till ett större antal språkbrukares värdering.

Intressant nog föreligger det en enkätundersökning från 1970-talet som redovisar 95 vanliga svenskars syn på svärande av det här slaget (Andersson 1977). En av frågorna i undersökningen var vilka av ett urval uttryck som kunde betraktas som svordomar. Det visade sig att alla tyckte att ordet *helvete* hörde till kategorin, medan ungefär en tredjedel klassade även *tusan* på samma sätt och en fjärdedel menade att också *Herre Gud* skulle räknas in. Uttrycket *det var som sjutton* uppfattade 15 % som svordom, medan endast 8 % resp. 5 % tyckte att *himmel* och *fy katten* var det (a.a. s. 24).

Jag tolkar det här utfallet så att de tillfrågade skulle ha placerat in de olika uttrycken på olika ställen i skalan i figur 1, varvid alla ville se *helvete* till vänster om den avgörande gränsen mellan anstötligt och icke anstötligt,

medan alla övriga uttryck skulle hamna till vänster för en del och till höger för andra. Exakt hur långt till vänster eller höger kan nog variera en hel del, men det är inte osannolikt att man, utifrån de respektive procenttalen, skulle kunna sätta in de olika uttrycken i en implikationsskala, som visar en för de olika individerna (någorlunda) gemensam rangordning: *helvete* > *tusan* > *Herre Gud* > *det var som sjutton* > *himmel* > *fy katten*. En sådan rangordning skulle implicera att den som räknar uttryck till höger på skalan (t.ex. *himmel*) som svordom med all sannolikhet också skulle göra samma bedömning av uttryck längre till vänster (t.ex. *tusan*), men inte nödvändigtvis tvärtom.

En annan förmodan som svaren på den refererade enkäten ger upphov till är att svenskar numera ofta inte tycker att de celesta och eufemistiska uttrycken är riktiga svordomar. Skulle vi göra om undersökningen idag, är det mycket möjligt att procenttalen för dessa uttryck hade blivit ännu lägre än de var på 1970-talet. Hade undersökningen gjorts på 1870-talet däremot, så skulle, är min bedömning, åtminstone *tusan* och *Herre Gud* räknats som solklara svordomar av de flesta.

När det gäller andra uttryck än dem som kan räknas som diaboliska eller celesta är det inte säkert att värderingen av uttryckens anstötlighet är det avgörande. Ordet *skit* används numera bl.a. som interjektion ungefär på samma sätt som en del diaboliska ord; man kan alltså säga *Skit (också)!* som alternativ till *Fan (också)!* eller *Helvete (också)!*. Värderingen av exklamativt *skit* växlar nog, men det är säkert en försvarlig mängd svenskar som tycker att uttrycket ligger klart till vänster om anstötlighetsgränsen på skalan i figur 1. Ändå är det inte säkert att man är beredd att se det som en svordom.

Den här värderingen hänger samman med att svärande traditionellt har förknippats med ovarsamt bruk av ord med religiös anknytning; man ska inte, har det förkunnats från föräldrar, lärare och konfirmationspräster, obetänksamt åkalla Gud eller önska förbannelse över sin nästa. Den som vill reservera begreppet svordom för denna typ av språk vill inte beteckna *skit* med samma term, även om vederbörande tycker att ordet är lika fult. Ganska många människor gör emellertid inte den här reservationen, utan kan tänka sig att beteckna även ord utanför den religiösa sfären, t.ex. *skit*, som svordomar.

Ordet *svartskalle* är av en lite annan karaktär än de övriga. Det är ett typiskt tillmäle, dvs. ett skällsord som man riktar till någon i avsikt att förolämpa vederbörande. Många tillmälen, inte minst sådana som har med etnicitet att göra, kan uppfattas som nog så stötande. Ändå är det nog vanligast att man inte uppfattar ord som *svartskalle*, och inte heller t.ex. skällsord som avser den tilltalades bristande förstånd, t.ex. *idiot*, som svordomar, därför att ord av den här typen inte är förankrade i svordomssystemet i övrigt. Däremot finns det andra invektiver som utnyttjar ord eller ordled med sådan förank-

ring, t.ex. (*din*) *satan* eller *skitstövel*. Jag får anledning att återkomma till dessa, och andra, presumtiva svordomar.

Sammanfattningsvis kan man säga att trots att det allmänspråkliga ordet svordom inte brukar uppfattas som problematiskt är dess täckning och avgränsning oklar. Mest överens är man beträffande ord och uttryck som avser helvetet och avgrundsfursten och andra invånare i underjorden (*djävlar*). Det finns anledning att tro att sådana uttryck också står för en stor del av svenskt svärande idag. Om andra uttryck görs olika bedömningar, dels därför att en del ord som traditionellt räknats till svordomarna tenderar att bedömas som allt oskyldigare, dels därför att det råder delade meningar om vilka typer av fula ord som kan räknas som svärord.

2.3 Vilka ord kan vara svärord? Den akademiska bilden

2.3.1 Beskrivningen av svordomar i encyklopedier och forskning

Den som vill ha ett auktoritativt besked om vad en svordom verkligen är kan tänkas vända sig till ett uppslagsverk, där ju företeelser av de mest skilda slag förväntas definieras och beskrivas. Om man då av en händelse vänder sig till ett lite äldre verk bekräftas den traditionella bild jag beskrev ovan, nämligen att svärande handlar om att använda ord av celest eller diabolisk natur på ett oegentligt sätt. I t.ex. band 27 av Nordisk familjebok (1918) skriver skolmannen m.m. Julius Ebbe Centerwall följande i artikeln *Svärja* (bet. 2):

I hvardagslag som ett slags edsformel (eller förbannelseformel) använda namn på högre makter, goda eller onda, för att därmed bekräfta sitt tal. På det sättet användas Guds, Guds sons eller helgonens namn, de olika akterna i Kristi historia, den ondes och hans underlydandes benämningar eller ock förmildringar eller surrogat för allt detta. [...]

Bilden är fortfarande ungefär densamma i band 28 av Svensk uppslagsbok (1954), där artikeln *Svordom* har K.G. Ljunggrens signatur och en hänvisning till Erik Noreen, båda välkända nordister:

(edligt) bedyrande, förbannelse el. förstärkande 'kraftuttryck' såsom uttryck för vrede el. obehärskade reaktioner i allm. S. innehålla vanl. ord, som hänföra sig till himmelska (Gud, Jesus, Kristi kors, korsfästelse, fem sår, helgon, himmelen etc.) el. diaboliska (djävulen, näcken, helvetet [...]) begrepp. [...]

Bilden bekräftas också för danskans del i Hans Peter Hansens studie *Folkbander* från 1943, även om författaren menar att det inte alltid är så lätt att veta vad en svordom är:

Det vil vist forekomme de fleste overflødig at stille Spørgsmaalet: Hvad er en Ed? idet man straks tænker: Det er jo et Kraftudtryk, der indeholder et eller andet Djævelnavn eller også Guds Navn. Men Spørgsmaalet er langt fra saa lige til. (a.a. s. 10)

Men problemet ligger nu inte, påpekar Hansen, i uttryckets art, utan mera i att det i det enskilda fallet kan vara svårt att avgöra om ett visst uttryck ska uppfattas just som en svordom eller inte; ett exempel:

Velkendt er Historien om Martin Luther, der sluttede sin Tale i Rigsdagen i Worms med at sige: Her staar jeg, jeg kan – *Gud hjælpe mig!* – ikke andet. Ingen kan være i Tvivl om, at Udtrykket, Gud hjælpe mig, i dette Tilfælde er en from Bøn. Men, naar den ene af to Kamphaner i stor Vrede raaber: Nu skal jeg, *Gud hjælpe mig*, flytte dig! da er det lige saa iøjnefaldende, at samme Sætning er brugt som en truende [hotfull] Ed, og i andre Tilfælde bruges den bare som et intetsigende Munheld: Det ved jeg, *Gud hjælpe mig*, ikke. (a.a. s. 10f.)

Den här typen av svårigheter med att avgränsa svordomar får jag anledning att återkomma till. Men jag går inte vidare in på dem här, eftersom de inte har någon principiell betydelse för frågan om vilka ord som kan vara svärord. Principen att svordomar inte ska uppfattas (alltför) bokstavligt, utan främst används för att signalera känslor av olika slag eller för att ge allmänt eftertryck åt det man säger eller liknande, råder det stor samsyn om, oavsett hur man i övrigt definierar svordomar.

Låt oss i stället, mot bakgrund av citaten ovan, se vad anglisten Magnus Ljung skriver i artikeln *svordomar* i band 17 av Nationalencyklopedin (NE) som utkom 1995:

mer eller mindre tabubelagda uttryck som konventionellt signalerar känslor som ilska, smärta, förvåning och förakt eller som används för att ge eftertryck åt vad talaren säger. [...] Det som kännetecknar svordomar [...] är användningen av vissa speciella ord utan syftning på det som de normalt betecknar. Utropet *Skit!* anses t.ex. vara en svordom, medan samma ord i *Det låg en massa skit på golvet* inte är det. [...]

Skillnaden gentemot de tidigare beskrivningarna är uppenbar; här talas inte längre specifikt om ord från den religiösa sfären, utan allmänt om ”tabubelagda uttryck”, och betecknande är att det första anförda exemplet på en svordom är *skit*. Läser man hela artikeln ges även prov på de vanligaste diaboliska svärorden, men intressant nog nämns över huvud taget inga celesta svärord alls.

Tidsavståndet mellan artiklarna i Svensk Uppslagsbok och NE är ca 40 år, och en berättigad fråga är vad som har hänt under denna, relativt korta, period som kan förklara de ganska olika framställningarna.

Två i detta sammanhang viktiga språkliga förändringar har jag redan varit inne på. Dels är det allt färre som uppfattar de celesta uttrycken som svordomar, dels har svenskar i allt högre grad börjat använda ord som hämtats från andra betydelsesfärer än den religiösa i emfatiska funktioner. Det senare

gäller främst *skit* (i flera olika användningar), *skita i* och förstärkningsprefixet *skit-*, som inledde processen. I yngre generationer förekommer en ännu bredare repertoar som också omfattar ord av sexuell karaktär. Delvis rör det sig om import av engelska ord som *fuck* och *fucking*, men också rent svenska ord förekommer. I finlandssvenskt ungdomsspråk är ord som *fittig* 'djävlig' och *fittas* 'djävlas' väl etablerade genom påverkan från finskans *vittu* 'fitta' (Ivars 1998).

Ett intressant drag med de celesta svordomarna är att de nog under rätt lång tid har varit förbjudna bara i vissa kretsar, medan man i övrigt använt dem och fördragit dem med visst jämnmod, åtminstone så länge saken inte gick till överdrift. Även i de mer överseende miljöerna framhölls emellertid den religiösa normen av föräldrar och auktoriteter inom skolan och kyrkan, och barnen bibringades på så sätt vetskapen om att sådana uttryck egentligen var opassande och kunde väcka anstöt. Nu tror jag att denna sorts uppfostran har blivit alltmer ovanlig. Och i så fall kanske man kan dra slutsatsen att de celesta uttryckens försvagade svordomsstatus inte i första hand beror på att de blivit i någon avgörande grad mindre fula, utan helt enkelt på att man inte längre får veta att de är svordomar.

Att användningen av ordet *skit* i dess mera emfatiska funktioner är tämligen ny i svenskan förvånar många. Den allmänna interjektionella användning som exemplifieras i NE:s artikel från 1995 t.ex. är inte ens belagd i band 26 (*skallrig – skräpig*) av Svenska Akademiens ordbok (SAOB) från 1973. Den totala avsaknaden av ett rent exklamativt *Skit!* här är möjligen ett misstag, men man kan nog utgå ifrån att uttrycket knappast var vanligt (eller gammalt) när artikeln skrevs. Det mest interjektionella i SAOB:s artikel om *skit* är ett elliptiskt bruk av ordet i betydelsen '(det du säger är) strunt' (dvs. 'skit-snack'). Andra oegentliga användningar av *skit* är äldre, men kan i många fall betraktas som rent metaforiska. Också det material jag själv gått igenom bekräftar bilden; *skit* (med emfatisk och pejorativ funktion) används en hel del i de senare 1900-talsdramerna men, bortsett från något enstaka exempel på affixen *skit-* och *-skit*, inte alls dessförinnan.

Sammantaget innebär detta att beskrivningen i Svensk Uppslagsbok på det hela taget bör ha stämt väl överens med den allmänna bilden av svordomar vid mitten av 1900-talet. Man "visste" ju att inte bara de riktigt fula diaboliska uttrycken var svordomar, utan att detsamma gällde även de egentligen opassande celesta uttrycken. Och några andra var det inte aktuellt att ta ställning till.

Den faktiska språksituationen är annorlunda fram emot sekelskiftet. Den bild man får av artikeln i NE, att svenska svordomar i första hand utgörs av dels diaboliska uttryck, dels *skit*, är nog också i ganska god överensstämmelse med den allmänna uppfattningen. Att de celesta uttrycken inte längre räk-

nas som svordomar sägs inte i klartext, men att det är författarens mening bekräftas av framställningen i (densammes) Svordomsboken, där det sägs att svordomar som använder ord för helvetet, förbannelse och djävulen i svenskan och tyskan ”traditionellt [!] varit de enda gångbara vid sidan av de folkliga orden för avföring som *skit* och *Scheisse*” (Ljung 2006:64). Ordet *traditionellt* bör nog här uppfattas i ett mycket kort, modernt perspektiv, som en legitimering av att de nyaste uttrycken, av främst sexuell karaktär, inte nämns just här.

I ett lite längre perspektiv är det ju självklart att också en rad celesta uttryck fungerat som svordomar, och att de också traditionellt betraktats som sådana rätt länge. Så en fråga är när man övergav den synen. En annan fråga är när ordet *skit* började uppfattas som svärord. Man kan också fråga sig om det är självklart att de celesta uttrycken verkligen helt och fullt har förlorat sin svordomsstatus i de mer auktoritativa sammanhangen och om *skit* i samma kretsar verkligen helt och fullt erkänns som svärord.

Intressant nog utkom det flera olika svenska studier som belyste ämnet svordomar under 1900-talets senare decennier vilka kan kasta ett visst ljus över saken under vad som förefaller ha varit ett övergångsskede. Så sent som 1994 vill t.ex. Bo-A. Wendt i en liten uppsats om kraftuttrycken i den svenska Tintin-översättningen helt reservera termen svordom för uttryck med religiös anknytning. Författaren låter här rentav ”missbruk av gudsnamnet” konstituera det centrala svärandet (Wendt 1994:79 f.). Andra forskare är dock inte lika bundna till den traditionella uppfattningen.

I Ulf Telemans uppsats om de svenska svordomarnas grammatik behandlas företrädesvis de diaboliska svordomarna, men i någon mån tas även celesta uttryck upp, som *Herre Gud*, *Jösses*, *himla*, *välsignad*, *Gud sig förbarme*, *min själ*, *för Guds skull*, *Gud vet* etc. (Teleman 1987:78 ff.), vilket väl kan ses så att författaren själv trots allt erkänner dem som svordomar. Att man ändå befinner sig i en brytningstid framgår tydligt av följande ord: ”Bara för några decennier sedan var svordomar med Gud, Jesus, min själ etc. relativt allvarliga förseelser på många håll, men idag vill de flesta inte ens räkna in dem under svordomarna.” (a.a. s. 20) Om uttryck som *skit* och *skita i*, som inte utreds i uppsatsen, konstaterar författaren ändå att ”många svenskar” räknar dem till svordomarna, och det framgår att ståndpunkten inte ska anses orimlig (a.a. s. 19).

I Fult språk beskriver Lars-Gunnar Andersson (1985:93) uttryck som handlar om ”Gud, Jesus, änglar, helvetet och djävulen” som svordomar i trängre mening, medan begreppet svordom i en vidare mening kan omfatta också andra kraftuttryck; ett exempel lite längre fram i boken (s. 101) är *kyss mig i röven*.

Man kan också notera att Magnus Ljung i sin första bok om svordomar, *Om svordomar i svenskan och engelskan och arton andra språk*, från 1984, föregångaren till *Svordomsboken*, har samma principiella syn på svordomar som i NE-artikeln och den senare boken. I boken från -84 framstår emellertid de celesta orden inte som fullt så utspelade som senare, även om de diaboliska dominerar stort redan här. Också *skit* har en självklar position bland de svenska svordomarna i den tidigare boken.

Vid sidan av dessa svenska studier har jag också funnit en modern dansk undersökning av hur kvinnor i tre generationer svär, Rathje & Heidemann Andersen 2005. I denna studie räknas det med såväl celesta som diaboliska som andra typer av svordomar. Med denna utgångspunkt visar författarna att de olika generationernas kvinnor svär ungefär lika mycket, men de äldre använder i hög grad celesta uttryck som *herregud* och *gudskelov*, medan de yngsta visserligen gärna använder *sgu* (av *så gud hjälpe mig*), men annars hellre blandar *fanden* med *skide*, *pisse* och *fuck*.

På det hela taget tror jag att de refererade ståndpunkterna talar för sig själva. Men det finns anledning att något ytterligare kommentera den nya lite öppnare synen på svärord, där också ord som *skit* (och andra ord utanför den religiösa sfären) har en plats.

Som svar på frågan vad det var som hände under 1900-talets senare decennier som kan förklara olikheterna i encyklopediernas beskrivning av svordomarna har jag hittills uppehållet mig vid förändringar i vanliga svenskars värderingar och språkbruk. Men att vanliga människor använder och uppfattar *skit* som svordom är kanske ändå inte det enda skälet till att ordet nu ges denna ställning också i mera auktoritativa sammanhang. Det finns trots allt en rätt lång svensk tradition att använda begreppet svordom endast om uttryck med religiös anknytning. Därför har det säkert också varit viktigt för den nya synens genomslag att den haft vetenskapligt stöd i jämförelser med andra språk, inte minst engelskan, som använder ord från t.ex. den sexuella sfären i just de funktioner som vi tycker är typiska svordomsfunktioner, t.ex. *Fuck!* ~ 'Jävlar!'; *Fuck off!* ~ 'Dra åt helvete!'; *fucking* ~ 'jävla'. Detta komparativa perspektiv lanserades först dels i Ljung 1984 (*Om svordomar ...*), dels i Andersson & Hirsch 1985a/b, som är en jämförande studie av svärandet i svenskan och amerikansk engelska.

Genom att studera svärandet också i språk som talas utanför vår närmaste kulturkrets, har Ljung kunnat konstatera att det finns vissa givna motivkretsar i ordförrådet, ur vilka svärorden (enligt den öppnare synen) normalt hämtas. I artikeln i NE räknas fem sådana ämnesområden upp, i *Svordomsboken* urskiljs ett par ytterligare (Ljung 2006:62 ff.). De religiösa svordomarna är en typ, men det är också vanligt att man brukar ord för avföring, könsorgan, könsumgänge, ”pervers” sexualitet och incest. Andra förekommande motiv är

sjukdomar och döden. Vilket eller vilka svordomsmotiv som kommer till användning i ett visst språk är däremot inte självklart. I ett mera vidsträckt perspektiv lär svenskans koncentration kring det religiösa motivet vara ovanlig.

Skillnaden gentemot den anglosaxiska, eller den övriga västerländska, världen ska å andra sidan kanske inte överdrivas. I en studie av det engelska svärandet genom tiderna, Geoffrey Hughes: *Swearing. A Social History of Foul Language, Oaths and Profanity in English* (1991), framgår att den moderna engelska svärandet av icke-religiös natur alls inte är urgammalt. Kanske är svenskar – av någon anledning – bara lite sena med att utöka motivkretsen för svordomarna.

Den nämnda boken av Hughes behandlar, som också framgår av underrubriken, fult språk i allmänhet, trots att huvudtiteln är ”Swearing”. Något liknande kan sägas om Tony Mc Eney’s bok, *Swearing in English. Bad language, purity and power from 1586 to the present* (2006).¹ Mitt intryck av den anglosaxiska litteraturen är också att ”swearing” ofta griper över lite mer än det vi menar med svärande på svenska och t.ex. inbegriper invektiver av alla slag, dvs. även ord av typen *svartskalle* och *idiot*, som inte används i språkets svordomsrepertoar för övrigt och som inte utgår ifrån något av de typiska svordomsmotiven.

Även Andersson & Hirsch’s (1985a/b) jämförande svensk-amerikanska undersökning tar upp stigmatiserade uttryck som har med etnicitet och intelligens att göra. Annars är det min uppfattning att man i svenskt språkbruk som regel gör skillnad mellan tillmälen av denna art och svordomar. Samma syn tycks gälla i danskan; Rathje & Heidemann Andersen (2005) skiljer uttryckligen mellan ”bandeord” och ”skældsord”.

2.3.2 Ordböckernas framställning

Hur stort genomslag har nu den under senare decennier något förändrade synen på svordomar fått i andra språkbeskrivande instanser? För att få en liten uppfattning om den saken har jag sammanställt hur tre ordböcker presenterar ett antal ord som skulle kunna uppfattas som svärord (och som jag själv betraktar som sådana i min undersökning).

En alternativbeteckning till svordom i ordböckerna är kraftuttryck, och jag har noterat ifall ordböckerna använder någon beteckning av typen svordom,

---

¹ Utifrån t.ex. Mc Eney’s (2006) intresse för moralpanik beträffande ”bad language” förr och nu är det naturligtvis rimligt att ta hänsyn till olika sorters fult språk; det intressanta i sammanhanget är att bokens huvudtitel trots detta är *Swearing in English*. I Mc Eney 2007 (”The moral panic about bad language in England, 1691–1745”) har ”swearing” fått en något nedtonad roll.

kraftuttryck e.d. om de olika orden och i så fall vilken beteckning man väljer. Ofta används även en gradering, som ”mild”, ”lindrigare” e.d., vilket också noterats. Resultatet, som framgår av tablå 1, omfattar 4 celesta uttryck, 12 diaboliska samt ordet *skit*. De ordböcker som konsulterats är Nationalencyklopedins ordbok (1995), Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser (2003) samt 13:e upplagan av Svenska Akademiens ordlista (2006). Naturligtvis avser undersökningen endast de användningar av orden som skulle kunna betraktas som svärande; i första hand har jag gått på ordens användning som interjektioner (i sig själva) eller i uttryck av självständig karaktär.

Tablå 1. Jämförelse av tre ordböckers bedömning av typen svordom eller kraftuttryck beträffande några potentiella svärord.*

	NEO, 1995	Svenskt språkbruk, 2003	SAOL 13:e uppl., 2006
<i>Gud/ herregud</i>	försvagat i många utrop och mildare kraftuttryck	[utan markering]	[utan markering]
<i>himmel</i>	som kraftuttryck	allm. förstärkande	–
<i>jösses</i>	som mkt milt kraftuttryck	[utan markering]	milt kraftuttryck
<i>kors</i>	[utan markering]	[utan markering]	[utan markering]
<i>attan</i>	i lindrigare kraftuttryck	i mildare kraftuttryck	i lindrigare svordomar
<i>fan</i>	som svordom	i svordomar	i svordomar
<i>fanken</i>	mildare svordom	–	milt kraftuttryck
<i>fasen</i>	mildare svordom	milt kraftuttryck	milt kraftuttryck
<i>helvete</i>	ofta som rent kraftuttryck	svordom	äv. som rent kraftuttryck
<i>hundan</i>	i mildare kraftuttryck	–	milt kraftuttryck
<i>jävlar</i>	som svordom	i svordomar och kraftuttryck	svordom
<i>katten</i>	[utan markering]	i mildare kraftuttryck	[utan markering]
<i>kattsingen</i>	milt kraftuttryck	mildare variant av ...	milt kraftuttryck
<i>satan</i>	svordom	i svordomar	svordom
<i>sjutton</i>	mild svordom	i lindrigare svordomar	milt kraftuttryck
<i>tusan</i>	tämligen milt kraftuttryck	milt kraftuttryck	i svordomar
<i>skit</i>	[utan markering]	[utan markering]	–

* Uppgiften [utan markering] avser att ordet i den aktuella ordboken varken betecknats som svordom eller kraftuttryck (eller liknande); allmänna stilmarkörer, t.ex. vard. (vardagligt), har inte noterats. Beteckningen – innebär att ordet inte upptas (i den avsedda användningen) i den aktuella ordboken. Mörk skuggning innebär att ordet klassas som svordom, ljus skuggning att det klassas som mild(are)/lindrigare svordom.

För att kunna tolka utfallet bör man förstås ha någon uppfattning om hur begreppet kraftuttryck ska förstås, dvs. hur det förhåller sig till begreppet svordom. Mitt intryck är att det ibland används synonymt med svordom, men

annars med en vidare referens, varvid svordomar ses som en sorts kraftuttryck. I Nationalencyklopedins ordbok (NEO, 1995) ges följande definitioner:

kraftuttryck: ord eller fras som används för att uttrycka stark känsla särsk. ilska e.d.; ofta om svordom

svordom: ord eller fras som (främst) yttras i affekt och som normalt betecknar ngt tabubelagt eller heligt e.d.; ofta syftande på Gud el. djävulen; ibl. äv. anv. som utfyllnadsord i mindre nogräknat språk

NEO framhåller alltså de traditionellt religiösa uttrycken, faktiskt såväl celesta som diaboliska, såsom typiska svordomar, men lämnar dörren öppen för att också räkna andra uttryck till svordomarna. Enligt 13:e upplagan av Svenska Akademiens ordlista (SAOL, 2006) är en svordom ett ”grovt kraftuttryck” (medan betydelsen hos ordet kraftuttryck föresätts bekant), vilket bör innebära att SAOL renodlat anstötligheten som kriterium på vilka kraftuttryck som kan räknas som svordomar.

I praktiken visar det sig att samtliga ordböcker gör bruk av beteckningen svordom endast när det gäller vissa diaboliska uttryck. De celesta orden betraktas på sin höjd som milda kraftuttryck (bortsett från att NEO beskriver *himmel* som kraftuttryck utan mildrande reservationer). De diaboliska ord som vanligtvis uppfattas som grövst betecknas som svordomar; dessa är markerade med mörk skuggning i tablå 1. (Två av orden, nämligen *fan* och *satan* har också försetts med kommentaren ”kan väcka anstöt” i SAOL.) De övriga anges omväxlande som mild (e.d.) svordom (markerade med ljus skuggning) eller mildt (e.d.) kraftuttryck (utan särskild markering). Huruvida det är någon avgörande skillnad mellan milda svordomar och milda kraftuttryck eller mellan de olika gradmarkeringarna: mild, mildare och lindrigare, är inte uppenbart. Något konfunderad kan man också bli över beteckningen ”rent kraftuttryck” som både NEO och SAOL använder om *helvete*; i det fallet kan man misstänka att *kraftuttryck* snarast ska förstås som en synonym till *svordom*.

Om ordet *skit* kan man konstatera att användningen som interjektion inte tas upp alls i SAOL och att den i de båda andra ordböckerna inte karakteriseras vare sig som svordom eller kraftuttryck. Hur det ska tolkas är svårt att säga. Vad är ett uttryck av det här slaget om det inte är ens ett kraftuttryck? När det gäller de celesta svordomarna skulle man kunna misstänka att de kan sakna markering för att de uppfattas som så oerhört oskyldiga att t.o.m. beteckningen kraftuttryck känns för mycket. Men det är svårt att tro att ett *Skit, också!* inte skulle besitta minst lika mycket kraft som *Kattsingen, också!*.

Det sammantagna intrycket av ordböckerna är att redaktionerna inte har arbetat efter något särskilt system med den här delen av ordförrådet. Beteckningarna återspeglar alltså ingen specifik syn på vad svordomar är, eller när

en markering av ett ord som kraftuttryck är motiverad. Man kan misstänka att den enskilde redaktörens egen språkkänsla fått avgöra från fall till fall, ibland att en och annan tidigare värdering från en förlaga man bygger på fått kvarstå oreflekterat. Det senare är väl inte osannolikt när det gäller t.ex. SAOL:s beskrivning av uttryck med *tusan* som oreserverade svordomar.

2.3.3 Sammanfattning

Ska man således sammanfatta de etablerade språkbeskrivande instansernas uppfattning om svordomar måste man konstatera att det egentligen bara är forskare med särskilt intresse för just svordomar som företer en mera reflekterad syn. Längre var svenskt svärande, i såväl teorin som praktiken, liktydigt med att bruka ord från den religiösa sfären för att ”bekräfta” sitt tal. I takt med att svenskar också börjat nyttja andra ord för emfatiska ändamål har man börjat frångå den starka kopplingen till religionen, något som också är naturligt vid jämförelse med motsvarande språkbruk i andra språk. Man kan då identifiera vissa typiska motivkretsar, från vilka svordomarna i olika språk brukar hämtas (Ljung 2006:62 ff.). Religion är bara en sådan motivkrets. En annan är avföring, vilket innebär att ord som *skit* med denna utgångspunkt betraktas som en svordom, och teoretiskt är det inget som hindrar att alla de traditionella religiösa svordomarna kvarstår. I praktiken tycks emellertid numera de celesta uttrycken förefalla många svenskar (inklusive vissa språkforskare) alltför oskyldiga för att riktigt räknas.

2. 4 Uppkomsten av svordomar. Om svordomar och tabu

När man diskuterar svordomar ligger det nära till hands att man kommer in på begreppet tabu. Genom att koppla svordomars uppkomst till olika motivkretsar som alla kan förknippas, åtminstone teoretiskt, med olika tabun, så kan man tycka sig ha funnit en minsta gemensam nämnare för svordomar av olika slag. Men det finns all anledning att beakta att olika typer av svordomar uppenbarligen uppstår på olika vis och att tabuering kan vara ett sekundärt fenomen.

De ord som hämtas från den religiösa sfären t.ex. är som regel inte tabuerade i sig, men när de används i emfatiska funktioner kan de uppfattas som stötande. Andra svordomar däremot uppkommer genom ett utvidgat bruk av ord som redan är fula.

Den senare processen beskriver Lars-Gunnar Andersson i Fult språk (1985:83). Potentiella kraftuttryck identifieras där som sådana ord som är fula beträffande både innehåll och form; *skit* är ett bra exempel på just detta.

Folkliga könsord kunde också nämnas. När ord av den här typen får en utvidgad användning, där den egentliga betydelsen inte längre är aktuell, så uppstår ett kraftord. Detta har hänt med *skit*. Ett ord som *avföring*, som bara är fult beträffande innehållet men inte till formen, har däremot ingen svordomspotential alls.

Det här resonemanget passar emellertid inte så bra för att beskriva de religiösa svordomarnas uppkomst, i synnerhet inte när det gäller de celesta orden som ju faktiskt har ett ”fint”, ibland rentav heligt, innehåll. Men inte heller namn på den onda makten o.d. är generellt förbjudna eller onämnbare. När Andersson i ett tidigare kapitel (a.a. s. 48) placerar orden *satans* och *jävlar* i kategorin ord som är fula beträffande både innehåll och form, så är det visserligen en korrekt beskrivning av de uppkomna svordomarna, men det är inte en invändningsfri beskrivning av de ord de utvecklats ur.

Den bibliska benämningen *Satan* t.ex. kan beskrivas som en till formen neutral benämning på ett fult innehåll, och ordet *Gud* kan användas både neutralt och fromt om den goda makten. En del av svordomspotentialen för dessa ord ligger då i att de kan användas i uttryck av typen *ta mig Satan* eller *Gud bevara mig väl*. Man är inte, såsom med *skit*, beroende av att orden är fula i sig, dvs. att de är fula på uttryckssidan. Se jämförelsen i tablå 2 mellan orden *skit*, *Satan* och *Gud* beträffande värderingen av innehåll (betydelse) och uttryck (form) när det gäller ordens grundbetydelse.

Tablå 2. Jämförelse mellan orden *skit*, *Satan* och *Gud* med avseende på värderingen av ordens innehålls- och uttryckssida vid bokstavlig användning.

	<i>skit</i>	<i>Satan</i>	<i>Gud</i>
Innehåll	FULT	FULT	FINT
Uttryck	FULT	NEUTRALT	NEUTRALT

När ”fula” ord tas i bruk som svärord får man alltså en ny ful användning av ordet jämte den gamla. När ord som är neutrala på uttryckssidan utvecklas till svärord blir resultatet att ordet dels fortsatt kan brukas med den ursprungliga betydelsen på ett acceptabelt sätt, dels kan missbrukas eller användas oegentligt på ett sätt som eventuellt kan uppfattas som stötande.

Nu är för all del beskrivningen i tablå 2 inte hela sanningen. Att säga att ord som *Satan* och *Gud* är neutrala beträffande formen är relativt okomplicerat idag. Men även sådana ord kan periodvis vara mer eller mindre tabuerade, även i seriöst tal. När man t.ex. säger *hin håle*, *hin onde* eller *den lede* om djävulen kan det vara ett sätt att undvika att nämna potentaten i fråga vid sitt ”rätta namn”, enligt logiken ”när man talar om trollen, har man dem i far-

stun”. Förekomsten av sådana här eufemismer vittnar om att de neutrala benämningarna kanske inte alltid varit så neutrala.

Också heliga ting kan bli så heliga att vissa ord blir onämnbare. Detta gällde t.ex. israeliternas gud Jahve, som skulle omtalas som ”Herren”, och så är ordet också återgett i svenska bibelöversättningar. I den kristna traditionen har det aldrig varit lika förbjudet att nämna Gud, men det finns ändå eufemistiska omskrivningar i olika språk som vittnar om ett behov av distans till det heliga. I svenskan användes *Vår Herre* redan under medeltiden, på 1600-talet börjar man omtala Gud som *himlen* och på 1700-talet tillkommer *försynen* i samma funktion. (Enligt SAOB är orden *himmel* och *försyn* belagda i denna användning 1669 resp. 1763.)

En del av svordomspotentialen i ord som *Satan* och *Gud* kan alltså gå tillbaka på att man en gång överlag använde dessa benämningar synnerligen restriktivt. Å andra sidan tror jag inte att saken ska överdrivas för svenskans del, och under alla omständigheter är en primär tabuering inte nödvändig för att olika emfatiska uttryck ska uppstå. Att sådana uttryck sekundärt kan bli föremål för allmänt fördömande (t.ex. om de uppfattas som missbruk av den religiösa vokabulären e.d.) är inte riktigt samma sak.

Att den gemensamma nämnaren för alla sorters svordomar skulle vara att de hämtas från mer eller mindre tabubelagda begreppsält är således en sanning med modifikation. Man kan nöja sig med att notera att vissa semantiska domäner tillhandahåller ord som på ett eller annat sätt är laddade och därigenom tydligen lämpar sig för utökad användning i olika uttryck som signalerar känslor och emfas. När det gäller religiösa begrepp är det laddningen på innehållssidan som är avgörande, och begreppen kan avse både ”fina” och ”fula” (heliga och fruktade) företeelser. Svordomar av annan karaktär tycks i högre grad bygga på verkliga tabun och utnyttjar ”fula” ord, dvs. anstötliga ord som betecknar känsliga företeelser.

Trots att grunden för de emfatiska uttrycken således skiljer sig en del kan uttryck från högst olika motivkretsar intressant nog uppträda i mycket likartade funktioner. Och likheten är inte begränsad till det pragmatiska, utan gäller även syntaxen: jfr t.ex. fraser som *vad i helvete*, *vad i herrans namn*, *what the heck*, *what the fuck*.

För övrigt kan man notera att den emfatiska funktionen hos uttryck av det här slaget inte är beroende av att uttrycket uppfattas som anstötligt. Däremot förefaller styrkan i eftertrycket vara förknippad med uttryckets grovhet; den som säger *vad i helvete* signalerar en högre grad av irritation eller förvåning än den som säger *vad i herrans namn*. I vanligt språkbruk är det också de anstötliga uttrycken som vi uppfattar som de mest typiska svordomarna. Många vill som sagt inte se de oskyldigare uttrycken som svordomar alls, men något objektiva kriterium att i så fall fastställa exakt var gränsen går finns inte.

3. Begreppet svordom i denna studie

3.1 Svordomar – en del av lexikonet

I föreliggande studie har jag frigjort mig ifrån uppfattningen att svordomar ska vara ”fula”, eftersom det skulle leda till omöjliga gränsdragningsproblem. Värderingen av uttrycks anstötlighet varierar dessutom över tiden, och egenskapen är därmed en ännu mindre lämpad utgångspunkt för en diakron studie. Den teoretiska grunden är i stället att svordomar utgör en någorlunda väl avgränsad del av språkets lexikon, där uttrycken hålls samman av sina pragmatiska funktioner och grammatiska egenskaper snarare än av anstötlighet.

Med denna utgångspunkt behöver man inte ta ställning till om t.ex. *himmel* eller *sjutton* är tillräckligt fula för att vara svordomar. Det senare kan räknas till svordomarna lika väl som *fan*, därför att det i grunden fungerar precis som *fan* i uttryck som *fy fan/sjutton*, *vem fan/sjutton*, *ta mig fan/sjutton*, *det var som fan/sjutton* etc. Man behöver inte heller sortera ut ord som *himmel* för att det religiösa tabut mot sådana uttryck i princip upphört. Så länge *himmel* kan användas som interjektionellt uttryck för olika känslor (jfr: *O himmel så sött/vad dumt!* – *O helvete så sött/vad dumt!*) kan det fortsatt räknas som svordom.

Självfallet har på detta sätt en rad rätt oskyldiga uttryck kommit att klassas som svordomar. Resultatet känns emellertid på intet sätt orimligt, och de flesta kan nog hålla med om att flertalet uttryck i ordlistan trots allt kan betraktas som svordomar.

3.2 En operationell definition av svordomar

Men vilka egenskaper är det då som gör svordomarna till en speciell del av lexikonet? Vilka kriterier ska man använda för att identifiera dem?

En mer formell beskrivning av uttryck som konstituerar ”swearing” förekommer i Andersson & Hirsch 1985a (s. 5), där tre villkor urskiljs: uttrycken betecknar något tabuerat och/eller stigmatiserat, de ska inte tolkas bokstavligt och de kan användas för att uttrycka starka känslor och attityder. Man kan konstatera att beskrivningen ligger rätt nära den i Nationalencyklopedin (jfr citatet ovan). En liten skillnad är att beskrivningen i NE talar om uttrycken som ”mer eller mindre tabubelagda”, medan Andersson & Hirsch säger att uttrycket betecknar (”refers to”) något som är tabuerat. Det förra fokuserar på uttrycken i sig, det senare snarare på tabukällan. Andersson & Hirsch räknar dessutom stigma som grund för svärande; stigmatiserade ord är t.ex. sådana

som har med etnicitet och intelligens att göra (Andersson & Hirsch 1985b:53).

Som framgått ovan menar jag att kopplingen mellan svordomar och tabu är komplicerad, och jag har därför, i enlighet med resonemanget i avsnitt 2.4, funnit det mest ändamålsenligt att i stället utgå ifrån de svordomsmotiv som Magnus Ljung lanserar i NE och Svordomsboken (2006:62 ff.). Ett första kriterium på en svordom är då att den består av eller innehåller ett ord som är hämtat ur någon av de betydelsesdomäner som utgör svordomsmotiv: religion, avföring, könsorgan, könsumgänge m.m. I praktiken visar det sig att det av dessa endast är religion och avföring som är aktuella i dramamaterialet. Till svordomsmotiven räknas inte etnicitet och intelligens eller andra områden för stigma (enligt Andersson & Hirsch 1985a/b), vilket innebär att jag *inte* tittat efter ord som endast uppträder som skällsord och inte är förankrade i svordomssystemet för övrigt.

Det här är ett relativt enkelt operationellt kriterium, även om det föranleder vissa gränsdragningsproblem när det gäller den religiösa betydelsesdomänen, där man har att göra med en större begreppsapparat. Vid sidan av ord för de mest centrala religiösa begreppen som *Gud*, *Jesus*, *kors*, *djävul*, *helvete* etc. utgör även ord med mera blandad innebörd, som *själ* och *frid*, kandidater som kraftord. Jag återkommer till gränsdragningen i avsnitt 3.3.3 nedan.

Nu räcker det förstås inte med detta enda kriterium för att urskilja svordomar; alla de just uppräknade orden t.ex. kan ju användas utan att man svär. Det är alltså väsentligt att svärandet förutsätter att ordet eller de uttryck det ingår i inte används bokstavligt. Bokstavlig användning av s.k. runda ord, som ju kan uppfattas som stötande, är inte heller ett utslag av svärande.

Icke bokstavlig användning innebär dock inte, vilket också påpekas i en not i Andersson & Hirsch 1985a (s. 5), att man ska räkna med att uttrycken används metaforiskt i strikt bemärkelse. Uttrycket *Gud bevara mig* t.ex. är som religiöst uttryck en bön, men som svordom ett uttryck för motvilja och avståndstagande. Den sekundära funktionen har i det här fallet inte uppstått genom en bildlig tolkning av det primära uttrycket. Den kan i stället sökas i logiken att det som man har anledning att be om Guds beskydd mot bör vara vederstyggligt.

För vissa svärord är det emellertid svårt att frigöra sig helt ifrån ett metaforiskt ursprung. Svärord som *himla*, *djävla*, *djävlig* och *helvetes* – är inte de metaforiska? Intressant nog kan de ju jämföras med ord som *himmelsk*, *gudomlig*, *djävulsk* och *helvetisk*, som normalt inte betraktas som svärord. Vad är skillnaden?

Den uppmärksamme kan notera att orden *himla*, *djävla* och *helvetes* har en morfologi som avviker från vad som är normalt för adjektiviska ord. Det

hänger samman med att det egentligen rör sig om gamla genitiver (av substantiv): *himla* och *djävla* är fornsvenskt genitiv pluralis av *himmel* resp. *djävul*, medan *helvetes* förstås är genitiv singularis. Men om man bortser ifrån detta och från den uppenbara stilskillnaden mellan svärord av det här slaget och ord som *himmelsk* och *djävulsk*, har man inte då anledning att tro att även svärorden ursprungligen var lika bildliga som vi kan tycka att de andra orden är? Det är naturligtvis svårt att svara på om de var *lika* bildliga, men att inte betrakta dem som metaforiska över huvud taget är svårt.

Det enda sätt jag funnit att hantera potentiella svärord med metaforiskt ursprung är att försöka vikta bildligheten mot ordets pejorativa och/eller emfatiska funktioner. Om de senare har tagit överhanden, finns det anledning att betrakta ordet som svärord. Det är klart att detta leder till en del gränsdragningsproblem, vilket jag återkommer till i avsnitt 3.3.1.

Ett andra kriterium på en svordom kan därmed tills vidare formuleras så att en svordom inte ska tolkas bokstavligt och heller inte vara bildlig på ett alltför framträdande sätt.

Som jag ser det hänger svordomarnas förmåga att signalera känslor och attityder samman med detta andra kriterium. Om man inte använder potentiella svordomar vare sig bokstavligt eller metaforiskt, så gör man det som regel just för att signalera känslor, attityder och emfas. Ett ord som hämtats från någon av de för svordomar aktuella betydelsesdomänerna är inte bara en kombination av innehåll och form; det besitter även en ofrånkomlig eller potentiell laddning. Vid bokstavlig och även vid metaforisk användning är ordets referens avgörande för tolkningen, men om man inte använder sig av referensen annat än som klangbotten för laddningen, så är det naturligt, och självfallet också ofta avsikten, att laddningen blir framträdande.

Jag har därför inte sett något behov av att fokusera på svordomarnas förmåga att signalera känslor o.d. i ett speciellt kriterium. Däremot har jag bakat in saken i det andra kriteriet genom att vikta emfas mot bildlighet i de fall en viss metaforik trots allt bör ligga bakom svordomens uppkomst.

Hittills har jag i denna diskussion om hur svordomar ska kunna identifieras utgått ifrån att svordomar bygger på ord som hämtats ifrån den vanliga vokabulären. Men nu vet ju alla att man i svordomsuttrycken kan ersätta många av dessa ord med ord som inte används i övrigt. Ord som *tusan* och *jösses* t.ex. används ju bara i samma funktioner som de primära svärorden; man kan t.ex. inte gärna tala om *Jösses på korset*. Eftersom uttryck med sådana här ersättningsord naturligtvis är att betrakta som en sorts eufemismer, uppfattas och beskrivs de inte alltid som ”riktiga” svordomar. Så sker dock här. (Jfr exemplet med *sjutton* i kapitlets inledning.)

Men om man även ska kunna identifiera svordomar med hjälp av ersättningsorden måste kriterierna ovan kompletteras. Med de angivna kriterierna

kan man identifiera ett primärt skikt av svordomarna. Till detta primära skikt kan vi nu lägga ett sekundärt skikt som bygger på ersättningsorden.

Fortsättningsvis kommer jag tala om de speciella ord som svordomar bygger på som (primära och eufemistiska) kraftord, hellre än svärord. Den förra termen är tydligare kopplad till ordets laddning, vilket är relevant i detta sammanhang. Dessutom har jag en känsla av att man som regel tänker sig att ett svärord ska kunna fungera som svordom i sig självt. Det kravet har jag inte på ett kraftord. Ordet *själ* t.ex. är ett kraftord och kan användas i en svordom som *min själ*, men man kan inte säga *Själ!* eller *Själen, också!* e.d.

Därmed kan en operationell definition av begreppet svordom sammanfattas i följande punkter.

- En svordom är ett konventionellt uttryck som består av eller innehåller ett primärt eller eufemistiskt kraftord.
- Ett primärt kraftord är hämtat ur en betydelsesdomän som kan ge det en viss laddning. Till de domäner som kan komma ifråga hör främst religion, avföring, könsorgan och sexualitet. Även sjukdom och död kan fungera som svordomsmotiv. (Ord som kan vara stigmatiserade av andra skäl, t.ex. ord som pekar ut individer utifrån etnicitet eller (bristande) mental status, räknas i detta sammanhang inte som kraftord.)
- En svordom som bygger på ett primärt kraftord tolkas inte bokstavligt och kan heller inte ha en rent bildlig betydelse. Om en potentiell svordom kan antas ha ett metaforiskt ursprung är den avgörande faktorn om uttryckets emfas e.d. är tydligare än dess bildlighet.
- Ett eufemistiskt kraftord är ett ord som inte har någon användning utanför svordomarna, men som kan ersätta ett primärt kraftord i svordomar enligt ovan. Alla uttryck som består av eller innehåller ett eufemistiskt kraftord är därmed svordomar.

3. 3 Definitionen i praktiken

Den definition på svordom som jag använt i föreliggande studie har i stort fungerat bra vid excerpering av dramerna. Det hindrar inte att jag har ställts inför avvägningsproblem och ibland måst göra ställningstaganden i enskilda fall. Definitionen ovan och dess tillämpning kan därför behöva kommenteras något.

En god utgångspunkt i denna diskussion är insikten att yttranden kan avläsas på olika sätt; ett yttrande har dels ett rent informativt värde och säger något om världen, men det kan också signalera känslor och avsikter med uttalandet. I Karl Bühlers efterföljd talar Lars-Gunnar Andersson (1985:160 f.)

om yttrandets symbolfunktion, symptomfunktion och signalfunktion, där symbolfunktionen avser vad yttrandet säger om omvärlden, medan symptomfunktionen avser vad yttrandet säger om talaren och signalfunktionen hur det ska uppfattas av lyssnaren.

Utmärkande för prototypiska svordomar är att de senare aspekterna är starkt framträdande. I det här sammanhanget gör jag ingen tydlig åtskillnad mellan symptom- och signalfunktionen; jag tror att de är i hög grad sammanflätade. Vissa svordomar kan i stort sett ha renodlat den här sidan och saknar i princip självständig symbolfunktion. Detta gäller t.ex. interjektionella uttryck för frustration som *Helvete!* och *Skit!*. Här är ordens bokstavliga referens tämligen irrelevant, vilket också framgår därigenom att de som signal på t.ex. besvikelse är helt utbytbara.

Så enkelt är det emellertid inte alltid. Alla svordomar saknar inte helt betydelse vid sidan om den emfatiska funktionen. I vissa fall är dessutom det enskilda kraftordets egentliga referens väsentlig, vilket innebär att det inte kan bytas ut hur som helst. Den illasinnade uppmaningen *dra åt helvete* t.ex. förutsätter att kraftordet är en benämning på underjorden. Det viktiga här är att uttrycket som helhet inte tolkas bokstavligt.

3.3.1 Metafor eller svordom?

Den icke bokstavliga tolkningen av ett svordomsuttryck kan vara av olika slag. Relativt vanligt är att svordomen har formen av en språkhandlingsformel, varvid arten av språkhandling bestämmer den sekundära tolkningen. Ett uttryck som *dra åt helvete* kan t.ex. parfraseras med 'försvinn ur min åsyn'. Ibland, när uttrycket inte kan beskrivas som en språkhandlingsformel, ges tolkningen implicit av det som sägs explicit. Uttrycket *fan vet ...* betyder ungefär 'jag vet inte ...', enligt logiken 'jag kan inte veta det som endast fan kan veta'.

Som framgått ovan finns det emellertid också icke bokstavliga användningar av potentiella kraftord, eller uttryck som innehåller sådana, som inte räknas som svärande. Om en god människa omtalas som "ängel" eller en besvärlig tillvaro beskrivs som "ett helvete på jorden" betraktas det som ren metaforik. Den sekundära (metaforiska) tolkningens relation till ordens primära innebörd är här mycket tydlig, och ordens positiva resp. negativa laddning är av större vikt för symbolfunktionen än för signalfunktionen.

Men ibland är det så att laddningen i ett ord eller uttryck med svordomspotential i metaforisk användning inte i första hand verkar styrka den bildliga tolkningen utan har en mera självständig signalfunktion. Så har t.ex. *skit* betraktats i föreliggande studie. Ordet har därför medtagits bland svordomarna så länge det inte refererar till avföring och annan fysisk orenlighet (smuts).

Bemärkelsen 'skrot' (dvs. värdelösa saker) t.ex. hade kunnat betraktas som rent metaforiskt, men tanken är alltså att ordets laddning (dvs. värderingen av sakerna som värdelösa) medför en signalfunktion som är relativt stark och självständig i förhållande till den bildliga betydelsen. Av samma anledning har benämningen (*det här*) *lapphelvetet* – för den plats i Norrland där Staffan Göthes En uppstoppad hund utspelar sig – betraktats som svordom, trots att *helvete* i uttryck som *ett rent helvete*, *ett jordiskt helvete* m.fl. inte klassats så.

Som jag också varit inne på finns det en del adjektiviska kraftord som bör ha uppstått genom metaforisk användning: *djävla*, *djävlig/-t*, *förbannad/-t*, *helvetes*, *satans*, *himla*. Bildligheten är emellertid i dessa fall numera tämligen förbleknad. Som attributiva och adverbiala bestämningar har de mest allmänt förstärkande och, när det gäller de diaboliska orden, allmänt pejorativ innebörd. De nämnda orden kontrasterar, som nämnts, mot ord som *gudomlig*, *himmelsk*, *djävulsk*, *helvetisk* och *satanisk*, som normalt används i mycket klar metaforisk bemärkelse. De båda grupperna av adjektiv tycks alltså ha inrättat sig i en klar arbetsfördelning. Men detta har inte styrt mig när en person i Marika Stiernstedts Clearing anser sig ha "djävulskt tråkigt" och använder ordet *djävulskt* liktydigt med *djävligt*.

Också flerordsuttryck kan vara metaforiska, och det är inte heller här alltid självklart var man ska dra gränsen mellan de uttryck som domineras av den bildliga betydelsen (dvs. icke svordomar) och dem som domineras av signalfunktionen (dvs. svordomar). Här har t.ex. den emfatiska funktionen hos *helvete* ansetts dominera i *vara ett helvete att ...*, medan bildligheten setts som mera tydlig i *ha ett helvete*. Frasen *full i fan* har betraktats som svordom med hänsyn till att prepositionsvalet tyder på att det metaforiska ursprunget (som borde ge *full av fan*) är otydligt, medan frasen *ett hår av hin* räknats som i första hand bildligt. Sådana avgöranden är som sagt inte alls självklara, men antalet besvärliga fall av det här slaget är i sammanhanget rätt litet.

3.3.2 Religiös språkhandling eller svordom?

Det största problemet vid excerpering ger de olika celesta uttrycken. Det hänger bl.a. samman med att sådana svordomar till stor del uppstår ur uttryck för konventionaliserade religiösa språkhandlingar. Det kan i dessa fall vara svårt att avgöra om ett visst språkbruk är att betrakta som ett utslag av äkta religiositet eller om det är så rutinmässigt att man har anledning att klassa det som svärande. Naturligtvis sker "jurifikation" gradvis, och det ligger i sakens natur att övergången är glidande. Delvis måste man här förlita sig till rent mekaniska excerperingsprinciper.

Interjektionella uttryck som *Gud!*, *Herre Gud!*, *Jesus!* och *Himmel!* etc. har registrerats bland svordomarna, så länge ingenting i texten explicit markerar att talaren vänder sig till Gud i bön e.d. Det kan t.ex. stå att rollnehavaren knäpper händerna. Men det finns även andra tecken. I t.ex. Molières *Tartuffe* säger titelpersonen vid ett tillfälle ”O Himmel! förlåt honom den wedermödan han förorsakar mig”. Här följs den vokativa frasen av en imperativ riktad till Gud, vilket visar att man inte kan räkna den som svordom – att *Tartuffe* i själva verket hycklar måste man bortse ifrån. I något fall händer det också att en person riktar sig till Gud i direkt tilltal med *du*, så att man vet att den vokativa frasen är ”äkta”.

Det bör emellertid påpekas att det ganska sällan förekommer explicita tecken på att personen verkligen vänder sig till Gud med fraser av det nämnda slaget. Detta är inte helt okomplicerat, framför allt inte beträffande de pjäser av melodramatisk karaktär från sent 1700-tal och tidigt 1800-tal där sådana uttryck är mycket frekventa och religiositeten betydligt innerligare än i *Tartuffes* fall. Den rätt mekaniska klassningen av nästan alla rop på Gud som svordomar kan här uppfattas som väl okänslig. Samtidigt kan just mängden av fraser av detta slag tala i motsatt riktning; det är svårt att frigöra sig från känslan att åkallan av Gud blivit till ett maner och åtminstone ligger snubblande nära ett ”missbruk av Guds namn”.

Den successiva jurifikationsprocessen kan illustreras i hela sin vidd med sådana uttryck som *gubevars* och *guskelov*. Från början, måste man utgå ifrån, rör det sig om seriösa sätt att be till (*Gud bevare oss*) resp. lovprisa (*Gud ske lov*) Gud. Men den fasta, konventionaliserade, formen innebär en potential för ett vidare bruk, där den religiösa innebörden förbleknar och arten av den ursprungliga språkhandlingen leder till en ny användning, som kan betraktas som svärande. Så kan vi nu med *gubevars* och *guskelov* uttrycka rent avståndstagande resp. lätnad utan religiösa bitoner.

När uttryck som *Gud bevare oss* och *Gud ske lov* väl etablerats i sin emfatiska funktion kan de utvecklas vidare i en grammatikaliseringsprocess. Reducerade former som *gubevars* och *guskelov* är ett tydligt tecken på en sådan utveckling. De ursprungligen satsformade uttrycken uppfattas här som enskilda ord och kan uppträda satsintegrerat som i ”hon är *gubevars/guskelov* duktig i affärer”. Ingenting hindrar emellertid att vi parallellt fortsätter att använda den ursprungliga formen, även i ställningar där dess finita satsfunktion kan vara giltig, som i ”Gud bevare oss för hennes överraskningar”.

Flertalet av de celesta uttryck av konventionellt slag som man finner i dramerna kan ganska lätt klassas som svordom i den bemärkelse jag lägger i begreppet här. Uppträder uttrycket med en ortografi som avslöjar en fonetiskt reducerad form eller syntaktiskt på ett sätt som inte är förenligt med den ursprungliga användningen, är saken klar. Även utan sådana yttre tecken är

saken oftast okomplicerad, men självfallet finns det som alltid svårbedömda fall. De riktigt diskutabla uttrycken faller alla inom kategorin böneformler.

När det gäller denna typ har excerperingen inte skett lika mekaniskt som vid de vokativa fraserna. Det beror på att repliker som ”Må himlen välsigna er!”, ”Måtte Gud beskydda er!” och ”Gud välsigne dig!” nästan alltid framstår som ärligt menade. Man skulle naturligtvis mycket väl kunna använda uttryck av det här slaget på ett svordomsaktigt sätt, men det finns inget enda solklart fall av ett sådant bruk. Excerperingen har därför inte alls upptagit uttryck som bygger på verben *beskydda* och *välsigna*. (Detta hindrar inte att adjektivet *välsignad* medtagits.) Dessutom finns det ett fall av *så hjälpe mig Gud*, där man också måste tro att talaren faktiskt menar vad han säger, varför beläggat lämnats därefter.²

I övrigt har de flesta celesta uttryck med svordomspotential verkligen registrerats som svordomar. I den mån man anser dem som diskutabla svordomar bör de ändå kunna betraktas som klart svordomsliknande uttryck.

3.3.3 Att avgränsa religiösa kraftord

Som antydde ovan är det inte alltid alldeles självklart om ett ord är att uppfatta som ett religiöst kraftord eller inte. Vissa ord finner användning även utanför den religiösa begreppsapparaten, men kan ändå anses ha en särskild ställning i religiösa kontexter och räknas då som kraftord. Ett ord som *själ*, som framför allt används i frasen *min själ* men även i några andra uttryck med typisk religiös innebörd (t.ex. *fröjde själen*), har i dessa sammanhang utan tvekan klassats så.

Ett annat ord som också räknats som kraftord är *frid* i uttryck som *i fridens namn* (jfr *i Guds/Jesu/herrans namn*) och *frid med dess aska*, som därmed blir svordomar. Uttryck som bara innehåller ord av mer alldaglig karaktär, som t.ex. *i all världen*, betraktas däremot inte som svordomar ens om de uppträder i typiska svordomskontexter, som t.ex. *vad i all världen*. Sådana fraser ses snarare som svordomsersättningar.

Som en svordomsersättning kan man också se en fras som *på min ära*. Det är en sorts formel som i likhet med *min själ* kan användas för att betyga att man talar sanning e.d., men ’ära’ (i detta sammanhang snarast liktydigt med ’heder’) är knappast ett religiöst begrepp och frasen *på min ära* anknyter därför inte till något svordomsmotiv. Av detta skäl räknas den inte heller som svordom. Å andra sidan skiljer den sig från mer alldagliga svordomsersätt-

---

² Vändningar som *så hjälpe mig Gud* eller *så Gud hjälpe mig* är inte särskilt vanliga i svenskan. Detta är lite anmärkningsvärt med tanke på den långtgående grammatikaliseringen av samma uttryck i danskan, där slutprodukten *sgu* används ungefär som svenskans *minsann*.

ningar, genom att talaren faktiskt är seriös och sätter sin heder på spel. En liknande fras är *min sann* (av fsv. *a mina sann*), numera igenkännligt som adverbet *minsann* men ännu på 1700-talet skrivet i två ord, där *sann* betyder ungefär 'sannfärdighet' – eller 'hederlighet'.

Som celest kraftord har även verbet *bevara* klassats i uttryck som *bevare mig (väl)* och *bevars*, som är förkortade versioner av motsvarande uttryck med *Gud* som subjekt.

Som diaboliska kraftord har räknats olika verb och perfektparticip när de används i t.ex. i förbannelser resp. som rent förstärkande attribut/adverbial, även om de kanske inte alltid har en självklart religiös innebörd. Just de nämnda användningarna utgår emellertid ifrån en religiös tolkning, vilken naturligtvis inte ska förstås bokstavligen vid svärande. Med förbannelserna önskar man egentligen att någon (eller något) intas av djävulen eller måtte dömas till helvetet, medan den bokstavligen betydelsen hos de adjektiviska participen innebär att någon (eller något) är i hin ondes våld eller dömd (dömt) till det eviga straffet. Förutom *förbanna* och *förbannad* kan ord som *anfäktat* och *besitta* resp. *besatt* och *fördömd* användas på dessa sätt.

3.3.4 Kan en svordom upphöra att vara svordom?

Som jag ovan framhållit har ett uttrycks grad av anstötlighet i denna studie inte spelat någon roll för dess eventuella status som svordom. Det betyder bl.a. att en eventuell omvärdering av ett uttryck i sig inte är en tillräcklig orsak att anse att uttrycket upphör vara en svordom; uttryck som *O himmel!* och *Katten också!* fortsätter att räknas som svordomar, så länge de används på samma sätt som tidigare, hur oskyldiga de än kan te sig.

Men kan en svordom då inte upphöra att vara en svordom? Jo, det kan den. Ibland slutar man uppenbarligen att använda ett visst uttryck. Ingen svensk idag använder t.ex. ett ord som *pocker*, och då kan man i viss mening säga att ordet upphört som svordom. Men sådana fall är förstås okomplicerade.

Värre är det med uttryck som lever kvar men för vilka det ter sig allt mindre sannolikt att språkbrukarna kan härleda det ursprung som gett dem deras laddning. I detta sammanhang har sådana uttryck ändå räknats som svordomar, så länge de används på ett för svordomar karakteristiskt sätt.

Ett illustrativt exempel på detta är en grupp interjektionella svordomar som uppträder i 1700-talsdramerna och som redovisas i ordlistan i artikeln "vaserra tre m.fl." Dessa uttryck är en rest från den katolska medeltiden, då det svors friskt vid *Vars Herra tre* 'Vår Herres träd', dvs. korset, *Vars Herra fem under* 'Vår Herres fem sår', *Vars Herra mæn* 'Vår Herres män', dvs. helgonen, etc. På 1700-talet uppträder dessa uttryck i de mest fantasifulla och

urspårade varianter, och det är väl oklart hur god kännedom gemene man hade om deras egentliga innebörd. De kan ha framstått som rena nonsensramsor, men användes dock fortfarande som interjektioner.

Fonetisk nedslitning drabbar ju också, som vi sett, uttryck som *Gud bevare oss*. Den ovan exemplifierade varianten *gubevars* är fortfarande möjlig att förstå, men när den subjektlösa varianten *bevare oss* resulterar i *bevars* krävs det genast större fantasi. Också denna variant fungerar emellertid fortsatt som en typisk svordom. Något avgörande händer däremot då nedslitningen går vidare och ger oss den ännu kortare varianten *vars*. Detta *vars* används endast tillsammans med interjektionerna *ja*, *jo* och *nej* med en lite diffus betydelse av 'för all del', 'ganska' (efter *ja* och *jo*) resp. 'inte särskilt' (efter *nej*); *vars* räknas därmed inte som svordom.

Ett annat nedslipat ord är *män* i uttryck som *jaja män* o.d. Det antas ha sitt ursprung i edsfraser som åberopar Guds män eller heliga män e.d. (jfr *Vars Herra mæn* ovan). Detta ord har visserligen kvar en viss emfatisk funktion, men har liksom *vars* knutits till svarsinterjektionerna. Användningen av detta ord i dramerna har inte heller registrerats.

4. Material och metod

4.1 Dramakorpusen

Som redan framgått utnyttjar jag en textkorpus som redan förelåg då mitt intresse för svordomar och deras historia väcktes. Jag har alltså inte själv påverkat korpusens utformning, men jag har funnit den väl lämpad för mina ändamål. En viktig bevekelsegrund för att upprätta just en historisk dramakorpus är naturligtvis att det rör sig om talspråkshärmande texter, och att man därigenom ska kunna komma åt drag i språket och språkbruket som särskilt hör hemma i tal (och samtal) och som är svåra att fånga på andra sätt. Dessutom ges man förstås möjligheten att studera sådana drags funktion i dramat som litterär genre.

Jag ska här inte närmare gå in på det större projektet Svensk dramadiolog under tre sekler, inom vilket korpusen inrättats. Detta projekt är väl beskrivet i andra sammanhang, se t.ex. Melander Marttala & Östman 2000 för en kortare översikt från projektets start och Thelander 2007 för en välmatad sammanställning av resultat och slutsatser från projektet, ursprungligen presenterad våren 2006.

Själva dramakorpusen består av en datorlagrad textsamling av sammanlagt 45 dramer från 1700-, 1800- och 1900-talen, fördelade på sex perioder: det andra och fjärde kvartsseklet inom varje århundrade. De tre första perioderna är representerade med fem dramer var, de tre senare perioderna med tio dramer var. Ingen författare är representerad med mer än ett verk. Som man väl kan förvänta sig är de manliga författarna i majoritet. Kvinnliga författare ligger bakom ett drama i period 3 (1825–1850), fem dramer i period 4 (1875–1900), två dramer i period 5 (1925–1950) och tre dramer i period 6 (1975–2000). Man kan säga att könsfördelningen bland författarna är relativt representativ för respektive epok. Alla dramer är avfattade på prosa, vilket innebär att de tidigaste dramerna alla är komedier, eftersom 1700-talets tragedier alltid skrevs på vers. De senare dramerna får en alltmer varierad karaktär. I huvudsak består korpusen av helt svenska originalverk. Bland de tidigare dramerna har en del emellertid utländsk förebild; korpusens första drama är en rätt fri prosaöversättning av Molières *Tartuffe*, som i original är på vers, i några fall rör det sig om s.k. imitationer.

I bilaga 1 förtecknas de skådespel som ingår i dramakorpusen, fördelade på de sex perioderna. Den som önskar en utförligare presentation av korpusen och de enskilda dramerna hänvisas till den användarhandbok som upprättats

för korpusen: Melander Marttala & Strömquist 2001. I Strömquist 2003 sätts dramerna förtjänstfullt in i sin litterära och teaterhistoriska kontext.

4.2 Om dramer som språkhistorisk källa

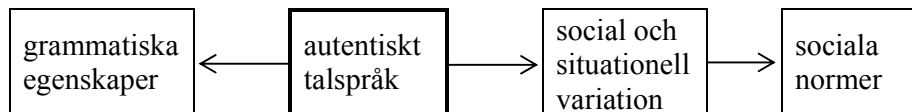
Ett antal skådespel från skilda epoker, hur representativa de än är i det ena och det andra avseendet, utgör självfallet inget direkt utsnitt av gångna tiders ”verklighet”. De svordomar jag, utifrån en viss definition, finner i t.ex. ett 1700-talsdrama behöver inte vare sig kvantitativt eller kvalitativt motsvara vad som skulle ha framkommit om jag i stället haft tillgång till inspelningar av autentiska samtal i motsvarande miljö. Snarast förväntar vi oss nog skillnader. Påpekandet kan uppfattas som en truism. Icke desto mindre gäller det att förhålla sig till saken, att ha någon uppfattning om vari skillnaderna kan tänkas bestå. Vi utgår ju trots allt ifrån att det ska vara möjligt att dra trovärdiga slutsatser ur materialet.

I mina svordomsstudier har jag ibland försökt att hänga upp mina tankar på något som jag, inspirerad av den s.k. källa-filterteorin i fonetiken, kallar filtermodellen. Den fonetiska teorin går i korthet ut på att tonala språkljud får sin speciella klangfärg genom att talapparaten fungerar som ett akustiskt filter på den sammansatta ton, dvs. en grundton med ett harmoniskt spektrum av övertoner, som uppstår då stämläpparna sätts i svängning, den s.k. ljudkällan. Genom att forma talrör och läppar på ett visst sätt åstadkommer vi resonans kring specifika frekvenser som kommer att dominera över andra deltoner. Man säger att det akustiska filtret förstärker tonerna kring vissa frekvenser och dämpar andra. (Se t.ex. McAllister 1994:78 ff.)

Utan att hårdra jämförelsen alltför långt går den filtermodell som jag tänker mig ut på att skillnaden mellan verkligt talspråk och en samtida dramatext bestäms av ett filter som förstärker visst språkbruk och dämpar annat. Om man vill komma åt det naturliga språkets variation med utgångspunkt i dramat måste man alltså på något sätt förstå hur filtret fungerar. Det säger sig självt att man inte i varje studie kan ta hänsyn till alla de faktorer som tillsammans utgör det totala filtret, men det är rimligt att man klargör i vilka avseenden man måste vara försiktig med sina slutsatser.

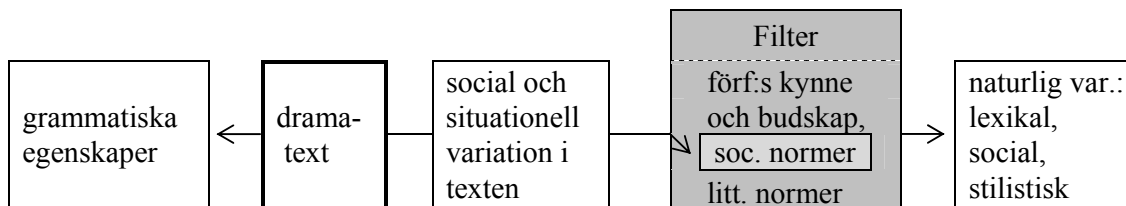
Om man studerar autentiskt talspråk, så utgår man ifrån ett rätt direkt vittnesbörd om hur användningen av ord och uttryck varierar socialt och stilistiskt. Kunskap om variationen kan i sin tur leda till slutsatser beträffande de sociala normer som styr det aktuella språkbruket. Denna tvåstegsprocess illustreras med de högerriktade pilarna i figur 2 nedan. (Pilens riktning från variation till normer avser alltså prioriteringsordningen vid forskning på dessa företeelser; vid språkproduktion är det förstås normerna som styr variationen.)

Den vänsterriktade pilen i samma figur visar möjligheten att, oberoende av den sociala och stilistiska variationen, även studera ordens och uttryckens grammatiska egenskaper.

Figur 2. Modell som visar hur autentisk talspråk kan fungera som direkt underlag för studier av lexikonenheter, dels beträffande deras grammatiska egenskaper, dels beträffande brukets sociala och situationella variation; via variationen är det möjligt att även komma åt de sociala normer som styr vårt ordval.

I figur 3 illustreras den mera komplexa situation som gäller för den som intresserar sig för ordbruket i äldre tider och inte har tillgång till autentiskt talspråk, utan är hänvisad till dramadialoger. Den sociala och situationella variationen i texten är då inte en direkt återspeglning av samma variation i naturligt språk. Den senare kan endast förstås indirekt genom hänsynstagande till det nämnda filtret (skuggat i figur 3), som ligger mellan textens och ”verklig hetens” språk.

Figur 3. Modell som visar hur dramatexter kan fungera som underlag för studier av lexikonenheter. Variationen i texten är inte en direkt, utan en filtrerad reflex av språkets naturliga variation. Slutsatser om den senare förutsätter hänsyn till faktorer i filtret som kan ömsom förstärka, ömsom dämpa bruket av olika ord och uttryck. Grammatiska egenskaper kan däremot studeras med dramatexten som direkt underlag.

Till de faktorer som konstituerar filtret hör författarens individuella temperament och vederbörandes avsikter med det enskilda verket, de litterära normerna vid tidpunkten ifråga och de sociala normer som då råder – bland annat. De sociala normerna kan samtidigt som de är en del av filtret vara ett studieobjekt i sig, vilket i figur 3 markerats genom en pil till den något ljusare rutan inuti det större filtret. Komponenterna i filtret går naturligtvis inte

att hålla isär helt och fullt. Tvärtom hänger de samman på olika sätt. De litterära normerna och de sociala är båda formade av samhällsutvecklingen, liksom varje människa, ehuru genetiskt unik, också är en produkt av sin tid.

När det gäller studiet av svordomarnas grammatik så fungerar det fiktiva talspråket i mångt och mycket bra som underlag. Man har ingen anledning att förvänta sig att dramatexterna skulle innehålla ogrammatiska sekvenser eller direkt konstiga användningar av svordomar. I den mån man tänker sig att en djupare interaktionell analys skulle berika kunskapen om svordomarnas grammatik får man väl visserligen tillstå att skrivna litterära dialoger nog inte kan ersätta inspelade autentiska samtal som underlag. Men det innebär inte att alla typer av samtalsgrammatiska reflektioner är omöjliga; svordomarnas pragmatiska och diskursiva funktioner är ofta påtagliga. Materialet lämpar sig därmed väl också för konstruktionsgrammatiska studier liksom för mer renodlat strukturella undersökningar.

Ett problem som är svårt att komma ifrån är dock att ett skrivet material ger liten information av prosodisk art, som hade kunnat vara upplysande t.ex. beträffande svordomarnas grad av integration i olika sekvenser. Är exempelvis ett uttryck som *ta mig fan* mitt inne i en sats att betrakta som ett inskott (ett mediant annex) eller som ett fullt utbildat modalt adverbial? Ibland är det tydligt att författare använder interpunktion och andra grafiska markeringar som spärrad stil eller versaler för att återge pausering och röstläge m.m., men långt ifrån med sådan konsekvens att materialet i detta avseende kan jämföras med ett inspelat.

Om man är intresserad av att registrera svordomarna som instanser av lexikonet, vilket jag självfallet också är, så är det okomplicerat i den meningen att varje belagt uttryck faktiskt finns. Åtminstone om man bortser ifrån att människors språkliga kreativitet sällan är så påtaglig som just när det gäller svordomar. Enstaka registrerade uttryck kan vara mycket tillfälliga skapelser. Mitt intryck är dock att så rätt sällan är fallet i det aktuella materialet.

Ett större problem är vilken slutsats man ska dra av att ett uttryck förekommer sparsamt eller inte alls i dramerna. Beträffande svordomar som är rikligt belagda kan man nog sluta sig till att de var vanliga också i det samtida talspråket. Men om ett ord eller uttryck är ovanligt eller saknas i materialet – beror det på att det verkligen inte användes i någon större utsträckning eller ens fanns eller på att det var så tabuerat att det helst inte skulle sättas på pränt alls? Blev det helt enkelt bortfiltrerat?

Naturligtvis kan vissa uttrycks stigmatisering innebära att bruket av dem undertrycks helt i dramerna. Samtidigt kan olika svordomars laddning ha använts som litterärt stilmedel för att t.ex. karakterisera rollfigurer eller markera frustration. Detta är på ett sätt tacksamt för den som intresserar sig för svä-

randets sociala variation. Systematiska skillnader i bruket av svordomar mellan rollpersoner av olika kön eller social tillhörighet skvallrar sannolikt om tidens sociala normer. Å andra sidan bör man vara uppmärksam på att författaren även kan rita i konturerna genom att t.ex. överdriva de sociala skillnaderna i svärandet.

Ett särskilt problem vid diakrona studier är att det s.k. filtret i sig förändras över tiden. De olika faktorer som inverkar på filtreringen kan ha olika vikt vid olika tidpunkter och är dessutom sammanflätade på ett inte helt överskådligt sätt. Burleska inslag passar t.ex. bättre i en komedi än i ett allvarligt drama med ett seriöst budskap, samtidigt som preferensen för olika genrer växlar med tiden; sympati för kvinnlig emancipation vinnns i ett första skede med kvinnofigurer av oklanderlig vandel, osv.

Eftersom varje drama är en unik produkt finns det små möjligheter att hålla den ena eller andra variabeln konstant, men genom att ta hänsyn till flera verk vid varje undersökningsperiod kan man åtminstone reducera risken för snedvridning av resultaten p.g.a. någon egenhet hos en enskild författare. I övrigt måste slutsatser av stilistisk eller social natur helt enkelt bara dras med viss försiktighet och med hänsyn till tidens strömningar inom och utom dramatiken. Försiktighet innebär t.ex. att inte dra för stora växlar på små kvantitativa skillnader. Som alltid gäller också att kvantitativa studier kan kompletteras med kvalitativa. I viss mån kan även metakommentarer om svärande i dramerna och andra samtida vittnesbörd vara användbara.

Sammantaget kan man säga att så länge man håller sig till studier i svordomarnas lexikon och grammatik, så är materialets fiktiva karaktär ett mindre bekymmer, även om man inte kan utesluta att i och för sig vanliga uttryck i normalt talspråk är svagt eller inte alls representerade. Vill man studera svärande som socialt fenomen krävs större hänsynstagande till materialets natur. I denna rapport anläggs företrädesvis det förra perspektivet, men som framgått går de båda infallsvinklarna inte att hålla helt isär.

4.3 Identifikation, beskrivning och sortering av svordomarna

Svordomarna i korpusens 45 dramer har excerperats för hand utifrån den operationella definition som presenterades i kapitel 3. Excerpteringen har avsett varje enskilt belägg, så att kvantitativa uppgifter beträffande användningen av enskilda kraftord och olika svordomsuttryck kunnat registreras.

Alla ord och uttryck, och deras användning, presenteras i formen av en ordlista i rapportens del II. Denna del inleds med ett kapitel som ger en mera utförlig genomgång av ordlistans uppbyggnad (kapitel 7). I avsn. 4.3.1 och

4.3.2 nedan ges dels några övergripande synpunkter på sorteringsprinciper och terminologi, dels en kortfattad beskrivning av ordlistans uppbyggnad.

Avsnitten 4.3.3 och 4.3.4 tar kort upp andra indelningsgrunder för svordomarna än sådana som fått utslag i ordlistan. Det gäller dels uppdelningen mellan primära och eufemistiska uttryck och variationen inom den senare gruppen, dels kategoriseringen av svordomar med hänsyn till vilken betydelse domän kraftordet hämtats ifrån.

4.3.1 Allmänt om sorteringsprinciper och terminologi

Många framställningar om svordomar presenterar olika sätt att typologisera svordomar och svärande. I vissa fall görs detta av teoretiska skäl, i andra fall mest av praktiska. Man kan göra indelningar på pragmatisk grund; ett exempel på detta är Ashley Montagu's (2001:105 f.) indelning av svärandet i abusive, adjurative, asseverative, ejaculatory, execratory, expletive, hortatory, interjectional och objugatory swearing. Man kan också göra grammatiska indelningar; olika varianter finns i flera av de tidigare återopade svenska studierna om svordomar, medan Taylor 1975 är en inte helt lättillgänglig framställning av svordomarnas grammatik i australisk engelska. I vissa undersökningar finner man för övrigt kategoriseringar som – samtidigt – tar hänsyn till såväl grammatiska som pragmatiska egenskaper. Detta gäller t.ex. i Mc Enery 2006 där ordet *fucking* kan vara bl.a. "adverbial booster" som i *fucking awful* och "emphatic adjective" som i *the fucking car* (a.a. s. 32).

I föreliggande studie har jag inte utgått ifrån någon färdig indelningsgrund eller modelltypologi för svordomar. Valet att presentera de excerperade uttrycken i en ordlista har ställt frågan om sortering på sin spets, och det blev uppenbart att arbetet med beskrivningen som sådan måste utarbetas från grunden, för att passa materialet i dess helhet. Inte heller allmänna, eller specialinriktade ordböcker som Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser (2003) – eller för all del Stora fula ordboken (Dagrin 2004) – har kunnat fungera som modell.

En princip för arbetet har varit att varje ord och uttryck kan och ska kategoriseras på flera olika och i princip oberoende sätt. Detta för att det i efterhand ska vara möjligt att studera svordomarna ifrån skilda infallsvinklar. Det ska alltså vara lika lätt att intressera sig för t.ex. utvecklingen beträffande svordomarnas adjektiv som för edsformlernas användning som för vilka uttryck som kan fungera som modala satsadverbial. Därmed har både enskilda kraftord och mera utbyggda svordomar förtecknats och beskrivits efter såväl grammatisk kategori som betydelse och ursprung som syntaktisk användning.

Användningen av ett par termer i ordlistan och i arbetet för övrigt kan behöva kommenteras något. Begreppet *fras* t.ex. har reserverats för uttryck som

är fraser i grammatisk mening. I renodlat lexikologiska sammanhang används ju beteckningen ibland även för andra typer av konventionaliserade kollokationer, men det undviks således här. I stället nyttjas termen *förbindelse* som samlande beteckning för svordomsuttryck om flera ord; denna term täcker alltså såväl fraser i grammatisk bemärkelse som satser och konstruktioner av annat slag.

Vissa uttryck karakteriseras vidare efter sin utformning med en beteckning för en språkhandling, som förbannelse, ed m.fl. (se vidare avsn. 4.3.2 nedan). Med detta avses att uttrycken är en sorts formler som har sitt ursprung i uttryck för respektive språkhandling, inte att svordomarna som sådana används som egentliga förbannelser, eder etc. Man skulle också kunna säga, med hänvisning till t.ex. Arnovick 1999 (kap. 5), att beteckningarna avser lokutionen, inte illokutionen.

I kapitlet "Subjectification in the common curse" i boken *Diachronic Pragmatics* intresserar sig Leslie K. Arnovick (1999) för hur och när verkliga förbannelser övergår i svordomar. Därmed är det viktigt för författaren att skilja mellan uttryckets "locutionary structure" och dess "illocutionary function" (a.a. s. 92). Med det förra avses det konventionaliserade uttrycket som sådant, och Arnovick använder ett begrepp som "(religious) curse" just i denna bemärkelse. Uttryckets "illocutionary function" beskrivs däremot som "declarative" om uttrycket ska uppfattas bokstavligt (som då förbannelsen verkligen är avsedd som en förbannelse) och som "expressive" om uttrycket övergått i en svordom och således inte ska uppfattas bokstavligt.

I denna undersökning är alla uttryck att betrakta som svordomar; de primära illokuta funktionerna är därmed inte längre aktuella för förbindelser av denna typ. Den sekundära illokutionen framgår i princip genom förklaringen i form av en närsynonym eller pragmatisk beskrivning. (Termer som deklarativ och expressiv används här endast om satser av viss formell struktur.)

4.3.2 Ordlistans uppbyggnad

Ordlistans artiklar utgår ifrån de enskilda kraftorden, vilka förtecknas i alfabetisk ordning. I den mån ett kraftord används i olika fasta uttryck behandlas dessa som särskilda förbindelser efter artikelhuvudet inom respektive ordartikel, sinsemellan alfabetiskt sorterade.

Artikelhuvudet behandlar det enskilda kraftordet och ger dels information som är oberoende av dess användning i specifika kontexter, dels uppgifter som avser användningen i den aktuella korpusen. Till det förra hör grammatisk kategorisering, ordförklaring samt eventuellt etymologiska uppgifter o.d. Till det senare hör redovisning av eventuella ortografiska varianter (t.ex. *jäk-*

la i stället för *djäkla*), eventuellt uppgifter om ordets totala förekomst i svordomar i de olika dramerna samt en redovisning av i vilka syntaktiska funktioner kraftordet används när det inte förekommer i flerordsförbindelser, med uppgifter om antalet belägg i de olika dramerna och belysande exempel.

Redogörelserna för de olika förbindelserna följer ett liknande mönster. Ytterligare etymologiska uppgifter än dem som redan ges i artikelhuvudet är dock inte aktuella. I gengäld noteras här om uttrycket har form av en viss stereotyp språkhandling; *gud ske lov* och *ta mig fan* t.ex. betecknas således som ”lovprisning” resp. ”diabolisk ed”. I övrigt ges en grammatisk kategorisering och förklaring av uttrycket samt specifika uppgifter om användningen i den aktuella korpusen. Det senare avser särskilda skrivningar av förbindelsen – som *gudskelov*, *guskelov* för *gud ske lov* eller *tamejfan*, *tammefan* för *ta mig fan* etc. – och de syntaktiska funktioner den uppträder i med beläggsuppgifter och exempel.

De generella kategoriseringar som är viktiga för ordlistans utformning är således kraftordens och förbindelsernas grammatiska form samt ordens och uttryckens syntaktiska funktioner i de olika dramerna. Den kategorisering som utgår ifrån associationen till olika språkhandlingsformler är också viktig, men bara aktuell beträffande vissa uttryck.

De grammatiska indelningarna efter form och funktion är i detta sammanhang inte relaterade till varandra enligt det vanliga mönstret. Det hör nämligen till svordomarnas natur att de kan uppträda i syntaktiska funktioner som inte är tänkbara för samma ord och uttryck i deras bokstavliga bemärkelse. Ordet *fan* t.ex. uppträder med sin referens till djävulen i nominala funktioner, men kan som svordom fungera bl.a. som interjektionsfras: *Fan!*, som förstärkning efter frågeord: *vem fan ...* eller som modalt adverbial: *han är fan inte klok*.

Kategoriseringen efter grammatisk form i ordlistan överensstämmer som regel med den som gäller orden och uttrycken vid bokstavlig användning; uttryck som i svärande entydigt används interjektionellt klassas dock som interjektioner. De syntaktiska funktioner som redovisas avser förstås ordens och uttryckens faktiska användning.

Att den normala relationen mellan form och funktion inte gäller svordomar innebär emellertid inte att vilket uttryck som helst kan ha vilken funktion som helst. Ordet *fan* i *vem fan ...* kan bytas mot alla tänkbara djävulsbeteckningar inklusive eufemismer som i *vem Satan/katten/hundan/tusan ...* etc., men inte mot *Gud*, *Jesus* eller *Jösses*; **vem Gud/Jesus/Jösses ...* är alltså fel. Däremot kan man ju säga *vem i Guds/Jesu/Jösse namn ...* etc. Det finns alltså regler för vilka konstruktioner som kan användas hur, men det är inte säkert att alla uttryck som passar i en viss funktion är av samma form.

En del användningar är mycket specifika för just svordomar, t.ex. det här ovan exemplifierade bruket som förstärkning av frågeord, en funktion som i ordlistan anges som ”efter wh-ord”. Flera andra funktioner beskrivs på ett liknande sätt med ”efter ...” eller ”före ...”. Delvis är identifikationen av syntaktiska funktioner ett resultat i sig och kommenteras och diskuteras vidare i kapitel 6.

I de fall en viss förbindelse har formen av en lexikalt konventionaliserad språkhandling har följande kategorier urskiljts (med exempel inom parentes):

- edsfras (*vid Gud, min själ*)
- böneformel (*Gud bevare mig*)
- lovprisning (*Gud ske lov*)
- vädjan till ett kristet sinnelag (*för Guds skull*)
- vokativ fras (*gode Gud, herre Jösses*)
- diabolisk ed (*ta mig fan, djävlar i mig, förbanne mig*)
- förbannelse (*fan ta dig, förbannelse över ...*)
- illasinnad uppmaning (*dra åt helvete*)
- illasinnad önskan (*för bödeln i våld med ...*)
- diabolisk lovprisning (*tacka fan för ...*)

Den betydelse eller pragmatiska funktion som man kan förknippa med en förbindelse av det här slaget är starkt präglad av den språkhandling uttrycket kan förknippas med. Eder, av såväl celest som diabolisk karaktär, understryker att talaren menar allvar, uttrycket *Gud ske lov* signalerar tacksamhet eller lättnad osv.

Som redan framgår i uppräknningen ovan kan en och samma språkhandlingsfunktion associeras med uttryck av varierande form. I vissa fall är variationen mest en fråga om bruk av olika mer eller mindre synonyma ord som i *Gud ske lov, Gud ske pris, himlen vare ärad* osv. Det är då vanligt att någon variant är mera konventionell än de övriga och, till följd av en mer långtgående grammatikalisering, uppvisar ett bredare register av syntaktiska användningar. I andra fall kan samma språkhandling förknippas med konstruktioner av helt olika grammatisk form. Den formmässiga variationen är särskilt uttalad när det gäller eder. Intressant nog tycks den formmässiga variationen bland ederna inte spela någon större roll för vilka syntaktiska funktioner de kan ta. (Se vidare kap. 6.)

Genom att systematiskt karakterisera varje uttryck efter både form och funktion och i förekommande fall språkhandling är det möjligt att vidare undersöka relationen mellan dessa egenskaper.

4.3.3 Primära och eufemistiska svordomar

I och med att kraftorden är av två slag, primära och eufemistiska, kan naturligtvis de olika svordomarna också indelas i primära och eufemistiska efter det kraftord de bygger på. Någon särskild etikettering av svordomarna på denna grund har dock inte skett. Det framgår emellertid i ordlistan att ett kraftord betraktas som eufemistiskt när det beskrivs som ”variantform till” eller ”ersättning för” ett primärt kraftord.

Den varierande beteckningen hänger samman med att de eufemistiska kraftorden är av två olika typer. Det finns dels rena ersättningsord som *tusan* och *katten*, dels fonetiska varianter på primära kraftord som t.ex. (*d*)*jädrar* eller (*d*)*jäklar* i stället för (*d*)*jävlar*. Ibland är variationen i den senare typen minimal; i (*d*)*jäklar* är bara ett enda fonem utbytt. I andra fall kan det räcka att t.ex. den initiala stavelsen i det primära ordet kvarstår, som då *fasen*, *fasiken*, *faderullan*, *farao* eller *Fagerlund* får ersätta *fan*.

I ordlistan beskrivs rena ersättningsord som ”ersättning för ...” och fonetiska varianter som ”variantform till ...”.

Det kan noteras att t.ex. benämningar som *den lede* eller *hin (håle)* betraktas som primära kraftord i detta sammanhang. Som primära räknas alla kraftord som hämtas ur normalspråket, således även eufemistiska normal-språksord. Eufemistiska kraftord, som t.ex. *tusan* och *attan*, används bara i svordomar. Detta gäller även *katten* och *sjutton* i uttryck som *ta mig katten* och *ge sig sjutton på*, där orden ersätter t.ex. *fan*. Visserligen kan man ju säga både *katten* och *sjutton* utan att svära också, men det sker ju i så fall utan referens till hin onde.

4.3.4 Celesta, diaboliska och fekala svordomar

En annan grundläggande indelning av svordomarna kan göras med hänsyn till vilken betydelsesdomän kraftordet hämtats ifrån. Här karakteriseras de olika uttrycken på denna grund som antingen celesta, diaboliska eller fekala. Det religiösa svordomsmotivet, som är så dominerande i svenskt svärande, får således konstituera två typer: celesta och diaboliska svordomar. Vid sidan om sådana uttryck förekommer i dramerna endast svordomar som utgår ifrån ord för avföring. I stort sett gäller det *skit* som substantiv eller ordled och verbet *skita* (*i*). Dessa svordomar utgör en egen kategori: fekala svordomar.

Uppdelningen av de religiösa svordomarna i celesta och diaboliska är normalt helt okomplicerad; uttryck som bygger på *Gud*, *Jesus*, *himlen*, *kors* etc. är celesta, medan uttryck med *fan*, *Satan*, *helvete* etc. är diaboliska. Det kan emellertid påpekas att uttrycket *förbanne mig* räknas som diaboliskt (liksom *förbannad* och uttryck med *förbannelse*), även om man kan räkna med att det

är fråga om en elliptisk sats med *Gud* som utelämnat subjekt; i t.ex. engelskans *goddam(n)* framgår kopplingen fortfarande.³ Det avgörande vid klassifikationen har varit att uttrycket, liksom andra diaboliska uttryck, kan förknippas med direkt förbjudet språkbruk eller förbjudna språkhandlingar, medan celesta svordomar snarare är att betrakta som missbruk av gudsnamnet o.d.

Svordomar med eufemistiska kraftord räknas som celesta resp. diaboliska svordomar med hänsyn till vilken sorts kraftord de kan ersätta, vilket alltid är uppenbart.

En mindre komplikation i uppdelningen är att det förekommer uttryck som kombinerar kraftord från båda betydelsesdomänerna. Men det rör sig endast om några få exempel, *kors tusan*, så *Gud förbannat* och *Gud i helvete*.

Det finns några enstaka uttryck som skulle kunna föranleda att andra svordomsmotiv än de nämnda aktualiseras. Ett uttryck som *död och helvete* kombinerar egentligen två svordomsmotiv; uttryck som *gudars skymning* och *vid himlens åska* är snarare hedniska än kristna – fast i princip ändå celesta. Ett besvärligare fall är ordet *pocker*, pluralis av *pocka* 'koppa', som ursprungligen avsåg sjukdomar som smittkoppor och syfilis (se vidare kap. 5, avsn. 5.2). Uppenbarligen har ordet emellertid efter hand kommit att omtolkas som en benämning på fan, varför det i detta sammanhang trots allt klassas som ett diaboliskt kraftord. Ett annat komplicerat fall är uttryck med *trå*, ett ord som ursprungligen haft betydelsen 'åtrå' och använts i förbannelsesformler o.d. Uttrycken används fortfarande i de tidigare 1700-talsdramerna, men i dunkla former och sannolikt utan någon som helst sexuell innebörd. Enligt Hellqvist 1922 ska *trå* i stället ha kommit att uppfattas som en benämning för den onde. Även om detta inte är alldeles uppenbart räknas uttrycken ändå som diaboliska i detta sammanhang.

Indelningen av svordomarna i de tre kategorierna celesta, diaboliska och fekala noteras inte i ordlistan, men den kvantitativa fördelningen av de olika typerna (på manliga och kvinnliga roller och sammantaget) i enskilda dramer och periodvis framgår av bilaga 2.

---

³ Att det är Guds sak att förbanna framgår också av citatet "Kudh förbanne tigh tu Hora-kaxa" från ett 1600-talsdrama. Detta citat används som rubrik på en uppsats av Lars-Erik Edlund om vardagligt språk i 1600-talstexter (Edlund 1996).

5. Etymologiska uppgifter

Ordlistan är, som framgått, försedd med vissa etymologiska uppgifter, vilket med hänsyn till materialets art och redovisningsformen känns naturligt. I detta stycke har jag självfallet i huvudsak fått förlita mig på de förklaringar som är att hämta i ordböcker och, i viss mån, annan litteratur. I första hand är källorna Svenska Akademiens ordbok (SAOB) och Hellqvist: Svensk etymologisk ordbok (1922). Det har emellertid visat sig i arbetet med etymologierna att det i flera fall råder oklarheter kring ordens ursprung. I vissa fall är de omdebatterade, och senare rön kan av naturliga skäl inte finna vägen in i redan föreliggande ordböcker. Uppenbarligen uppfattas etymologi även som så svårhanterad materia att uppgifter överförs oreflekterat från det ena verket till det andra, med följderna att också rena felaktigheter kan överleva under lång tid.

I detta kapitel tar jag upp några etymologier till diskussion som under arbetet med ordlistan på olika sätt visat sig mer eller mindre problematiska.

5.1 *Fan*

Det mest spektakulära etymologiska problemet gäller *fan*. I nutida encyklopedier och ordböcker beskrivs *fan* som ett lån från frisiskan. Uppgiften överförs från det ena verket till det andra, trots att det redan 1939 i en uppsats i Arkiv för nordisk filologi av en Sven Pettersson övertygande visas att denna etymologi knappast är riktig. Det sannolika är att *fan*, via mellanformer som *fæn(d)en*, *fan(d)en* och *faen*, ska härledas till det medeltida ordet *fiande* 'fiende' i bestämd form.

Ursprunget till den frisiska etymologin finner man i en frisisk ordbok från 1837 av den danske språkforskaren Nikolaj Outzen. Den utvecklas senare av Axel Kock i en artikel i Nordisk tidskrift för filologi 1887 och vinner därmed, tycks det, allmänt erkännande. Outzen vill härleda såväl några frisiska *fanjen*, *fannen* och *fännen* som det nordiska *fanden* (varur svenskt *fan*) till ett presensparticip av ett frisiskt verb, *fandia*. Innebörden av benämningen har framställts som 'frestaren' (< 'den frestande'), men uppenbarligen stöder man sig då på betydelsen hos motsvarande fornengelska verb, *fandian*; frisiskans *fandia* betyder egentligen 'besöka'. (Kock 1887:304, SAOB:F 244.)

Innan Kock 1887 lanserade den Outzenska linjen ansågs *fanden* och *fan* vara utvecklade ur *fianden* 'fienden'. Denna beskrivning föreligger redan i Johan Ihres Glossarium svio-gothicum från 1773. I K.F. Söderwalls Ordbok

öfver svenska medeltidsspråket (1884–1918) anges också två betydelser för ordet *fiande*: dels 'fiende', dels 'djävul, fan'. Man kan notera att ordstammen alltid har dubbel vokal i den förra betydelsen, men att beläggen ofta skrivs *fänen* eller *fenden* i den andra, särskilt vid bruk i svordomar.

Viktiga argument för Kock, då han invänder mot den på hans tid gängse uppfattningen om *fan*:s etymologi, är nämligen dels att bortfall av *i*:et i den aktuella ljudförbindelsen saknar paralleller, dels att man, om så ändå kunnat ske, borde funnit något belägg på formen *fände* e.d. också i betydelsen 'fiende'. Således, menar Kock, kommer *fanden/fänden* inte av *fiande(n)*, utan bör knytas till de frisiska *fanjen*, *fannen* och *fännen*.

Av allt att döma accepteras genast Kocks beskrivning som den riktiga eller mest sannolika (Pettersson 1939:82). I uppsatsen Till våra svordomars historia från 1918 skriver t.ex. Elof Hellqvist övertygat om *fan* att det är "ett låneord, och som dess yttersta källa har man med rätta utpekat fornfrisiska *fandiand*". Kanske insmyger sig emellertid rätt snart en liten gnutta skepsis i forskarsamhället. I sin etymologiska ordbok från 1922 formulerar sig Hellqvist lite försiktigare: "väl från fris.". Även i åttonde bandet av SAOB från 1926 garderar man sig med ett "sannol." vid den frisiska etymologin.

Kanske börjar man tycka att det bredvid de ljudhistoriska argumenten kan finnas något utrymme även för synpunkter som talar för den tidigare uppfattningen. Man kan t.ex. inte bortse ifrån att ordet *fiande* är belagt i betydelsen 'djävul' och att islänningarna fortfarande svär med *fjandinn*. Hypotesen att *fan* invandrat söderifrån förutsätter också att ordet omedelbart skulle ha spritt sig som en löpeld över hela Skandinavien och samtidigt fallit i total glömska i det långivande språket.

Kanske uppfattar man en bit in på 1900-talet inte heller det ljudhistoriska resonemanget som lika heligt. Visserligen kan Kock ha rätt i att utvecklingen från *fianden* till *fenden* inte följer kända ljudhistoriska lagar. Men nu är ju en benämning på hin onde inte vilket ord som helst. Bara det faktum att det har egennamnskaraktär är en anledning att inte vara alltför rigid; att det även som sådant är rätt exceptionellt bör helt klart mana till eftertanke. Det rör sig ju om en typ av ord som språkbrukarna alltid tycks ha handskats med lite som de behagar.

En intressant tvivlare i det språkvetenskapliga etablissemanget är Erik Noreen, som i en populär artikel om svordomar i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning i november 1936 ställer sig rätt kallsinnig till fans frisiska ursprung. Noreen håller i stället på den av Ihre lanserade åsikten att *fan* "är en utveckling eller omstuvning av *fienden*". Ett och ett halvt år senare, i mars 1938, kommer *fan*:s etymologi upp på nytt i samma tidning. Den här gången är det författaren Hjalmar Söderberg som, uppenbarligen utan kännedom om

Norens artikel, synnerligen underhållande och med sund skepsis ironiserar över den rådande etymologin till ordet.

Den som verkligen vetenskapligt skärskådar hållbarheten i den frisiska etymologin är emellertid Sven Pettersson i en artikel i Arkiv för nordisk filologi 1939. Pettersson går igenom empirin mycket noggrant och anför både ljudhistoriska och sakliga skäl som talar mot Outzens och Kocks beskrivning. Pettersson kan bl.a. visa att former med *a*-vokalism, som *fanden* och *fannen*, inte är belagda i nordiska källor före år 1500; dessförinnan heter det *fänden/fenden*, vilket stämmer dåligt med Outzens belägg *fanjen* och *fannen*. Mest avgörande är kanske ändå att Pettersson visar att de utomnordiska beläggen är mycket få och bara uppträder i frisiska och nordtyska områden som haft särskilt täta kontakter med svenskar och danskar. All rimlig logik talar med andra ord för att ordet tillfälligtvis spridits från skandinaver till friser och plattyskar, inte tvärtom.

Man kan tycka att det efter Petterssons artikel i Arkiv för nordisk filologi borde vara klart att ordet *fan* knappast har frisiskt ursprung och att den tidigare förklaringen, där *fan* är den sista länken i en ljudutveckling som startar med *fianden*, är den mest sannolika. Så tänkte uppenbarligen även Hjalmar Söderberg, när han i den postumt utgivna Sista boken (1942) kommenterar sin artikel i Handelstidningen från 1938. Söderberg skriver att Sven Pettersson nu definitivt avgjort frågan: ”Den frisiske frestaren kommer knappast att visa sig i nya upplagor av konversationslexikonen.” Och kommentaren avslutas med ett kraftfullt: ”Farväl frestare!”

Så enkelt är det nu inte. Visserligen står det faktiskt ”väl eg. fienden” om *fan* i Svensk uppslagsbok (band 9, 1950), liksom *fänden* i supplementet till Söderwalls Ordbok över svenska medeltids-språket (1925–73) anges som ”trol. eg. fienden, djävulen” med en hänvisning till Petterssons artikel i Arkiv för nordisk filologi. Sannolikt är det K.G. Ljunggren som är ansvarig i båda fallen; att så är fallet beträffande det senare verket framgår av förordet och i Svensk uppslagsbok är det hans signatur som återfinns vid artikeln *Svordom* i (jfr avsn. 2.3.1 ovan). Detta innebär emellertid inte att den frisiske frestaren är utrotad.

I Nationalencyklopedin (NE, band 6: 1991) och Nationalencyklopedins ordbok (NEO, band 1: 1995) heter det återigen att *fan* ”troligen” härrör från frisiskan. I Elias Wesséns *Våra ord* (1:a uppl. 1960, 2:a uppl. 1973) görs inte ens någon reservation; där heter det kort och gott att *fan* kommer ”av frisiska *fannen* frestaren”. Och samma oreserverade hållning gäller fortfarande 2008 i Norstedts etymologiska ordbok (Ernby 2008).

Den frisiska etymologin är lika etablerad i våra skandinaviska grannländer som i Sverige. I Norsk Ordbok (band II, 1:a uppl. 1978) t.ex. noteras att *fanden* (*fan*) ”trul[igen]” kommer av lågtyskt och frisiskt *fannen*, *fännen*.

Särskilt notabel är emellertid artikeln *fanden* i Dansk etymologisk ordbog (Gyldendals forlag, 1:a uppl. 1966). Här kompletteras den sedvanliga frisiska etymologin (i och för sig klädsamt reserverad med ett ”vistnok”) med en hänvisning till Petterssons uppsats och till en senare instämmande kommentar av en Tony Feitsma i den danska tidskriften *Sprog og kultur* från 1963. Läsaren bibringas alltså, bisarrt nog, intrycket att det är Pettersson och Feitsma som lanserat den frisiska härledningen, fastän standpunkten är av betydligt äldre datum och båda tvärtom hävdar att den är fel.

5.2 Pocker

En benämning på fan som används med viss omfattning i korpusens dramer från förra halvan av 1700-talet är *pocker*. I senare dramer saknas den, men att döma av SAOB och Hellqvists Svensk etymologisk ordbok förekommer ordet i svenskan ännu i början av 1900-talet. På danska och norska är det fortfarande gångbart.

Ordet *pocker* för ’koppor’, eller sjukdom som yttrar sig i koppor, inlånas från lågtyskan under sen medeltid (Söderwall: Ordbok öfver svenska medeltids-språket). Sannolikt har *pocker* förekommit i förbannelser där man önskat (koppbärande) sjukdom, smittkoppor eller syfilis, över sin antagonist. Ordet motsvaras av engelskans *pox*, som också brukats på liknande sätt.

Relativt snart tycks *pocker* emellertid ha kommit att uppfattats som en benämning på djävulen. Enligt Hellqvist 1918 och belägg i SAOB har ordet använts så redan på 1600-talet. Hellqvist antyder möjligheten att det har anslutit till det gamla *puke* ’djävul’. Detta verkar dock vara en ren gissning, baserad på den fonetiska likheten mellan orden.

En möjlighet som inte diskuteras i litteraturen är om ordet *pocker*, som ju från början är att uppfattas som pluralis, också kan ha tolkats som ’djävlar’ (’onda andar’), alltså inte nödvändigtvis som eufemism för just fan själv. Vad som talar för detta är att ordet i korpusens dramer påfallande ofta uppträder i kontexter där en plural tolkning ligger nära till hands, t.ex. ”hvar alla de pocker ...”, ”för tusende påcker ...”, ”ett tusendpockers högt spel”.

Man kunde tro att ordet *koppa* uppstått genom metates av ordet *pocka*, en utveckling som skulle kunna befrämja en omtolkning av förbannelsernas *pocker*. Ordet *koppa* i betydelsen ’liten blåsa’ är emellertid också gammalt och anses besläktat med *kopp*. Den fonetiska likheten med *pocka* är således helt tillfällig. Naturligtvis kan det ändå ha haft sin betydelse för omtolkningen av kraftordet om man i sjukdomssammanhang kom att tala om kopporna snarare än om pocker.

5.3 Böveln och knäveln

Ytterligare ett par tidiga benämningar på fan är *böveln* och *knäveln*. Den förra kan framstå som en sorts variation på *djävulen*, i anslutning till ordet *bödel* (så enl. Hellqvist 1902). Men i själva verket kan även skarprättaren i äldre tid benämnas *bövel*, vilket tyder på att varianten är en ren sidoform till ordet *bödel* i dess egentliga bemärkelse, en sidoform som alltså uppkommit utan djävulens medverkan (så enl. Hellqvist 1918).

Intressant nog användes tidigare både formen *bödeln* och formen *böveln* även i svordomar (också i dramakorpusen). Detta tyder väl på att det i första hand är ordets olustiga betydelse som banat vägen för det utvidgade bruket. Att det sedan är den variant som fonetiskt ansluter bäst till *djäveln* som renodlats i svordomarna är väl inte att förvåna sig över.

Hur *knäveln* uppkommit är svårare att få kläm på. Hellqvist beskriver ordet i Svensk etymologisk ordbok (från 1922, liksom i framställningarna från 1902 och 1918) som ett lågtyskt lån. Användningen av ordet *knävel* i svordomar tycks dock vara begränsad till danskan och svenskan. Hellqvist tänker sig att detta bruk uppkommit ur fraser av typen ”en knävel till pojke” o.d., där ordet *knävel* skulle ha ungefär sin lågtyska betydelse ’lymmel’.

Det är emellertid oklart hur författaren tänker sig processen mera i detalj, eftersom man inte kan belägga den nämnda betydelsen hos ordet *knävel* på svenska. Här är ordet – utanför svordomarna – belagt endast med den primära betydelsen ’kort pinne’/’tvärslå’ o.d. (härav *knävelborrar* ’rakt utstående mustascher med uppåtvridna ändar’).

I danska dialekter finns dock ordet *knevel* för ’slyngel’. Så en möjlighet är naturligtvis att vi har fått in svordomarnas *knävel* från danskan, där utvecklingen kan ha följt de banor Hellqvist antar. Å andra sidan är detta bara en hypotes. Och man kan notera att Svenska Akademiens ordbok inte oreserverat går på Hellqvists linje: ”I sv. torde ordet huvudsakligen vara en eufemistisk förvridning av DJÄVUL” (SAOB: K 1753).

Nu behöver det ju inte sakna betydelse att det redan förelåg ett ord *knävel* (sedan medeltiden, enligt supplementet till Söderwalls ordbok över medeltidsspråket, Söderwall m.fl. 1925–73), alldeles oavsett vad detta betydde. Precis som det finns många fantasifulla sätt att svära med ord som börjar på samma stavelse som ett primärt kraftord, t.ex. *Hälsingland* i stället för *Helvete*, så kan man väl tänka sig att ord som rimmar på *djävel* lätt får en motsvarande utökad användning.

5.4 *Tusan*

När det gäller kraftordet *tusan* är det uppenbart att det rör sig om en sidoförm till räkneordet *tusen*. Bakgrunden är att hotelser om t.ex. ”tusen djävlar” kunnat eufemistiskt förlora sitt huvudord, varvid själva räkneordet efterhand associerats med hin onde. Sådillvida är ordets etymologi okomplicerad. Problemet är snarast hur man ska kunna avgöra när associationen till räkneordet har upphört och ordets funktion som ersättning för fan är fullbordad.

Bekant är den historia som berättas om junker Gustav, sedermera kung Gustav (Vasa), som i ungdomligt vredesmod påstås ha stuckit dolken i sin skolbok och skrikit åt sin lärare: ”Hej, jag tör giva dig och din skola tusan djävlar!”. Repliken är citerad efter Lars-Olof Larssons bok om Gustav Vasa (2002:37), där det framgår att berättelsen kommer från Nicolaus Olavi Bothniensis, ärkebiskop i slutet av 1500-talet. Alldeles oavsett sanningshalten i historien rör det sig alltså om äkta 1500-talssvenska.

Eftersom repliken hos Larsson återges i modern språkform är det oklart om biskopen verkligen skriver *tusan*; det kan lika gärna vara t.ex. *tusand(e)* eller *tusend(e)*. Oavsett vilket kan man dock vara säker på att ordet i detta sammanhang är ett räkneord; det betyder ’tusen’. Men, när majorskan på Ekeby i Selma Lagerlöfs Gösta Berlings saga från 1891 hutar åt en av kavaljererna med orden ”Tusan djävlar, Kristian Bergh, svär inte! Här svär ingen mer än jag”, då kan man vara lika säker på att *tusan djävlar* bara är en stelnad fras.

Hotelser med *tusen djävlar* o.d. kan härledas tillbaka till senmedeltiden. Vid denna tid var det också vanligt att man hotade med *tusen fall* eller *fallendövel*. Det lågtyska ordet *fallendövel* avsåg fallandesjuka, epilepsi. I denna betydelse kan det ha använts i formelartade uttryck av den som velat nedkalla sjukdomen över en antagonist. Men som Walter Åkerlund (1936:89 ff.) hävdar i en uppsats om uttryckstypen är det väl troligt att ordet *fallendövel*, och i ännu högre grad den förkortade formen *fall*, efter hand kommit att omtolkas som olycka i mer allmän bemärkelse. Inte minst gäller det när sjukdomsbeteckningen börjar användas med förstärkningen *tusen*, ofta skrivet med romerskt M (för 1 000): ”at du fixt M fall(endövel)” o.d. (För intressanta exempel, se äv. Moberg 1996.)

Åkerlund (1936:91 ff.) menar sig för övrigt se en förklaring till det ganska märkliga uttrycket ”de ska få tusen djävlar” i en felaktig segmentering av *fallendövel* i ”de ska få tusen fallendövel”. Om man uppfattar ordet som *fallendövel* i stället för *fallend-övel* kan efterleden *dövel* tolkas som den medellågtyska formen av *djävul* (som alls inte var helt främmande i svenskan i äldre tid; jfr t.ex. belägget *dyfwel* i drama 1c), medan förleden framstår som överflödig. Så skriver t.ex. Hemming Gadh i ett brev 1507: ”thee scolo faa eth M

diwell” (citerat efter Åkerlund 1936:99). Liknande exempel, men med *tusend dieflar* e.d. (i pluralis), lever kvar en bit in på 1600-talet.

Av beläggen på *tusen/tusan* i SAOB Arkiv – ordboken har i skrivande stund inte nått fram till dessa ord – finner man att de också i svordomar regelmässigt förekommer tillsammans med ett huvudord under 1500- och 1600-talet. Som huvudord används vid sidan om *djävlar* varianterna *bövlar* och *knävlar*. Här finns också, liksom i de tidiga 1700-talsdramerna i mitt material, exempel med *pocker*. Ännu så sent som 1840 är *för tusan pocker* belagt, men här ska *tusan* knappast tolkas som räkneord; precis som *tusan djävlar* bör *tusan pocker* vid denna tid ha varit en stelnad fras.

Att datera övergången från räkneord till självständigt kraftord mera exakt är svårt, eftersom övergången rimligtvis är flytande. Ett självständigt använt räkneord t.ex. är sannolikt till en början att uppfatta som ett elliptiskt uttryckssätt. Ganska tydliga exempel på sådant bruk är två belägg från Gustav I:s registratur i SAOB Arkiv, nämligen ”Hvadt tusender etc. ...” och ”Tu skall få ett tusendh etc. ...”. Ett tillägg *etc.* efter räkneorden i dessa fall markerar explicit att något saknas, nämligen *djävlar* e.d. Tyvärr grundar uppenbarligen Nationalencyklopedins ordbok (NEO, band 3: 1996) sin datering av kraftordet *tusan* på just dessa exempel.

Det vanliga är dock att svordomarnas *tusan/tusen* föregår ett huvudord under äldre tid, men redan runt 1600 finns ett par självständiga användningar belagda: ”få han Tussend” (1596), ”fara för tussande” (1597) och ”tusende tager dig” (1614). Kanske är dessa exempel eller något av dem det tidigaste vittnesbördet om kraftordet i egentlig bemärkelse. Detta är emellertid osäkert; också dessa uttryck kan vara elliptiska.

Efter de nämnda beläggen och ett sannolikt elliptiskt ”alla de tusan” från 1616 dyker inget självständigt använt *tusan/tusen* upp förrän 1710. Detta exempel är intressant med tanke på att *tusend* här används adjektiviskt som förstärkande attribut, vilket talar för att man verkligen ska uppfatta det som ett kraftord: ”lilla älskogsbarnet Är städz en tusend skalck”. Samtidigt finns ett liknande exempel (av Johan Henrik Kellgren) från 1790, som visar att associationen till räkneordet ändå kan finnas där: ”den 1 000 Djäfveln”!

En fullt möjlig räkneordstolkning föreligger för övrigt ännu i ”hvar tusende pocker” från 1729. I mitt dramamaterial har jag även uttryck som ”hwad tusend pocker” och ”ett tusendpockers högt spel” från förra halvan av 1700-talet. Dramernas belägg på *tusan* från 1700-talets senare decennier visar emellertid att ordet vid det laget konsekvent används som renodlat kraftord.

I vilken mån är då stavningen i de historiska beläggen en källa till upplysning? Idag skiljs ju räkneordet och kraftordet åt genom olika vokal i den andra stavelsen: *tusen* resp. *tusan*. Det sista belägget i SAOB:s material på skrivning med *a* i kontexter där ordet entydigt måste tolkas som räkneord är

från 1685. Låt därför säga att räkneordet har *e*-form fr.o.m. ca 1700. Rimligtvis bör detta innebära att skrivningar med *a* ungefär från denna tid verkligen uppfattas som kraftord. I den mån *tusan* följs av ett huvudord som i *tusan djävlar* kan det ju förklaras som ett stelnat uttryck. Men skrivning med *e* är nu vanlig även i svordomarna en bra bit in på 1700-talet; sådana belägg är teoretiskt tvetydiga. Först från 1770-talet gäller att svordomarna generellt uppvisar *a*-form.

Sammantaget kommer man nog inte längre när det gäller dateringen av omtolkningen av *tusan* från räkneord till kraftord än att vi har en lång övergångsperiod som möjligen sträcker sig över hela 1600-talet och kanske t.o.m. en bit in på 1700-talet.

5.5 *Attan och sjutton*

Till de räkneord som blivit kraftord hör förutom *tusen* även *arton* – i formen *attan* – och *sjutton*. Båda är belagda i dramakorpusen, men relativt sparsamt, vilket kanske är förvånande med tanke på att det trots allt rör sig om rätt etablerade kraftord. Av SAOB framgår att även andra räkneord, t.ex. *nitton*, tillfälligtvis använts i svordomar. Några exempel på detta förekommer dock inte i dramakorpusen.

Precis som *tusan* uppträder både *attan* och *sjutton*, som man kan vänta, först i fraser där deras räkneordsstatus är given. Intressant nog dyker de första beläggen av de respektive orden upp i olika sorts fraser, vilket tyder på att de, åtminstone delvis, utvecklas till kraftord var för sig. Uttryck med *attan* uppträder också tidigare än uttryck med *sjutton*.

Frasen *attan skock tusen* finns belagd redan 1598. Ordet *skock* i denna och liknande fraser är ytterligare ett måttsord som förekommer då och då i äldre svordomar, snarast i en utdöd betydelse av 'sextio stycken'. (Numera används ju ordet endast i betydelsen 'grupp av människor eller djur'.) Över huvud taget tycks *attan* dyka upp i fraser där flera måttsord staplas på varandra, som "för atton tusen böflar" (1710) och "attan siu tunnor tusende gråkattor" (1721). Det första belägget på *attan* i dramakorpusen är också i kombination med *tusan*: "Hvad attan tusan ..." (drama 3b: 1847). Av beläggen i SAOB är det första exemplet på *attan* som helt självständigt kraftord från 1863.

Det första belägget på *sjutton* i SAOB förekommer i en versrad av Bellman: "[han] svor vid sjuttonhundra" (1770). En annan lustig användning är följande exempel från C.J.L. Almqvist: "Ta mig sjutton och en half" (1838). Annars förekommer *sjutton* gärna tillsammans med huvudord som *gubbar*, *hakar* (sannolikt i bet. 'skälm/usling') eller *plåtar* (ett slags mynt), sannolikt mera sällan med *djävlar* e.d. Det senare är dock belagt: SAOB har exemplet

”för sjutton talgade d-r” (1841) och i Ordbog over det danske sprog har jag funnit ”gab nu för sytten Djævle”, tillskrivet Jacob Paludan (1896–1975). SAOB:s första belägg på *sjutton* som helt självständigt kraftord är från 1846.

5.6 *Hundan och katten*

Till de kraftord vilkas etymologier är omdiskuterade hör *hundan* och *katten*. Man kan fråga sig om dessa ord utgår ifrån djurbeteckningarna *hund* resp. *katt* och om de i så fall på något sätt hänger samman. Det råder delade meningar i dessa frågor.

Enligt SAOB är *hundan* bildat till *hundra* efter mönster av *tusan*. Det förekommer också tidiga belägg på *tusen djävlar* förstärkta med *hundra*, t.ex. ”... bad hansse fara før hundratt tusende dieffla” från 1551 och dessutom senare varianter som ”sju hundra fördömdt arg” (1892) och ”Din hundra attan!” (1912). Åtminstone de senare förefaller dock snarast som mera tillfälliga användningar av räkneordet. I alla dessa exempel har ordet för övrigt kvar sin egentliga form, och de redovisas också under uppslagsordet *hundra* i SAOB.

Under *hundan* konstaterar SAOB att formen redan tidigt någon gång anknyt till *hund* och ger följande exempel från Agneta Horn från 1657: ”Elaka spåkärningar ger jag bolen [fel för *bölen* ’böveln’] och hundana” med en dialektal form av *hundarna*. Det första exemplet i SAOB på formen *hundan* är ”Det var Hundan!”, daterat till 1839. Före dess kan vi dock notera ett tal-språkshärmande ”ta mäj hunna” i dramakorpusens drama 1e från 1753.

Frågan är nu, om man med ledning av denna evidens, verkligen kan känna sig övertygad om en utveckling från *hundra* till *hundan*. På det hela taget kan man få intrycket att beskrivningen mest tillkommit i brist på bättre. Det tycks också vara K.G. Ljunggrens uppfattning då han i en artikel 1937 föreslår en annan lösning.

Ljunggren menar att citatet från Agneta Horn (”ger jag ... hundana”) kan knytas till Jesu bergspredikan (Matt. 7:6) där det i äldre tid hette ”J skolen icke geffua hundomen thet heligt är ...”, och han påminner om att bergspredikan är ”ett av de allra oftast utlagda och av gemene man bäst kända partierna i hela Nya Testamentet”. Därmed kan uttrycket *ge ngt hundarna* mycket väl ha varit allmängods.

I dagligt tal bör den gamla dativen *hundomen* i bibeln normalt ersatts med *hundana* som hos Agneta Horn, och då är man snubblande nära vändningen *ge ngt hundan*. Har detta uttryck väl fått fäste är parallellen till *ge ngt hin/pocker/fan* etc. uppenbar, och *hundan* kan även användas i uttryck som *ta*

mig hundan, fy hundan etc. Hypotesen är, enligt min uppfattning, rimlig och den har också accepterats av Pelle Holm i *Bevingade ord* (1964).

Användningen av kraftordet *katten* redovisas i SAOB under uppslagsordet *katt* med hänvisning till att användningen ”säkerligen” står i samband med kattens roll som attribut till djävulen, en uppfattning som lanserats av Kristoffer Nyrop i *Sprogets vilde skud* 1882 (s. 94 f.). SAOB hänvisar även till en uppsats av Alfred Nordfelt från 1911, som ser möjligheten av ett inflytande från franskans räkneord *quatre* ’fyra’ i liknande användning. Man nämner även en uppsats av Åke W:son Munthe från 1901 om ordet *katt* i svenska eder, dock uppenbarligen utan att närmare ta intryck av innehållet.

I sin utförliga uppsats argumenterar nämligen Munthe för att djävulsanknytningen inte haft någon avgörande betydelse för utvecklandet av de moderna ”kattederna” som *ta mig katten, för katten* osv.; visst kan en argstint katt i mörker ha något diaboliskt över sig, men på det hela taget har människors förhållande till katten varit rätt kärvänligt. Munthe noterar även en lång rad äldre uttryck och ramsor där ordet *katt* används, men de tycks inte vara några direkta föregångare till de kattede vi känner idag. De äldre uttrycken har för all del ibland svordomsliknande karaktär, som t.ex. det ovan anförda ”attan siu tunnor tusende gråkattor”, men är ofta skämtsamma och refererar tydligt till djuret katt.

Munthe lanserar i stället en helt annan idé som bygger på en utveckling av interjektionen *famikatten*. Denna interjektion kommer i sin tur ytterst av frasen *Vars Herra fem under* ’Vår Herres fem sår’, dvs. en av de medeltida svordomar som kort presenterades ovan i avsnitt 3.3.4. Denna fras har gett upphov till ett flertal fantasifulla varianter, bl.a. *wass fammicken* och, i ett nästa steg, *wass famikatten* och *wass famikatter*.⁴ (Både *wass fammicken* och *wass famikatter* är belagda i korpusens drama 1b från 1737.) Det nämnda *famikatten* har naturligtvis tillkommit genom en enkel strykning av *wass* i *wass famikatten*, och denna reducerade variant finner man i den mycket populära Hönsgummans visa, som skrevs till Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas kröning 1751.

Men, framgår det av Munthes genomgång, originalets *famikatten* ändrades i nya upplagor av Hönsgummans visa till *fåmikatten* (möjligt att tolka som *få mig katten*) och *ta mig katten*. Man kan tänka sig att ordet tett sig rätt obe-

---

⁴ Alfred Nordfeldt (1911) menar att utvecklingen *famicken* > *famikatten/famikatter* skulle hämtat fonetiskt stöd i franskans *quatre* ’fyra’ i fraser som t.ex. *comme quatre* (ung. ’som bara den’ men ordagrant ’som fyra’). Med tanke på den kreativitet med vilken den aktuella svordomstypen givit upphov till nya varianter torde detta stöd knappast varit nödvändigt. Man kan också notera att personer i svenska högreståndskretsar, de som talade franska, på 1700-talet inte tycks ha använt sig av svordomar som *wass famicken* o.d. Uttryck av detta slag framstår som lågspråkliga (Widmark 1969:54, Stroh-Wollin 2005).

gripligt för många redan i samtiden och därför justerats efter mönstret *ta mig fan*, *ta mig tusan* etc. Ännu mera självklar hade ändringen naturligtvis varit om den anslutit till ett redan existerande *ta mig katten*. Men detta uttryck dyker i övrigt inte upp förrän i en komedi från 1791 (för övrigt korpusens drama 2c). Detta belägg är dessutom, bortsett från det i Hönsgummans visa, det första kända belägget över huvud taget på ”modern” användning av *katten* i svordomar.

Munthes slutsats är att ”det numera så vanliga *ta mig katten* först såg dagens ljus i Hönsgummans visa såsom en mycket nära liggande till hands ’förbättring’ av originalets oförstådda *famikatten* och att det också genom denna länge flitigt sjungna visa snart kommit att bli allmänt spriddt och populärt” (Munthe 1901:101). Och från *ta mig katten* är steget till *fy katten*, *ge sig katten på* osv. naturligtvis inte särskilt långt.

Personligen tycker jag att Munthes förklaring är mycket rimlig, men den anammades som sagt inte av SAOB. Inte heller K.G. Ljunggren menar att tidigare förklaringsförsök givit hela sanningen om *katten*. När Ljunggren kommenterar saken i den tidigare nämnda uppsatsen, som huvudsakligen ägnas kraftordet *hundan*, föreslår han att uttryck som *ge ngt katten* osv. snarast är att se som eufemismer till motsvarande uttryck med *hundan* (Ljunggren 1937:208 f.). Det är dock oklart varför författaren menar att *katten* inte spontant kunnat hitta vägen från uttrycket *ta mig katten* till andra svordoms-konstruktioner, när han tycks anse att *hundan* med start i *ge ngt hundan* lätt kunnat glida över till andra kraftuttryck som ersättare för *fan* eller *tusan*.

Det finns självfallet inget facit som med hundraprocentig säkerhet kan peka ut de rätta etymologierna till kraftorden *hundan* och *katten*. I det här sammanhanget har jag velat lyfta fram Ljunggrens förslag om *hundan* och Munthes om *katten*, som båda har ett visst empiriskt stöd, vilket de alternativa förklaringarna saknar. Båda förslagen bygger på att ordet i fråga först dyker upp i ett visst uttryck som till formen ansluter till ett för svordomar produktivt mönster med utbytbart kraftord. Genom att *hundan* och *katten* tar x:s plats i konstruktionen *ge något x* resp. *ta mig x* kommer de att associeras med kraftord som *hin*, *pocker*, *fan*, *tusan* etc., och kan snart nog användas som ersättning för dessa ord också i andra liknande konstruktioner.

Om detta stämmer skulle *hundan* verkligen gå tillbaka på ordet *hund*, inte på *hundra* som anges i SAOB, medan *katten* egentligen inte, såsom SAOB utgår ifrån, skulle ha sitt ursprung i djurbeteckningen *katt*.

6. Bearbetningar av materialet. Resultat och slutsatser

Som framgått presenteras de svordomar som excerperats i dramakorpusen i en ordlista i del II av denna rapport. Ordlistan upptar sammanlagt 123 ordartiklar som beskriver användningen av enskilda kraftord inklusive de olika förbindelser de ingår i samt för- och efterleder och några enskilda lexikaliserade fraser. Ord och förbindelser svarar tillsammans för 349 olika svordomar.

Det totala antalet belägg är (exakt) 2 200, och det framgår i ordartiklarna bl.a. i vilka dramer och hur ofta de olika kraftorden och förbindelserna är belagda i olika funktioner. Dessa uppgifter tillsammans med uppgifter, som redovisas i bilaga 2, om fördelningen på celesta, diaboliska och fekala svordomar i de olika dramerna och perioderna har varit föremål för olika analyser som tas upp nedan.

Vid sidan om ordartiklarna innehåller ordlistan 18 översiktsartiklar med utgångspunkt i ord som inte är kraftord men återkommer i olika uttryck, därför att de ingår i fras- eller konstruktionstyper där kraftorden kan vara mer eller mindre utbytbara. Här framgår t.ex. vilka kraftord som är belagda i konstruktioner som ”dra åt x”, ”ta mig x” eller ”i x:s namn”. I några av översiktsartiklarna förklaras även betydelsemässiga och funktionella skillnader mellan konstruktionstyper som inte är identiska men ändå företer påfallande likheter. Exempel på översiktsartiklar är ”det + *vara*”, ”ge”, ”i”, ”veta” och ”våld”. Uppgifterna i översiktsartiklarna kommenteras inte vidare här.

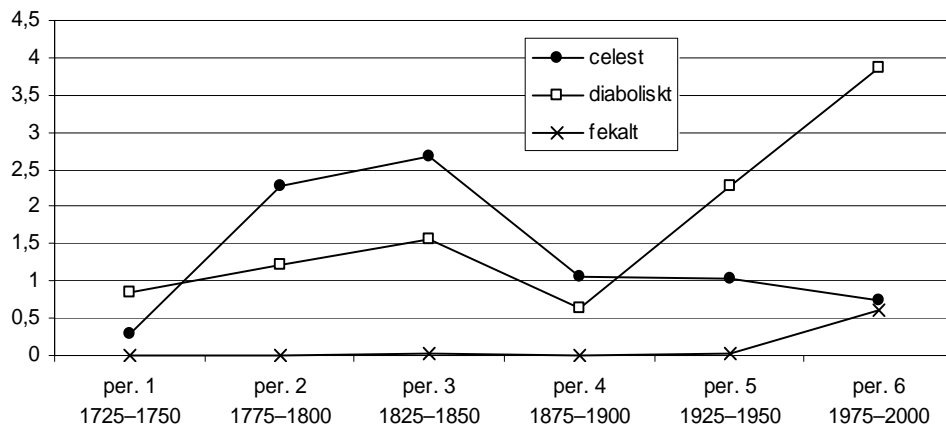
Nedan redogör jag först för vilka svordomar och vilka typer av svordomar som används (mest) i dramakorpusens olika perioder och vad det möjligen säger om svordomsbrukets och denna del av lexikonets utveckling under det undersökta tidsspannet (avsn. 6.1). Därefter tar jag upp olika sidor av svordomarnas grammatik i allmänt och diakront perspektiv (avsn. 6.2). Kapitlet avslutas med en kort summering (avsn. 6.3).

6.1 Vilka svordomar är vanligast?

6.1.1 Fördelningen mellan celesta, diaboliska och fekala svordomar

Som framgått ovan används i dramerna i princip endast celesta, diaboliska och fekala svordomar. För att kunna jämföra fördelningen över tiden när det gäller bruket av de nämnda kategorierna används här ett frekvensmått, som avser antalet belägg på celesta, diaboliska resp. fekala svordomar per 1000

ord. För varje period och varje typ av svordom har ett frekvensgenomsnitt, baserat på bruket av resp. typ i varje enskilt drama i resp. period, räknats ut (se bilaga 2). Resultatet av denna undersökning sammanfattas i figur 4 nedan.

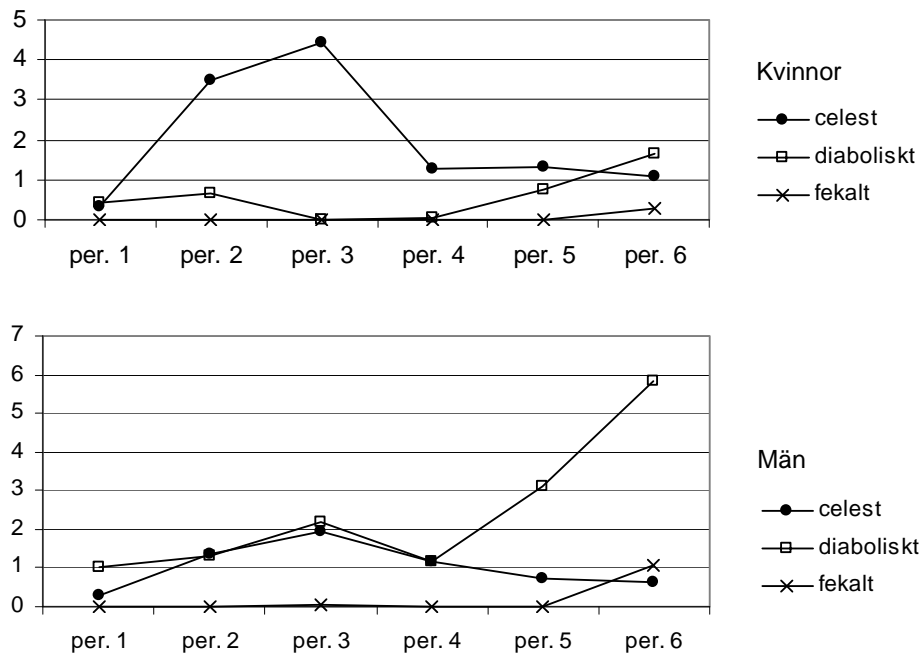
Figur 4. Celest, diaboliskt och fekal svärande i period 1–6. Genomsnittligt antal svordomar per 1000 ord.

Som framgår av figur 4 har bruket av celesta och diaboliska svordomar fluktuerat relativt mycket under den tid dramamaterialet omspänner. Före 1750 brukades celesta svordomar mycket sparsamt, men under period 2 och 3 används de desto flitigare, varpå bruket återigen faller. Det diaboliska svärandet startar på en något högre nivå än det celesta, ökar också under de två följande perioderna för att, liksom det celesta, gå klart tillbaka under sent 1800-tal; till skillnad från de celesta svordomarna kommer de diaboliska uttrycken emellertid tillbaka under 1900-talet och dessutom väldigt starkt. Det fekala svärandet är, som redan påpekats i kapitel 2, i stort sett en sen 1900-talsföreteelse.

I Stroh-Wollin 2005 argumenterar jag för att den markanta uppgången i celest svärande mellan period 1 och 2 hänger samman med en reell omvärdering av celesta svordomar vid mitten av 1700-talet. Det finns skäl att tro, menar jag, att uttryck som *o Gud*, *kors* eller *min själ* var klart opassande dessförinnan. Sedan är det möjligt att dramatikens egen utveckling hjälper till att rita i konturerna; i perioderna 2 och 3 tillkommer två nya genrer, vid sidan av komedi, nämligen drame och melodrame. Här förekommer utrop som *min Gud* och liknande betydligt ymnigare än vad som rimligtvis kan ha varit naturligt i samtidens verkliga talspråk. Åtstramningen under senare 1800-tal hänger sannolikt samman med den allmänna samhällsutvecklingen och den där till knutna mer realistiska dramatiken.

Också det diaboliska svärandet ökar en del fram till period 3, för att, föga förvånande, falla under 1800-talets senare decennier. När svärandet tar fart igen under 1900-talet är det helt och hållet de diaboliska svordomarna som står för ökningen, vilket väl framstår som en rätt god återspeglning av det verkliga språkbruket.

En ytterligare belysning av materialet kan man få genom att dela upp de olika typerna av svärande på kvinnor och män, se figur 5. Det visar sig då att mäns och kvinnors svärande skiljer sig åt en hel del och att män och kvinnor bidrar på olika sätt till den utveckling som syns i figur 4 ovan. Det är framför allt kvinnorna som bidrar till det starka celesta svärandet i period 2 och 3, och det är framför allt männen som får frekvensen av diaboliska svordomar att skjuta i höjden under 1900-talet.

Figur 5. Celest, diaboliskt och fekal svärande i period 1–6 fördelat på kvinnor (övre fig.) resp. män (undre fig.). Genomsnittligt antal svordomar per 1000 ord.

Särskilt intressant är emellertid att utvecklingen när det gäller det diaboliska svärandet går i olika riktning för män och kvinnor mellan period 2 och 3 och att svärandet under framför allt period 3 och 4 är så tydligt könsuppdelat; normen tycks ha varit att 1800-talets män kunde svära både celest och diaboliskt men kvinnorna endast celest. Utifrån välbekanta språksociologiska mönster har man anledning att tro att skillnaden betyder att de ”manliga” diabo-

liska svordomarna uppfattades som grova, medan celesta uttryck var mer oskyldiga. Och på det hela taget råder ju samma värderingar fortfarande ett sekel senare, även om också kvinnor numera kan ta diaboliska svordomar i sin mun. Men, och det är värt att uppmärksamma, samma värderingar är kanske inte urgamla. Åtminstone tycks skillnaden mellan mäns och kvinnors svärande växa fram under sent 1700-tal och tidigt 1800-tal. Dessförinnan framstår svärandet som mera jämställt och före 1750 föredrar både män och kvinnor diaboliska svordomar framför celesta.⁵

6.1.2 De vanligaste kraftorden

Av de 123 olika kraftorden (e.d.) som redovisas i ordlistan är 23 celesta, 92 diaboliska och 8 fekala. Att de diaboliska orden dominerar så kraftigt över de celesta beror på flera saker. En anledning är att hin onde kan benämnas på flera sätt än Gud och att det finns ett stort antal ersättningsord för *fan*. En annan anledning är att alla de adjektiv som man svär med nästan uteslutande är diaboliska; av 23 adjektiv i ordlistan är endast 2 celesta: *himla* och *välsignad*. Personbeteckningar (som *djävul*, *bövel*, *satan*, *sate*) liksom för- och efterleder (t.ex. *djävul(s)*-, *fan(s)*- resp. *-helvete*, *-satan*) är också i regel diaboliska; i dessa kategorier används dock även de fekala *skit* resp. *skit*- och *-skit*.

Nedan redovisas och kommenteras bruket av de kraftord ur de respektive kategorierna som under åtminstone någon period tillhört de mest frekventa. Redovisningen sker kategori för kategori och varje redovisning inleds med en tabell som för vart och ett av orden anger antalet belägg i varje period och totalt. Man bör då hålla i minnet att de tre första perioderna representeras av fem dramer var och de tre senare perioderna av tio dramer var.

6.1.2.1 Celesta ord

Tabell 1 visar bruket av de vanligaste celesta kraftorden. Ett celest kraftord räknas som vanligt om det är belagt minst 10 gånger inom någon av de tre första perioderna eller minst 15 gånger inom någon av de tre senare perioderna.

Till tabell 1 kan följande förklaringar lämnas. Verbet *bevara* representerar några subjektslösa förbindelser, *bevara/-e mig (väl)* och *bevars*. Motsvarande

---

⁵ Den något högre frekvensen av diaboliska svordomar hos män jämfört med kvinnor i dramerna från period 1 (jfr fig. 5) beror förmodligen inte på, framgår det av en närmare granskning av materialet, egentliga könsskillnader, utan kan kopplas till rollkaraktärernas sociala ställning o.d. Se vidare om svärandets sociala sida i Stroh-Wollin 2007.

Tabell 1. De vanligaste celesta kraftorden med antal belägg periodvis och totalt.⁶ För ord som används både i interjektioner (vokativa fraser) och i andra uttryck separeras beläggen, så att de interjektionella användningarna anges efter snedstreck, de övriga före.

Kraftord	Per. 1	Per. 2	Per. 3	Per. 4	Per. 5	Per. 6	Tot.
<i>bevara</i>	2	10	10	8	7	0	37
<i>Gud</i> _{-vok} / <i>Gud</i> _{+vok} .	4/0	57/20	60/68	58/16	37/28	11/39	398
<i>herran</i> _{-vok} / <i>herre</i> _{+vok}	0/0	0/2	3/34	6/46	6/32	3/55	190
<i>himlen</i> _{-vok} / <i>himmel</i> _{+vok}	3/2	2/2	5/10	0/0	6/7	0/0	37
<i>Jesses</i> _{-vok} / <i>Jesses</i> _{+vok}	0/0	0/0	0/0	0/2	2/13	3/1	21
<i>kors</i>	0	10	11	13	13	1	48
<i>själ</i>	2	13	0	5	6	0	26
<i>vaserra tre m.fl.</i>	12	6	0	0	0	0	18

förbindelser med utsatt subjekt, som *Gud bevare ...* etc., redovisas under kraftordet *Gud*. Beläggen på *Gud* har vidare delats upp så att förbindelser som går tillbaka på vokativa fraser (som *Gud!*, *min Gud!* etc.), dvs. de fraser som fungerar som interjektioner, redovisas efter snedstrecket och övriga förbindelser, t.ex. *Gud bevare mig*, före. I ordlistan utgör *herran* och *herre* liksom *himlen* och *himmel* skilda kraftord, eftersom de olika ordformerna avgör om det är omtal eller tilltal av den himmelska makten som avses. I tabell 1 upptas dock båda orden i varje par på samma rad men beläggen redovisas med samma funktionsuppdelning som beläggen på *Gud*. Motsvarande uppdelning har även gjorts vid *Jesses* (som inkluderar *Jisses* och *Jösses/Jössus*). Av övriga kraftord samlar *kors* och *vassera tre m.fl.* (om de senare, se avsn. 3.3.4 eller ordlistan) olika interjektionsfraser, medan kraftordet *själ* avser icke interjektionella svordomar, i första hand förbindelsen *min själ* (dock inte under period 1).

Redovisningen i tabell 1 antyder att den interjektionella användningen av celesta svordomar utgör en mycket stor andel av det celesta svärandet. Detta stämmer även om man tar hänsyn till hela materialet; av 817 belägg på celest svärande (samtliga perioder) är 466, dvs. 57 %, interjektionsfraser.

Av tabell 1 framgår att artikeln ”Gud” redovisar 398 belägg på olika uttryck som här klassats som svordomar. *Gud* är därmed ordlistans vanligaste kraftord, trots att beläggen på *herre Gud* redovisas i artikeln ”herre”. Som

⁶ Följande celesta ord redovisas inte i tabell 1: *frid*, *gudar*, *helle duden*, *himla*, *jemine*, *jestanemej*, *Jesus*, *milda makter*, *(du) milde S:t Antonius*, *(pots) sapperment*, *påven* och *välsignad*.

jämförelse kan nämnas att materialets näst vanligaste kraftord, *fan*, är belagt sammanlagt 348 gånger.

Det framgår emellertid också av tabellen att svärande vid Gud inte var vanligt i dramakorpusens första period, en iakttagelse som låg till grund för den tidigare studie där jag hävdar att celest svärande omvärderas under 1700-talet (jfr ovan). Symptomatiskt i det perspektivet är också att man gärna använder de eufemistiska *himlen* och *himmel* i den mån man över huvud taget omtalar eller tilltalar den gudomliga makten. De enda celesta uttryck som kan betecknas som någorlunda vanliga under den första perioden är fraser av *vaserra*-typen.

Redan under period 2 blir emellertid uttryck med *Gud* vanliga och ännu vanligare blir de i period 3. Som framgår av tabellen är det framför allt det icke-vokativa *Gud* som gör en inbrytning i period 2, medan utrop som *Gud!*, *min Gud!*, *gode Gud!* är extremt vanliga i dramer från period 3. Samtidigt kommer de vokativa fraserna med *herre* som *herre Gud!*, *herre min skapare!* etc. Och även *Himmel!* har sin topp under denna period. Utvecklingen återspeglar delvis genreutvecklingen inom dramatiken, där man vidgar repertoaren från rena komedier vid tidigt 1700-tal och även författar s.k. dramer och melodramer i de följande perioderna. Här utbrister man gärna i ett *O min Gud!* vid både lycka och motgång. Men det speglar nog även ett efter hand mindre vördnadsfullt förhållande till Vår herre. Som jag har visat i Stroh-Wollin 2007 har interjektioner med epitetet *herre*, som *herre Gud* och *herre min skapare*, redan från början ett rätt alldagligt stilvärde. I vissa dramer från period 2 och 3 används de enbart av personer i de lägre samhällsskikten, medan personer ur högre skikt utnyttjar fraser utan *herre*.

Numera tycks det celesta svärandet i stort sett handla om interjektioner som *Gud!* och *herre Gud!*. Uttryck som *bevare mig/bevars*, *kors* och *min själ* framstår som rätt ovanliga efter period 5.

6.1.2.2 Diaboliska ord

Tabell 2 visar bruket av de vanligaste diaboliska kraftorden. Ett diaboliskt kraftord räknas som vanligt om det är belagt minst 7 gånger inom någon av de tre första perioderna eller minst 10 gånger inom någon av de tre senare perioderna.

I tabell 2 särredovisas inte den interjektionella användningen av diaboliska svordomar. I hela materialet förekommer 148 diaboliska uttryck som har klassats som interjektionsfraser, vilket utgör 11 % av de totalt 1293 beläggen på diaboliskt svärande. Den interjektionella användningen av diaboliska svordomar är alltså inte lika dominerande som den interjektionella

användningen av celesta svordomar. Man kan dessutom notera att de celesta interjektionerna dominerar stort över de diaboliska även i absoluta tal.

Tabell 2. De vanligaste diaboliska kraftorden med antal belägg periodvis och totalt.⁷ Orden ¹*fan*, ¹*pocker* och ¹*Satan* avser benämningar på djävulen. Redovisningen upptar inte belägg för de resp. homonyma personbeteckningarna.

Kraftord	Per. 1	Per. 2	Per. 3	Per. 4	Per. 5	Per. 6	Tot.
<i>djävla</i>	0	0	0	0	13	127	140
<i>djävlar</i>	0	0	0	0	1	10	11
<i>djävlig</i>	0	0	0	1	6	38	45
<i>djävul</i> om person	2	0	0	0	12	17	31
¹ <i>fan</i>	1	13	38	23	90	183	348
<i>förbannad</i>	9	5	11	16	43	40	124
<i>förbaskad</i>	0	0	4	0	38	3	45
<i>fördömd</i>	0	1	0	13	7	0	21
<i>helvete</i>	1	0	2	6	20	72	101
<i>hin (onde) + (hin) håle/håken</i>	8	9	5	0	1	0	23
¹ <i>pocker</i>	9	0	0	0	0	0	9
<i>raggen</i>	8	2	0	0	0	0	10
<i>sabla</i>	0	0	0	0	12	0	12
¹ <i>Satan</i>	0	0	0	0	14	5	19
<i>satans</i>	0	0	2	5	10	6	23
<i>skam</i>	10	2	0	1	0	1	14
<i>trå</i>	10	0	0	0	0	0	10
<i>tusan</i>	1	12	15	28	35	3	94

Som framgår av tabell 2 är de diaboliska orden av blandad karaktär, nämligen benämningar på den onda makten eller ersättningar för sådana ord: *fan*, *hin (onde)* m.fl. liknande, *pocker*, *raggen*, *Satan*, *skam* och *tusan*, ordet *djävlar*;

⁷ Följande diaboliska ord redovisas inte i tabell 2: *anfäktat*, *attan*, *banne mig*, *besatt*, *besitta*, *Blåkulla*, *bödeln*, *bölstugan*, *bövel*, *böveln*, *den lede*, *den och den*, *djadra*, *djadrans*, *djadrig*, *djäkeln*, *djäkla*, *djäklar*, *djåklig*, *djävlers*, *djävlas*, *djävul-*, *-djävul*, *djävulen*, *djävuls*, *djävulsk*, *djävulusisk*, *faderullan*, *fadren*, *Fagerlund*, *fan* som personbeteckning, *fan-*, *-fan*, *fanders* (som gen. av *fanden* och adj.), *fanken*, *farao*, *fasen*, *fasingen*, *förbajad*, *förbanna*, *förbannat* (interj.), *förbannelse*, *förbaskat* (interj.) *förbaske mig*, *fördömt* (interj.), *helsefyr*, *helsike*, *helskotta*, *-helvete*, *helvetes*, *hundand*, *hyndand*, *Jävelberg*, *katten*, *kattsingen*, *knävlen*, *knävla*, *perkel(n)*, *pocker* som personbeteckning, *pockers*, *sat-*, *satand* som personbeteckning, *sate*, *sjutton*, *sjuttsingen*, *tamejfactiskt* och *tjuvingen*.

olika adjektiv: *djävla*, *djävlig*, *förbannad*, *förbaskad*, *fördömd*, *satans*; ordet *helvete*; personbeteckningen *djävul* samt det lite speciella *trå* (se ordlistan och kommentar i avsn. 4.3.4), som förekommer i äldre förbannelse- och edsliknande förbindelser.

Det framgår vidare av tabell 2 att även de diaboliska kraftorden har växlat över tiden. I den allra första perioden representeras djävulen i svordomarna i första hand av *hin*, *pocker*, *raggen* eller *skam*. Av dessa ord försvinner både *pocker* och *raggen* i ett tidigt skede, *hin* försvinner efter hand ur svordomarna men är fortfarande en gångbar benämning i normalspråket, medan *skam* endast lever kvar i interjektionsfrasen *fy skam*. Till de svordomar som är belagda enbart i period 1 hör även uttrycken med *trå*. Adjektivet *förbannad* däremot, som också är vanligt i den första perioden, är i högsta grad levande än idag.

Fr.o.m. period 2 gör *fan* och *tusan* entré på scenen, och man kan konstatera att *fan* har allvarlig konkurrens av *tusan* ända in i det tidiga 1900-talet. Därefter tar *fan* över och är nu svenskarnas absoluta favorit bland de diaboliska kraftorden. Som man kan förvänta sig utifrån den allmänna utvecklingen när det gäller användningen av svordomar (fig. 4) gör sig flera diaboliska kraftord gällande under 1900-talet. Till övriga substantiviska ord hör *Satan* och i hög grad *helvete*. Att *djävlar* knappt märks förrän i den allra sista perioden hänger sannolikt samman med att detta ord används företrädesvis i den inte så vanliga funktionen som interjektion. De betydligt vanligare adjektiven *djävla* och *djävlig* visar att ”*djävuls*-orden” också är på gång redan i period 5.

Bland de adjektiviska orden har *förbannad*, som nämnts, använts redan från början. Man kan ana (också när man läser pjäserna) att ordet till en början inte betraktades som särskilt anstötligt. Att man senare gärna säger *fördömd* i stället, vilket är rätt vanligt i period 4, tyder på att *förbannad* då inte längre ses som helt rumsrent. En annan eufemistisk variant, som är rätt vanlig i period 5, är *förbaskad*. Samtidigt kommer dock flera grövre adjektiv i bruk; hit hör de tidigare nämnda *djävla* och *djävlig* samt *satans*.

I period 6 är *djävla* det utan jämförelse vanligaste adjektivet. Det används endast i de två funktioner som är typiska för svordomsadjektiven, nämligen som pejorativt attribut (*djävla typ*) eller förstärkande gradadverbial (*djävligt glad*). I dessa användningar är det faktiskt ännu mera dominerande än vad siffrorna i tabell 2 visar, eftersom de närmaste konkurrenterna, *förbannad* och *djävlig*, också har andra betydelser – *förbannad* kan även betyda ’driven från vett och sans’ (sannolikt den äldsta betydelsen som kraftord) och ’arg’ (1900-talet), *djävlig* kan också betyda ’otrevlig’.

Särskilt utmärkande för de diaboliska orden är, som framgått, den stora variationen. I stället för ordet *helvete* kunde man tidigare säga *Blåkulla* eller

bölstugan (= bövelstugan), numera är alternativen *helsefyr*, *helsike* och *helskotta*. Som personbeteckningar används eller har använts ord som *djävul*, *fan*, *bövel*, *pocker*, *satan* och *sate*. Variationen är särskilt stor när det gäller ord som avser djävulen eller kan ersätta sådana ord och när det gäller adjektiv, se tablå 3 resp. 4 nedan.

I tablå 3 upptas de i dramerna förekommande orden för hin onde och eufemistiska kraftord med samma funktion. Orden har sorterats i fyra kategorier: normalord, ersättningsord, fonetiska variationer och sekundära eufemismer. Normalorden utgörs av några ord som har gammal hävd som verklig

Tablå 3. Kraftord som benämner/betecknar djävulen eller fungerar som ersättningsord för sådana ord.*

Ordtyp	Per. 1	Per. 2	Per. 3	Per. 4	Per. 5	Per. 6
Normalord	<i>fan</i> <i>fanders</i>	<i>fan</i> <i>fanders</i>	<i>fan</i>	<i>fan</i>	<i>fan</i> <i>Satan</i>	<i>djävulen</i> <i>fan</i> <i>Satan</i>
Ersättningsord	<i>bödeln/</i> <i>böveln</i> <i>hin</i> <i>hundan</i> <i>perkel</i> <i>pocker</i> <i>raggen</i> <i>skam</i> <i>tusan</i>	<i>bödeln/</i> <i>böveln</i> <i>hin</i> <i>hin håle</i> <i>katten</i> <i>perkel</i> <i>raggen</i> <i>skam</i> <i>tusan</i>	<i>attan</i> <i>den och den</i> <i>hin håle</i> <i>hin onde</i> <i>knäveln</i> <i>tusan</i>	<i>katten</i> <i>skam</i> <i>tusan</i>	<i>hundan</i> <i>håle</i> <i>katten</i> <i>sjutton</i> <i>tusan</i>	<i>attan</i> <i>den lede</i> <i>sjutton</i> <i>skam</i> <i>tusan</i>
Fonetisk variation		<i>fanken</i>	<i>djäkeln;</i> <i>fanken</i>	<i>fanken</i>	<i>faderullan</i> <i>fadren</i> <i>fanken</i> <i>farao</i> <i>fasen</i>	<i>Fagerlund</i> <i>fanken;</i>
Sekundär eufemism		<i>hin håken</i>	<i>håken</i>		<i>fasingen</i> <i>kattsingen</i> <i>sjuttsingen</i> <i>tjuvingen</i>	

* Som ”normalord” avses här ord för djävulen med gammal hävd: dels *fan* och *fanders* av äldre *fænden/fanden(s)*, dels de bibliska *Satan* och *djävulen*. Ersättningsord står i tabellen för såväl eufemismer i normalspråket som typiska kraftord, men upptar inte fonetiska variationer på normalorden, vilka i stället redovisas för sig. Som sekundära eufemismer avses fonetiska vidareutvecklingar av ord som redan är eufemistiska. Fetstil avser första-belägg i dramamaterialet.

benämning på djävulen i normalspråket, även om också de i ett längre perspektiv kan betraktas som eufemistiska; det gäller *fan* och *fanders* som går tillbaka på det fornsvenska *fænden(s)* (> *fanden(s)*) och de bibliska *Satan* och *djävulen*. Som ersättningsord räknas i detta fall både ord som kan användas eufemistiskt i normalspråket och rena kraftord, men inte fonetiska varianter till *fan* och *djävulen*. Den senare kategorin redovisas för sig. De ord som utgör fonetiska variationer på ord som redan från början är eufemistiska (t.ex. *hin håken* av *hin håle* eller *kattsingen* av *katten*) redovisas för sig som sekundära eufemismer.

I tablå 4 visas adjektiven bland dramakorpusens diaboliska kraftord. Den första kategorin kallas här grundläggande ord, inte normalord, eftersom de i regel används enbart för svärande. De utgörs av participet *förbannad* och avledningar eller etymologiska genitiver till normalord för djävulen (t.ex. *djävlig* resp. *satans* och *djävla*) samt av *helvetes*, som etymologiskt sett är genitiv av *helvete*. Alla andra ord räknas som ersättningsord eller fonetiska variationer enligt samma logik som tillämpats för tablå 3. Sekundära eufemismer urskiljs inte bland adjektiven.

Tablå 4. Kraftordens diaboliska adjektiv.*

Ordtyp	Per. 1	Per. 2	Per. 3	Per. 4	Per. 5	Per. 6
Grundläggande ord	<i>djävuls</i> <i>fanders</i> <i>förbannad</i>	<i>förbannad</i>	<i>förbannad</i> <i>satans</i>	<i>djävlig</i> <i>förbannad</i> <i>helvetes</i> <i>satans</i>	<i>djävla</i> <i>djävlig</i> <i>djävulsk</i> <i>förbannad</i> <i>helvetes</i> <i>satans</i>	<i>djävla</i> <i>djävlig</i> <i>förbannad</i> <i>helvetes</i> <i>satans</i>
Ersättningsord	<i>pockers</i>	<i>fördömd</i>	<i>besatt</i> <i>knävla</i>	<i>fördömd</i>	<i>fördömd</i>	
Fonetisk variation			<i>förbaskad</i>		<i>djädrans</i> <i>djädrig</i> <i>djäkla</i> <i>djäklig</i> <i>förbaskad</i> <i>sabla</i>	<i>djädra</i> <i>djädrans</i> <i>djäkla</i> <i>djäklig</i> <i>djävulusisk</i> <i>förbajad</i> <i>förbaskad</i>

* Som grundläggande ord sorteras participet *förbannad*, ord som är avledda av normalord för djävulen eller etymologiskt sett genitiver av sådana ord samt *helvetes*, som etymologiskt sett är genitiv av normalordet *helvete*. Fetstil avser förstabelägg i dramamaterialet.

Uppdelningen i de olika kategorierna i tablå 3 och 4 visar att fonetiska variantformer i hög grad är något som används i de senare perioderna, medan variationen i de tidigare perioderna i första hand handlar om rena ersättningsord. Ett tidigt variationssuffix är dock *-ken* som används i *fanken* och *håken*. Möjligen spökar *k:et* i detta suffix även i *djäkeln* som är det i materialet först belagda fonetiskt varierade djävulsordet. Bland adjektiven finns endast ett någorlunda tidigt fonetiskt variantord, nämligen *förbaskad*, som är belagt i period 3. I period 5 är de fonetiska variationerna desto vanligare, medan förstabeläggen (markerade med fetstil i tablåerna⁸) blir färre i period 6. Två av förstabeläggen i den sista perioden, *Fagerlund* och *förbajad*, förekommer dessutom i Staffan Göthes En uppstoppad hund som utspelar sig på 1950-talet, något som faktiskt i rätt hög grad tycks ha påverkat ordvalet.

Bilden av variationen så som den framstår i tablå 3 och 4 är intressant också däri att antalet varianter i bruk varierar mellan de olika perioderna. Uppkomsten av eufemismer kan ju tänkas visa att de ersatta orden är laddade men att man ändå känner ett behov av att uttrycka vad de står för. Om bruket av eufemismer för vissa ord vid en viss period är omfattande skulle det kunna tyda på dels att de ersatta orden verkligen besitter viss laddning, dels att det ändå är tillåtet att svära – på rätt sätt – vid tidpunkten ifråga. Om bruket av eufemismer inte är särskilt omfattande kan det innebära antingen att det inte ens är passande att använda ersättningsorden eller att de grundläggande kraftorden i själva verket inte just då är så värst tabuerade.

Jag tror att man kan säga att det första av dessa tre scenarier stämmer relativt bra in på svärandet i de tre första perioderna, framför allt beträffande djävulsbenämningarna. Period 4, då svärandet (diaboliskt som *celest*) överlag är lågt, präglas däremot snarare av det andra scenariot, dvs. att även ersättningsorden kan uppfattas som opassande. Repliker som ”Hvem tusan, hade jag så när sagt, bryr sig om några storgubbar?” (ur Gustaf af Geijerstam, 1890: Aldrig i lifvet) och ”Farbror har väl aldrig sagt så mycket som ’tusan’ i hela sitt lif?” (ur Frida Stéenhoff, 1896: Lejonets unge) stöder en sådan slutsats. I period 5 är varianterna särskilt många; *Satan* och *djävla* kommer i bruk, men också en lång rad kreativa eufemismer, vilket tyder på att det nya mer omfattande svärandet under förra halvan av 1900-talet kräver lite försiktighet. Vi är tillbaka i ett tillåtet, men villkorat, svärande. Vid slutet av 1900-talet däremot säger man *fan*, inte *farao* eller *fasingen*, och man säger *djävla*, endast sällan *djädra*, *djädrens* eller *djäkla*. Vi är på god väg mot det tredje av scenarierna ovan, enligt vilket fan faktiskt får nämnas vid sitt rätta namn.

---

⁸ Ett kraftord kan naturligtvis vara betydligt äldre än vad som framgår av dramakorpusen, och bland svagt belagda ord är det förstas delvis en tillfällighet vilket som dyker upp först. Markeringen av förstabelägg i korpusen är alltså intressant mest ur ett helhetsperspektiv.

6.1.2.3 Fekala ord

Tabell 3 visar bruket av tre fekala kraftord, som alla är vanliga i period 6, den enda period som uppvisar något mera utbrett fekalt svärande.

Substantivet ⁽¹⁾*skit* i bemärkelsen 'elände', 'strunt' e.d., förekommer 23 gånger i period 6. I samtliga belägg har ordet kvar sin substantiviska karaktär; det uppträder således inte vid ett enda tillfälle som interjektion. Förleden *skit-*, som är den fekala motsvarigheten till förstärkningsadjektiv som *himla*, *djävla*, *djävlig/-t*, *helvetes* och *förbannad/-t*, används en gång i period 5 och 32 gånger i period 6, och verbet *skita* (*i ...*) används 29 gånger i period 6.

Andra fekala kraftord är belagda endast vid enstaka tillfällen. Dessa är *baj* i interjektionsfrasen *fy baj*, ⁽²⁾*skit* '(ett) dugg', ⁽³⁾*skit* om person, *-skit* som efterled och *skitig* i överförd abstrakt bemärkelse '(moraliskt) låg'.

Tabell 3. De vanligaste fekala kraftorden med antal belägg periodvis och totalt.

Kraftord	Per. 1	Per. 2	Per. 3	Per. 4	Per. 5	Per. 6	Tot.
¹ <i>skit</i> 'elände'; 'strunt'	0	0	0	0	0	23	23
<i>skit-</i>	0	0	0	0	1	32	33
<i>skita i</i> 'strunta i'	0	0	0	0	0	29	29

Av naturliga skäl lånar sig de fekala orden inte till samma mångfald av förbindelser som orden från de religiösa sfärerna. Men användningen av ordet *skit* i betydelsen '(ett) dugg' är å andra sidan speciell för den fekala sfären. Ordet *piss* kan användas på samma sätt (även om det inte är belagt i dramakorpusen), med det finns ingen motsvarighet till *ett skit* och *ett piss* bland de diaboliska orden. I engelskan förekommer däremot både *a shit* och *a damn* (och dessutom *a fuck*).

6.2 Svordomarna i ett grammatiskt perspektiv

6.2.1 Presens konjunktiv, eller?

Den som studerar svordomar kan inte undgå att reflektera över den ganska utbredda användningen av presens konjunktiv, dvs. av verbformer som *be-vare*, *give* och *förbanne*. I ett diakront perspektiv är det också tydligt att dessa *e*-former inte alltid varit fullt så utbredda som i dagens svordomar. Före 1800-

talets mitt var det t.ex., av dramerna i korpusen att döma, vanligare med (*Gud*) *bevara mig* än (*Gud*) *bevare mig*.

Formen *bevara* i dessa uttryck är möjlig att uppfatta som imperativ, men det förekommer också en del satsformade svordomar där verbet har en *a*-form som inte överensstämmer med imperativformen, t.ex. *Gud förlåta mig* eller där en sådan tolkning inte är rimlig, t.ex. *Gud sig förbarma*, där en imperativisk sats borde givit *Gud förbarma dig*. I dessa fall skulle man kunna se uttrycken som ellipser med ett utelämnat *må*: *må Gud förlåta mig* resp. *må Gud sig förbarma*. Och ingenting hindrar för övrigt att även *Gud bevara mig* tolkas som en ellips av *må Gud bevara mig*.

I en uppsats om utvecklingen av presens konjunktiv i nysvenskan tycks Anders Sundqvist (1958) mena att de olika verbformerna i uttryck som de nämnda i första hand är ombildade konjunktiver. Apokopering av ändelser har för flera verb lett till sammanfall mellan konjunktiv- och imperativ- och i vissa fall infinitivformen. Detta gäller t.ex. när såväl *tage* som *tag* och infinitiven *taga* blivit *ta*. Och när *Gud bevare oss* blivit *Gud bevars* är det inte längre möjligt att se vilken verbform som uttrycket går tillbaka på. Därigenom, menar Sundqvist, har det uppstått osäkerhet kring konjunktivformens rätta lydelse, med resultatet att också *a*-formerna kunnat uppfattas som konjunktivformer. En viss roll i denna utveckling kan också förbindelserna med hjälpverb och infinitiv ha haft, tillägger författaren.

Ett visst fog för sin slutsats har Sundqvist i samordningar som i följande utdrag ur ett brev från Magnus Stenbock 1692: ”Gudh den aldra högsta han *welsigne och bewara dig ...*” (min kursivering; citerat efter Sundqvist 1958:75). Samtidigt får man inte blunda för att de här verbformerna uppträder i rätt begränsade kontexter och egentligen inte nödvändigtvis behöver uppfattas som antingen den ena eller andra formen, kanske inte ens alltid som verb över huvud taget, utan bara som komponenter i stelnade uttryck, vilket för övrigt även Sundqvist påpekar. Man kan heller inte utesluta att vissa språkbrukare faktiskt ser *a*-formen som en imperativ när så är möjligt, t.ex. i *Gud bevara mig* eller *förbanna mig*.

Så långt mitt material räcker kan man säga att *a*-former på verben i de flesta fall kan tolkas som normala imperativer. I enstaka belägg är det inte möjligt, men i dessa fall har uttrycken tydlig karaktär av stelnade förbindelser och de kan mycket väl förklaras som ellipser av uttryck med *må* + infinitiv. Man kan för övrigt samtidigt notera att verbet *veta* förekommer i ett antal olika förbindelser med både presens konjunktiv (*det vete hin håle/tusan*) och presens indikativ (*Gud/himlen/fan/hin* etc. *vet*) och med hjälpverben *ska* eller *må* + infinitiv (*det ska Gud/gudarna veta* resp. *hin må veta*). Alla belägg på dessa förbindelser har ett formellt oantastligt predikat. Uttrycken med verbet

veta ger således inget stöd för att *a*-formen skulle kunna användas som en alternativ konjunktivform.

Användningen i dramakorpusens olika perioder av olika verbformer i böneformler och diaboliska eder tas upp i tablå 5 nedan. Det är främst i dessa satsformade förbindelser som imperativ är ett pragmatiskt alternativ till presens konjunktiv. Tablå 5 redovisar dessutom bruket av några verb och verbförbindelser som uppträder som lexikaliserade interjektioner.

Tablå 5. Verbformer i böneformler, diaboliska eder och några lexikaliserade interjektioner i period 1–6. Det totala antalet belägg inom parentes.

Verbform	Per. 1	Per. 2	Per. 3	Per. 4	Per. 5	Per. 6
<i>a</i> -form (≠ imp.)		<i>besitta mig</i> (1) <i>sig förbarma</i> (1) <i>förlåta</i> (1)				
<i>a</i> -form: lexikalis. interj.		<i>besitta!</i> (1) <i>anfäkta</i> och <i>regera!</i> (1)	<i>fan anamma!</i> (1) <i>fan anfäkta!</i> (1)		(<i>Jösses anåda!</i>)	
<i>a</i> -form (= imp.)		<i>bevara</i> (7) <i>trösta</i> (1)	<i>bevara</i> (4) <i>förbanna</i> (5)		<i>bevara</i> (1) <i>förbanna</i> (2)	
tvetydig form: konj./imp. (inf.)	<i>ta</i> (2) <i>få</i> (6) <i>bevar'</i> (2)	<i>ta</i> (8) <i>bevar'</i> (27) <i>nå'</i> (4)	<i>ta</i> (2) <i>bevar'</i> (23) <i>nå'</i> (2)	<i>ta</i> (6) <i>bevar'</i> (16) <i>nå'</i> (4)	<i>ta</i> (5) <i>bevar'</i> (3)	<i>ta</i> (15)
<i>e</i> -form (konj.)	<i>bevare</i> (1) <i>fröjde</i> (2) <i>glädje</i> (1)	<i>förlåte</i> (1) <i>fröjde</i> (1) <i>give</i> (1)	<i>bevare</i> (2) <i>förbarme</i> (2) <i>hjelpe</i> (4) <i>signe</i> (1)	<i>bevare</i> (4) <i>förbjude</i> (2) <i>hjelpe</i> (4) <i>give</i> (1) <i>förbanne</i> (1)	<i>bevare</i> (8) <i>förlåte</i> (1) <i>förbanne</i> (1) <i>förbaske</i> (8)	<i>bevare</i> (1) <i>banne</i> (1)

Till de mera udda inslagen i tablå 5 hör de lexikaliserade interjektionerna med verb som *besitta*, *anfäkta* och *anamma* med eller utan subjekt. I dessa svordomar är verbformens logiska tolkning oväsentlig. Man kan också ana att *anåda* i *Jösses anåda* (i drama 5j) är en kontamination av *nåde* och *anamma*, utan någon som helst koppling till dessa ords verbala ursprung.

Formen *besitta* uppträder dessutom i edsformeln *besitta mig* och kan även förekomma med annat objekt i förbannelser. Här kan verbet inte kan uppfattas som imperativ, men det innebär inte självklart att det i stället skulle vara fråga om en konjunktivform. Troligare är, med hänsyn till verbets obsoleta betydelse i dessa uttryck, att vi helt enkelt har att göra med en ”färdig konstruktion”, *besitta* + objekt, med helhetsbetydelse.

Uttrycken *Gud sig förbarma* och *Gud förlåta* kan däremot kontrasteras mot de mera logiska *Gud förbarme sig* och *Gud förlåte*. Här uppträder emellertid varianterna med *a*-form på verbet som syntaktiskt helt självständiga uttryck med framträdande signalfunktion och svag symbolfunktion. Verbens form är således även här av ringa vikt.

I övrigt är det framför allt verben *bevara* och *förbanna* som uppträder i satsformiga svordomar med *a*-form. Dessa *a*-former (liksom verbformen i *Gud trösta mig*) kan uppfattas som imperativ. Det intressanta med dessa förbindelser är snarast att *a*-formerna blir sällsyntare med tiden. Numer heter det som regel *bevara mig* och *förbanne mig* – och *förbaske mig* och *banne mig*. Att ta detta till intäkt för att svenskar fått en allt starkare känsla för den optativa konjunktiven vore emellertid säkert ett misstag. En rimligare slutsats är väl att förbindelserna stelnat i formen och kanske att *e*-suffixet fått en sekundär funktion, dvs. blivit ett kännetecken på att vi har att göra med en viss typ av uttryck, nämligen svordomar och andra fasta förbindelser med emotiv innebörd.

6.2.2 Svordomarnas syntaktiska funktioner

Vid arbetet med ordlistan har det inte alltid varit uppenbart hur svordomarnas syntaktiska funktioner ska beskrivas. Nedan redogörs för ett par grundläggande principer för den syntaktiska beskrivningen som utkristalliserat sig under detta arbete och för en del av de syntaktiska funktioner som det resulterat i.

6.2.2.1 Interjektionella uttryck och icke interjektionella

En grundläggande användning av svordomar är som självständiga uttryck för känslor av olika slag. Vissa ord och en del lexikaliserade fraser kan i kraft av denna funktion enligt konventionen fungera som interjektioner, dvs. som huvudord (som regel ensamt sådant) i interjektionsfraser, t.ex. *tusan!*, *helvete!*, *herregud!* och *milda makter!*. Men det förekommer också att ord och förbindelser som inte hör till de klart konventionella interjektionerna uppträder som syntaktiskt självständiga emotiva uttryck, t.ex. *för helvete!* eller *gudskelov!*. Har man anledning att klassa också sådan uttryck som interjektionsfraser?

Det är inte bara möjligheten att uppträda i isolerade yttranden som de senare uttrycken har gemensamt med de mera typiskt interjektionella orden och fraserna. Båda typerna kan, med termer ur Svenska Akademiens grammatik, även stå i ”förfältet” i en ”utvidgad sats”. Med begreppet utvidgad sats

avser SAG (4:6) den egentliga satsen, kallad ”inre sats” + s.k. för- och efterfält, innehållande led med lösare anknytning till den inre satsen, se figur 6.⁹

Utvidgad sats		
Förfält	Inre sats	Efterfält
<i>Ja,</i>	<i>imorgon kan hon nog vara med,</i>	<i>eller hur?</i>

Figur 6. Den utvidgade satsens struktur (efter SAG 4:6).

Trots de nämnda likheterna mellan de olika svordomsuttrycken analyseras de här på olika sätt. Ett *tusan* eller *herregud* betraktas som interjektionellt oavsett om det fungerar självständigt eller i förfältet i en utvidgad sats (*Herregud, hon svimmar*). Uttryck som *för tusan* eller *gudskelov* däremot klassas antingen som syntaktiskt självständiga (med beteckningen ”självst.” i ordlistan) eller som initiala annex. Det förra gäller när de uppträder isolerat, det senare när de står i förfältet i en utvidgad sats (*För tusan, jag är myndig*). Som initiala annex anses uttrycken motsvara modala satsadverbial inne i satsen. (Om annex, se SAG 4:438 ff.)¹⁰

Den här klassifikationen hänger samman med att de senare uttrycken också som regel kan uppträda just som modala satsadverbial i den inre satsen: *Jag är för tusan/gudskelov myndig*. Dessutom kan de förekomma med liknande innebörd som finala annex i den utvidgade satsens efterfält: *Jag är myndig, för tusan/gudskelov*. Typiska svordomsinterjektioner används inte som satsadverbial i den inre satsen. Och som efterställd kommentar tolkas ett uttryck av detta slag snarare som en ny meningskonstruktion än som ett led i efterfältet på en utvidgad sats (*Sa du tusen spänn? Milda makter!*).

Svordomar som fungerar självständigt eller som uppträder i förfältet på en utvidgad sats har således sorterats i interjektionella och icke interjektionella (satsmodala) primärt ifrån uttryckens förmåga (eller oförmåga) att stå med satsmodal funktion inuti en sats. Utifrån detta kriterium är det i stort sett bara de rätt allmänt vedertagna interjektionella uttrycken som också fungerar som interjektionsfraser, t.ex. *fy tusan, fan anamma, helvete, herregud, jösses, kors, milda makter, gudars skymning, ve och förbannelse*. Uttryck som inte (i

⁹ Modellen har en klar parallell i det schema för den s.k. turkonstruktionsenheten (TKE) som utvecklats inom den mer samtalsinriktade grammatikforskningen. Här identifieras ett inre segment med för- och eftersegment. Jag får anledning att återkomma till detta i avsn. 6.2.5.

¹⁰ Ofta kan det vara svårt att avgöra om ett uttryck fungerar som ett led i förfältet i en utvidgad sats eller om det är att betrakta som mera självständigt. Detta har emellertid ingen principiell betydelse för resonemanget här.

någon ställning) klassas som interjektionsfraser är t.ex. *ta mig tusan, förbanna mig, min själ, för helvete, för Guds skull, i Jesu namn, Gud bevars och gudskelov*. En del uttryck som jämföras med de senare är inte belagda i materialet som tydligt satsintegrerade satsadverbial, men kan utan tvekan användas så. En del uttryck uppträder med en liknande funktion som mediala annex, t.ex. ”Jag har i fyratjugo Åhr, *himmelen vare ärad*, haft den Lyckan at bekläda detta Embete” (från drama 1a, min kursivering). Åter andra skulle åtminstone kunna tänkas i en sådan ställning, t.ex. (*Gud*) *bevara mig*, som normalt inte tycks användas satsintegrerat, trots – eller kanske just därför – att *Gud bevars* gör det. (Klassningen av *Gud bevara mig* i ordlistan följer den pragmatiska samhörigheten med *Gud bevars*, men saken kan diskuteras. Se vidare avsn. 6.2.3.3.)

Förutom det negativa kriteriet att inte fungera som satsadverbial uppvisar interjektionella svordomar ytterligare en typisk egenskap, nämligen att uppträda i textuella enheter tillsammans med en efterföljande expressiv sats eller fras; *Gud/fan/milda makter vad korkad hon är!*; *O himmel/helvete så sött!*. (Jag följer här SAG:s terminologi och talar om expressiva satser/fraser; vanligt är också att man använder termen exklamativ sats/fras.) Den här egenskapen hos interjektionella svordomar är välbekant och i mitt material välbelagd.

I arbetet med ordlistan har jag tagit detta faktum till intäkt för att betrakta möjligheten att föregå expressiv sats/fras som en konstitutiv egenskap hos svordomsinterjektioner. Därmed utesluts från interjektionerna även uttryck av typen *vad fan, vad i helvete, vad i herrans namn* o.d. när dessa fraser används självständigt, dvs. inte inleder interrogativa satser, och inte har interrogativ betydelse i egentlig bemärkelse. Ett exempel på användning av en sådan självständig förbindelse är följande: *Ja, vad fan – vi ska ju ändå äta* (ur drama 6j). En sådan användning av förbindelsen *vad fan* klassas helt enkelt bara som syntaktiskt självständig.

Sammanfattningsvis kan man därmed säga att en svordom räknas som interjektionell om den 1) kan användas som ett syntaktiskt isolerat uttryck för känslor av olika slag eller som ett led i förfältet i en utvidgad sats, men inte som ett satsintegrerat modalt adverbial alternativt som ett medialt inskott med liknande funktion och 2) kan bilda en textuell enhet med en efterföljande expressiv sats eller fras. Svordomar som inte stämmer in på denna beskrivning betraktas inte som interjektionella.

6.2.2.2 Infinita meningsmatriser?

Jag har ovan använt begreppet textuell enhet om kombinationen interjektionell svordom och expressiv sats eller fras. Man kan diskutera hur en sådan textuell enhet ska analyseras.

Enligt Svenska Akademiens grammatik är enheten att betrakta som en komplex mening, en kombination av två delmeningar (SAG 4:832 ff.). Den första delmeningen, svordomen, är en icke satsformad mening i form av en interjektionsfras (SAG 4:784 ff.), medan den andra delmeningen, som framgått, kan vara såväl satsformad som icke satsformad. Rör det sig om en expressiv sats är meningen, enligt SAG (4:759 ff.), en huvudsats, trots att den är en s.k. af-sats, dvs. har prototypisk bisatsordföljd. En expressiv fras däremot räknas, liksom interjektionsfrasen, som en icke satsformad mening (SAG 4:815 ff.).

I arbetet med ordlistan har jag inte oreserverat gått på SAG:s linje i det här fallet. Inspirerad av ett förslag i Magnusson 2007 (s. 209 ff.) tänker jag mig möjligheten att det expressiva ledet är komplement till, dvs. underordnat, interjektionen, som i så fall fungerar som en överordnad, infinit, matris. Vi kan beskriva den senare som en meningsmatris, om vi med mening avser ett uttryck för en självständig språkhandling. Med den här analysen blir den expressiva satsen med sin af-ordföljd en ”vanlig” bisats och hela uttrycket består av en enda mening i form av en interjektionsfras, inte som i SAG av en komplex mening om två delmeningar. Skillnaden mellan en analys enligt SAG och en analys enligt Magnusson 2007 demonstreras i (1a–b).

- (1) a. komplex mening: [[interj.fras *Fan*] [expr. huvudsats *vad dum du är*]]
 b. interjektionsfras: [*Fan* (huvudord) [expr. bisats *vad dum du är*]]

Att SAG tillämpar den analys man gör beror inte på att interjektioner inte skulle kunna ha bestämmningar; det är t.ex. inte helt ovanligt att interjektioner konstrueras med prepositionsfraser: *Hej på dig!*; *Fy attan för fiskbullar!* (jfr SAG 4:784 f.). Snarare har man väl tagit fasta på att de expressiva satserna och fraserna också fungerar på egen hand som känslouttryck utan någon föregående interjektion. Följaktligen uppfattas de i SAG som egna meningar. Magnusson (2007:210) laborerar i stället med att vad som ytligt sett är självständiga expressiva satser egentligen föregås av en osynlig operator, man skulle kunna säga en underförstådd interjektion. Den expressiva satsen skulle därigenom kunna analyseras som ett underordnat led oavsett om den föregås av en (synlig) interjektion eller ej. Den abstrakta strukturen är i båda fallen densamma, jfr (2a–b).

- (2) a. [*Fan* [*vad dum du är*]]
 b. [Ø [*vad dum du är*]]

Det här synsättet hänger samman med ett antaget samband mellan struktur och betydelse, i det här fallet språkhandlingsstatus, enligt vilket en af-sats

inte på egen hand kan tjäna som uttryck för en egen språkhandling.¹¹ Det är genom matrisledet, det synliga eller osynliga, i (2a-b) som sekvensen får en självständig språkhandlings struktur.¹²

Vid arbetet med ordlistan har jag velat hålla dörren öppen för Magnussons analys. Det innebär att interjektioner som föregår expressiva satser och fraser redovisas som en egen funktion, betecknad ”före expressiv sats/fras”. Men eftersom analysen fortfarande är ganska oprövad, så är den naturligtvis lite osäker. Dessutom kan man, eftersom det expressiva ledet inte är beroende av en interjektion, inte heller med Magnussons utgångspunkt i varje enskilt fall vara övertygad om att en sekvens med interjektion + expressiv sats eller fras är att betrakta som en enhet; sekvensen skulle ibland kunna vara två självständiga meningar.

Denna osäkerhet har hanterats på följande sätt. I de fall en interjektionell svordom används före expressivt led i vissa belägg och i andra fungerar på egen hand som interjektionsfras (if) markeras detta med en stjärna vid funktionsbeteckningen för de självständiga uttrycken (if*). Om uttrycket endast är belagt före expressiva led tillämpas en alternativbeteckning: ”if/före expressiv sats/fras”.

Att interjektionella svordomar inte sällan uppträder tillsammans med expressiva led är ingen nyhet. Däremot är det mindre uppmärksammat (om alls?) att samma uttryck också kan stå före ett par satstyper som i SAG (4:770 f.) benämns desiderativa och suppositiva, vilka i likhet med de expressiva satserna har af-ordföljd. Dessa satstyper inleds emellertid med subjunktionen *om* och uttrycker önskan resp. antagande. I vissa lägen kan sådana satser, trots bisatsformen (subjunktion och af-ordföljd), fungera som självständiga yttranden utan att de står i anslutning till någon (synlig) interjektion, särskilt om något satsadverbial klargör att satsen uttrycker en önskan, t.ex.: *Om det bara/åtminstone/ändå kom något besked!*. Suppositiva satser föregås däremot, enligt SAG, normalt av *tänk*: *Tänk om någon ser mig!* – och detta är möjligt också när det gäller de desiderativa satserna.

SAG nämner inte att satser av det här slaget även kan föregås av interjektionella svordomar, som då tjänar samma funktion som *tänk*. Ett par exempel från dramamaterialet: ”Gud! om någon öfverraskade mig.” (ur August Blanche, 1847: *Hittebarnet*); ”Fy fan om man kunde sova så där.” (ur P.O. Enquist, 1988: *I lodjurets timma*).

---

¹¹ I detta avseende bygger Magnusson (2007) vidare på diskussionen i Stroh-Wollin 2002 (s. 99 ff.).

¹² I Stroh-Wollin 2003 antar jag att de expressiva uttrycken fungerar som egna språkhandlingar genom ren konvention utan stöd i strukturen, men om Magnussons förslag stämmer, skulle så alltså inte vara fallet.

Vid klassifikationen i ordlistan har utgångspunkten varit att desiderativa och suppositiva satser efter en interjektionell svordom, på samma sätt som expressiva satser i sekvenser med interjektion och expressiv sats, möjligen är att betrakta som komplement till den överordnade svordomen. Liksom de expressiva satserna är de i så fall att uppfatta som normala bisatser; i SAG beskrivs de som huvudsatser. I ordlistan har interjektionella svordomar som föregår desiderativa och suppositiva satser fått etiketten ”före hypotetisk *om*-sats”. Någon uppdelning med hänsyn till om bisatsen uttrycker önskan eller antagande, vilket för övrigt kan vara svårt att bedöma, görs alltså inte. Båda typerna av satser betraktas som ”hypotetiska *om*-satser”.

Sammantaget innebär detta att interjektionella svordomar redovisas syntaktiskt under tre olika etiketter, ”if”, ”före expressiv sats/fras” och ”före hypotetisk *om*-sats”. Så fort en eller båda av de senare varianterna är belagd förses etiketten ”if”, som samlar övriga belägg, med en stjärna (if*).

Nu är det inte endast de typiskt interjektionella svordomarna som kan tänkas såsom infinita meningsmatriser. En sådan analys är även utgångspunkten då edsformler av olika slag, t.ex. *ta mig fan, förbanne mig* och *min själ*, föregår *om*-inledda bisatser, t.ex. *Nej, så ta mig fan om jag har lust att diska åt dig*. Precis som de hypotetiska *om*-satserna (ofta) är beroende av det föregående ledet (*tänk* eller en svordom), är också den här typen av *om*-satser beroende av den föregående edsformeln. Den senare markerar att propositionen i bisatsen är falsk: *Nej, så ta mig fan om jag har lust att diska åt dig* betyder alltså ungefär ’nej, jag har inte lust att diska åt dig’.

Etsformler som föregår *om*-inledda bisatser vars proposition ska uppfattas som falsk sorteras i ordlistan in under etiketten ”före ’falsk’ *om*-sats”.

En liknande funktion, som edsformler före ”falsk” *om*-sats, kan de förbindelser som kategoriserats som emfatiska negationer ha. De emfatiska negationerna, exempelvis *så fan heller* och *i helvete (heller)*, kan negera propositionen i en följande af-sats, vilken kan inledas med *att*, även om den oftast saknar subjunktion: *I helvete (att) du ska gå på kalas!*, dvs. ’du ska inte gå på kalas’.

Belägg på s.k. emfatiska negationer som föregår och negerar en af-sats sorteras i ordlistan funktionellt in under etiketten ”före *att*-sats”, trots alltså att subjunktionen som regel saknas.

6.2.2.3 Ordlistans ”före- och efter-funktioner”

Som framgått ovan har vissa funktioner i ordlistan inte fått någon egentlig satsdelsbeteckning utan anges som ”före” ett eller annat led. Det finns ytterligare en sådan ”före”-funktion som jag återkommer till nedan. Dessutom finns det två ”efter”-funktioner, nämligen ”efter wh-ord” och ”efter adverb”.

Etiketten ”efter wh-ord” används då vissa typer av svordomar följer efter ett frågande pronomen eller adverb (som i *vem fan, vad i helvete, när i jösse namn*). Etiketten ”efter adverb” avser (i första hand) förstärkning av satsadverben *inte, nog* och *visst* (i fundamentsställning) med *fan* e.likn. (*inte fan, nog tusan, visst sjutton*).

När det gäller de här ”efter”-funktionerna är det svårt att tänka sig annat än att frågeord och svordom resp. adverb och svordom måste ses som syntaktiska enheter. De kontextbeskrivande etiketterna för de emfatiska svordomarna används i dessa fall helt enkelt bara i brist på vedertagna syntaktiska beteckningar. När det gäller ”före”-funktionerna däremot råder inte någon självklar konsensus om den grammatiska analysen. I dessa fall är det faktiskt en fördel att etiketterna endast beskriver vilken typ av sats eller fras svordomarna förekommer tillsammans med, eftersom de därigenom är analys- och teoriberoende. En analys där svordomen uppfattas som en infinit meningsmatrix är dessutom inte heller riktigt tillämplig när det gäller en ”före”-funktion som inte nämndes i föregående avsnitt.

Det är nämligen så att edsformler inte bara kan föregå och falsifiera *omsatser*, utan även föregå negerade rogativa huvudsatser (dvs. negerade ja/nej-frågor), med ett liknande resultat. Svordomen klargör i dessa fall att talaren i själva verket menar motsatsen till den negerade propositionen i den efterföljande frågan: *Förbanne mig rodnar hon inte* betyder alltså ungefär ’hon rodnar’ (i en situation när man t.ex. ser att så är fallet). Sådana användningar av edsformler, som inte är helt ovanliga i materialet, sorteras i ordlistan in under etiketten ”före ’falsk’ neg. ja/nej-fråga”.

Eftersom ja/nej-frågan är en huvudsats är det svårare att se den som ett komplement till en infinit meningsmatrix. Den efterföljande frågan är heller inte helt beroende av svordomen för att budskapet ska gå fram; retoriska frågor (med givet svar) kan fungera i olika kontexter. Å andra sidan klargör en edsformel frågans retoriska karaktär – och att dess svar är ”jo”. Man kan därför trots allt identifiera kombinationen av svordom och (negerad) fråga i dessa fall som ett etablerat mönster för en utvidgad sats (en särskild konstruktion, om man så vill), vilket motiverar att dessa belägg särskiljs i den syntaktiska analysen.

Som ett etablerat mönster för en utvidgad sats bör man också analysera t.ex. interjektioner med efterföljande expressiv sats/fras eller hypotetisk *omsats*, om man inte godtar tanken på infinita meningsmatriser. Sammantaget innebär detta att ”före”-funktionerna ska tolkas så att svordomen och det efterföljande ledet tillsammans antingen utgör en (fast sammanhållen) infinit mening eller en utvidgad sats (med svordomen i förfältet).

6.2.3 Om grammatikalisering av vissa svordomar

I detta avsnitt diskuteras användningen och utvecklingen av vissa svordomar i ett grammatikaliseringsperspektiv. De svordomar som främst tas upp är en del ursprungligen satsformade uttryck som inte sällan används som modala adverbial, t.ex. *Gud ske lov/gu(d)skelov*, *Gud bevare oss/gu(d)bevars*, *ta mig fan/tammefan*. Som framgår av exemplen visar dessa uttryck en viss benägenhet att också sammanskrivas (och uttalas) som ett enda ord.

När det gäller uttryck av det här slaget kan man utgå ifrån, till viss del belägga, att en s.k. grammatikaliseringsprocess ägt rum. Den adverbiala användningen av orden har uppstått successivt ur de självständiga satserna eller satsmatriserna.

Uttrycken ovan representerar lovprisningsformler, böneformler och edsformler, som är de typer av uttryck som kan anses ha potential för en utveckling av nämnt slag. Normalt drabbas emellertid inte alla uttryck av en grammatikalisering som skulle kunna tänkas göra det. Så har heller inte skett när det gäller lovprisningsformler och böneformler, där bara en del av de tänkbara kandidaterna visar någon tendens till grammatikalisering. Edsformlerna däremot avviker i detta avseende och uppträder på ett rätt enhetligt sätt.

Nedan behandlar jag de olika typerna, lovprisningsformler, böneformler och edsformler, i var sitt avsnitt. Jag inleder dock med ett övergripande avsnitt som tar upp generella synpunkter på grammatikalisering och på grammatikaliseringsformen av de aktuella svordomstyperna.

6.2.3.1 Några övergripande synpunkter rörande grammatikalisering och grammatikaliseringsformen av satsformade svordomar

Termen grammatikalisering används oftast om processer där enskilda innehållsord förlorar i betydelse och utvecklas till grammatiska morfem, i första hand formord, vilka ibland utvecklas vidare till bundna morfem. I det här fallet är utgångspunkten emellertid sats eller satsmatriser, alltså inte enskilda ord, och slutprodukten adverb, alltså inte formord i detta ords mest typiska bemärkelse. Jag menar dock att grammatikalisering ändå är en adekvat benämning även när det gäller utvecklingen av de aktuella svordomarna.

Att vi startar med flerordsförbindelser är på det hela taget inget problem; det finns fler exempel på att sådana genom grammatikalisering kan övergå i någon sorts ordekvivalenter. Att slutprodukten inte är ett formord i vanlig mening, är inte heller något hinder för att se processen som en grammatikalisering. Ett modalt adverb är inte ett typiskt innehållsord, utan snarast något mitt emellan innehållsord och formord, och man har därför trots allt anledning att uppfatta utvecklingen från finit sats(-matris) till adverb som en glid-

ning utför grammatikaliserings sluttande plan, "the cline" (Hopper & Traugott 1993: 6 ff.).¹³

Metaforen om det sluttande planet är ett sätt att beskriva grammatikaliseringen som en enkelriktad, dvs. irreversibel, process; lexikonord kan utvecklas till formord, som i sin tur kan utvecklas till bundna morfem, men inte tvärtom. Att processen är enkelriktad hänger samman med att ett ord (eller uttryck) kan förlora semantiska och formella drag, medan det normalt inte tillägnar sig nya.

Den omkategorisering som en grammatikalisering alltid innebär förorsakas således av att ordet/uttrycket förlorar grammatiska egenskaper. Därför kan processen också beskrivas, med en (försvenskad) term från Hopper & Traugott (1993:103 ff.), som en dekategoriisering: ett ord kan röra sig från, som författarna uttrycker det, en "major category" till en "minor category", men inte tvärtom. De mest öppna ordklasserna, främst substantiv och verb, representerar "major categories", slutna ordklasser, som t.ex. prepositioner och konjunktioner, "minor categories". Adjektiv och adverb ges en mellanposition, se författarnas "cline of categoriality":

major category > adjective/adverb > minor category

Utmärkande för den typ av grammatikalisering jag tar upp i det följande är alltså att vi startar med något satsformat uttryck som "major category", inte ett substantiv eller verb. Dessutom tycks det finnas en naturlig slutpunkt "efter halva vägen"; de olika uttrycken visar ingen tendens att utvecklas vidare till rena formord.¹⁴

En grammatikalisering är, som framgått, obligatoriskt förbunden med desemantisering (betydelseförlust), och dekategoriisering. Grammatikalisering resulterar dessutom ofta i fonetisk reduktion e.d. Av dessa faktorer är det svårt att på något objektivt sätt mäta betydelseförlusten. När det gäller de aktuella språkhandlingsformlerna skulle det handla om huruvida uttryckens bokstavliga betydelse är (eller var) påtaglig för språkbrukaren eller huruvida den mer eller mindre förbleknat. Däremot är det ibland möjligt att fästa

---

¹³ Ett nära till hands liggande exempel på en liknande grammatikalisering är ju hur en finit struktur som (*det*) *kan ske att* har givit upphov till adverbet *kanske*. En mindre långtgående men ändå tydlig grammatikalisering föreligger i jämförelseuttrycket *jämfört med*. Här har participet stelnat i sin neutrala singulara form och kan användas även då utgångspunkten för analysen är en nominalfras i utrum eller pluralis (Hammarberg 1996). Man kan för övrigt även tänka sig andra former av grammatikalisering av "konstruktioner", se Traugott u. utg. för en diskussion).

¹⁴ Det (-)vars (av *bevars* < *gud bevars* < *Gud bevar oss*) som, numera snarast enklitiskt, kan fogas till svarsorden *ja* och *jo* är det enda fall jag kan komma på där processen gått längre.

avseende vid förändringar beträffande uttryckens form eller deras syntaktiska funktioner.

När det gäller formsidan har jag i det skriftliga material som dramakorpusen erbjuder framför allt tagit fasta på sammanskrivningar, som t.ex. *gudskelov* för *Gud ske lov*. Om sådana sammanskrivningar är vanliga har man, menar jag, en relativt säker indikation på att en grammatikalisering ägt rum eller är på gång. Jag har däremot inte fäst något avseende vid om *Gud* tecknats med stort eller litet *g*, eftersom det inte har rått någon fast norm att behandla ordet *Gud* i dess egentliga bemärkelse som ett egennamn. Dessutom skulle växling mellan stort och litet *g* under alla omständigheter vara ett oanvändbart kriterium i de fall ordet *Gud* inleder en ny mening.

När det gäller att bedöma uttryckens syntaktiska funktion föreligger i princip tre möjligheter för det enskilda fallet. En möjlighet är att uttryckets konstruktion talar för att en grammatikalisering med all sannolikhet inte ägt rum, en annan att uttrycket används eller konstrueras på ett sätt som inte är förenligt med en bokstavlig tolkning, vilket talar för att det är grammatikaliserat. Men det är också möjligt att uttrycket används på ett sätt som låter sig förenas med olika grammatiska analyser; ett isolerat *Gud ske lov!* t.ex. kan tolkas både som en sats i enlighet med uttryckets bokstavliga innebörd, och som en ordekvivalent, dvs. som en särskrivna variant av *gudskelov* (vars kategoritillhörighet kan diskuteras).

Värderingen av de olika uttrycken måste därför ske genom en sammantagen bedömning av form och funktion. Eftersom grammatikalisering alltid är en mer eller mindre utdragen process kan den kvantitativa fördelningen på sammanskrivna och särskrivna former och på olika syntaktiska funktioner möjligen indikera ungefär var i processen man befinner sig.

Det kan finnas anledning innan vi går in på de enskilda uttrycken att beakta vad en de kategorisering av en sats eller satsmatris kan innebära rent formellt. Eftersom de kategorisering beror på förlust av grammatiska egenskaper, så kan man ha hypoteser om vilka grammatiska egenskaper som kan gå förlorade och vad sådana förluster kan innebära för kategoritillhörigheten.

Vad utmärker således huvudsats(matris)er som "major category"? Jag tror det framför allt är två saker: dels uttrycker huvudsatser språkhandlingar, dels bygger de på propositioner. Båda sakerna förknippar jag med formella, grammatiskt kodade, egenskaper, vilka i princip är oberoende av varandra. Propositionen tänker jag mig som nexusförbindelsen mellan ett subjekt och en finit verbfras. En sådan formell proposition kan kombineras med ett drag som ger den potentialen att uttrycka en självständig språkhandling – vi får då en huvudsats. Bisatser, som ju inte uttrycker någon självständig språkhandling, måste däremot antas sakna det senare draget. Å andra sidan kan det drag som

utmärker den självständiga språkhandlingen föreligga i uttryck som inte bygger på propositioner, t.ex. i interjektioner.¹⁵

De båda formella dragen kan sammanfattas i beteckningarna [+men], (där ”men” står för mening i bemärkelsen uttryck med språkhandlingspotential) resp. [+prop]. Man kan i så fall laborera med att satsformade uttryck som grammatikaliseras kan förlora ett eller båda dragen. När uttrycket uppträder som ett väl integrerat modalt adverbial är det naturligt att se båda dragen som förlorade. Men på vägen dit föreligger möjligheten att uttrycket förlorat [+prop]. men uppträder med [+men] intakt, vilket skulle innebära att uttrycket inte längre var att betrakta som en finit sats, men ändå fortfarande besatt förmågan att uttrycka en självständig språkhandling. Kanske kan det då i vissa fall betraktas som en interjektionsfras, även om jag konsekvent undvikit den beteckningen för de aktuella uttrycken i ordlistan.

6.2.3.2 Lovprisningsformler

Bland lovprisningsformlerna är det *Gud ske lov* som är det utan jämförelse mest etablerade uttrycket. Denna förbindelse uppträder 49 gånger i dramer från period 2 och framåt. Att den inte förekommer i den första perioden, då celesta uttryck används mycket restriktivt, tyder på att dess religiösa innebörd då fortfarande är påtaglig, något som också styrks av att man i de tidigaste pjäserna endast finner enstaka lovprisningsformler med det eufemistiska *himlen*. Intressant nog är uttrycket *Gud ske lov* förhållandevis välbelagt i period 4 (19 belägg), som i övrigt präglas av ett återhållet svärande. Därmed har man kanske anledning att tro att uttrycket vid det laget är tämligen avdramatiserat.

Lovprisningsformler med *himlen* som kraftord förekommer i period 1–3. Dessa uttryck är *himlen vare ärad* (drama 1a), *himlen vare tack* (drama 1b och 1c), *himlen vare lov* (drama 2c och 2d) samt *himlen ske pris och ära* (drama 3d). I perioderna 2–5 förekommer, vid sidan om det vanliga *Gud ske lov*, även andra varianter av lovprisning med *Gud*, nämligen *Gud vare lov* (drama 2e, 3b, 3d, 4d), *Gud vare tack* (drama 3a) och *Gud ske pris* (8 belägg i drama 5a).

När det gäller de mindre vanliga lovprisningsformlerna, alltså alla varianter utom *Gud ske lov*, är det bara *Gud ske pris* som visar tydliga tecken på någon grad av grammatikalisering. I första hand framgår detta genom att förbindelsen uppträder i sammanskriven form, *guskepris*, i sju av åtta belägg. De övriga (av de mindre vanliga) uttrycken är aldrig sammanskrivna på motsva-

---

¹⁵ Resonemanget bygger på Stroh-Wollin 2002: 99 ff. och Magnusson 2007:201 ff., jfr avsnitt 6.2.2.2.

rande sätt. Vid ett tillfälle uppträder *guskepris* som finalt annex, vilket talar för att uttrycket då fungerar som någon sorts modal satspartikel.

De övriga mindre vanliga uttrycken uppträder ofta rätt självständigt. Intressant nog förekommer dock förbindelser av det här slaget även några gånger i satsmedial position, se (3a–c). Men i inget av dessa fall kan man beskriva lovprisningsformeln som ett modalt satsadverbial; framför allt kommenteringen, men i viss mån även uttryckens position, visar att det rör sig om tillfälliga mediala inskott.

- (3) a. *Jag har i fyratijo Åhr, himmelen ware ärad, haft den Lyckan att bekläda detta Embete.* (drama 1a)
b. *... långa siöresor och swåra blessurer, men himmelen ware tack, inga odygder* (drama 1b)
c. *Hon har då, Gud vare lof! en redlig och aktad far.* (drama 3d)

De 49 olika beläggen på *Gud ske lov* redovisas i tabell 4 nedan. Av tabellen framgår dels förbindelsens syntaktiska ställning, dels om uttrycket är skrivet som tre ord eller sammanskrivet som ett ord, *gu(d)skelov*, eller möjligen (vilket förekommer ett par gånger) i två, *gu(d)ske lof*. Belägg med sammanskrivningar redovisas med fetstil i tabell 4.

Beläggen i varje period är fördelade på fyra olika syntaktiska funktioner enligt följande.

Funktion 1: förbindelse med komplement i form av en prepositionsfras inledd med *för* eller en *att*-bisats som anger för vad man är tacksam, se exempel i (4a–b). Dessa uttryck skulle teoretiskt kunna tolkas rent bokstavligt.

- (4) a. *Nå Gu ske låf, att ja ble åf mä den ängslia människjan.* (drama 2b)
b. *Gudskelof för det då!* (drama 4f)

Funktion 2: förbindelse utan komplement som uppträder självständigt eller som initialt annex, se (5a–b). Gränsen mellan vad som är det ena och vad som är det andra är oskarp, det ligger i sakens natur. Ett ensamt *Gud ske lov* som uppträder självständigt skulle kunna tolkas bokstavligt (liksom varianten med komplement), medan funktionen som initialt annex i princip förutsätter att uttrycket tolkas som en sammanhållen lexikal enhet.

- (5) a. *Gudskelof! Han vet inte att han eger en son.* (drama 3c)
b. *Nå Gudskelof, mamsell har inte alls blifvit högfärdig av sig.* (drama 3e)

Tabell 4. Antalet belägg på förbindelsen *Gud ske lov (att .../för ...)* i drama-materialet, fördelade på dramer, perioder och syntaktiska funktioner. Belägg som redovisas i normalstil är skrivna som tre ord, medan belägg som angetts med fetstil representerar sammanskrivna varianter, normalt *gu(d)skelov*, men även *gu(d)ske lov*.

Syntaktisk funktion	Per. 1	Per. 2	Per. 3	Per. 4	Per. 5	Per. 6
förbindelse med komplement	–	2b: 1 2c: 1 2d: 2	–	4f: 2 4g: 1 4h: 1 4j: 1	5b: 1 5c: 1 5e: 1 5i: 1	–
självständigt uttryck utan komplement/ initialt annex	–	2b: 1 2e: 1	3a: 1 3c: 4 3e: 1	4a: 2 4b: 1 4c: 1 4e: 1 4f: 1 4g: 1 4h: 2	5d: 1 5i: 1	6b: 1 6d: 1
finalt annex	–	2c: 2	–	4a: 1 4g: 1	5b: 1	6d: 1
modalt adverbial/ medialt annex	–	–	3a: 1 3c: 2	4a: 1 4c: 1 4g: 1	5a: 1 5b: 1	6b: 1

Funktion 3: finalt annex. Som finalt annex har de belägg klassats vilka står sist i en grafisk mening, medan belägg som följer sist i ett yttrande men gjorts till en egen grafisk mening räknas som självständiga, jfr (6a–b). Funktionen som finalt annex är (liksom funktionen som initialt annex) inte förenlig med en bokstavig tolkning av uttrycket, utan förutsätter att det uppfattas som en satsmodal partikel av något slag.

- (6) a. *Mamma är inte vaken, gud ske lof!* (drama 4a)
 b. *Praktisk har jag aldrig varit. Gudskelov!* (drama 6d)

Funktion 4: modalt adverbial eller medialt annex, se (7a–b). När förbindelsen *Gud ske lov* uppträder inuti en sats kan den normalt uppfattas som ett modalt adverbial. Det händer emellertid att dramaförfattaren, som i (7b) nedan, omger förbindelsen med komman e.d., vilket innebär att man kan ha anledning att i stället beskriva användningen som medialt annex. Samtliga förekommande satsmediala belägg på *Gud ske lov* har dock en placering som medger en tolkning av funktionen som satsadverbial.

- (7) a. *Skarpsynt blir man gudskelov först med åren.* (drama 5b)
b. *Hon är, gud ske lof, en hustru sådan hon bör vara.* (drama 4a)

Som framgår av tabell 4 är flertalet belägg sammanskrivna; 35 av de totalt 49 beläggen är sammanskrivna, medan 14 är skrivna i tre ord. Dominansen för de sammanskrivna varianterna gäller redan när uttrycket först dyker upp i dramerna i period 2 och visar ingen tendens till ökning med tiden. Vidare förekommer både särskrivna och sammanskrivna varianter i ungefär samma omfattning i alla funktioner

Den slutsats jag vill dra av denna jämna fördelning över tid och funktioner är att uttrycket redan i period 2 är väl etablerat som en förbindelse av ordkarakteristik. Man bör därmed vara öppen för att det rör sig om infinita meningar även när förbindelsen tar komplement, som i (4a–b) ovan, eller uppträder syntaktiskt självständigt utan komplement.

Man kan, med tanke på att förbindelsen framstår som så väletablerad redan i period 2, fundera över hur gammal den i själva verket är. SAOB:s första belägg (G:1260) är från 1561, vilket väl innebär att det konventionella uttrycket som sådant kan vara medeltida. De äldsta beläggen har för övrigt *Gud* i den gamla dativformen (*Gudi*). Det första belägget på uttrycket i sammanskriven form är dock noterat först 1711, och den totala frånvaron av belägg på *Gud ske lov* från dramamaterialets första period tyder väl på att förbindelsen fortfarande en bit in på 1700-talet uppfattades som ett för världsliga sammanhang opassande religiöst uttryck.

6.2.3.3 Böneformler

Bland de olika böneformlerna är det de olika varianterna med verbet *bevara* som dominerar. Dessa förbindelser är *Gud bevara/bevare* + objekt, *bevara/bevare mig (väl)*; *Gud bevars (väl)* och *bevars*; de senare med reducerat och klitiserat objektspronomen (*oss*). Sammantaget svarar dessa fyra förbindelser för 96 belägg från period 1 till period 6.

Näst vanligaste böneformel är *gu(d)nås* (av *Gud nåde oss*), som förekommer nio gånger i period 2–4, med samtliga belägg i sammanskriven form. Samma verb (*nåda* 'visa nåd mot') förekommer dessutom en gång i period 2 (drama 2e) i förbindelsen *gunå mej*. Övriga böneformler är *Gud förlåte* + objekt (drama 2c, 2d, 5g), *Gud trösta mig* (drama 2a), *Gud sig förbarma* och *Gud förbarme sig* (drama 2c resp. 3c), *Gud hjälpe* + objekt (drama 3c, 4b, 4c och 4d), *Gud förbjude* (+ objekt) (drama 4g) samt *give Gud* och *Gud give* + objekt (drama 2d resp. 4d).

Av de mindre vanliga förbindelserna företer *gunås* en tidigt fullbordad utveckling från satsmatris till modalt adverb. Uttrycket uppträder redan från

början konsekvent i sammanskriven och reducerad form. I fem av nio belägg står det satsintegrerat, och då endast en gång, i det ena av de två första beläggen, markerat som ett inskott mellan komman, jfr (8a–b) från period 2 nedan.

- (8) a. *Först var jag, gunås, intet annat än husdräng ...* (drama 2e)
b. *... i det öfriga Europa står det gunås helt annorlunda til.* (drama 2d)

I fallet *gunås* tycks utvecklingen gått snabbt. De första beläggen på *Gud nåde* som nämns i SAOB är från mitten av 1600-talet; det sammanskriva *gunås* är först belagt i Dalins Argus 1734.

Av de ännu mer sporadiskt förekommande böneformlerna manifesterar ingen någon påtaglig utveckling från satsmatrix till modal partikel. Även om den emfatiska funktionen hos uttrycken ofta är väldigt dominant, ligger den bokstavliga betydelsen som regel inte långt borta. Symptomatiskt är att en och samma man i drama 3c kan säga både ”Gud hjälpe mig i min ångest” och lite senare ”Gud hjälpe mej att ljuga, så att det går ihop”. Sannolikt har man inte i någondera fallet någon anledning att se förbindelsen *Gud hjälpe mig* som en lexikal helhet; även i den mer lättsinniga användningen framstår den fortfarande som en finit satsmatrix.

Låt oss i stället titta lite närmare på de olika uttrycken som bygger på verbet *bevara*. Användningen av dessa förbindelser redovisas nedan i tabellerna 5–8. I redovisningen av förbindelser med subjekt, alltså *Gud bevara ...*, och *Gud bevars ...*, har beläggen markerats med fetstil om *Gud* och verbet är sammanskrivet, som *gubevare* eller *gubevars* e.d. Flera av de syntaktiska funktioner som aktualiserades ovan för *Gud ske lov* gäller också *bevara*-förbindelserna. Flera av *bevara*-uttrycken förekommer dessutom, till skillnad från vad som gäller förbindelsen *Gud ske lov* – och andra böneformler, före expressiv sats eller fras, se (9a–b). När så är fallet redovisas detta, som framgått ovan, som en särskild funktion i ordlistan: ”före expressiv sats/fras”. Denna särredovisning används även i tabellerna nedan.

- (9) a. *Bewara mig wäl, hwad den stackarn är full.* (drama 2a)
b. *Åh, bevars hwad Herrn gör för et väsende utaf en sak som är så allmän.* (drama 2e)

I tabell 5 redovisas den förbindelse som bör ligga närmast det religiösa ursprunget, nämligen *Gud bevara/bevare* + objekt och ev. en prepositionsfras, inledd med *för* eller *från*, som preciserar vad man tar avstånd ifrån. I de fall objektet är något annat än *mig*, framstår uttryckets ”egentliga” innebörd, är min bedömning, som relativt påtaglig, och denna konstruktion har därför särredovisats som en egen funktion. Även konstruktioner med prepositionsfras,

som potentiellt är mer ”bokstavliga” än de utan detta komplement, redovisas för sig.

Tabell 5. Antalet belägg på förbindelsen *Gud bevara/bevare mig!*(OBJ.) (för .../från ...) i dramamaterialet, fördelade på dramer, perioder och syntaktiska funktioner. Belägg som redovisas i normalstil representerar skrivningar där *Gud* och det efterföljande verbet utgör var sitt ord, medan belägg som angetts med fetstil representerar sammanskrivna varianter, dvs. *gu(d)bevara* eller *gu(d)bevare*.

Syntaktisk funktion	Per.1	Per. 2	Per. 3	Per. 4	Per. 5	Per. 6
förbindelse med annat objekt än <i>mig</i>	–	–	3d: 1	4d: 4	5a: 1	–
förbindelse med prepositionsfras	1a: 1	–	3c: 1 3c: 1	–	5a: 1	–
självtändigt uttryck (ev. initialt annex)	–	2c: 1	3b: 1 3c: 1	–	5c: 1 5e: 2	6e: 1

Uttrycket *Gud bevare* + objekt används, som framgår av tabellen, aldrig i konstruktioner som entydigt talar för att en omkategorisering ägt rum; det skulle fortfarande kunna röra sig om en sats/satsmatris. Vid en närmare konfrontation med beläggen framgår dock att subjektet *Gud* och det efterföljande verbet i några fall är sammanskrivet i ett ord, vilket talar för motsatsen, åtminstone i dessa fall. Sammanskrivning förekommer, som synes, också före prepositionsfras.

Som särskilt belysande kan man se de två förekomsterna i drama 5a där förbindelsen är sammanskriven i det ena fallet men inte i det andra, se (10a–b). Det är sannolikt inte någon tillfällighet att skrivningarna varierar här. I a-exemplet ligger partikeltolkningen nära till hands, men i b-exemplet är den religiösa associationen avsiktlig.

(10) a. *Gubevare mig för vila.*

b. *Gud bevare det anständiga lik som finge en Swedenhielm till liktalare!*

I det enskilda fallet innebär särskrivning dock inte, som ju även framgick beträffande *Gud ske lov*, att man automatiskt kan avfärda möjligheten att tolka förbindelsen som en icke-finit ordekvivalent. I drama 5e t.ex. används förbindelsen med subjekt och verb särskrivna men samtidigt helt utan objekt, alltså *gud bevare!*. En sådan reduktion förutsätter att uttryckets egentliga betydelse

är helt irrelevant i sammanhanget och att den används som ett uteslutande emotivt och emfatiskt uttryck.

Sammantaget kan man säga att förbindelsen *Gud bevare* + objekt fortfarande kan fungera som sats eller satsmatrix, men i andra fall snarare är en lexikal enhet med renodlad modal funktion.

I tabell 6 redovisas den subjektlösa förbindelsen *bevara/bevare mig (väl)*. Detta uttryck används dels helt självständigt, dels vid ett par tillfällen före expressiv sats. Därigenom kan man säga att uttrycket har viss karaktär av interjektion. Prototypiska svordomsinterjektioner förekommer ju relativt ofta före expressiva satser och fraser. Eftersom förbindelsen *bevare mej* inte heller visar någon tendens att uppträda satsmedialt (eller som finalt annex) är det möjligt att uttrycket är en sorts interjektion, snarare än ett adverbliellt element. Att den emfatiska funktionen dominerar mycket kraftigt över den egentliga betydelsen är under alla omständigheter tydligt.

Tabell 6. Antalet belägg på förbindelsen *bevara/bevare mig (väl)* i dramamaterialet, fördelade på dramer, perioder och syntaktiska funktioner.

Syntaktisk funktion	Per.1	Per. 2	Per. 3	Per. 4	Per. 5	Per. 6
självständigt uttryck	–	2a: 2 2e: 1	3d: 1	–	5f: 1 5g: 1 5j: 1	–
före expressiv sats	–	2a: 2 2c: 1	–	–	5j: 1	–

I tabell 7 redovisas förbindelsen *Gud bevars (väl)* + ev. prepositionsfras, inledd med *för* eller *från*, som anger föremålet för avståndstagandet. Förbindelsen utmärks av att den konventionaliserats i en form där verbet (*bevara/bevare*) och objektet (*oss*) smält samman till ett enda ord. Reduktionen som sådan är i sig ett tecken på att en grammatikaliseringsprocess kan ha startat på ett tidigt stadium, och intrycket stärks av att även subjektet nästan alltid är enklitiskt anslutet till resten, så att resultatet är ett enda sammanskrivet ord. Förbindelsen används flera gånger som finalt annex och i satsmedial ställning, jfr tabellen, vilket talar för att den snarare är adverbliell än interjektionell (trots att den också en gång uppträder före en expressiv sats).

Förbindelsen är för övrigt relativt vanlig; den är belagd 45 gånger i dramamaterialet och dess subjektlösa motsvarighet *bevars* 23 gånger. Detta kan jämföras med motsvarande siffror för *Gud bevare* + objekt och *bevare mig*, som dyker upp i 17 resp. 11 belägg. Av någon anledning är bruket av *Gud*

bevars i dramakorpusen koncentrerat till period 2–4; de övriga varianterna förekommer över ett större tidsspänn.

Tabell 7. Antalet belägg på förbindelsen *Gud bevars (väl) (för .../från ...)* i dramamaterialet, fördelade på dramer, perioder och syntaktiska funktioner. Belägg som redovisas i normalstil representerar skrivningar där *Gud* och det efterföljande *bevars* utgör var sitt ord, medan belägg som angetts med fetstil representerar sammanskrivna varianter, dvs. *gu(d)bevars* eller *gubbevars*.

Syntaktisk funktion	Per.1	Per. 2	Per. 3	Per. 4	Per. 5	Per. 6
förbindelse med prepositionsfras	–	2d: 1	3c: 1	–	–	–
självtändigt uttryck/ (ev. initialt annex)	–	2b: 5 2c: 10 2d: 1 2e: 1	3a: 3 3c: 7 3d: 1 3e: 1	4b: 2 4f: 1 4g: 1 4h: 2	–	–
före expressiv sats	–	2c: 1	–	–	–	–
finalt annex	–	2c: 3	–	4d:1 4f: 1	–	–
medialt annex/ modalt adverbial	–	2c: 1	3e: 1	–	–	–

Den subjektlösa varianten *bevars* redovisas i tabell 8. Den är alltså inte fullt så vanlig som förbindelsen med subjekt. Man hade annars kunnat tänka sig att den kortare varianten, som ser ut som en mera typisk grammatikaliseringsprodukt, skulle varit den populärare av de två.

Tabell 8. Antalet belägg på förbindelsen *bevars* i dramamaterialet, fördelade på dramer, perioder och syntaktiska funktioner.

Syntaktisk funktion	Per.1	Per. 2	Per. 3	Per. 4	Per. 5	Per. 6
självtändigt uttryck alt. initialt annex	1e: 2	2a: 1 2e: 2	3b: 1 3c: 5	4e: 1 4f: 3 4g: 1	5c: 3	–
före expressiv sats/fras	–	2e: 1	3c: 2	–	–	–
finalt annex	–	–	–	4g: 1	–	–

Det kan nu vara intressant att också jämföra de olika *bevara*-varianterna. Den variant som ger tydligast belägg för en rätt långtgående grammatikaliserings är *Gud bevars*, som i själva verket nästan alltid sammanskrivs och används i adverbiala funktioner. Beläggen på den subjektlösa motsvarigheten, *bevars*, är inte så många och uttrycket därmed mera svårbedömt. Enligt min moderna språkkänsla fungerar emellertid *bevars* och *Gud bevars* på ungefär samma sätt. Uttrycken *Gud bevare mig* och *bevare mig* visar vissa, men svagare tecken på grammatikaliserings, och är möjligen snarare att uppfatta som interjektioner än som adverb. I den mån *Gud bevare* kombineras med något annat objekt än *mig* kvarstår förbindelsens karaktär av sats(matris).

Också graden av desemantisering förefaller mig vara i linje med grammatikaliserings i stort. Förbindelsen *Gud bevare mig* har kvar den primära pragmatiska funktionen att markera ogillande eller avståndstagande (ung. som *usch*), medan (*Gud*) *bevars* snarare är jämförbar med *för all del* eller *minsann*. Att en sådan funktionsuppdelning uppstått är i och för sig naturligt. Den behöver emellertid inte ha varit där från början. Varianterna med *bevars* visar under period 2 och 3 en stor funktionell spridning som sannolikt betyder att dessa uttryck då fortfarande hade kvar mera av den primära betydelsen.

6.2.3.4 Edsformler

Som edsformler räknas en rad olika uttryck som på något sätt utgår ifrån att den talande, tagen bokstavigt, skulle vara beredd att överlämna sig i djävulens våld om något inte förhåller sig på ett visst sätt eller att sätta sin själ i pant eller svära vid något heligt för att intyga att man talar sant e.d. Till edsformlerna hör uttryck som *ta mig fan*, *förbanne mig*, *djävlar i mig*, *min själ, vid Gud*. Som framgår av exemplen finns det edsformler av både diabolisk och celest natur, och en del har satsform, men inte alla. Redan så långt är det uppenbart att dessa uttryck är av en liten annan karaktär än böneformler och lovprisningsformler.

Som konventionella svordomar används edsformlerna inte heller i första hand såsom lovprisningsformler och böneformler för att uttrycka känslor eller värderingar, utan mera rent emfatiskt för att understryka att man menar allvar eller att något förhåller sig på ett visst sätt e.d. Därmed används de också mera sällan självständigt, och i så fall helst efter ett svarsord, som i ”ja, ta mig fan”, ”nej, min själ” o.likn.

Sammantaget finns det 110 belägg på edsformler i dramamaterialet. Dessa fördelar sig på följande uttryck: *ta mig fan/fan ta mig* (20 belägg), *ta mig tusan* (9 belägg), *ta mig katten* (3 belägg), *ta mig hundan/hyndan* (2 belägg), *ta mig böveln*, *ta mig håken*, *ta mig satan*, *ta mig tjuvingen* (1 belägg vardera), *få mig skam/skam få mig* (6 belägg), *förbanna/-e mig* (9 belägg), *förbaske*

mig (8 belägg), *banne mig* (1 belägg), *besitta mig* (1 belägg), *trå (vali) mig* (4 belägg), *fan i mig* (10 belägg), *djävlar i mig* (2 belägg), *skam i mig* (1 belägg), *min själ* (24 belägg), *vid Gud* (2 belägg), *vid den eviga guden*, *vid himlen*, *vid himlens åska*, *sannerligen för Gud* (1 belägg vardera).

De flesta edsformler tycks utbytbara i alla de olika funktioner uttrycken kan ha. Man kan därför ha anledning att tro att de är mer eller mindre dömda att grammatikaliseras, vilket naturligtvis kan hänga samman med att uttrycken knappast kan uppfattas bokstavligt. När det gäller de diaboliska uttrycken är en bokstavlig användning så gott som utesluten. Bland de celesta fraserna dominerar *min själ*, och också detta uttryck tycks ha haft ett rätt lågt stilvärde redan på 1700-talet.

Edsformlerna fördelas i ordlistan på fem olika syntaktiska funktioner. Liksom andra uttryck av adverbial karaktär kan de stå som initiala annex alternativt, i enstaka fall, mer självständigt, som finala annex och integrerade i satsen som modala adverbial alternativt inskjutna som mediala annex, vilket i så fall endast undantagsvis markeras grafiskt med komma. Men edsformler förekommer dessutom ”före ’falsk’ om-sats” och ”före ’falsk’ negerad ja/nej-fråga” (jfr avsn. 6.2.2), se (11a–b) nedan.

- (11) a. *Ta mäj hunna om ja wil wa deras påstwäska.* (drama 1e)
b. *Ja skam få mig kiänner jag icke igen smaken.* (drama 1b)

Före en *om*-sats markerar edsformeln att den följande satsens proposition inte gäller; (11a) betyder således ungefär ’jag vill inte vara deras postväska’. Före en negerad ja/nej-fråga markerar edsformeln att frågan är retorisk och att det i själva verket är den icke negerade propositionen som gäller; (11b) ska alltså förstås ungefär ’jag känner igen smaken’. I dramakorpusen förekommer att också böneformeln *Gud hjälpe mig* används på samma sätt; jag har ett belägg på vardera funktionen. Men annars tycks det som om det är uteslutande edsformler – och en del adverb med ungefär samma betydelse, främst *minsann* och *sannerligen* – som kan fungera på detta sätt.

Utmärkande för de tidigare beläggen på bruk före ”falsk” *om*-sats är att bisatsen ofta saknar subjunktion, vilket den knappast kan göra idag. Utelämnad subjunktion förekommer i mitt material från period 1 till period 4, se (12a–b).

- (12) a. ... *så trå wali mej [om] hon gier många goda ord ....* (drama 1b)
b. *Min själ [om] jag ville vara i härads höfdingens kläder och dömma i det här målet.* (drama 4d)

En kombination av en satsformad ed, som *ta mig fan* eller *förbanne mig* och en *om*-sats kan teoretiskt uppfattas som en vanlig konditional satsfogning. I

praktiken är det ofta pragmatiskt svårt att se på bisatsen som ett villkor, jfr exemplen ovan, och konditionala *om*-sats saknar aldrig subjunktion, men det hindrar inte att det ändå kan vara den konditionala satsfogningen som fungerat som utgångspunkt för grammatikaliseringsprocessen. I så fall måste man i startpunkten tillskriva eder som *ta mig fan* och *förbanne mig* både draget [+prop] (eftersom det rör sig om sats) och draget [+men] (eftersom uttrycken utgör de överordnade matriserna i huvudsatser som uttrycker språkhandlingar).

En tänkbar gång när det gäller utvidgning av de satsformade edsformernas syntaktiska repertoar är att de först lösgör sig från *om*-satserna för att användas som någon sorts initiala annex före de retoriska frågorna och senare även före påståendesatser, varefter uttrycken kan leta sig vidare in i satsen. Åtminstone som fullt integrerade satsadverbial bör uttrycken ha förlorat båda de formella dragen från den konditionala satsfogningen.

Det sannolika är att propositionsdraget [+prop] försvinner så fort *om*-satsen inte uttrycker ett villkor i en konditional satsfogning. Om det andra draget, [+men] försvinner lika snabbt är svårare att avgöra; med ett sådant drag skulle uttrycket kunna ha interjektionskaraktär. Men inte heller detta drag tycks vara nödvändigt ens före ”falsk” *om*-sats. Det kan man sluta sig till därför att även de icke finita ederna, som inte är uttryck för självständiga språkhandlingar, kan användas i precis samma funktioner som de satsformade ederna, se t.ex. (12b) ovan med *min själ* före ”falsk” *om*-sats.

Iakttagelsen att *om*-satsen lika gärna kan föregås av ett led som inte har formen av huvudsatsmatris kan i och för sig föranleda frågan om det alls finns någon anledning att se den konditionala satsfogningen som utgångspunkt för grammatikaliseringsprocessen. Till detta kan sägas att det ändå bör finnas någon förklaring till att edsformler kan användas i två för svordomarna exklusiva funktioner.

I stället bör man troligen skilja mellan utvecklingen av de satsformade ederna och de icke satsformade. De icke satsformade, celesta, ederna startar sannolikt som vanliga adverbial i verbfrasen utifrån logiken att man kan svära *vid Gud*, *vid* eller *på sin själ* etc. Den senare frasen har vid rent emfatiskt bruk förlorat sin preposition, på samma sätt som fsv. *a mina san* ’på min sannfärdighet’ övergår i *min sann* (så fortfarande på 1700-talet) och senare *minsann*. Förlusten av den bokstavliga innebörden banar sedan vägen för bruket av dessa uttryck som satsadverbial.

Att även de icke satsformade ederna dessutom kan användas före ”falsk” *om*-sats och före ”falsk” negerade ja/nej-fråga är möjligen en fråga om att de här anslutit sig till ett mönster som etablerats genom de satsformade edernas grammatikalisering.

Fördelningen av de båda typerna av eder på de olika funktionerna under de olika perioderna stöder i allt väsentligt det skisserade scenariot. I tabell 9 nedan redovisas användningen av de satsformade ederna (inklusive uttryck som *fan i mig* o.likn. som kan uppfattas såsom elliptiska satser), där konditional satsfogning är en möjlig startpunkt för grammatikaliseringen. I tabell 10 görs motsvarande redovisning för de celesta, icke satsformade, ederna.

Tabell 9. Antalet belägg på olika eder med form av satsmatrix (ev. elliptisk), fördelade på dramer, perioder och syntaktiska funktioner. Dramer vars signum satts i fetstil har ett eller flera belägg i sammanskriven form.

Syntaktisk funktion	Per. 1	Per. 2	Per. 3	Per. 4	Per. 5	Per. 6
före ”falsk” <i>om</i> -sats	1a: 2 1b: 2 1e: 2	2e: 2	3a: 1 3b: 1	–	5c: 1 5j: 2	6d: 1
före ”falsk” neg. ja/nej-fråga	1b: 5	–	3a: 2 3b: 2 3d: 1	4a: 1	5j: 2	–
initialt annex/självst.	1b: 1	2a: 1 2c: 1	3c: 1 3d: 2	4g: 1	5j: 4	–
modalt adverbial/ medialt annex	–	2a: 5 2c: 1	–	4c: 3 4g: 2	5e: 4 5i: 1 5j: 2	6a: 4 6b: 3 6c: 5 6d: 3 6g: 3 6h: 4 6j: 2
finalt annex	–	–	–	4g: 1	5j: 2	6g: 2

Som framgår av tabell 9 sker en tydlig tyngdpunktsförskjutning från period 1 till period 6 i fördelningen på de olika funktionerna när det gäller användningen av satsformade eder från period 1 till period 6, även om bruket som modalt adverbial är klart belagt redan i period 2. Av den första periodens totalt 12 belägg förekommer 6 före *om*-sats och 5 före retorisk fråga. I den sista perioden är användningen som modalt adverbial totalt dominerande med 24 av totalt 27 belägg. Intressant att notera är också att det, bortsett från ett belägg i drama 5j, inte är förrän i period 6 som sammanskrivningar börjar uppträda. Att författarna under tidigare perioder skulle hållits tillbaka av någon sorts skriftnorm i det här avseendet är inte troligt med tanke på att sammanskrivningar som *gu(d)skelov* och *gu(d)bevars* är vanliga.

Slutsatsen måste vara att vi här kan följa, om än inte täcka hela utvecklingen av, en grammatikaliseringsprocess.

Tabell 10. Antalet belägg på olika icke satsformade eder, fördelade på dramer, perioder och syntaktiska funktioner.

Syntaktisk funktion	Per. 1	Per. 2	Per. 3	Per. 4	Per. 5	Per. 6
före ”falsk” om-sats	–	–	3b: 1	4d: 1	–	–
före ”falsk” neg. ja/nej-fråga	–	2a: 1 2c: 1	–	4d: 2 4f: 1	5c: 1	–
initialt annex/självst.	–	2a: 1 2c: 2	3c: 1 3d: 2	4g: 1	5j: 1	–
modalt adverbial/ medialt annex	–	2a: 7 2b: 1	–	4f: 1 4g: 1	5c: 1 5d: 2 5f: 1	–
finalt annex	–	–	–	–	–	–

Den bild som förmedlas genom tabell 10 visar inte samma tydliga utvecklingstendens. Tyvärr är de celesta ederna inte belagda alls i period 1 (då man överlag är restriktiv med celesta svordomar) och period 6 (då de har tappat i kraft). Men under det belagda tidsspandet uppträder de mera jämnt spritt. Man kan visserligen också här, liksom vid de satsformade ederna, ana en tyngdpunktsförskjutning mot bruket som modalt adverbial i period 5, men denna funktion är uppenbarligen väl etablerad redan i period 2.

Lite kompletterande efterforskningar ger vid handen att uttrycket *min själ* bör ha ”missbrukats” i början på 1600-talet, se ex. (13a), taget ur en utläggning av katekeskaraktär (Petro Jonæ Angermanno 1605). Exemplet i (13b) från 1714 visar det första belägg jag funnit på bruket av frasen som satsintegrerat modalt adverbial.

- (13) a. *Så är thet ingen ringa ting så swäria: Jaa min Siäl [...]. Thet är, om iagh liuger, beder iagh Gudh skilia migh ifrån mijn Siäl [...].*
(Petro Jonæ Angermanno 1605:109)
- b. *Herre war god emot honom, han är min Siähl en fattigare Man än någon kan troo.*
(1714, citerat efter SAOB: S 2943)

Man kan då fråga sig när icke satsformade uttryck först kan antas fungera t.ex. före en ”falsk” om-sats. SAOB redovisar inga belägg på *min själ* i denna användning, varför jag i stället sökt på *sannerligen* och *minsann*, som kan användas på samma sätt. SAOB anför – utan citat – som ett exempel på detta

bruk ett belägg ifrån Rudbecks *Atlantica* från 1679. Vid närmare påseende visar det sig dock att den *om*-sats som följer efter *sannerlig* här ingår i en regelrätt konditional satsfogning, se (14a). Det första exempel på funktionen i fråga jag funnit är i stället (14b) från 1775, där Anna-Maria Lenngren använder *min san* före en (subjunktionslös) *om*-sats.

- (14) a. *Sannerlig om jag skulle detta willia någon inbilla sant wara, [...], så skulle alla Fäkullor och Wallpoikar i Swerige lee åt mig.*
(Rudbeck 1937:182/1679:289)
- b. *De få väl en gång sig besinna:/ Min san [om] en barnsäng går så lätt.*
(1775, citerat efter SAOB: M 1039)

Ingenting motsäger således hypotesen att bruket av icke satsformade uttryck före ”falsk” *om*-sats är sekundärt i förhållande till motsvarande användning av de satsformade ederna, som att döma av mitt material är klart etablerad under förra halvan av 1700-talet.

Varför de ”falska” *om*-satserna i ett tidigt skede ofta saknar subjunktion eller varför möjligheten att utelämna subjunktion senare upphör har jag ingen egentlig förklaring till, endast ett par kommentarer. Den ena är att det föreligger en klar parallell till subjektslösheten i utelämning av *att* i bisatser efter emfatiska negationer som *i helvete (heller)* och *fan heller*; sådana bisatser saknar normalt inledare. Den andra är att tendensen fr.o.m. period 5 att generellt sätta ut *om* i de ”falska” *om*-satserna sammanfaller med tendensen att i första hand använda edsuttrycken som satsintegrerade modala adverbial. I period 5 är det, om man beaktar båda typerna av edsuttryck, sex författare som använder ederna så, medan endast två av dem också utnyttjar samma uttryck i andra funktioner. Tendensen är än tydligare i period 6.

6.2.4 Celesta interjektioner

Som framgått ovan (avsn. 6.1.2) förekommer de celesta kraftorden i stor utsträckning i interjektionella svordomar och interjektionsfraser är mycket oftare celesta än diaboliska. I detta avsnitt redovisas översiktligt hur bruket av de celesta interjektionerna har utvecklats under den tid som dramamaterialet omfattar.

Bruket av de vid olika tider mest förekommande celesta interjektionerna framgår av tabell 11. Som jämförelse till siffrorna i tabell 11 kan den vanligaste diaboliska interjektionen *fy fan* tjäna; den är belagd totalt 30 gånger i dramamaterialet och därmed inte fullt så vanlig som *kors*, som förekommer 38 gånger.

Tabell 11. Antalet belägg på de vanligaste celesta interjektionerna i drama-korpusen från period 1 till period 6.

	Per. 1	Per. 2	Per. 3	Per. 4	Per. 5	Per. 6
<i>vaserra-typen</i>	12	6	–	–	–	–
<i>himmel</i>	2	2	6	–	1	–
<i>kors</i>	–	10	8	10	10	–
<i>Gud</i>	–	11	6	4	19	31
<i>min Gud</i>	–	7	53	12	5	4
<i>herre Gud</i>	–	2	21	44	26	54

Det framgår rätt tydligt av tabellen att valet av interjektion skiftat med tiden. Före 1750 rör det sig om ett par enstaka *himmel* och ett dussin uttryck av *vaserra*-typen (jfr avsn. 3.3.4 och ordlistan). I period 2 introduceras dels *kors*, dels *Gud* i olika konstellationer. I den melodramatiska period 3 är *min Gud* (använt av personer i högre sociala skikt, jfr avsn. 6.1.2.1) och *herre Gud* (använt av personer i lägre sociala skikt) vanligast. Men från och med period 5, dvs. 1900-talet, står valet främst mellan ett enkelt *Gud* och *herre Gud*.

Det är inte helt ointressant att jämföra de olika interjektionernas funktioner. Som jag ovan varit inne på används interjektioner inte endast som helt isolerade yttranden. Som särskilt intressant och t.o.m. konstituerande för de interjektionella svordomarna har jag sett att de (i likhet med andra emotiva interjektioner) kan uppträda i kombination med expressiva satser eller fraser (jfr avsn. 6.2.2.1). Dessutom kan de på ett liknande sätt föregå s.k. hypotetiska *om*-satser (jfr avsn. 6.2.2.2). I ordlistan särredovisas ju sådana användningar under etiketterna ”före expressiv sats/fras” resp. ”före hypotetisk *om*-sats”, medan resterande belägg redovisas som if*. I tabellerna 12, 13 och 14 nedan visas hur beläggen på interjektionerna *Gud*, *min Gud* och *herre Gud* fördelar sig på dessa tre funktioner i de olika periodernas dramer.

Jämförelsen mellan användningen av de tre vanligaste interjektionerna bland svordomarna visar att bruket av det enkla *Gud* avviker fördelningsmässigt från *min Gud* och *herre Gud*. När det gäller de senare varianterna förändras antalet belägg över tiden, men på det hela taget inte fördelningen mellan de olika funktionerna. En klar majoritet av beläggen på dessa uttryck är klassade som if*. Det enkla *Gud* har också, med reservation för det ringa antalet belägg, tyngdpunkten på denna funktion när det först uppträder i period 2. Men uttrycket uppvisar en helt annan fördelning under period 5 och 6. Då används nämligen enkelt *Gud* företrädesvis framför expressiva satser eller fraser.

Tabell 12. Antalet belägg på interjektionen *Gud* i dramamaterialet, fördelade på dramer, perioder och syntaktiska funktioner.

Syntaktisk funktion	Per. 1	Per. 2	Per. 3	Per. 4	Per. 5	Per. 6
if*	–	2c: 2 2d: 4 2e: 2	3b: 1 3c: 2	4g: 1	5b: 1	6a: 2 6e: 7
före expr. sats/fras	–	2e: 3	3c: 2	4d: 3	5a: 1 5b: 1 5c: 2 5e: 8 5i: 1 5j: 5	6a: 4 6b: 3 6d: 1 6e: 6 6f: 2 6j: 6
före hyp. <i>om</i> -sats	–		3b: 1			

Tabell 13. Antalet belägg på interjektionen *min Gud* i dramamaterialet, fördelade på dramer, perioder och syntaktiska funktioner.

Syntaktisk funktion	Per. 1	Per. 2	Per. 3	Per. 4	Per. 5	Per. 6
if*	–	2d: 4 2e: 1	3b: 9 3c: 17 3d: 7 3e: 10	4a: 5 4b: 1 4d: 1 4h: 3	5a: 1 5d: 3	6a: 1 6c: 3
före expr. sats/fras	–	2c: 1	3c: 3 3d: 5 3e: 1	4b: 1 4h: 1	5e: 1	
före hyp. <i>om</i> -sats	–	2d: 1	3d: 1			

Man kan ana att *Gud*, som det fonetiskt enkla elementet är, helt enkelt tappat i expressiv kraft och ofta uppträder som ett – relativt obetonat – hjälpled till den efterföljande satsen eller frasen. Möjligen är det också ett tecken på att interjektioner faktiskt kan fungera som infinita matriser till de expressiva leden (jfr diskussionen i avsn. 6.2.2.2.). I så fall skulle man kanske kunna uppfatta ett obetonat *gu(d)* helt enkelt som en ”formell interjektion”.

Tabell 14. Antalet belägg på interjektionen *herre Gud* i dramamaterialet, fördelade på dramer, perioder och syntaktiska funktioner.

Syntaktisk funktion	Per. 1	Per. 2	Per. 3	Per. 4	Per. 5	Per. 6
if*	–	2d: 1	3b: 3 3c: 7 3e: 5	4c: 2 4d: 3 4e: 2 4f: 14 4g: 4 4h: 11	5a: 5 5b: 1 5d: 3 5e: 5 5f: 1 5h: 1	6b: 1 6c: 11 6d: 4 6e: 16 6j: 13
före expr. sats/fras	–	2c: 1	3b: 3 3c: 1	4a: 1 4f: 3 4g: 1	5d: 2 5f: 1 5j: 1	6a: 2 6b: 3 6c: 1 6e: 3
före hyp. om-sats	–	–	3c: 2	4c: 2 4h: 1	5a: 1 5d: 1 5e: 1 5i: 3	–

6.2.5 *Fan* i nya funktioner

Även om *Gud* är det absolut vanligaste kraftordet i det samlade dramamaterialet, måste nog ändå *fan* anses som svenskarnas favoritsvärord. *Fan* har vunnit efter hand, delvis förstås på grund av ett ökat diaboliskt svärande, men också genom att olika eufemistiska ersättningsord fått stryka på foten. I stället för *ta mig tusan* och *för sjutton* heter det helt enkelt *ta mig fan* resp. *för fan*. Användningen av celesta uttryck som t.ex. *Gud bevars* och *Gud ske lov* har däremot avtagit högst väsentligt och numera förekommer *Gud* mest i interjektionsfraser.

En sida av *fan*:s popularitet märks därigenom att det enkla ordet *fan*, dvs. som eget emfatiskt led utanför förbindelserna, under senare tid börjat användas i nya funktioner, funktioner där *fan* inte självklart är utbytbart mot t.ex. *satan* eller rena ersättningsord som *tusan* eller *sjutton*. Det är framför allt dessa nya funktioner som tas upp i detta avsnitt.

Traditionellt kan enkla kraftord som *fan*, *tusan*, *sjutton* och *satan* användas som förstärkning efter frågeord (*vem fan/tusan/sjutton ... etc.*), som förstärkning efter adverbena *inte*, *nog* och *visst* (*inte fan/tusan/sjutton ... etc.*) och som interjektion – i självständigt bruk (*Faan!; Satan!*) eller som förstaled i en komplex mening (*Fan/Tusan också, smöret är slut*). I dessa funktioner är de olika kraftorden syntaktiskt likvärdiga; som interjektion används dessutom

det plurala *djävlar*.¹⁶ Valet mellan orden beror främst på att de upplevs som olika starka; *satan* och *djävlar* signalerar större frustration än *fan*, medan *tusan* och *sjutton* och andra eufemismer upplevs som mildare.

I exemplen i (15a–b) nedan, som kommer från drama 6a, används *fan* på ett nytt sätt, och i dessa, sammanlagt tre, fall är ordet *fan* knappast möjligt att byta mot något annat kraftord.

- (15) a. *revolutionära skrifter som kommer ut på fan det störtborgerligaste förlaget i bransen*
b. *Ni förstår ... fan sätt på grammofonen så man får lite stake fan.*

I (15a) står *fan* helt tydligt efter prepositionen i en prepositionsfras för att särskilt framhäva rektionsledet ”det störtborgerligaste förlaget i bransen [sic!]”. I ordlistan klassas belägget syntaktiskt som framförställd fokuserare. Det finala *fan* i (15b), klassat som final partikel i ordlistan, kan på ett liknande sätt ses som en modal markör till innehållet i bisatsen *så man får lite stake*.

Syntaktiskt påminner bruket av *fan* här om vissa användningar av partiklarna *ba* och *typ* (som ofta förknippas med ungdomars talspråk). Partikeln *typ* kan utan vidare stå i samma positioner, även om dess betydelse är en annan. Partikeln *ba* används numera i första hand som anföringsmarkör, före (förment) direkta citat e.d., men brukades tidigare ofta som både final och satsintegrerad partikel med särskilt framhävande funktion (Eriksson 1993). Den framhävande funktionen har de aktuella *fan* och detta *ba* gemensamt, även om de naturligtvis ändå inte är utbytbara betydelsemässigt.

Det *fan* som föregår uppmaningen ”sätt på grammofonen ...” i (15b) skulle utifrån sin position kunna tolkas som en interjektion, och yttrandet ingår i och för sig i en något irriterad diskussion. Ändå har ordet i sammanhanget inte den prototypiska emotiva interjektionens karaktär av känsloreaktion, t.ex. på något som någon annan har sagt. Talaren är i själva verket mitt inne i en egen – någorlunda behärskad – replik. Ordet följer i stället på vad som ser ut som en upptakt till en nytt diskussionsinlägg. Detta avbryts emellertid och repliken tar en helt annan vändning.

I detta fall tjänar *fan* snarast bara som ett sätt för talaren att avbryta sig själv, för att han ska slippa trassla in sig i en argumentation som är dömd att misslyckas. I korpusen finns det en hel del belägg på försegmentella *fan* som kan tolkas på liknande, icke-interjektionella, sätt.

I detta sammanhang är det relevant att ta in den beskrivning av turkonstruktionsenheten som förekommer i s.k. samtalsgrammatiska studier. En tur-

---

¹⁶ Efter frågeord förekommer även fraser av typen *i helvete* och *i Guds namn*. Detta bortser jag ifrån här.

konstruktionsenhet, en TKE, kan (med termer från Lindström 2005) indelas i ett försegment, ett inre segment och ett eftersegment och uppvisar en sorts parallell till SAG:s beskrivning av den utvidgade satsen som ett förfält, en inre sats och ett efterfält, jfr figur 6 i avsn. 6.2.2.1. Symptomatiskt för samtalsgrammatiken är man i mycket högre grad än i den traditionella grammatiken har intresserat sig för det som står i för- och eftersegmentet.

De element som kan inna försegmentet är av lite olika slag och kan kombineras. I stället för att kort och gott säga ”den här artikeln var inte så tokig” kan man t.ex. uttrycka sig så här: ”ja men alltså, i och för sig, Siv, den här artikeln, den var inte så tokig”.

Försegmentet kan tillskrivas olika pragmatiska uppgifter. En talare kan t.ex. signalera att hon eller han vill ha turen och möjligheten att sträcka ut inledningen på en TKE är dessutom ytterst tjänlig i ”den sårbara turövergången, som vid överlappande turbyte kan innebära försämrad hörbarhet” (Lindström 2002:70). Den här betydelsen av försegmentet är emellertid knappast den som är mest framträdande i dramernas fiktiva, skrivna dialoger, som sällan är realistiska just i det här avseendet. Men försegmentet har också relevans på ett tematiskt och innehållsmässigt plan, genom att t.ex. markera en reaktion på föregående yttrande och samtidigt signalera hur man ska uppfatta det nya. Dessa funktioner är intressanta också i dramdialogerna.

När försegmentet innehåller flera olika typer av element, tenderar de att uppträda i en viss inbördes ordning (se t.ex. beskrivningarna i Lindström 2002:23 ff. och Lindström 2005:65 ff.). En TKE inleds inte sällan av ett svarsord som *ja*, *jo* och *nej* och/eller en konjunktion som *men*, *och* eller *fast*. I de fall både svarsord och konjunktion används står svarsordet alltid först, en ordning som också yttrar sig i de lexikaliserade kombinationerna *jamen*, *jo-men*, *nämen*. Därefter kan försegmentet innehålla eventuella ”yttrandebundna diskurspartiklar”, dvs. uttryck som, till skillnad från t.ex. *ja*, *jo* och *nej*, bara undantagsvis kan fungera som självständiga yttranden. Hit hör t.ex. *alltså*, *för resten* och *hördu*. Efter sådana partiklar kan det följa en eventuell vokativ. Dislokerade led står helst närmast den inre satsen. Jfr figur 7.

Försegment	Resten av TKE:n
svars- konj. yttrandebundna vokativ dislokation ord diskurspartiklar	
<i>ja men alltså, i och för sig, Siv, den här artikeln,</i>	<i>den var inte så tokig</i>

Figur 7. Illustration av den inbördes ordningen mellan olika element i försegmentet på en turkonstruktionsenhet (TKE).

Man kan nu fråga sig var kraftorden lämpligen placeras i en sådan här topologi. Som jag själv ser det finns det en logik i ordningen mellan de olika typerna av element som kan stå i försegmentet på så sätt att de mest ”reaktiva” elementen står till vänster och de mest ”proaktiva” längre till höger. De mest reaktiva orden är också sådana som kan användas som självständiga yttranden. Hit hör även emotiva interjektioner, t.ex. starkt reaktiva diaboliska kraftord, som både kan fungera självständigt och fogas asyndetiskt t.ex. till en förklarande sats (*Jävlar, den gick sönder!*).

När det gäller *fan* har det emellertid visat sig att ordet, när det i mina belägg uppträder i försegmentet på olika yttranden, ofta inte alls framstår som en verbal känsloreaktion på något tidigare yttrande eller något som hänt, utan tycks ha andra uppgifter. Det initiala belägget på *fan* i (15b) är ett exempel på detta. I detta perspektiv är placeringen av *fan* i följande exempel intressant.

- (16) a. *Han är från Rhodesia och så fort folk hör det tror de han är torterad och förtryckt. Men fan, i Rhodesia går såna som han omkring med polisvakt.* (drama 6a)
- b. *Dom är ena hitler, allihop, dom där skattbusarna. För resten, fan. Hitler var nog inte så jävla dum i alla fall som folk påstår. Han höll efter dom, han.* (drama 5j)

I exempel (16a) kommer kraftordet efter konjunktionen *men* och i (16b) efter *för resten* som är en s.k. yttrandebunden diskurspartikel. (Man behöver i det här fallet inte fästa något avseende vid punkten efter *fan*; det är uppenbart att ”*för resten, fan*” är ett försegment till den följande satsen.) Detta innebär att *fan* kan stå en bit in i försegmentet, bland de element som snarare är proaktiva än reaktiva.

Det finns därmed en del som talar för att *fan* i anslutning till en följande sats faktiskt inte alltid är en interjektion, utan ofta fungerar som någon sorts yttrandebunden diskurspartikel. Frågan är om ett sådant *fan* mest liknar de element som kan integreras i en sats, t.ex. *alltså* eller *för resten*, och i så fall eventuellt är att betrakta som ett (fritt) initialt annex, eller om det mera liknar *hördu* som måste stå utanför den inre satsen.

Frågan kan ställas, eftersom *fan* faktiskt också kan uppträda som satsintegrerat modalt adverbial. Detta är inte helt ovanligt i dramamaterialet, se t.ex. (17a). Här följs *fan* av en negation, vilket är det vanliga i mitt material. Negationen är dock inte, åtminstone inte numera, nödvändig, men i dramerna förekommer endast ett presumtivt exempel på *fan* som modalt satsadverbial utan negation, nämligen (17b). Detta belägg är emellertid tvetydigt och kan även uppfattas som ett exempel på det fokuserande *fan* som ovan exemplifierats i (15a).

- (17) a. *Hon ska fan inte sparka sin egen far på smalbena!* (drama 6e)
b. ... *och slog huvet i kassadisken så att den fan värker än!* (drama 6a)

En del av de *fan* som står före en sats kan möjligen uppfattas som modala adverb, fastän placerade som fria initiala annex. Detta vore t.ex. möjligt i (18a), om man inte ser någon större skillnad visavi (18b) där *fan* används satsintegrerat.

- (18) a. *Går ihop? Går ihop? Fan det går inte bara ihop, det går med JÄTTEVINST!* (drama 6a)
b. ... *Det går fan inte bara ihop, det går med JÄTTEVINST!*

I andra fall är det emellertid svårare att uppfatta ett *fan* i försegmentet som ett integrerbart modalt adverb. Detta gäller t.ex. om ordet i första hand används som ”gränsmarkör” som i (15b) ovan eller som anrop till lystring som i exempel (19a) nedan, vilket återger pjäsens allra första replik. I exemplen i (16a–b) ovan kan man se *fan* som ett sätt att särskilt framhäva det kommande yttrandet. Den funktionen i kombination med ett känslomässigt engagemang är också tydlig i de fall kraftordet följs av en vokativ, se t.ex. (19b).

- (19) a. *Fan ska spela ”Borgaren som adelsman”! Det är dött, det är förlegat, Molière är helt enkelt inte inne!* (drama 6a)
b. *Fan Tompa. Jag är så ledsen för din skull och ...* (drama 6d)

På det hela taget är det svårt att entydigt bestämma exakt hur det ena eller andra belägget av dessa *fan* ska förstås. Men det är, skulle jag vilja påstå, uppenbart att man har anledning att skilja mellan *fan* som huvudsakligen reaktiv interjektion och *fan* som huvudsakligen proaktiv diskurspartikel, även om också den gränsdragningen är problematisk. I ordlistan redovisas belägg på *fan* i anslutning till en följande sats under alternativbeteckningen if*/initial partikel.

De speciella användningar av *fan* som jag i detta avsnitt har redogjort för, dvs. användningen som framförställd fokuserare, som initial eller final (diskurs)partikel och som modalt adverbial, är inte belagda i dramamaterialet hos andra diaboliska kraftord. Hur ska detta förstås? Är det signifikativt eller bara en tillfällighet, dvs. skulle det vara möjligt i dessa fall att ersätta *fan* med något annat kraftord?

En aspekt på saken är att de nya funktionerna tycks ha tillkommit under 1900-talet, dvs. samtidigt som *fan* har blivit allt vanligare. Enstaka belägg uppträder i period 5, flertalet i period 6. Som framgår av tabell 15 har *fan* i dramamaterialets sista period i stort sett ersatt alla eufemismer som *tusan* och *sjutton*. Man skulle därför kunna tänka sig att de nya funktionerna trots allt

vore möjliga också för de eufemismer som ändå lever i språket, men att detta bara inte syns i den korpus jag arbetat med.

Tabell 15. Användningen av ord som *fan*, *satan* och *djävlar* och av ersättningsord för *fan* såsom självständiga emfatiska element i olika funktioner.

Synt. funktion	Kraftord	Per. 1	Per. 2	Per. 3	Per. 4	Per. 5	Per. 6
efter wh-ord + efter adverb	eufemism	3	9	5	10	17	1
	<i>fan</i>	–	5	16	7	24	50
interjektion/ initial partikel	eufemism	1	–	1	–	8	–
	<i>fan</i>	–	1	1	1	5	19
	<i>satan/djävlar</i>	–	–	–	–	7	12
övriga funkt.	<i>fan</i>	–	–	–	–	1	15

I någon mån kan det säkert vara så. Det känns inte helt omöjligt att någon gång ersätta ett *fan* i mina exempel med t.ex. *sjutton*. Å andra sidan kan man säga att ökad frekvens i sig talar för att en grammatikalisering är på gång, dvs. att just ordet *fan* utvecklas mot nya funktioner – och att det i sin tur hänger samman med en urlakning på uttrycksplanet. I de nya funktionerna tycks *fan* ibland kunna användas utan någon högre grad av vare sig emotiv laddning eller emfatisk kraft. De olika eufemismerna förefaller mera bundna till sitt emotiva uttryck – paradoxalt nog, kan man tycka, eftersom *fan* fortfarande är en stilistiskt ”fulare” svordom. Men just därigenom kan den användas mera för sin förtäckta prestige än som signal på känslor. Delvis kan det säkert också spela en viss roll i sammanhanget att *fan* är ett kort, dvs. fonetiskt sett partikelartat, ord.

Även om eufemismerna har fått stryka på foten, så har *fan* ändå fått viss konkurrens under 1900-talet, nämligen av *satan* och *djävlar*, jfr tabell 15. Men när dessa ord fungerar som självständiga svordomar, dvs. inte ingår i förbindelser, används de i dramerna uteslutande som starkt reaktiva och starkt emotiva interjektioner. De framstår därför inte som några goda kandidater till de nya funktionerna.

6.3 Kreativ förnyelse och strikta regler – en summering

Det är uppenbart att svordomar är en del av språket där språkbrukarnas kreativa sida i hög grad stimuleras. Nya kraftord tillkommer, många uttryck kan varieras i det oändliga och en del används efter hand i allt fler funktioner. Å

andra sidan står det lika klart att svärandet också i mångt och mycket följer etablerade mönster och att svordomar definitivt inte kan användas hur som helst. Låt mig till sist summera intrycken.

6.3.1 Lexikal kreativitet och nya ordbildningsmönster

Möjligheten att skapa nya kraftord, liksom att skapa nya ord över huvud taget, är naturligtvis i princip obegränsad. Här om någonstans bör förstås kreativiteten visa sig, och föga förvånande förekommer i dramakorpusen t.ex. 32 olika alternativ till ordet *fan* och 18 andra diaboliska adjektiv vid sidan av *förbannad*, *satans* och *djävla* (jfr tablåerna 3 och 4 i avsn. 6.1.2.2). Samtidigt är det tydligt att det också finns mönster för hur variationen skapas.

Många sekundära kraftord är t.ex. rent fonetiska varianter till ett primärt kraftord. Man kan byta ut något enstaka fonem (som i *djäkla*) eller använda ett verkligt eller påhittat ord, vars första stavelse överensstämmer med det primära kraftordets (t.ex. *fadren* eller *fasen*). Det finns även typiska svordomssuffix som *-ken* i *fanken* och *håken* eller *-(s)ingen* i *kattsingen* och *sjutt-singen*.

Ett särskilt intressant fenomen är att svordomarna utvecklat ett eget mönster för adjektivbildning. De oböjliga adjektiven, som *djävla* och *himla*, *satans* och *helvetes* är ju etymologiskt att förstå som gamla genitiver av respektive substantiv; genitivändelen *-s* användes i (maskulina och neutrala) substantiv i singularis, medan *-a*-ändelsen gällde substantiv i pluralis. Efter hand har orden dock börjat uppfattas som rena adjektiv – och de ursprungliga genitivändelserna som adjektivbildande suffix. På så sätt har man i rätt modern tid kunnat bilda adjektiv som *sabla* (till *sablar*, i sin tur en variation på *satan* efter mönster av *djävlar*) och *djädrans*.

6.3.2 Utbytbara kraftord och reglerad optionalitet

Variationsmöjligheterna när det gäller kraftorden hänger förstås inte bara på tillgången till fonetiska varianter. Men det innebär å andra sidan inte att vilka ord som helst blir svordomar. Det är t.ex. tydligt att språk hämtar sina kraftord från vissa betydelsesfärer, och för svenskans del tycks den religiösa sfären varit allenarådande fram till relativt nyligen.

Inom denna rätt vida ram finns det goda möjligheter att t.ex. komma på olika interjektioner, som t.ex. *ve* och *förbannelse*, *kors*, *gudars skymning*, *du milde S:t Antonius* eller *pots sapperment* (av *guds sakrament*). När det gäller andra svordomar än de interjektionella råder emellertid lite strängare logiska krav. Adjektiv t.ex. är oftast diaboliska och utgår i princip ifrån att man kan

vara av djävulen (*satans, fandens, djävlig*) eller i djävulens våld (*förbannad, besatt, fördömd*).

Ser man till substantiven kan man dessutom konstatera att de allra flesta avser benämningar på den gudomliga makten (*Gud* m.fl.), den onda makten (*fan* m.fl.) eller underjorden (*helvete* m.fl.) eller utgör ersättningar för sådana ord. Denna typ av ord förekommer i ett stort antal förbindelser, och man kan därvid notera att kraftordet i dessa förbindelser är utbytbart, men i princip endast mot ett motsvarande kraftord. Så kan man i stället för *i Guds namn* säga *i herrans namn, i himlens namn, i Jesu namn, i Jesse namn* etc. I stället för *ge fan i* och *ta mig fan* kan man säga *ge djävulen i, ge tusan i, ge katten i* etc. resp. *ta mig tusan, ta mig hundan* etc. Och *dra åt helvete* kan ersättas med *dra åt fanders, dra åt helsike* etc.

Endast sällan förekommer att man kan välja mer än en kraftordstyp. Det är emellertid möjligt att använda både *fan* och *helvete* och motsvarande ord i förbindelserna ”det var x” och ”för x”. Och intressant nog kan man säga både *fan vet* och *Gud vet* liksom både *det vete fan* och *det vete gudarna*. Men när man i drama 1b använder det diaboliska *raggen* i frasen *i raggens namn* är det svårt att tro annat än att saken ska uppfattas som en lustifikation.

6.3.3 Svordomars pragmatiska och syntaktiska funktioner

Det hör till svordomars konstitutionella egenskaper att de inte ska tolkas bokstavligt. En del svordomar utvecklar sekundära ”referentiella” betydelser. Hit hör t.ex. verbfraserna *ge fan i* och *skita i* som betyder ’strunta i’, adjektiv som *djävlig* ’otrevlig’ och *förbannad* ’arg’ och en rad personbetecknande svärord som *djävvel, fan, skit* etc. Den här typen av svordomar används syntaktiskt som vilka andra verbfraser, adjektiv och personbetecknande substantiv som helst.

Många svordomar har emellertid inte någon tydlig referentiell betydelse utan används i huvudsak för sitt emotiva och emfatiska innehåll. Detta innehåll kan ibland vara ganska svårt att fånga på ett entydigt sätt, bl.a. därför att vissa uttryck kan betyda olika saker i olika situationer; *Herregud!* kan t.ex. vara ett utrop av förfäran men också av glädje eller förvåning. Dessutom kan en och samma känsla eller pragmatiska funktion ibland uttryckas med en rad olika uttryck. Både *kors* och *å fan* uttrycker t.ex. förvåning lika bra som *herregud*, och olika edsformler, som t.ex. *ta mig fan* och *min själ*, fungerar på samma sätt. Men detta innebär förstås inte att alla svordomsuttryck med renodlad emotiv och emfatisk innebörd är utbytbara mot varandra hur som helst.

Syntaktiskt handlar det både om uttryck som uppträder som självständiga starkt emfatiska yttranden, t.ex. interjektioner, och om uttryck som används

som modala eller emfatiska element i (eller i anslutning till) fraser eller satser (t.ex. *gubevars, för Gud skull, för fan, i helvete*).

Interjektionsuttrycken kan t.ex. delas in i olika kategorier. Interjektioner som bygger på primära diaboliska kraftord uppfattas ofta som extra emfatiska (och grova) och kan uttrycka stark frustration eller smärta (*satan!*) eller starkt avståndstagande (*fy faan!*). Eufemistiska kraftord i motsvarande användning signalerar snarare måttlig irritation (*katten också!*) eller ett hanterbart ogillande eller avståndstagande (*fy sjutton!*). Uttryck som egentligen inte är interjektionella från början, t.ex. *fan anamma!*, präglas ofta av en ironisk skämsamhet, även om de innehåller primära diaboliska kraftord. Dessa ord fungerar också i förbindelser som *aj fan* och *å fan*, vilka kan uttrycka gillande vid sidan av förvåningen. Intressant är också rent ”inverterat” svärande av typen *ja djävlar!* såsom uttryck för djup tillfredsställelse, lyckat resultat e.d.

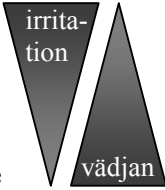
De grundläggande celesta interjektionerna (*O Gud!, min Gud!* osv.) har sin upprinnelse i olika vokativa fraser. I de tidiga pjäserna är det ursprunget rätt tydligt och fraserna ofta uttryck för starka känslor, t.ex. stor bestörtning eller förskräckelse, men även lycksalighet. Efter hand reduceras deras emfatiska kraft och numera används fraser av det här slaget som regel för att uttrycka måttligt starka känslor av olika slag som ogillande, ironisk distans, uppskattning och förvåning. Särskilt intressant är att ett ensamt *Gu(d)* numera företrädesvis föregår expressiva satser och fraser (*Gu(d) så dum du är!*; *Gu(d) så sött!*), något som kan tyda på att ordet är på väg att övergå i en sorts obetonad partikel, en ”formell interjektion”. Andra typer av celesta interjektioner (t.ex. *kors, jösses, gudars skymning, milda makter*) uttrycker ofta förvåning allmän förundran eller distans, ibland uppskattning.

Svordomsförbindelser som kan associeras till språkhandlingsformler uttrycker i princip värderingar som ligger i linje med förbindelsens bokstavliga betydelse; *Gud bevara mig* uttrycker primärt avståndstagande, *Gud ske lov* lättnad etc. Vid långtgående grammatikalisering är det visserligen rimligt att medvetenheten om ursprunget förbleknar allt mer och en viss betydelseglidning är då möjlig, men normalt kvarstår ändå något av grundbetydelsen.

Bland de icke-referentiella svordomar som uppträder syntaktiskt integrerat kan man skilja mellan en typ som i första hand uppträder som modala adverbial och uttrycker värderingar avseende innehållet i propositionen (t.ex. *gudskelov*) och andra som egentligen inte värderar något sakförhållande utan är emotiva på andra sätt. I ordlistan beskrivs de senare kort och gott som emfatiska markörer (av olika slag). Hit hör bl.a. edsformler (som *ta mig fan, min själ* osv.), vilka används för att understryka att man verkligen menar vad

man säger.¹⁷ Men det finns också andra ”emfatiska markörer”, och vi ska till sist se lite närmare på hur de olika typerna förhåller sig till varandra.

Vid sidan om edsformlerna rör det sig om uttryck av följande slag: *för FAN/HELVETE*, *för GUDS skull*, *i GUDS namn*, *i HELVETE* och *FAN*, där skrivningar med kapitäl innebär att kraftordet kan bytas mot ett annat av motsvarande slag (jfr ovan).¹⁸ Dessa uttryck är särskilt intressanta ur den aspekten att de pragmatiskt och grammatiskt kan relateras till varandra på en glidande skala, vilket också sammanfattas nedan i figur 8.

	mod. advl/ fria annex	pragmatiska drag	efter wh-ord	i emf. negation	efter adverb
edsformler	+	emfatiskt visavi innehållet i propositionen			
<i>för FAN/ för HELVETE</i>	+	emfat. 			
<i>för GUDS skull</i>	+	visavi den			
<i>i GUDS namn</i>	+	tilltalade	+		
<i>i HELVETE</i>			+	+	
<i>FAN</i>	(+)		+	+	+

Figur 8. Olika emfatiska markörers användning syntaktiskt och pragmatiskt.*

* Kraftord som angivits med kapitäl är utbytbara mot motsvarande typ av kraftord. Plustecken markerar möjliga syntaktiska funktioner. Edsformler kan även användas före ”falsk” *om*-sats och före ”falsk” negerad ja/nej-fråga. Plustecken inom parentes för *FAN* som modalt adverbial innebär att det i första hand är just *fan* som kommer ifråga i denna funktion (jfr avsn. 6.2.5).

De tre förra förbindelsetyperna, dvs. *för FAN/HELVETE*, *för GUDS skull* och *i GUDS namn*, kan liksom edsformlerna användas som modala adverbial och fria annex. Men medan edsformlerna i första hand är emfatiska visavi innehållet i propositionen, så markerar de nämnda prepositionsfraserna i första hand talarens irritation över och/eller vädjan till mottagaren. Känslorna kan blandas i alla uttrycken, men inslaget av irritation är som regel dominant i de diaboliska uttrycken, inslaget av vädjan tydligare i de celesta.

¹⁷ Detta gäller dock inte då edsformeln står före ”falsk” *om*-sats eller före ”falsk” negerad ja/nej-fråga, jfr avsn. 6.2.2.2–3 eller 7.2.6.

¹⁸ Karakteristiken ”emfatisk markör” används i ordlistan för de olika prepositionsfrasförbindelserna, men inte för enkla diaboliska kraftord som *fan*, *tusan* etc., vilka har en vidare användning.

Förbindelser av typen *i GUDS namn* kan dessutom användas som förstärkning till frågeord. Den funktionen kan även uppbäras av frasen *i HELVETE* och av *FAN*. Man kan ju säga såväl *när i Guds namn* som *när i helvete* som *när fan* etc.

Förbindelsen *i GUDS namn* kan däremot inte som *i HELVETE* och *FAN* användas i emfatisk negation. Både *i helvete (heller)* och *(så) fan heller* går bra, men inte **i Guds namn heller*. Efter adverbena *inte*, *nog* och *visst* fungerar enbart *fan* och motsvarande ord; *nog fan*, *nog tusan* etc. kan man säga, men inte t.ex. **nog i helvete*.

I figur 8 markeras med plustecken vilka typer av uttryck som kan användas i olika syntaktiska funktioner. Det undersökta materialet visar för övrigt stor konstans i användningen av de aktuella uttryckstyperna under den tid korpusen täcker. Endast bruket av *fan* som modalt adverbial är nytt.

Sammanfattningsvis åskådliggör figur 8 på ett tydligt sätt att språkbrukarna har rika möjligheter att variera sitt svärande, men också har klara ramar att hålla sig inom. Inte endast enskilda kraftord kan vara utbytbara. Ibland har man faktiskt möjlighet att välja mellan helt olika svordomar för att i viss mening uttrycka samma sak, men ändå på ett subtilt sätt modifiera sitt budskap. Den som till äventyrs trodde att man kunde välja helt fritt trodde alltså fel.

Del II
Ordlista över dramernas
svordomar

Innehåll: del II

7. Ordlistans struktur 113

- 7.1 Övergripande om ordlistans innehåll och uppbyggnad 113
- 7.2 Ordartiklarnas innehåll och struktur 115
  - 7.2.1 Översikt 115
  - 7.2.2 Uppslagsorden, deras stavningsvarianter och kategorisering 117
  - 7.2.3 Ordförklaringar, etymologier och kommentarer till ord 119
  - 7.2.4 Förbindelserna, deras särskilda skrivningar och grammatiska kategorisering 120
  - 7.2.5 Om olika förbindelsers association till särskilda språkhandlingar och hur förbindelserna ska tolkas 121
  - 7.2.6 Kvantitativa uppgifter och syntaktiska funktioner 122
  - 7.2.7 Exempel och hänvisningar 125
- 7.3 Utländska svordomar 126

Snabbguide till ordlistan 128

Svenska svordomar 131

Utländska svordomar 181

7. Ordlistans struktur

Ordlistan redovisar först och i första hand de svenska svordomar som förekommer i dramakorpusens olika dramer. Därefter redovisas i en separat avdelning ett mindre antal utländska svordomar från dramerna. Redogörelsen i avsnitt 7.1–7.2 nedan utgår ifrån uppbyggnaden av den svenska delen av ordlistan. Särskilda överväganden och principer för den utländska delen kommenteras i avsnitt 7.3. I stora drag gäller emellertid samma sorterings- och redovisningsprinciper för de utländska svordomarna som för de svenska.

7.1 Övergripande om ordlistans innehåll och uppbyggnad

Den svenska ordlistan innehåller 123 ordartiklar som beskriver användningen av de svenska kraftord som förekommer i dramernas svordomar eller – i vissa fall, beroende på hur man ser på saken – i svordomsliknande uttryck. Som kraftord räknas ett ord som, genom att det hämtats från en viss betydelsesfär, eller på ett eller annat sätt kan associeras med en sådan betydelsesfär, förknippas med en viss laddning och som används på ett för svärord karaktäristiskt sätt. Svenska kraftord hämtas i första hand från tre olika betydelsesfärer: den celesta med ord som *Gud*, *kors*, *himla*, den diaboliska med ord som *fan*, *helvete*, *djävla*, och den fekala vars främsta representant är *skit*. De kraftord som används i dramernas svordomar kan sorteras in i någon av dessa tre kategorier.¹⁹ (För en mera utförlig redogörelse för definitionen av begreppet svordom och dess tillämpning i denna studie, se kapitel 3 i del I.)

Ibland fungerar ett kraftord på egen hand i en eller flera syntaktiska funktioner. I dessa fall redovisas användningen direkt under uppslagsordet. Ofta uppträder emellertid kraftorden i fasta uttryck, vars funktion eller betydelse förknippas med uttrycket som helhet. Uttrycken utgör antingen hela fraser eller satser, t.ex. *för Guds skull*, *dra åt helvete*, eller kan ingå som sekvenser i större konstruktioner, t.ex. *fan så* ADJ./ADV.; *det var tusan vad/att ...*. De fasta uttrycken, vilka här benämns förbindelser, förtecknas under respektive uppslagsord. Ordlistan beskriver användningen av sammanlagt 260 olika förbindelser. Sammantaget representerar orden och förbindelserna i listan 349 olika svordomar eller svordomsliknande uttryck. Att antalet är lägre än sum-

---

¹⁹ Ett möjligt undantag är *trå* som etymologiskt står för 'åtrå'/'trånad' och används i besvärjelseformler av typen *trå vale* (varde)... . Enligt Hellqvist 1922 har ordet emellertid med tiden likt *pocker* (eg. 'koppor') och *skam* "kommit att uppfattas som en beteckning för hin onde".

man av antalet uppslagsord och antalet förbindelser förklaras av att vissa kraftord inte används som svordomar på egen hand utan endast uppträder i olika förbindelser.

Som uppslagsord fungerar i första hand enskilda kraftord. I några fall utgör emellertid flerordsuttryck ingångar i ordlistan. Det gäller dels enstaka uttryck som inte bygger på ett produktivt kraftord, som *banne mig* och *milda makter*, dels en del benämningar på fan som *den onde* och *hin håle*. Sådana uttryck är insorterade alfabetiskt efter första ordet i uttrycket. Också en del för- och efterleder har egna ingångar i ordlistan.

Ordlistan innehåller även, förutom de olika ordartiklarna, 18 översiktsartiklar som utgår ifrån vissa ord som inte är kraftord men som ändå återkommer i olika svordomar, därför att de medverkar till att bygga upp olika fras- eller konstruktionstyper, i vilka kraftorden kan vara mer eller mindre utbytbara. I dessa artiklar ges en överblick över vilka kraftord som förekommer i de olika fras- och konstruktionstyperna. I några av översiktsartiklarna förklaras även betydelsemässiga och funktionella skillnader mellan konstruktionstyper som inte är identiska men ändå företer påfallande yttre likheter.

Det förekommer i ordlistan en hel del hänvisningar mellan olika artiklar. Översiktsartiklarna hänvisar alltid till de relevanta ordartiklarna, bl.a. av den anledningen att översiktsartiklarna inte redovisar några belysande språkprov på olika fras- och konstruktionstyper, medan ordartiklarna alltid tar upp exempel ur dramerna på de olika användningarna av de respektive kraftorden och de uttryck i vilka de ingår. I ordartiklarna förekommer ofta korsreferenser mellan olika uttryck som uppvisar formell eller funktionell likhet. Ibland har en längre kommentar om en viss uttryckstyp infogats i en artikel till ett visst kraftord, medan motsvarande uttryck med ett annat kraftord försetts med hänvisning till denna kommentar. En annan sorts hänvisning gäller ordformer som fått egen ingång i ordlistan men ingen egen ordartikel, därför att en annan variantform av ordet fått tjäna som ordinarie uppslagsord. Exempelvis hänvisas man till *djävla* om man söker på *jävla* eller *jäla* och till *jesses* om man söker *jösses* eller *jisses*.

Ordlistan kan naturligtvis användas just som en ordlista, men den ska samtidigt ses som en redovisning av svordomars förekomst och deras användning i en bestämd korpus. Det senare har i hög grad påverkat dess utformning.²⁰ Listan tar således upp endast ord och uttryck som faktiskt an-

---

²⁰ Ordlistan har ingen specifik förebild i andra lexikografiska verk, som ofta utgår från betydelsen som den primära sorteringsgrunden. Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser (2003) bygger därutöver i hög grad på fraseologisk typologisering. Någon fraseologisk sortering sker inte här, och det är för övrigt tveksamt om den modell härför som tillämpats i Svenskt språkbruk (presenterad i t.ex. Clausén 2005) är särskilt adekvat när det gäller svordomar.

vänds i korpusens dramer. Samtidigt har fullständighet eftersträvats på denna punkt (utifrån en viss definition på svordom). Här redovisas även kvantitativa uppgifter om användningen i olika grammatiska funktioner av olika ord och uttryck i de enskilda dramerna, vilket kan ge en viss uppfattning om den diakrona utvecklingen. I syfte att främja överskådligheten i redovisningen av materialet har en alltför långtgående hierarkisering undvikits, något som t.ex. har påverkat vad som fått utgöra egna uppslagsord. De lexikografiska principerna beträffande ordartiklarna presenteras mera ingående avsnitt 7.2.

7.2 Ordartiklarnas innehåll och struktur

7.2.1 Översikt

De olika ordartiklarna består av ett artikelhuvud och i förekommande fall redogörelser för de olika förbindelserna. De senare presenteras var för sig på ny rad och i alfabetisk ordning. Uppställningen och den grafiska utformningen av ordartiklarna kan illustreras schematiskt på följande vis.

- uppslagsord** (ev. variantformer) grammatisk kategorisering ordförklaring ev. etymologi och/eller kommentar
ev. uppgift om förekomst: **drama** (antal); ...
- syntaktisk funktion, **drama** (antal); ... *exempel*
  - ...
- **förbindelse** (ev. särskilda skrivningar) grammatisk kategorisering, ev. bakomliggande språkhandling förklaring ev. kommentar
ev. uppgift om förekomst: **drama** (antal); ...
- syntaktisk funktion, **drama** (antal); ... *exempel*
  - ...
- **förbindelse** ...

Artikelhuvudet består av, förutom själva uppslagsordet, uppgifter om eventuella variantformer, en grammatisk kategorisering (ordklass el. motsv.), oftast en ordförklaring, eventuellt etymologiska uppgifter och/eller en kommentar, eventuellt sammanfattande kvantitativa uppgifter om ordets förekomst i svordomar i korpusens olika dramer samt i förekommande fall en redovisning av de syntaktiska funktioner som ordet uppvisar i de olika dramerna när det inte ingår i en viss förbindelse och i så fall med uppgifter om antalet belägg drama för drama och belysande exempel på varje funktion.

Ordförklaringarna fokuserar i princip på ordens betydelse när de används som/i svordomar. Kraftord som utgår ifrån benämningar på den onda makten och det underjordiska dödsriket beskrivs dock just så, även om deras referentiella betydelse är relativt ovidkommande när orden inte ingår i särskilda förbindelser. I t.ex. utrop som *Helvete!* och *Satan!* eller som förstärkning till frågeord som i *vem fan* är det ju den emfatiska kraften som är det viktiga. Å andra sidan kan kraftordets referens vara väsentlig för förståelsen av en förbindelse där det ingår, exempelvis *ta mig fan*. Den grammatiska kategoriseringen av dessa diaboliska kraftord ligger i linje med ordförklaringen; de ses alltså som substantiv eller proprier, men, som framgår av exemplen, med den följd att nominala ord inte alltid används i traditionellt nominala funktioner.

Redogörelsen för en förbindelse upptar som framgår ovan, förutom uttrycket i sig, eventuella variantskrivningar, en grammatisk kategorisering (sats, fras av visst slag el. likn.), i förekommande fall uppgift om vilken språkhandling uttrycket kan associeras med (t.ex. bön, ed, förbannelse), ofta en förklaring av uttryckets betydelse och funktion som svordom, eventuellt en kortare eller längre kommentar, eventuellt också sammanfattande kvantitativa uppgifter om uttryckets förekomst som svordom i korpusens olika dramer samt en redovisning av de syntaktiska funktioner som uttrycket uppvisar i de olika dramerna, var och en med uppgifter om antalet belägg drama för drama och belysande exempel på varje funktion.

En förbindelse kan ofta förknippas både med en mera bokstavlig betydelse och med sin betydelse som svordom. Förklaringen fokuserar på den senare, men i den mån man kan identifiera en bokstavligare betydelse bör relationen till denna framgå. En eventuell uppgift om association till en viss språkhandling ska därvidlag ses som en ledtråd. Andra upplysningar om hur uttrycket ska förstås kan ges i kommentaren. Den grammatiska kategoriseringen avser i första hand frasernas eller konstruktionernas inre struktur, inte deras användning, med den följd att t.ex. ett (ursprungligen) satsformigt uttryck som *ta mig fan* kan fungera som modalt satsadverbial (som i *han är ta mig fan inte klok*). Uttryck med en rätt entydig interjektionell funktion, som t.ex. *ve och förbannelse*, har dock fått beteckningen interjektion – men med en ursprungsuppgift inom parentes.

I det följande kommenteras mera i detalj principer och avväganden beträffande ordartiklarnas olika uppgifter.

7.2.2 Uppslagsorden, deras stavningsvarianter och grammatiska kategorisering

Uppslagsorden står med fet stil och upptas i alfabetisk ordning. Vilka ord eller ordformer som ska utgöra uppslagsord är dock inte alltid självklart. Ett problem är att det inte rått någon enhetlig ortografi under den rätt långa tidsperiod som materialet omfattar. Här tillämpas därför en normerad stavning som kan beskrivas som modern, men konservativ. Den moderna principen kan illustreras med adjektivet *diefwuls*, som trots att det bara är belagt en gång och med denna stavning, redovisas under uppslagsordet *djävuls*, den konservativa principen med att belägg på *jävla* redovisas under uppslagsordet *djävla*.

Ett annat problem är vad som ska räknas som fonetiska varianter av ett och samma ord och vad som ska uppfattas som olika ord. Här redovisas varianter som *dyfwel*, *djävul* och *djävell/jävel* som samma ord, fastän de kan återspegla något olika fonetiska realiseringar. Å andra sidan räknas *djäkla* som ett annat ord än *djävla*. Skillnaden ligger i att de förra varianterna måste anses som ett utslag av en spontant utvecklade uttalsvariation, medan *djäkla* är en medvetet skapad eufemism, något som tycks vara regel vid konsonantbyte av detta slag. Olika belägg som bara företer viss variation när det gäller vokaler, t.ex. *djävul* och *djävel* eller *jösses*, *jesses* och *jisses*, har däremot som regel betraktats som olika varianter av samma ord. Det senare gäller även vid bortfall av konsonant; *jäla* t.ex. räknas som belägg på *djävla* och *böln* som belägg på *böveln*.

I de fall ett ord förekommer i olika variantskrivningar presenteras alternativet till uppslagsordet efter detta inom parentes, utom då eventuell variation endast avser v-ljudets ortografi (vilken inte redovisas). De alternativa formerne är även upptagna på respektive alfabetisk plats i ordlistan med hänvisning till den artikel där ordet behandlas. I regel är uppslagsordet en av de varianter som faktiskt förekommer i materialet, men t.ex. ord som på ett eller annat sätt kan förknippas med ordet *djävul* eller dess avledningar har, för översiktens skull, samlats under *dj-*, också om enskilda ord endast förekommer i skrivningar på *j-*, något som i så fall markeras med ”end.” före uppgift om belagd ordform.

En tredje fråga när det gäller identifikationen av uppslagsord är om det finns anledning skilja mellan specifika betydelser som utvecklats ur samma grundord. Ska t.ex. *djävulen* (som benämning på Satan) utgöra ett eget uppslagsord eller sorteras in under *djävul*? Ordböcker följer normalt den senare principen, men här har valet av översiktsskäl fallit på det förra alternativet. Uppslagsordet *djävul* avser här endast personbeteckningen, vilket innebär att *djävulen* och *djävlar* (’onda andar’) utgör egna uppslagsord. Principen kan

ibland försvaras med att en viss referens förknippas med en specifik böjningsform. Men även vid formmässig överensstämmelse sker en viss uppdelning. T.ex. har personbeteckningar som *fan* och *satan* skiljts från respektive likalydande benämningar på avgrundsfursten.

Generellt kan sägas att lexikaliserade specialbetydelser av substantiv fått utgöra grund för egna ordartiklar. En himmelsk parallell till skillnaden mellan *djävulen* och *djävlar* är den mellan *Gud* och *gudar*. Även för- och efterleder som kan härledas till olika substantiv (t.ex. *fan-*, *-fan*, *skit-* och *-skit*) presenteras i egna artiklar. Ord av andra ordklasser kan däremot uppta två eller flera betydelser under samma uppslagsord. Det senare gäller inte minst svordomarnas adjektiv, som ofta används både som pejorativt och/eller allmänt emfatiskt attribut (ett *djävla/förbannat/helvetes svin*) och som gradadverbial uttryckande hög grad (*djävla/förbannat/helvetes dumt*).

En speciell grupp svordomar har samlats under en rubrik, ”vaserra tre m.fl.”, trots att det egentligen rör sig om ett antal olika fraser. Dessa fraser har ett medeltida ursprung och har levt kvar som interjektioner, ofta i starkt förvrängd form. De flesta av dessa interjektioner inleds med *vas(s)* efter ursprungsfrasernas inledning *vars Herra ...* ’vår Herres ...’ eller *vars Gudz ...* ’vår Guds ...’. Ibland saknas emellertid det inledande *vas(s)*, vilket är en bidragande orsak till att de tagits upp i en gemensam artikel. Redogörelsen för typen som sådan kan därmed ske samlat på ett ställe i den alfabetiska listan.

Efter uppslagsordet och eventuella variantformer inom parentes anges en ordklassbeteckning el. motsv. Förekommande ordklasser är substantiv, proprium, adjektiv, verb och interjektion. För substantiv vars betydelse förknippas med en specifik böjningsform preciseras formen inom parentes.

Som adjektiv klassas alla ord med adjektiviska funktioner, alltså förutom odisputabla adjektiv (t.ex. *djävlig*) även perfektparticip som *förbannad* och en del ord som etymologiskt sett är gamla genitivformer av substantiv, t.ex. *djävla*, *himla* och *helvetes*. Som framgått ovan används beteckningen adjektiv också då dessa ord fungerar som adverbial. De adjektiviska genitiverna är oböjliga och kategoriseras som ”oböjl. adj.”.

Antalet verb i ordlistan är relativt ringa (främst *bevara*, *djävlas*, *förbanna*, *skita* i). Ett par förbannelseverb, nämligen *anfäkta* och *besitta* (’ta i besittning’), kan användas självständigt interjektionellt, men klassas primärt som verb, eftersom de också uppträder i förbannelseformler.

Etiketten interjektion reserveras för kraftord med relativt entydig användning i interjektionsfraser, t.ex. *jemine*, utvecklat ur den latinska frasen *Jesu domine* ’herre Jesus’, eller *kors*, som i användningen som svordom endast fungerar interjektionellt, även om det förstås är substantivet *kors* som ligger bakom.

Utöver enskilda ord förekommer en del nominalfraser med egna ingångar i ordlistan; dessa kategoriseras NF. De ordled som har fått egna ingångar karakteriseras som för- resp. efterled.

7.2.3 Ordförklaringar, etymologier och kommentarer till ord

Ordförklaringar till de enskilda orden anges i vissa fall som närsynonymer. I de fall närsynonymen inte avser ordets eller frasens normala denotativa betydelse, utan ska ses som en tolkning, föregås den av tecknet ~. Till ord för vilka det är svårt att ange någon närsynonym ges ibland en kort funktionell beskrivning. Ibland kombineras en sådan beskrivning med en närsynonym; interjektionen *kors* t.ex. förklaras både som ”uttryck för förvåning” och med närsynonymen ”~ oj (det var värst)”. Någon gång anges dels den ”egentliga” betydelsen, dvs. den betydelse ordet har när det inte används i svärande, dels dess betydelse som kraftord: *bödeln* t.ex. står i normalt språkbruk för skarp-rättaren, men används i svordomar som en benämning på hin onde. Eufemistiska svordomar beskrivs som ”variantform till ...” (gäller fonetiska varianter) eller ”ersättning för ...” (gäller övriga eufemismer).

Om ett ord har flera olika betydelser föregås de olika betydelserna av en romersk siffra + högerparentes, dvs. i) förklaring 1, ii) förklaring 2 etc. Detta är aktuellt främst vid adjektiv. Typiska svordomsadjektiv har pejorativ och/eller emfatisk funktion som attribut i nominalfraser (*himla/satans otur*) och uttrycker hög grad som gradadverbial i adjektiv- eller adverbfraser (*himla/satans tråkigt*). I den mån svordomarnas adjektiv används i predikativ funktion förknippas denna med en mera specifik betydelse (t.ex. *förbannad* ’arg’, *djävlig* ’otrevlig’).

Etymologiska uppgifter har till stor del hämtats ur Svenska Akademiens ordbok (SAOB) och Elof Hellquists Svensk etymologisk ordbok (1922), vilket inte explicit anges i de enskilda artiklarna. I vissa fall avviker dock uppgifterna från SAOB:s och Hellquists, i viktigare fall med referens till någon specifik artikel. Ordartiklarna innehåller dock ingen närmare redogörelse för de olika åsikterna när det gäller omdiskuterade etymologier. En sådan föreligger däremot i kapitel 5 i del I.

Vissa ordartiklar innehåller kommentarer av olika slag som inte har med ordets etymologi att göra; det kan t.ex. röra sig om ordets bruk och/eller stilvärde under olika perioder. Gränsen mellan vad som ska anses vara etymologiska uppgifter och vad som inte är det är emellertid flytande, och därför görs heller ingen grafisk skillnad mellan etymologi och kommentar. Båda typerna av uppgifter följer i petit efter ordförklaringen, som ges i normalstil.

7.2.4 Förbindelserna, deras särskilda skrivningar och grammatiska kategorisering

De olika förbindelserna till varje uppslagsord tas upp efter artikelhuvudet i alfabetisk ordning. Varje förbindelse presenteras på ny rad, i fetstil efter tankstreck. En särskild förbindelse anses föreligga när ett kraftord uppträder i en konventionell fras eller konstruktion och de olika komponenterna i frasen eller konstruktionen samverkar för att ge uttrycket dess signalfunktion eller helhetsbetydelse. En fras som *för Guds skull* t.ex. signalerar talarens vädjan, konstruktionen *fan/Gud vet ...* betyder ungefär 'jag vet inte ...'.

Alla tänkbara kollokationer mellan kraftord och andra ord som de regelbundet uppträder tillsammans med klassas inte som särskilda förbindelser. Uttryck som *nej fan* och *inte tusan* t.ex. har inte klassats på detta sätt. I dessa fall uppstår ingen helhetsbetydelse; den grundläggande betydelsen hos *nej* resp. *inte* kvarstår, även om tillägget av kraftorden *i* och *för* sig har en emfatisk funktion. Kollokationer som *aj fan* och *åh tusan* däremot klassas som särskilda förbindelser; *aj fan* är ju inte en signal på smärta såsom ett ensamt *aj*; uttrycket har snarast samma betydelse som interjektionerna *aha* eller *jaså*, och med tillägget *tusan* får interjektionen *åh* en preciserare funktion än den annars har, nämligen att signalera förvåning. (Användningen av kraftord i kollokationer som inte räknas som särskilda betydelser redovisas direkt under artikelhuvudet bland de olika användningarna av det enskilda kraftordet, se vidare avsn. 7.2.6.)

Som framgår av översikten i avsnitt 7.2.1 har ordartiklarna en grund hierarki, där alla förbindelser presenteras på samma nivå direkt under artikelhuvudet. Det hade t.ex. varit möjligt att sortera in förbindelsen *det var som själva fan* under förbindelsen *som själva fan* och *som själva fan* i sin tur under *själva fan*, men så sker alltså inte. I stället finner man tre förbindelser på samma nivå, nämligen *själva fan*, *som (själva) fan* och *det var väl fan*, men med en hänvisning från *själva fan* till de övriga. Konstruktionen *det var som själva fan* redovisas alltså tillsammans med *det var väl fan* och en del andra funktionellt likvärdiga uttryck, t.ex. *det var då fan (också)* m.fl. Att så kan ske, liksom att de adverbiala *som fan* och *som själva fan* kan redovisas tillsammans, är en fördel med organisationen. En grund hierarki har också bedömts främja överskådligheten.

I förbindelser som ingår i konstruktioner med utbytbart led återges det utbytbara ledet med kapitäl, t.ex. "hin VERB (inte)" eller petit. Det senare gäller främst vid förbindelser som obligatoriskt eller optionellt tar prepositionsfraser, bisatser eller infinitivfraser som komplement. Komplementet markeras i dessa fall med preposition, subjunktion resp. infinitivmärke följt av tre

punkter, i det optionella fallet inom parentes. Infinitivmärket skrivs här såsom det (kan) uttalas: *å*, för att det ska gå att skilja från subjunktionen *att*.

När exemplifieringen av en viss förbindelse inte kan bli fullständig ges ibland särskilda skrivningar inom parentes direkt efter den förtecknade kollokationen. Denna redovisning tar inte alltid upp alla förekommande varianter, utan avser i första hand att fånga uttryckens konventionalisering (t.ex. *gud* med litet *g*) och grammatikalisering (t.ex. *tammefan* för *ta mig fan*).

Efter ev. särskilda skrivningar ges varje förbindelse en grammatisk kategorisering. De vanligaste frastyperna är nominalfras (NF), adjektivfras (AF), adverbfras (AdvF), verbfras (VF), prepositionsfras (PF) och interjektionsfras (IF). Den ovan omtalade förbindelsen *som (själva) fan* anges som komparativfras. En del fraser som inleds med *vad*, t.ex. *vad fan*, *vad i herrans namn*, *vad tusan* etc., kan uppträda självständigt för att signalera missnöje, invändning m.m.; denna användning av fraserna redovisas som egna förbindelser med kategoriseringen ”wh-fras utan egentlig interrogativ betydelse”. Förbindelserna (*så) fan heller, i helvete (heller)* och liknande klassas som emfatiska negationer. Satsformade förbindelser klassas kort och gott som ”sats”, ev. med ett tillägg inom parentes beträffande *vad* som gäller beträffande tempus och/eller modus. Vid formellt sammanfall mellan presens konjunktiv och imperativ föredras den förra beteckningen om den är pragmatiskt möjlig.

7.2.5 Om olika förbindelsers association till särskilda språkhandlingar och hur förbindelserna ska tolkas

Det är relativt vanligt att en förbindelse har formen av en formel för en viss språkhandling, dvs. ett yttrande med en särskild pragmatisk funktion. Det är emellertid viktigt att man inte sätter likhetstecken mellan denna språkhandling och svordomens betydelse och funktion. Å andra sidan påverkar, föga förvånande, associationen till en viss språkhandling tolkningen av svordomen. Med en edsformel vill man verkligen betyga att man talar sanning eller menar allvar, även om man självfallet inte på allvar avser att sätta sin själ i pant.

I de fall en svordom kan associeras till en viss språkhandling anges denna före en eventuell förklaring till vad uttrycket betyder eller hur det fungerar i egenskap av svordom. Celesta uttryck klassificeras i förekommande fall efter språkhandling på något av följande sätt: edsfras (t.ex. *vid Gud, min själ*), böneformel (t.ex. *gud bevara mig*), lovprisning (t.ex. *Gud ske lov*), vädjan till ett kristet sinnelag (t.ex. *för Guds skull*), hänvisning till Guds auktoritet (t.ex. *i herrans namn*), vokativ fras (t.ex. *gode Gud, herre Jösses*). Till den sistnämnda typen räknas även åkallan av Gud med ettordsfraser, som *Gud!*,

Himmel! och *Jesus!*. Dessa uttryck räknas alltså som fraser och redovisas bland de särskilda förbindelserna.

Diaboliska uttryck klassificeras i förekommande fall efter språkhandling på något av följande sätt: diabolisk ed (t.ex. *ta mig fan, djävlar i mig, förbanna mig*), förbannelse (t.ex. *fan ta dig/den som ... , förbannelse över ...*), illasinnad uppmaning (t.ex. *dra åt helvete*), illasinnad önskan (t.ex. *för bödeln i våld med ...*), diabolisk lovprisning (t.ex. *tacka fan för ...*).

Alla förbindelser kan inte associeras till en viss språkhandling. I vissa fall måste svordomen förknippas med ett uttrycks implicita betydelse. *Gud vet ...* eller *fan vet ...* t.ex. innebär att talaren inte vet, enligt den bakomliggande logiken att förhållandet i fråga bara kan vara bekant för den åberopade högre makten. I åter andra förbindelser kan det vara svårt att över huvud taget finna någon speciell logik bakom dess användning.

Förklaringarna till de olika förbindelserna sker med närsynonymer och/eller beskrivningar av uttryckets funktion som ”uttryck för irritation”, ”märk av ironisk distans” etc. För ett litet antal förbindelser har flera betydelser angivits, i så fall åtskilda med romerska siffror. Eventuellt preciseras en förklaring i en efterföljande kommentar, vilken också kan innehålla andra upplysningar, t.ex. att uttrycket tillhör en viss fras- eller konstruktionstyp med utbytbar kraftord. Om så är fallet ges också hänvisningar till andra relevanta ord- och/eller översiktsartiklar.

7.2.6 Kvantitativa uppgifter och syntaktiska funktioner

Som framgår av översikten i avsnitt 7.2.1. kan kvantitativa uppgifter förekomma på flera ställen i en ordartikel. Man finner alltid uppgifter om förekomster i de olika dramerna vid redovisningen av belagda syntaktiska funktioner. Dessutom ges ibland sammanfattande kvantitativa uppgifter vid olika förbindelser och i artikelhuvudet, i så fall före uppdelningen på de olika syntaktiska funktionerna. Sammanfattande uppgifter avser alla belägg på lägre nivå(er), dvs. alla syntaktiska funktioner om siffrorna ges vid en viss förbindelse och alla funktioner i samtliga förbindelser om siffrorna ges i artikelhuvudet. Det sammantagna utfallet redovisas endast om det bedöms öka överblicken, dvs. om kraftordet eller förbindelsen i fråga är rikligt belagd och/eller spridd på ett flertal funktioner.

Vid beräkningarna uppfattas identiskt upprepade uttryck i omedelbar följd som ett enda belägg; en replik som ”O min gud, min gud!” räknas således som ett belägg på frasen *min Gud*. Däremot ses ”O gud, min gud!” som ett belägg på *Gud* och ett belägg på *min Gud*. Kombinationssvordomar som t.ex. *kors för tusan* ger ett belägg på vardera komponenten – och redovisas i ord-

listan på två ställen. Till kombinationssvordomarna räknas inte uttryck som bygger på epitetet *herre*, t.ex. *herre Gud*, *herre Jesus* etc.; dessa uttryck är sammanhållna fraser, som varje gång de uppträder bidrar med ett belägg, de redovisas under artikeln ”herre”.

Belagda syntaktiska funktioner förtecknas dels sist i artikelhuvudet, för förekomster där kraftordet ensamt uppbär svordomsfunktionen, dels sist i de olika redogörelserna för förbindelserna. Varje syntaktisk funktion redovisas på egen rad och föregås av en liten fylld kvadrat (▪). Om ordet eller förbindelsen kan ha flera betydelser noteras allra först efter kvadraten vilken betydelse som avses. Efter uppgift om syntaktisk funktion anges i vilka dramer och inom parentes, drama för drama, hur många gånger uttrycket är belagt i funktionen i fråga. (Jfr översikten i avsn. 7.2.1.)

Ibland används likhetstecken (=) i stället för explicit satsdelsbeteckning. I några enstaka fall innebär detta att svordomsuttrycket används metaspråkligt. Men normalt utnyttjas denna förenklade notation när den syntaktiska funktionen ligger i linje med den grammatiska kategoritillhörigheten, t.ex. då verb/verbfraser fungerar som predikatsverb/predikat eller då satsformade uttryck används som självständiga satser. I de fall ett satsformat uttryck kan associeras till en viss språkhandling förekommer ibland både användningar som ligger mera i linje med språkhandlingen ifråga (*Gud bevara mig för ...*), vilka redovisas med likhetstecken och ev. förklaring (t.ex. ”med prep.fras”) inom parentes, och användningar som tyder på en långtgående grammatikalisering (*Hon är gud bevara mig riktigt ...*), vilkas olika funktioner preciseras.

Likhetstecken används även då ett substantiv eller en nominalfras uppträder i t.ex. subjekts- eller objektsfunktion. När det gäller adjektiv däremot föreligger ofta en koppling mellan betydelse och funktion (jfr avsn. 7.2.3), vilket tydliggörs genom explicita angivelser om attributs-, gradadverbialsfunktion etc.

I övrigt preciseras ordens och förbindelsernas syntaktiska funktioner dels när de används som interjektionsfraser, dels när de används på olika sätt som inte låter sig fångas i vanliga satsdelstermer men som är typiska för svordomar. Grunderna för denna sortering presenteras i korthet nedan. (Se även avsn. 6.2.2 i del I om svordomarnas syntaktiska funktioner.)

Följande uttryck klassas som interjektionsfras (if) när de uppträder som isolerade yttranden eller i förfältet på en utvidgad sats (enl. beskrivningen i SAG 4:6): 1) uttryck som redan i den grammatiska kategoriseringen beskrivits som interjektionsfraser (IF);²¹ 2) olika ursprungligen vokativa celesta fraser, som konventionellt uppfattas som interjektioner, t.ex. (*o Gud, Herre*

---

²¹ Notera skillnaden mellan IF med versaler (grammatisk kategorisering) och if med gemener (syntaktisk beskrivning).

Gud, Jösses; 3) vissa enskilda kraftord som även kan användas i andra svordomsfunktioner, men i de givna kontexterna brukar uppfattas som interjektioner, t.ex. *helvete* och olika benämningar på djävulen som *fan* och *satan*; 4) vissa andra ord och uttryck som i svordomssammanhang entydigt brukar ses som interjektioner, t.ex. *kors* eller *gudars skymning*.

Om beteckningen *if* försetts med en stjärna (*if**) innebär det att vissa belägg på dessa uttryck särredovisas som egna funktioner, antingen som ”före expressiv sats/fras” (*Fy fan, vilket svin du är!*; *Gud så sött!*) eller ”före hypotetisk *om*-sats” (*Fy fan om man kunde sova så där*; *Gudars skymning, om mamma fått nys om nånting*). En hypotetisk *om*-sats har prototypisk bisatsstruktur och inleds med subjunktionen *om*. Den uttrycker önskan eller antagande och beläggen känns igen på möjligheten att byta svordomen mot ordet *tänk*. I SAG (4:770 ff.) beskrivs satser av dessa slag som desiderativa resp. suppositiva huvudsatser.

Det finns vid sidan av ovan uppräknade ord- och frastyper en del andra svordomsuttryck som också gärna uppträder i förfältet i utvidgade satser och, i varierande omfattning, som självständiga utrop, men som ändå inte självklart uppfattas som konventionaliserade interjektioner. Detta gäller: 1) lovprisningsformler som *Gud ske lov*, *Gud ske pris* och några till, 2) böneformler som (*Gud*) *bevare (mig)*, (*Gud*) *bevars*, *gunås* och några till, 3) edsformler som *ta mig fan*, *förbanne mig*, *min själ* och flera andra och 4) emfatiska fraser av följande typer: ”för x”, t.ex. *för tusan*, ”för x:s skull”, t.ex. *för Guds skull*, ”i x:s namn”, t.ex. *i herrans namn*.

När uttryck av dessa slag står som isolerade yttranden beskrivs de i ordlistan som självständiga (självst.); i förfältet på en utvidgad sats betraktas de som självständiga eller som initiala annex (init. annex). Gränsen är flytande, men principiellt gäller det senare om uttrycket kan anses ha samma funktion som ett satsintegrerat modalt adverbial av samma typ. Dessa uttryck uppträder också gärna som just modala adverbial (mod. advl) eller som finala annex (fin. annex). Inuti en sats beskrivs beläggen så långt möjligt som modala adverbial, men om ett belägg antingen inte står i rätt position för en sådan analys eller grafiskt, t.ex. med komman eller tankstreck, har markerats som inskott ses det i stället som ett medialt annex (med. annex). I ordlistan redovisas mediala annex och modala adverbial tillsammans under alternativbeteckning. Detsamma gäller självständig användning och användning som initialt annex. (Om s.k. fria annex, se SAG 4:452 ff.)

Vid sidan av de nämnda svordomstyperna kan även *fan* fungera som modalt adverbial och annex (i för- och efterfält) i utvidgade satser. Böneformler som bygger på verbet *bevara*, som *bevare mig (väl)* och (*Gud*) *bevars* förekommer i dramakorpusen inte bara som modala adverbial, annex eller själv-

ständiga uttryck, utan även i några fall ”före expressiv sats/fras” (*Bewara mig wäl, hwad den stackarn är full*). Liksom vid interjektionerna särredovisas dessa belägg.

Även olika typer av edsformler förekommer i ett par specifika användningar. Dessa redovisas i ordlistan under beteckningarna ”före ’falsk’ om-sats” (*Ta mäj hunna om ja wil wa deras påstwäska*) resp. ”före ’falsk’ neg. ja/nej-fråga” (*Trå wali mej, kyste han henne icke på bara munnen*). Attributet *falsk* hänger samman med att talaren i dessa fall snarast vill påstå motsatsen till propositionen i *om*-satsen (dvs. ’jag vill inte vara deras postwäska’) resp. den negerade frågan (dvs. ’han kysste henne på bara munnen’). I tidigare belägg (t.o.m. period 4) med ”falsk” *om*-sats saknas ibland subjunktionen *om*, vilken då supplerats inom hakparenteser. Förutom olika edsformler är böneformeln *Gud hjälpe mig* belagd i dessa funktioner.

En svordomsanvändning som liknar de just nämnda är bruket av emfatisk negation ”före *att*-sats” (*I helvete heller (att) du får.*). Denna funktion är belagd endast två gånger i korpusen, vid båda tillfällena utan subjunktion, vilket är det vanliga. Eftersom en sats efter emfatisk negation inte kan ha vanlig huvudsatsordföljd och det är möjligt att supplera med *att* anges funktionen på nämnt sätt. I exemplen i ordlistan är *att* tillagt inom hakparenteser.

En del svordomar används som emfatiska tillägg efter vissa frågeord (*vem fan, hur i helvete, vad i Guds namn*) och efter några adverb (*inte fan, nog fanders, visst tusan*). Etiketterna i dessa fall är ”efter wh-ord” resp. ”efter adverb”. Användningen av de förbindelser som ovan (se avsn. 7.2.4) beskrivits som ”wh-fraser utan egentlig interrogativ innebörd” (*Ja, vad fan – vi ska ju ändå äta; Vad i helvete! Lady!*) anges som självständig (självst.).

Ordet *fan*, som uppvisar den mest varierade användningen av alla kraftord, uppträder ett par gånger i en ställning som betecknas framförställd fokuserare, t.ex. i *revolutionära skrifter som kommer ut på fan det störtborgerligaste förlaget i branssen* (drama 6a). Ett par förbindelser som används i samband med omnämningar av avlidna personer, jämförbara med dagens ”salig i åminnelse”, betraktas som adjungerade till nominalfras: ”NF-adjunkt”.

7.2.7 Exempel och hänvisningar

Alla redovisade syntaktiska funktioner belyses med minst ett exempel. Om uttrycket är belagt i flera dramer anges efter varje exempel med signum inom parentes vilket drama exemplet är hämtat ifrån. I allmänhet är det första (ev. enda) exemplet hämtat från den period för vilken uttrycket är först belagt.

Exemplifieringen avser att uppvisa både typiska användningar av de olika uttrycken och variationen beträffande ortografi, sär-/sammanskrivning och i

övrigt, som t.ex. då två näraliggande funktioner redovisas med alternativbeteckningar – i så fall exemplifieras båda funktionerna. I de fall materialet möjligen avslöjar en utveckling över tiden, bör detta kunna skönjas i ordlistan, genom att flera exempel, hämtade från olika belagda perioder, återges.

Hänvisningar i ordlistan inleds med ”se” eller ”jfr”. Om hänvisningen avser en annan artikel anges denna med spärrad stil eller, om hänvisningen följer i direkt anslutning till ett omnämnande av ordet i fråga, med ”d.o.” (för ”detta ord”). Om hänvisningen avser en förbindelse anges denna med kursiv stil. I artikelhuvudet till artikeln om ordet *herre* t.ex. avslutas kommentaren med följande hänvisning: ”Se äv. kommentar vid frasen *Gud* i artikeln *Gud*”. Den nämnda kommentaren innehåller i sin tur följande: ”... interjektioner med *Gud* förekommer över huvud taget inte i det tidigaste materialet, däremot ett par gånger det eufemistiska *Himmel* (jfr d.o.)”.

I vissa fall förekommer redaktionella förklarande tillägg inuti exempel. För att de ska vara lätt igenkännliga står de inom hakparentes. Exempel av meningskaraktär som saknar stort skiljetecken i originalet avslutas med punkt i ordlistan. Punkt används dessutom i förkortade exempel av meningskaraktär. I övrigt överensstämmer interpunktion och stavning med originalens.

7.3 Utländska svordomar

Sist i ordlistan finns i en separat avdelning som redovisar sammantaget 25 belägg på franska, tyska, italienska och engelska svordomar. Dessa redovisas språk för språk i nämnd ordning, som också är den kronologiska ordningen utifrån första belägg i respektive språk.

Anledningen till att dessa uttryck tas upp i en separat avdelning är att de ”sticker ut” i dramerna. Även om de delvis kan ses som prov på svenskt svärande framstår de som icke-svenska svordomar. Med en samlad redovisning ges en större överblick över vilka uttryck och vilka källspråk det rör sig om. Det framgår på det sättet också klart att det rör sig om relativt få belägg.

Formellt kan man säga att de utländska svordomarna delar den egenskapen att de bygger på ord som man normalt inte finner i svenska ordböcker men däremot i tvåspråkiga lexikon.²² I de flesta fall är uppdelningen i svenska och utländska svordomar inte problematisk, men som alltid finns gränsfall. Benämningen *Perkel(n)* på djävulen t.ex. kommer av finskans

---

²² Utländska svordomar är alltså inte detsamma som svordomar som innehåller importord eller lånord (enligt t.ex. Hansen & Lund 1994:31 ff. eller Edlund & Hene 1992:27 ff.). Ordet *djävul* är självfallet ett importord i svenskan, men det är utan tvekan ett svenskt ord, medan franskans (*le*) *diable*, italienskans (*il*) *diavolo* och tyskans (*der*) *Teufel* inte är svenska ord.

perkele och det ena av sammanlagt två belägg härrör från en kvinna som bryter på finska. Ordet har ändå klassats som svenskt, eftersom det har en försvenskad form och tycks etablerat i svenskan under 1600- och 1700-talen; det andra av de två beläggen sticker heller inte ut som finskt i något som helst avseende.

Uttrycken *sapperment* och *pots sapperment* har också klassats som svenska. De förekommer även i tyska och danska, och åtminstone varianten med *pots* (av ty. *Gottes* 'Guds') bör ha tagit sig in i svenskan från lågtyskan, ev. via danskan. Å andra sidan hade uttrycken på 1700-talet sedan länge fotfäste i Sverige och kunde, som i de aktuella dramerna, användas av vanliga svenskar. Dessutom fungerar ordet *sapperment* som förvrängning av *sakrament* lika bra på svenska som tyska och har använts även i andra svenska svordomar. Den icke etablerade frasen *pots millioner tausen(d)* å andra sidan har klassats som en tysk svordom. Räkneordet *tausend* 'tusen' har här sin tyska form och uttrycket används av en person som låtsas bryta på tyska.

En konsekvens av att de utländska svordomarna består av ord och fraser från andra språk, eller förvrängningar av sådana uttryck, är att artiklarna innehåller ekvivalenter (översättningar) i stället för närsynonymer och ordförklaringar. Enskilda kraftord översätts med strikt formella ekvivalenter, medan förbindelser vid behov översätts med ett motsvarande idiomatiskt uttryck på svenska (alltså inte nödvändigtvis en "ordagrann" översättning). I övrigt överensstämmer uppbyggnaden av artiklarna i stort sett med den som gäller ordartiklarna i den svenska delen.

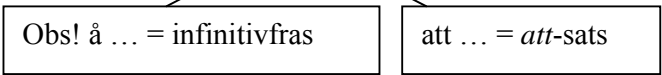
Snabbguide till ordlistan

Ordlistans **uppslagsord** förtecknas i fet stil. Efter artikelhuvudet följer eventuellt redogörelser för olika s.k. **förbindelser** som uppslagsordet ingår i; förbindelserna upptas i alfabetisk ordning, och varje förbindelse presenteras på ny rad, i fetstil efter tankstreck.

attan subst. ersättning för förstärkning till <i>tusen</i> i fr	uppslagsord artikelhuvud	neordet <i>a(de)rton</i> , ofta använt som <i>n djävlar</i>
▪ efter wh-ord 3b (1) <i>Hva</i>		<i>t här säga!</i>
– det var som attan! sats (förvånad och/eller imponerande) under fan; Se äv. artikelr	– förbindelse	förtret, väl oftare för att talaren är <i>usan!</i> under tusan och <i>det var fan!</i>
▪ = 6j (1) <i>Nää, det var so</i>		ffefilter.
– fy attan (för ...) IF ~ usch	– förbindelse	
▪ if 6e (2) <i>Tvi, fy, fy, fy a</i>		<i>sdagar!</i>

– **bevare mig (väl)** Optionella led i förbindelsen presenteras inom parentes.
 – (så) **fan heller** Initiala optionella led som inte står i fetstil påverkar
 – (o/åh) **herre Gud** inte den alfabetiska insorteringen eller förbindelsens grammatiska kategorisering.

– **fan så** ADJ./ADV. Utbytbara led i konstruktioner som förbin-
 – **Gud hjälpe mig** (å .../för ...) delser ingår i markeras med kapitåler eller
 – **det var tusan vad .../att ...** petit.

Den **grammatiska kategoriseringen** av ord och förbindelser görs i stort sett i traditionella grammatiska termer för ordklasser och frastyper; satsformade uttryck anges som sats, ev. med tillägg inom parentes om tempus och modus.

Frasbeteckningar

NF (nominalfras), AF (adjektivfras),
 AdvF (adverbfras), VF (verbfras),
 PF (prepositionsfras), IF (interjektionsfras)

Ett par speciella kategorier

– (så) **fan heller** emf. neg. ← emfatisk negation
 – **vad fan** wh-fras utan eg. interrog. bet.

↑
 för självständigt använda fraser av typen
 ”vad x”: *Ja, vad fan – vi ska ju ändå äta.*

Några tecken

< utvecklad ur
> utvecklad till
/ alternativt

– **ve och förbannelse** interj. (< NF) ~ usch!
djävlar (jävlar) subst. (plur.)/> interj. onda andar

interjektion enligt konvention
(men strukturell nominalfras)

antingen substantiv eller en
därur sprungen interjektion

Tecknet ~
föregår närsynonym som
inte återger ordets/uttryc-
kets denotativa betydelse,
utan kan ses som en prag-
matisk ekvivalent.

Ords och förbindelsers **syntaktiska funktioner** redovisas sist i artikelhuvudet resp. sist i redogörelserna för de olika förbindelserna. Varje funktion redovisas på ny rad och föregås av en liten fylld kvadrat (▪). Likhetstecken (=) i stället för explicit satsdelsbeteckning innebär att ordet eller förbindelsen används i enlighet med den grammatiska kategoriseringen (eller metaspråkligt). För en del funktioner används traditionella satsdelsbeteckningar, men flera funktioner är specifika för svordomar.

Särskilda syntaktiska funktioner

- if Uttryck som kan fungera som egna yttranden eller i förfältet till en utvidgad sats betecknas antingen som if, dvs. interjektionsfras, eller självst., dvs. syntaktiskt självständigt uttryck, enligt principer som framgår av avsn. 7.2.6.
- före ... Flera funktioner anges med ”före ...” eller ”efter ...”, vilket ska tolkas så att svordomen och det kompletterande ledet tillsammans utgör en syntaktisk enhet eller en etablerad typ av utvidgad sats.
- efter ...
- efter wh-ord – beteckningar som används då svordomar ger en emfatisk förstärkning åt frågeord (*vem/hur etc. i herrans namn*) resp. vissa adverb (*inte fan, nog tusan, visst jävulen*).
- efter adverb
- före expressiv sats/fras I första hand interjektioner kan föregå expressiva (= exklamativa) satser och fraser samt *om*-satser som uttrycker önskan eller antagande, ”hypotetiska” *om*-satser. (Svordom före hypotetisk *om*-sats kan bytas mot *tänk*: *Gud om någon ser mig. ~ ’Tänk om någon ser mig.’*)
- före hypotetisk *om*-sats

- före ”falsk” *om*-sats Svordomar som är utformade som typiska edsformler kan
- före ”falsk” neg. ja/nej-fråga föregå *om*-satser och negerade ja/nej-frågor som i sammanhanget uttrycker en falsk proposition: *Min själ om jag tänker stanna här längre. ~ 'Jag tänker inte stanna här längre.'; Förbanne mig rodnar hon inte. ~ 'Hon rodnar.'*
- före *att*-sats – beteckning som används då s.k. emfatiska negationer negerar propositionen i en följande sats, här benämnd *att*-sats trots att subjunktionen som regel saknas.
- init. annex Svordomar som inte är integrerade i den inre satsen men (alt. självst./init. annex) som kan anses stå i för- eller efterfält till en utvidgad sats
- fin. annex (jfr SAG 4:6) eller som inskott i den inre satsen och till funktionen är jämförbara med modala adverbial betraktas
- med. annex som fria annex (jfr SAG 4:452 ff.). Efter dess position benämns annexet som initialt, finalt eller medialt. I förfältet är gränsen mellan självständiga led och initiala annex flytande, varför funktionerna redovisas tillsammans. Av liknande skäl redovisas mediala annex tillsammans med modala adverbial. (I ordlistan föredras dock beteckningen ”mod. advl” utan alternativet ”med. annex” när en sådan analys är möjlig, jfr avsn. 7.2.6.)
- framförst. – beteckning för svordom som föregår ett satsled som särskilt ska fokuserare utpekas.
- NF-adjunkt – beteckning för några fraser som används i anslutning till omnämningar av avlidna personer, motsvarande ”salig i åminnelse”.

Några särskilda markeringar

- / Ibland redovisas alternativa syntaktiska funktioner tillsammans, vilket anges med snedstreck. Alternativbeteckning innebär att ett eller flera belägg är svårtolkat och/eller att belägg av båda typerna förekommer.
- * Stjärna efter *if* (*if**) och självst. (*självst.**) innebär att vissa belägg (som ev. skulle kunna betecknas som *if* resp. självst.) redovisas under ”före expressiv sats/fras” och/eller ”före hypotetisk *om*-sats”.
- [ ] Hakparenteser används inuti exempel för redaktionella tillägg som ska förtydliga tolkningen och analysen av belägget ifråga.

Sifferuppgifter inom parentes efter dramasingnum anger antalet belägg av ordet/förbindelsen (i aktuell funktion) i dramat ifråga.

- **kors bevars** IF ~ oj, (det var värst)
  - **if 3b** (1); **4b** (1) *Kors bevars, det måste*

Svenska svordomar

ajemini se jemine

anfäkta verb i förbannelser hemsöka, ansätta, plåga i förbindelsen *fan anfäkta*, se fan; här äv. i följande interjektionella förbindelse

– **anfäkta och regera** interj. (< VF) ~ oj

- if/före expressiv sats **2e** (1) *anfäkta och regera hvad den var täck!*

anamma verb i förbannelser; här endast i förbindelsen *fan anamma*, se fan

attan subst. ersättning för *fan* omtolkning av räkneordet *a(de)rtion*, ofta använt som förstärkning till *tusen* i fraser av typen *arton tusen djävlar*

- efter wh-ord **3b** (1) *Hvad attan tusan, vill det här säga!*

– **det var som attan!** sats (pret.); här: uttryck för förtret, väl oftare för att talaren är förvånad och/eller imponerad, jfr *det var som tusan!* under tusan och *det var fan!* under fan; Se äv. artikeln *det + vara*.

- = **6j** (1) *Nää, det var som attan! Inte ett kaffefilter.*

– **fy attan (för ...)** IF ~ usch (för ...)

- if **6e** (2) *Tvi, fy, fy, fy attan för dessa friluftsdagar!*

baj subst. avföring (barnspråk, dialektalt)

– **fy baj** IF ~ skäms! Uttrycket har ungefär samma primära betydelse som det enkla *fy*, till skillnad från olika kombinationer av *fy* och diaboliska kraftord (som *fy fan*, *fy tusan* etc.), vilka i första hand uttrycker ungefär detsamma som interjektionen *usch*.

- if **3a** (1) *Fy baj, svägerska, att gå och ljuga.*

banne mig sats (pres. konj.) diabolisk ed emfatisk markör (av samma typ som *ta mig fan*, jfr denna förbindelse under fan), ~ sannerligen, minsann; kort för *förbanne mig*

- fin. annex **6g** (1) *Snart får du en snyting, banne mig.*

besatt adj. här end. allm. förstärkande, ~ väldigt

- grad-advl **3d** (1) *det var så besatt qvickt.*

besitta verb i diaboliska eder och förbannelser ta i besittning, behärska äv. självständigt som interjektion

- if **2e** (1) *Nå, besitta Herre.*

– **besitta OBJ.** sats (oklar verbform, ev. elliptiskt för *må besitta*) förbannelse allm. uttryck för ogillande av föremålet för förbannelsen (här snarast ironiskt)

- = **2e** (1) *Nå besitta de morkullorna!*

– **besitta mig** sats (oklar verbform, ev. elliptiskt för *må besitta*) diabolisk ed emfatisk markör (av samma typ som *ta mig fan*, jfr denna förbindelse under fan), ~ sannerligen, minsann

- före ”falsk” om-sats **2e** (1) *Nej, besitta mej [om] det var morkullor at skjuta för mej eller mina kamrater, det.*

bevara verb i böneformler; Svordomar som bygger på verbet *bevara* har utvecklat en rad, ibland svårfångade, betydelser, med utgångspunkt i avståndstagande från det man ber om Guds beskydd emot; markerar ogillande, (emotionell/ironisk) distans m.m. Nedan: utan subjekt i

1e (2); **2a** (5); **2c** (1); **2e** (4); **3b** (2); **3c** (7); **3d** (1); **4a** (1); **4b** (1); **4e** (1); **4f** (3); **4g** (2); **5c** (3); **5f** (1); **5g** (1); **5j** (2)

Se äv. förbindelserna *Gud bevara mig*, *Gud bevare mig/OBJ.* och *Gud bevars* under Gud.

- **bevara mig (väl)** (... mej) sats (imp.) böneformel ~ usch!, nej, hu!; det var värst/förfärligt m.m.
  - självst.* **2a** (2); **2e** (1) *Nej, bevara mig! Det hade blifvit et dyrt skott för mej det.* (2e)
  - före expressiv sats **2a** (2); **2c** (1); *Bewara mig wäl, hwad den stackarn är full.* (2a)
- **bevare mig (väl)** (... mej) sats (pres. konj.) böneformel ~ usch!, nej, hu!; det var värst/förfärligt m.m.
  - självst.* **3d** (1); **5f** (1); **5g** (1); **5j** (1) *Bevare mig, hvilket missförhållande har du uppstått emellan er.* (3d); *Å bevare mej väl!* (5f)
  - före expressiv sats **5j** (1) *Jo, jo, bevare mej så du går på.*
- **bevars** sats (pres. konj./imp. med enklitiskt objekt = *bevare/bevara oss*) böneformel ~ usch!, det var värst äv.: ~ för all del, minsann Se äv. förbindelsen *kors bevars* nedan.
  - självst.*/init. annex **1e** (2); **2a** (1); **2e** (2); **3b** (1); **3c** (5) **4e** (1); **4f** (3); **4g** (1); **5c** (3) *Bewars! många tunner Gull?* (1e); *Jo, bevars, det ligger här i skrifbordet.* (4f)
  - före expressiv sats/fras **2e** (1); **3c** (2) *Åh, bevars hvad Herrn gör för et väsende utaf en sak, som är så allmän.* (2e); *Å bevars, så skenhelig.* (3c)
  - fin. annex **4a** (1); **4g** (1) *Bästa kopparna också bevars.* (4a)
- **kors bevars** IF ~ oj, (det var värst)
  - if **3b** (1); **4b** (1) *Kors bevars, det måste man se på.* (3b)

bittermän se vaserra m. fl.

Blåkulla propr. eg. platsen för häxornas möte med djävulen, eufemistiskt för helvetet

- **dra(g) till/åt Blåkulla** sats (imp.) illasinnad uppmaning ~ försvinn (ur min åsyn), äv. allm. uttryck för ogillande av den tilltalandes person, förehavanden eller uttalanden
  - = **1b** (1); **2a** (1) *Dra nu ända til blåkulla din utbasade tyfpoike.* (1b); *Drag åt Blåkulla med Er galenskap.* (2a)

– **far till Blåkulla** sats (imp.) illasinnad uppmaning ~ försvinn (ur min åsyn) etc.,
jfr förbindelsen *dra till Blåkulla* ovan

- = **1b** (1) *far ända til blåkulla ditt troll.*

– **i Blåkulla** PF emfatisk markör (av samma typ som *i helvete*, jfr denna förbindelse under helvete), här äv. självständigt (en användning som känns främmande för modernt språkbruk; jfr motsvarande bruk av *åt helvete* i samma pjäs)

- efter wh-ord **1c** (1) *Hwad i Blåkulla det nu är?*
- självst. **1c** (1) *Baron [-] i blåkulla [-] Baron?*

bödeln subst. (best.) eg. skarprättare, plågoande, eufemistiskt för djävulen

– **för bödeln i våld med ...** PF (elliptisk) illasinnad önskan ~ åt fanders med ...
Konstruktionen ”för x i våld” har sannolikt uppkommit genom att prepositionen *för* (pleonastiskt) fogats till den ursprungliga konstruktionen ”x i våld” med betydelsen ’i x:s makt’, jfr *raggen i våld med ...* under *raggen*. Beträffande konstruktionen ”x i våld”, se kommentar under *våld*.

- = **2c** (1) *För bödeln i våld med sådan skamlöshet!*

böln se *böveln*

bölstugan subst. kort för bödelstugan/bövelstugan, eufemistiskt för helvetet

– **i bölstugan** PF emfatisk markör (av samma typ som *i helvete*, jfr denna förbindelse under helvete)

- efter wh-ord **1b** (1) *Hwar i bölstugan ha mina ögon varit ...*

bövel subst. personbeteckning i anslutning till *böveln* (jfr d.o.) ~ djävvel

- = **1e** (1) *Det wore några böfflar, som gått i Skola der åsnorna ä Skolemästare.*

böveln (böln) subst. (best.) sidoförm till *bödeln* (jfr d.o.)

– **dra(g) böln i våld** sats (imp.) illasinnad uppmaning ~ försvinn och ge dig böln i våld, dvs. i bövelns makt; Beträffande konstruktionen ”x i våld”, se kommentar under *våld*.

- = **1c** (1) *Drag Böln i våld.*

– **ta mig böveln** sats (pres. konj.) diabolisk ed emfatisk markör (av samma typ som *ta mig fan*, jfr denna förbindelse under *fan*), ~ sannerligen, minsann

- mod. advl. **2c** (1) *Den första som blandar mej med uti spelet, ska ta mej böfveln få känna hva mina näfvar duger te.*

– **tro dig böln** sats (pres. konj.) ~ jag tror dig inte (enl. logiken ”må böveln tro dig men jag gör det inte”, jfr *tro dig raggen*)

- = **1b** (1) *Tro dej böln.*

den lede NF eufemistisk omskrivning för djävulen

– **fy för den lede** IF ~ usch

- if/före expressiv sats **6e** (1) *Fy för den lede vad jag hatar dessa friluftsdagar!*

den och den NF eufemistisk omnämning av djävulen

– **dra(ga) för den och den** VF, här end. i den indirekta illasinnade uppmaningen *nedan ~ ge sig av, försvinna* Beträffande konstruktionen ”dra för x”, se förbindelsen *dra(g) för tusan* under tusan.

- = **3d** (1) *Bed honom dra för den och den.*

det + **vara** (i finit verbfras) satsinledning i olika konstruktionstyper med diaboliska kraftord: a) ”det var (som) x!” (end. pret.) som uttryck för förvåning och/eller gillande (ex. *det var fan!, det var som tusan!*); b) ”det var x vad/att ...” (pret., äv. pres.; med expressiv sats som komplement) som uttryck för talarens gillande, ogillande, förvåning e.d. beträffande det förhållande som preciseras genom komplementsatsen (ex. *det var fan vad ni tjar på mig*); c) ”det var väl x (att/vad ...)” (pret., äv. pres.; med eller utan expressiv sats som komplement) som uttryck för frustration och/eller missnöje, i förekommande fall visavi det förhållande som preciseras genom komplementsatsen (ex. *det var väl fan att droskstationen inte kan ge besked*); Typen skiljer sig från de förra genom ett obligatoriskt inslag av något led som signalerar missnöje/frustration; ofta används adverbialet *väl*, men detta kan ersättas med annat led som ger samma effekt, jfr *det var då fan, det var som själva fan, det var fan också*. Dessa markörer kan även kombineras, två eller flera i ordningen *väl – då – som själva – (fan) – också*; tillsammans med *väl* och/eller *då* kan *som* utelämnas före *sälva*: *det var väl själva fan*; d) ”det vore x (om ...)” (pret. konj.; med eller utan konditional bisats) som signalerar en negativ värdering från talaren visavi ett hypotetiskt förhållande, i förekommande fall preciserat genom bisatsen (ex. *det vore tusan om ni inte kunde*). e) ”det var ett helvete (att/å ...)” (olika tempus; med eller utan *att*-sats eller infinitivfras), ett bildligt uttryck för att något är/har varit (etc.) svårt eller besvärligt, i förekommande fall preciserat genom komplementet (ex. *det var ett helvete att få tag i en taxi*); Kraftordet x i typerna a)–d) kan vara olika benämningar på djävulen och *djävlar* liksom *helvete* el. motsv. utan obest. artikel. I materialet förekommer *attan, fan, hin* och *tusan* i typ a), *fan, fasen, helvete* och *tusan* i typ b), *fan, faderullan* och *djävlar* i typ c) samt *tusan* i typ d), se d.o. I typ e) används endast *helvete* el. motsv. med obestämd artikel, se *helvete*.

diefwuls se djävuls

jädra (end. jädra) oböjl. adj. här end. allm. pejorativt variantform till *djävla* (jfr d.o.)

- attr. **6e** (1) *Den där jädra kärringen*

jädrans (end. jädrans) a) oböjl. adj. i) allm. pejorativt ii) allm. förstärkande, ~ väldigt bildat till *djädran* (< *djädrar* < *djävlar*) efter mönster av *satans* till *satan*; b) interj. variantform till *djädrar* o.d.

- a) bet. i) attr. **5j** (1); **6j** (1) *Det var den här jädrans semestern det!* (6j)
- a) bet. ii) grad-advl **5j** (1); **6j** (2) *så jädrans omöjlig* (5j); *Förlåt så jädrans mycket.* (6j)
- b) if **6j** (1) *Jädrans! Jädrans också!*

djädrig adj. här end. ~ hemsk, otrevlig variantform till *djävlig* (jfr d.o.)

- pred. **5d** (1) *Men jag tycker ändå att du är bra djädrig mot honom.*

djäkeln (end. jäkeln) subst. variantform till *djävulen*

– **åh jäkeln** IF uttrycker förvåning, ~ oj då

- if **3c** (1) *Åh jäkeln! Står du där, min lilla galanta?*

djäkla (jäkla) oböjl. adj. i) allm. pejorativt och/eller emfatiskt ii) allm. förstärkande, ~ väldig(t) variantform till *djävla* (jfr d.o.)

5a (1); **5c** (1); **5e** (1); **6b** (1); **6e** (2); **6j** (1)

- bet. i) attr. **5c** (1); **5e** (1); **6e** (2) *Jäkla gubbskrutt (5c); en sån där djäkla avbetalningsbil (5e); Men inga jäkla partnerbyten ikväll, det säger jag bara. (6j)*
- bet. ii) attr. **5a** (1); **6b** (1) *en jäkla energi (5a); en jäkla förkylning (6b)*

djäklar (end. jäklar) subst. (plur.)> interj. variantform till *djävlar*

- efter wh-ord **6e** (1) *Va i helsikes jäklar är det nu då?*

– **nu djäklar** AdvF signalerar att talaren inte accepterar sakernas tillstånd

- självst. **5c** (1) *Nej, nu jäklar!*

djäklig (end. jäklig) adj. i) allm. förstärkande, ~ väldigt ii) besvärlig, hemsk, otrevlig variantform till *djävlig* (jfr d.o.)

- bet. i) grad-advl **5a** (3) *så jäkligt mycket skulder och fanstyg; jäkligt glad*
- bet. ii) pred. **5e** (1); **6e** (2) *Målarjargong kan vara jäklig. (5e) Han är för jäklig, han bara slängde på luren. (6e)*

djävvel se *djävul*

djävla (jävla, jäla) oböjl. adj. i) allm. pejorativt och/eller emfatiskt ii) allm. förstärkande, ~ väldigt av (fsv.) gen.pl. av *djävul*

5b (1); **5c** (2); **5d** (2); **5f** (2); **5h** (1); **5j** (5); **6a** (10); **6b** (2); **6c** (39); **6d** (3); **6e** (10); **6f** (8); **6g** (8); **6h** (18); **6j** (29)

- bet. i) attr. **5b** (1); **5c** (1); **5d** (2); **5f** (2); **5j** (3); **6a** (7); **6b** (1); **6c** (34); **6d** (1); **6e** (10); **6f** (4); **6g** (5); **6h** (13); **6j** (23) *Hon behandlar mig som den stackars djävla fyllbuse jag är. (5b); den där jävla bönan (5j); Vad då för djävla tupp? (6a); Hur många jävla semestrar (6e); din jävla hora (6h); Fet jävla chans; ... väntar på en ny frälsare i två jävla tusen år till (6j)*
- bet. ii) grad-advl **5c** (1); **5h** (1); **5j** (2); **6a** (3); **6b** (1); **6c** (5); **6d** (2); **6f** (4); **6g** (3); **6h** (5); **6j** (6) *en djävla otrevlig karl (5c); inte så jävla dum; Dom snacka också så jävla mystiskt (5j); så jävla illa som du luktar (6c); Tack så jävla mycket! (6h); Det här är så Typiskt Jävla Svenskt (6j)*

djävlar (jävlar) subst. (plur.)> interj. onda andar; I sing. används obestämd form, *djävul*, endast som personbeteckning och den bestämda formen, *djävulen*, som benämning på Satan, jfr d.o.

5g (1); **6a** (1); **6c** (4); **6e** (1); **6g** (1); **6h** (1); **6j** (2)

- if **5g** (1); **6c** (3); **6e** (1); **6j** (2) *Djävlar! En fullvuxen karl i sportdräkt kan ju inte förvandlas till luft.* (5g); *Jävlar, den gick sönder* (6c); *Ja, jävlar!* (6j)
- **det var väl djävlar att ...** sats (pret., äv. pres.; expressiv sats som komplement) uttryck för missnöje el. frustration Förbindelsen ansluter till en konstruktionstyp med utbytbart kraftord, jfr *det var fan vad/att ...* under fan; Se äv. artikeln *det + vara*.
  - = **6g** (1) *Det var väl då jävlar att du aldrig kan sköta ditt nån gång!*
- **djävlar i mig** NF elliptisk diabolisk ed emfatisk markör (av samma typ som *ta mig fan*, jfr denna förbindelse under fan), ~ sannerligen, minsann
  - mod. advl. **6a** (1); **6h** (1) *Nu var det jävlar i mig andra tongångar.* (6h)
- **nu djävlar** AdvF signalerar talarens bestämda föresats
  - = **6c** (1) *Nu jävlar skall dom få.*
- djävlers** (end. jävlers, jälars) interj. variantform till *djävlar* (knappast genitiv)
  - if/före expressiv fras **5j** (2) *Jävlers en sån böna; Jälars vicket snyft, må ni tro.*
- djävlas** (jävlas) verb bråka, ställa till förtret till *djävul*
  - = **5d** (1); **5f** (1); **6g**(1) *Åh ni – ni har inte begripit det minsta – bara skällt och djävlat.* (5d); *Bara för att jävlas?* (6g)
- djävlig** (jävlig) adj. i) allm. förstärkande, ~ väldigt ii) besvärlig, hemsk, otrevlig till *djävul*

4g (1); **5a** (1); **5c** (1); **5e** (2); **5j** (2); **6b** (1); **6c** (8); **6d** (8); **6e** (1); **6f** (3); **6g** (2); **6h** (12); **6j** (3)

  - bet. i) grad-advl **5a** (1); **5j** (2); **6c** (6); **6d** (6); **6e** (1); **6f** (3); **6g** (2); **6h** (8); **6j** (3) *jävligt gammalmodiga* (5a); *Du... ska passa dig jävligt noga.* (6c); *det är jävligt, in i helvetes, förbannat bråttom nu!* (6g)
  - bet. ii) pred. **5c** (1); **5e** (2); **6b** (1); **6c** (2); **6d** (2); **6h** (4) *Nej, nu ser ni för djävlig ut.* (5c); *Du blev helt enkelt för jävlig.* (6b); *... och tala om hur jävligt jag har det.* (6c); *Det är för jävligt!* (6h)
- **så sju-himla-djävligt** AF anger hög grad
  - grad-advl **4g** (1) *Han ska ge ifrån sig så sjuhimladjävligt!*
- djävul** (dyfwel, djävel, jävel) subst. personbeteckning av *djävul* 'ond ande'
  - = **1c** (2); **5c** (1); **5d** (7); **5e** (2); **5g** (2); **6a** (2); **6b** (1); **6c** (3); **6d** (2); **6e** (1); **6f** (2), **6h** (4); **6j** (2) *Det är en dum dyfwel; stackars dyfwel* (1c); *Ingen djävul skall komma hit och ...; Och de djävlarerna!* (5d); *Din malliga jävel* (6d)
- djävul-** förled i subst., med bildlig betydelse
  - = **5d** (4); **5f** (1) *Med allt djävulskap du ställt till; allt djävulstyg som finnes i det här förbannade livet!* (5d)

-djävul (end. -jävel) efterled på subst. med allm. pejorativ funktion; Sammansättningar med *-djävul* har samma grundbetydelse som förleden och är alltså inte nödvändigtvis personbetecknande, jfr *djävul*.

- = **6e** (2); **6g** (1); **6j** (2) *karljävel*; *hundjäveln* (6e); *för att stänga av en kranjävel som du har glömt* (6g); *Det är flugjävlar i massor här nere.*; *käringjävel!* (6j)

djävulen (end. jävulen, jäveln) subst. (best.) benämning på den onda makten, Satan

- if **6f** (2) *Visst! Jävulen vet du; Jäveln. Det var ju kul man fick se han.*

djävuls (end. diefwuls) oböjl. adj. allm. pejorativt eg. gen. sing. av *djävul*, jfr (fsv.) gen. plur.: *djävla* (se d.o.)

- attr. **1b** (1) *du diefwuls Fransos du*

djävulsk adj. här: allm. förstärkande, ~ väldigt dvs. liktydigt med *djävlig*; Normalt används *djävulsk* i klar bildlig bemärkelse, och uppfattas då inte som svordom; till *djävul*

- grad-advl **5g** (1) *Jag har tråkigt, det är alltihop ... djävulskt tråkigt.*

djävulusisk (end. jävulusisk) adj. allm. förstärkande, ~ väldigt variantform till *djävulsk* (dock end. vard.)

- grad-advl **6c** (1) *Dom är så jävulusiskt bortskämda att det är en skam.*

dra(ga) verb ~ge sig av, försvinna i illasinnade uppmaningar, här i följande förbindelser: *dra till/åt blåkulla*, *dra böln i våld*, *dra för den och den*, *dra åt helvete*, *dra till pockers*, *dra för tusan (i våld)*; Se blåkulla, böveln, den och den, helvete, ¹pocker och tusan respektive.

dyfwel se *djävul*

faderullan subst. variantform till *fan*

– **det var väl faderullan** sats (pret., äv. pres.) uttryck för missnöje el. frustration
Förbindelsen ansluter till en konstruktionstyp med utbytbart kraftord, jfr *det var fan vad/att ...* under *fan*; Se äv. artikeln *det + vara*.

- = **5j** (1) *Det var väl självaste faderullan också.*

fadren subst. (best.) variantform till *fan*

- efter adverb **5j** (1) *Men nog fadren kunde vi väl ändå göra skäl för en förklaring?*

– **det VERB (inte) fadren ...** sats uttrycker att talaren inte uppfyller innehållet i predikatet oavsett närvaro av negation, enligt logiken ”endast fan kan ...” alt. ”inte ens fan kan ...”. Se äv. kommentar vid motsvarande konstruktion med *fan*.

- = **5j** (1) *va det är för en liten knatte till karl hon fått tag på, det begriper inte fadren.*

Fagerlund propr. variantform till *fan*

– **för Fagerlund** PF emfatisk markör (av samma typ som *för (höge) fan*, jfr denna förbindelse under *fan*)

- init. annex **6e** (1) *Ja, för Fagerlund, vi är inte döva!*
- fin. annex **6e** (1) *Det finns ju klo, för Fagerlund!*
- mod. advl. **6e** (1) *Men upp till Storgatan kan hon väl för Fagerlund gå.*

¹**fan/Fan** (faan, faen) subst./propr. icke-biblisk benämning på djävulen sannolikt av fsv. *fiandin* 'fienden' > *fænden, fänden, fannen, fanen, faen, fan* (Pettersson 1939)

1c (1); **2a** (4); **2b** (2); **2e** (7); **3a** (8); **3b** (11); **3c** (8); **3d** (6); **3e** (5); **4c** (5); **4f** (8); **4g** (9); **4j** (1); **5a** (3); **5b** (11); **5c** (5); **5d** (20); **5e** (11); **5f** (16); **5g** (1); **5h** (1); **5j** (22); **6a** (32); **6b** (9); **6c** (44); **6d** (13); **6e** (22); **6f** (4); **6g** (26); **6h** (20); **6j** (13)

- efter wh-ord (se äv. frasen *vad fan* nedan) **2b** (1); **2e** (2); **3a** (5); **3b** (3); **3c** (2); **3d** (4); **3e** (1); **4c** (1); **4f** (3); **4g** (2); **5a** (1); **5d** (7); **5e** (4); **5f** (5); **5j** (3); **6a** (9); **6b** (2); **6c** (12); **6d** (3); **6e** (3); **6f** (2); **6g** (10); **6h** (4) *Men hva fan ä dä för en klänning Soffi ha fått. (2b); Vafan vet du om det!; Vem faen ska göra't då! (5f)*
- efter adverb **2e** (2); **3a** (1); **4g** (1); **5b** (1); **5d** (1); **5j** (2); **6g** (3); **6h** (1); **6j** (1) *Åh, ingen fara, nog Fan vill flickan! (2e); Det tror jag nog fan. (3a); Inte fan är du kränkt! (5b); Visst fan ska hon leva, ... (5j)*
- if*/init. partikel (annex?) **2b** (1); **3b** (1); **5j** (4); **6a** (9); **6c** (1); **6d** (1); **6e** (1); **6f** (1); **6h** (1); **6j** (2) *Nej fan! (2b); ... fan sätt på grammofonen så man får lite stake ... (6a); ... fan, vi struntar i att Eriksson står där och glör (6h); faan! (6j)*
- före expressiv sats/fras **4f** (1); **5c** (1); **6b** (1); **6g** (2); *Fan så många trappor! (4f); Fan, vad det är kvavt. (5c); Fan att det ska regna jämt. (6g)*
- framförst. fokuserare **5j** (1); **6a** (1) (... *visst fan ska hon leva) fan i hundra år (5j); revolutionära skrifter som kommer ut på fan det störtborgerligaste förlaget i branssen (6a)*
- fin. partikel **6a** (1) ... *sätt på grammofonen så man får lite stake fan.*
- mod. advl **6a** (5); **6e** (5); **6f** (1); **6j** (1) *det kan fan inte jag heller; ... och slog huvet i kassadisen så att det fan värker än. (6a)*

– **aj fan** IF ~ aha, jåså

- if **4f** (1) *Aj fan!*

– **aj som fan** IF normalt uttryck för smärta, men här signal på invändning

- if **5b** (1) (*Vad skulle hon säga, om hon visste du sa så där? Aj, som fan! Sånt måste stanna i förtroende mellan oss.*

– **det** VERB (**inte**) **fan/fan** VERB (**inte**) ... sats uttrycker att talaren inte uppfyller innehållet i predikatet oavsett närvaro av negation, enligt logiken "endast fan kan ..." alt. "inte ens fan kan ..."; Uttryckssättet förekommer även med andra benämningar på djävulen än *fan*, se här under fadren, hin och tusan. I de tidigaste dramerna från 1700-talet (se förbindelsen *hin* VERB (*inte*) under *hin*) används inte konstruktionen med expletivt *det*, och det är väl sannolikt att denna variant är sekundär. Förbindelsen *fan vet* ~ 'jag vet/begriper inte', som (liksom andra uttryck med

- veta*, t.ex. *det vete tusan*, se artikeln *veta*) normalt inte tar negation, redovisas separat. Detta gäller även förbindelserna *det tror fan ...*, *det var fan ...* och *det var väl fan ...* med andra funktioner.
- = **3b** (1); **3c** (1) *Det känner inte fan någon Oscar Segerqvist!* (3b); *Fan kan inte ha pengar att bistå hela världen.* (3c)
  - **(det) tror fan (det/att ...)** sats ~ det är klart (dvs. att det förhåller sig på det viset)
    - = **6h** (2) *Tror fan att ni inte lita på mig!*; *Ni kunde avbryta, tror fan det*
  - **det var fan!** sats (pret.) ~ oj, det var värst! Som självständigt uttryck (dvs. utan komplementsats, jfr *det var fan vad/att ...* nedan) signalerar förbindelsen i regel, såsom *det var som fan!*, att talaren är förvånad och/eller imponerad. Jfr *det var fan vad/att ...* resp. *det var väl fan att/vad ...* nedan. Se äv. artikeln *det + vara*.
    - = **4g** (1) *Det var fan!*
  - **det var fan vad/att ...** sats (pret., äv. pres.; expressiv sats som komplement) ~ det var (är) värst ... När förbindelsen *det var (är) fan* följs av expressiv sats som komplement (jfr *det var fan!* ovan) anges i komplementet *vad* som är anmärkningsvärt. Uttrycket kan förenas med såväl gillande som ogillande, jfr *det var väl fan* nedan. Se äv. artikeln *det + vara*.
    - = **5f** (1); **6c** (1) *Dä va faen va hon geck an.* (5f); *Det är fan vad ni tjar på mig.* (6c)
  - **det var väl fan (att/vad ...)** **m.fl.** (bl.a. ... väl/då/som själva fan också ...) sats (pret., äv. pres.; ev. expressiv sats som komplement) uttryck för missnöje el. frustration Jfr *det var fan vad/att... ovan*; Se äv. artikeln *det + vara*.
    - = **5e** (1); **5j** (3); **6b** (1); **6d** (1); **6e** (1) *Det var väl fan, att droskstation inte kan ge besked.* (5e); *Det var då själva blixtrande faen!* (5j); *det är fan också att allt ska vara så rörigt.* (6b)
  - **fan anamma** interj. (< elliptisk sats: *fan må anamma ...* 'ta i besittning', eg. en förbannelseformel) ~ (det var då/som) fan!
    - if **3c** (1) *Fan anamma!*
  - **fan anfäkta** interj. (< elliptisk sats: *fan må anfäkta ...* 'ta i besittning', eg. en förbannelseformel) här: ~ för tusan! Jfr *anfäkta*.
    - if **3c** (1) *nej, nej, inte den heller, nej, fan anfäkta.*
  - (så) **fan heller** emf. neg. ~ inte (så/då), nej
    - satsintegr. **1c** (1); **4g** (1); *Han är Fan heller.* (1c); *Det ska så fan heller få bli så!* (4g)
    - självst. **5b** (1) *Fan heller! Det vore inte lönt.*
  - **fan i mig** (fanimej, fanimej) NF elliptisk diabolisk ed emfatisk markör (av samma typ som *ta mig fan*, jfr denna förbindelse), ~ sannerligen, minsann
    - mod. advl. **5j** (1); **6a** (1); **6c** (4); **6g** (2); **6j** (2) *så får det fanimej vara nog.* (5j); *Vet fan i mig inte vad dom heter* (6c); *du ska fanimej lägga av med det där.* (6g)

- **fan ska ta OBJ.** sats, förbannelse (jfr fan ta ...) allm. uttryck för ogillande av föremålet för förbannelsen som person eller av vederbörandes förehavanden eller uttalanden
  - = **4f** (1) *Fan ska' ta' dig!*
- **fan så ADJ./ADV.** AF/AdvF anger hög grad av den egenskap som anges med huvudordet (jfr *hin så ...* och *tusan så ...* under *hin* resp. *tusan*.)
  - grad-advl **3b** (1) *det var fan så fint skrifvet.*
  - pred. **3d** (1); **3e** (1); **5b** (2); **5e** (1); **5j** (1) *Det här blir fan så tråkigt.* (3e); *Andra har det fan så mycket lyckligare.* (5j)
- **fan ta OBJ.** sats (pres. konj.) förbannelse (jfr *fan ska ta ...*) allm. uttryck för ogillande av föremålet för förbannelsen som person eller av vederbörandes förehavanden eller uttalanden
  - = **6j** (1) *Fan ta dig och dina löften!*
- **fan ta mig** se ta mig fan
- **fan till NF** NF markerar att den/de omtalade är besvärlig(a) eller i någon mening anmärkningsvärd(a)
  - = **2e** (1); **3b** (1); **4c** (1); **4f** (1); **5c** (1) *Det är väl fan til underliga människor.* (2e); *Fan till konstig kropp* (5c)
- **fan vet ...** sats ~ jag vet/begriper inte (dvs. talaren vet inte det som endast fan vet; jfr *Gud vet, himlen vet, hin vet* och *håle vet*. Se äv. artikeln veta om dessa och andra förbindelser med verbet *veta*.)
  - = **5d** (1); **6b** (1) *Fan vet varifrån den där horden av upptågsmakare och skränfockar kommer!* (5d); *jag klarar mej väl alltid på något sätt. Fast fan vet hur.* (6b)
- **full i fan** AF ~ lurig väl troligen genom förvrängning av bildligt *full av fan*
  - pred. **5b** (1) *Det är han alldeles för full i fan till*
- **fy fan (för ...)** IF ~ usch (för ...)
  - if* **3e** (1); **5a** (1); **5b** (1); **5c** (1); **5e** (1); **5f** (1); **5j** (2); **6a** (2); **6c** (6); **6d** (2); **6e** (1); **6g** (1); **6j** (2) *Fy fan, Stark!* (3e); *Fy fan för murvlar!* (5a); *Nej, fy fan. Håll käften, jävla ashål.* (6c)
  - före expressiv sats/fras **5c** (1); **5e** (1); **5f** (2); **6a** (1); **6d** (1); **6e** (1) *Fy fan så banalt och makabert på samma gång.* (5e); *Fy fan, vilket svin du är!* (6d); *Fy fan vad jag hatar karlar!* (6e)
  - före hypotetisk *om*-sats **6h** (1) *Fy fan om man kunde sova så där.*
- **fy för fan** IF ~ usch (i 5b ironiskt)
  - if **5b** (1); **5f** (1) *Fy för fan, vem var det, som sa vetebröd?* (5b) *Å dä ä möcke arbete dä. Fy för faen* (5f)
- **för (höge) fan** (föfan) PF emfatisk markör Denna fras och andra diaboliska fraser som inleds med *för* (vid sidan av *för fan/satan/tusan* etc., även *för helvete*) uttrycker primärt talarens irritation, av hög eller måttlig grad, visavi den tilltalade eller beträffande nämnt sakförhållande. Frasen används inte sällan i (yttranden som kan upp-

fattas som) uppmaningar och befallningar för att skärpa tonen, men också, mildare, för att understryka vikten av att de efterföljs.

3a (2); **3b** (2); **3c** (2); **3d** (1); **3e** (1); **5a** (1); **5b** (1); **5d** (6); **5e** (2); **5f** (2); **5j** (1); **6a** (1); **6c** (2); **6e** (2); **6g** (2); **6h** (4); **6j** (1)

- självst./init. annex **3a** (1); **3b** (2); **3c** (1); **3d** (1); **3e** (1); **5a** (1); **5b** (1); **5d** (3); **5e** (1); **6g** (1); **6h** (1); **6j** (1) *Nej, för fan, inte på täcket!; Men för fan, herre... (3b); föfan, jag har aldrig sagt att man kan äga en katt. (6h)*
- fin. annex **3a** (1); **3c** (1); **5d** (3); **5f** (1); **5j** (1); **6a** (1); **6c** (1); **6e** (2) *Men tyst för fan. (3c); Gör mej inte emot då, för höge faen. (5j)*
- mod. advl. **5e** (1); **5f** (1); **6c** (1); **6g** (1); **6h** (3) *Men vi kan för fan inte stå här och fåna i evighet! (5e); Men fönstre ska väl för faen va stängt. (5f); han är ju föfan min. (6h)*

– **ge ngn/ngt fan, ge fan ngn/ngt, ge (blanka) fan i ngn/ngt** VF strunta i ... Förbindelsetypen, som också omfattar fraser med ersättningar till *fan* (se under *hin*, *kattsingen*, *pocker* och *tusan*), har utvecklats från en, vid verbet *ge*, normal bi-transitiv konstruktion till en konstruktion där det tidigare indirekta objektet, *fan* etc., snarast uppträder som verbpartikel och det tidigare direkta objektet övergått i ett objektliknande adverbial inlett med prepositionen *i*. Övergången tycks äga rum under förra halvan av 1800-talet; belägg på konstruktionen från denna tid saknas, men tidigare belägg är alla av den äldre typen och senare belägg alla av den yngre typen.

- = **2a** (1); **2e** (2); **4g** (2); **5b** (1); **5c** (1); **5d** (4); **5f** (1); **5g** (1); **6a** (1); **6c** (7); **6e** (3); **6g** (3) *Jag ger er Politique fan. (2a); Jag ger fan alt skojarpack! (2e); Kan du inte ge blanka fan i alt sådant där högre hederssnobberi? (4g); det ska du ge faan i. (6e)*

– **ge sig fan på ...** VF här end. ~ vara säker på/(kunna) slå vad om (jfr bet. ~ 'bestämma sig för' vid förbindelsen *ge sig katten på* under *katten*.)

- = **6c** (8) *Jo, det kan du ge dej fan på.; Det kunde man väl ge sig fan på.*

– **har man hört på fan** sats ironiskt alternativ till *det var fan!*

- = **5d** (1) *Har man hört på fan förr –?*

– **själva fan** NF signalerar frustration Denna funktion gäller även när frasen används i förbindelserna *som själva fan* (se nedan) och *det var som själva fan* (se *det var väl fan* ovan).

- = **4f** (1) *Nå, så skall då också själfva fan ...*

– **som (själva) fan** komp.fras anger hög grad med attributet *själva* förenat med frustration, jfr förbindelsen *själva fan*

- advl **3c** (1); **3e** (1); **5h** (1); **6c** (2); **6h** (2) *illa som fan (3c); Doktorn ligger efter mig som själfva fan. (3e)*

– **tacka fan för ...** sats (imp.) diabolisk lovprisning ~ sjävfallet är det så (Sannolikt har väl fan från början hållits ansvarig för besvärligheter, som man ironiskt tackat för, varefter ”lagen om alltings djävlighet” påverkat innebörden: ju djävligare, desto

troligare. Uttrycket kräver dock inte (längre) att det självskrivna ska vara av ett bekymmersamt slag.)

- = **6b** (1); **6d** (1) *Tacka fan för att jag är avundsjuk!* (6d)

– **ta mig fan/fan ta mig (om ...)** (ta mej fan, tamejfan, tammefan, fantamej) sats (pres. konj.) diabolisk ed emfatisk markör, ~ sannerligen, minsann Olika diaboliska eder som *ta mig fan/tusan/böveln* etc., *fan/djävlar i mig, förbanne mig* m.fl., liksom celesta edsformler som *min själ* och fraser av typen *vid Gud*, används främst för att understryka talarens allvar med det sagda. Före *om*-sats markerar dessa uttryck att innehållet i bisatsens proposition (verkligen) inte gäller. Då uttrycken föregår negerade ja/nej-frågor uppfattas dessa retoriskt med innebörden att det i själva verket är motsatsen till den negerade propositionen som gäller. Svordomsuttrycken markerar i dessa fall förvåning över sakförhållandet eller att det är i någon mening anmärkningsvärt.

3b (1); **4c** (2); **4g** (1); **5e** (1); **5j** (1); **6a** (1); **6b** (3); **6c** (1); **6d** (4); **6g** (2); **6h** (3)

- före ”falsk” *om*-sats **6d** (1) *Nej, så ta mig fan om jag tänkte på dem!*
- före ”falsk” neg. ja/nej-fråga **3b** (1) *Ja ta’ mej fan gör han inte så.*
- med. annex/mod. advl. **4c** (2); **4g** (1); **5e** (1); **6a** (1); **6b** (3); **6c** (1); **6d** (3); **6g** (1); **6h** (3) *Då göra ni, ta mig fan, hvad ni kunna stå till svars för.* (4c); *Du ser fan ta mig ut som om Oraklet i Delfi stod under ditt personliga överinseende!* (5e); *Han håller sej tamejfan alltid framme.* (6b); *Sen ska jag tammefan prata med Ringström.* (6g); *Det kunde ni fantamej gjort!* (6h)
- fin. annex **5j** (1); **6g** (1) *Ni skulle braka ihop, ta mej fan.* (5j); *Ja, det är jag tammefan.* (6g)

– **vad fan** wh-fras utan eg. interrogativ bet. som markör för invändning, missnöje e.d., här äv. ~ okey, då

- självst. **2a** (1); **4c** (1); **5f** (3); **6e** (3); **6g** (1); **6h** (1); **6j** (2) *Hwad fan [,] wil Ni prata om revanche?* (2a); *Ja, vad fan – vi ska ju ändå äta.* (6j)

– **åh fan** IF uttrycker förvåning, ~ oj då

- if **2a** (2); **3b** (1); **4g** (1); **4j** (1); **5b** (1); **6h** (1); **6j** (1) *Å fan!* (2a)

– **ä fan** IF ~ inte då, nej

- if **5j** (3); **6e** (2) (A: *Jag måste gå efter tältet vetja.*) B: *Ä fan, jag köper hellre nytt!*; *Ä fan, prat.* (5j)

²**fan** subst. personbeteckning av ¹fan/Fan

- = **3c** (1); **3e** (2); **5d** (1); **6a** (1); **6d** (1); **6j** (1) *de ha gjort mer än en fattig fan till millionär.* (3c); *Din högfärdiga fan* (6d); *Du var mig en tyst fan.* (6j)

fan- (fans-) förled i subst., med bildlig betydelse

- = **5a** (1); **5f** (1); **6e** (2) *så du inte kunde komma åt att göra så mycke fans-tyg.* (5f); *ditt fanskap; Titta hur dom stavar, fanstygen.* (6e)

-fan efterled på subst. med allm. pejorativ funktion; Sammansättningar med *-fan* har samma grundbetydelse som förleden och är alltså inte nödvändigtvis personbetecknande, jfr ²fan.

- = **2e** (1); **6e** (1) *tupp-fan* (2e); *din hundfan* (6e)

¹**fanders** subst. (gen.) ombildning av *fandens* (gen. av *fanden*); Ordet uppträder som regel efter prepositionerna *till* eller *åt*, varvid genitivformen är naturlig (jfr förbindelsen *dra(g) till pockers* under ¹pocker). Bruket av *fanders* efter adverbet *nog* som i exemplet ur drama 1c nedan, tyder emellertid inte på någon känsla för ordets genitivform; det används här på samma sätt som *fan* eller *tusan* i *nog fan*, *nog tusan*.

- = **2e** (1) *Du visade mej inte nog ofta til fanders medan du var i lifvet.*
- efter adverb **1c** (1) *Nej, de bli nog fanders grötmyndiga ändå.*

– **gå åt fanders** VF ~ gå om intet, gå dåligt/illa

- = **4f** (1) *alla tankar på skilsmessa har gått åt fanders.*

– **åt fanders** PF här end. ~ dålig(t) (jfr förbindelsen *åt helvete* vid helvete)

- attr. **4g** (1) *Och har jag något drag, så är det ett drag åt fanders.*

²**fanders** (sju[-]fanners) oböjl. adj. allm. förstärkande, ~ väldig(t) eg. gen. av *fanden*, se ¹fanders

- attr. **1b** (2); **1c** (1) *en siu fanners stöt* (1b); *et fanders wäsend* (1c)
- grad-advl **1b** (1); **1c** (1) *fanders illa* (1b); *Det är då Fanners wäl.* (1c)

fanken subst. variantform till *fan* med suffixet *-ken*, som används relativt frekvent för att mildra svordomar (jfr *håken* av *håle*)

- if **5j** (2) *Fanken! När det är grabbens bästa; Nå ja, fanken, inte är jag den som ... ja.*
- efter wh-ord (se äv. frasen *vad fanken* nedan) **5j** (1) *Men va fanken ska man skoja med, om inte det som är dystert?*

– **det var då fanken vad ...** sats (oftast pret., här: end. pres.; expressiv sats som komplement) uttryck för missnöje el. frustration Förbindelsen ansluter till en konstruktionstyp med utbytbart kraftord, jfr *det var väl fan* (*att/vad ...*) under *fan*; Se äv. artikeln *det + vara*.

- = **2c** (1) *Dä ä å fancken, hva lyckan skuffar fram somt folk i verlden.*

– **för fanken** PF emfatisk markör (av samma typ som *för* (*höge*) *fan*, jfr denna förbindelse under *fan*)

- självst./init. annex **4d** (1); **6j** (1) *för fanken, tänk på att Simon är här.* (6j)

– **vad fanken** wh-fras utan eg. interrogativ bet. som markör för missnöje e.d.

- självst. **5j** (1) *Va, va, va fanken? Är du här nu igen?*

– **åh fanken** IF uttrycker förvåning, ~ oj då

- if **3b** (1) *Fruns stil ... Åh fanken!*

fanners se *fanders*

fara verb; alternativ till *dra* i illasinnade uppmaningar, här i förbindelserna: *far till blåkulla* och *far åt helvete*; Se *blåkulla* resp. *helvete*.

farao subst. variantform till *fan*

– **fy farao** IF ~ usch

- if/före expressiv fras **5j** (2) *Fy farao va visset.; Fy farao ett sånt ställe!*

fasen subst. variantform till *fan*

- efter wh-ord **5j** (2) *Va fasen har ni att vara högfärdiga för egentlin?*

– **det var fasen vad ...** sats (pret., äv. pres.; expressiv sats som komplement) ~ det var (är) värst ... Denna förbindelse ansluter till en konstruktionstyp med utbytbart kraftord, jfr *det var fan vad/att ...* under *fan*; Se äv. artikeln *det + vara*.

- = **5f** (1) *Dä va fasen va du sitter å fundrar.*

– **fy fasen** IF ~ usch

- if/före expressiv sats **5f** (1) *Fy fasen va I ä ogudaktia!*

– **för fasen** PF emfatisk markör (av samma typ som *för (höge) fan*, jfr denna förbindelse under *fan*)

- fin. annex **5j** (1) *Vi måste snart komma till något resultat för fasen.*

fasingen subst. variantform till *fasen* i sin tur av *fan*, jfr ovan; Andra avledningar på *-ingen* är *kattsingen*, *sjuttsingen* och *tjuvingen*.

- efter wh-ord **5j** (4) *Hur fasingen vågar du bara!*
- if **5j** (1): *fasingen jag gör väl va jag vill i mitt eget hus.*

frid subst. i följande förbindelser

– **frid med dess aska** satskv. böneformel ~ (må den vila) salig i åminnelse

- = **4h** (1) *Nutiden, du, – den gick i putten, den! Nå frid med dess aska! (4h)*

– **i all fridens dar** PF emfatisk markör (av samma typ som *i Guds namn*, jfr denna förbindelse under *Gud*, och *i fridens namn* nedan)

- efter wh-ord **5j** (1) *Vem i all fridens dar är det du pratar om?*

– **i fridens namn** PF emfatisk markör (av samma typ som *i Guds namn*, jfr denna förbindelse under *Gud*, jfr även *i all fridens dar* ovan)

- mod. advl **5e** (1) *Låt honom i fridens namn hållas. (5e)*
- advl./fin. annex **5i** (1) *Tig i fridens namn.*

fröjde själen se *själ*

fy interj. i följande förbindelser: *fy attan*, *fy baj*, *fy för den lede*, *fy (för) fan*, *fy farao*, *fy fasen*, *fy sjutton*, *fy skam* och *fy tusan*. Av dessa förbindelser har alla utom *fy baj* ungefär samma betydelse som interjektionen *usch*; *fy baj* däremot uttrycker, liksom enkelt *fy*, primärt betydelsen 'skäms'. Se *attan*, *baj*, *den lede*, *fan*, *farao*, *fasen*, *sjutton*, *skam* och *tusan* respektive.

för prep. i olika förbindelser, främst av diabolisk natur; här: a) i interjektionsfraserna *fy för den lede* och *fy för fan*; b) i de illasinnade uppmaningarna *för bödeln i våld med ...*, *dra för den och den*, *för raggen i våld*, *ryck och ränn för tusan*, *dra för tusan (i våld)*; c) i de emfatiska markörerna *för (höge) fan*, *för fanken*, *för fasen*, *för helvete*, *för (tusen) pocker*, *för satan*, *för tusan* och *för tusan hakar*; dessutom d) i de celesta fraserna (med likaledes emfatisk funktion) *för Gud* och *för Guds skull*; Se *bödeln*,

den lede, den och den, fan, fanken, fasen, helvete, pocker, raggen, satan, tusan och Gud respektive.

förbajad adj. allm. pejorativt variantform till *förbannad*, ev. i anslutning till *baj*, se d.o.

- attr. **6e** (1): *Förbajade hund*.

förbanna verb i diaboliska eder

– **förbanna mig (om ...)** sats (imp.) diabolisk ed emfatisk markör (av samma typ som *ta mig fan*, jfr denna förbindelse under fan), ~ sannerligen, minsann

- före ”falsk” om-sats **3a** (1); **3b** (1) *Förbanna mig [om] jag vet hvar jag är hemma!* (3b)
- före ”falsk” neg. ja/nej-fråga **3a** (2); **3b** (1) *Förbanna mig [,] är det inte svägerskan.* (3a)
- mod. advl. **5e** (2) *Nej, nu kan vi förbanna mig inte stå här och hänga längre!*

– **förbanne mig** sats (pres. konj.) (... mej) diabolisk ed emfatisk markör (av samma typ som *ta mig fan*, jfr denna förbindelse under fan), ~ sannerligen, minsann

- med. annex **4c** (1) *Något sådant här har jag, förbanne mig, aldrig varit ute för.*
- fin. annex **5j** (1) *Och dom vill det, förbanne mej.*

förbannad (förbanna, förbannader) adj. i) galen, fräck, besvärlig ii) allm. pejorativt iii) allm. förstärkande, ~ väldigt iv) arg

1a (2); **1b** (7); **2b** (1); **2e** (4); **3a** (2); **3b** (1); **3c** (1); **3d** (6); **3e** (1); **4c** (3); **4d** (2); **4e** (1); **4f** (3); **4g** (6); **4h** (1); **5b** (5); **5c** (8); **5d** (13); **5e** (4); **5g** (5); **5h** (1); **5i** (4); **5j** (3); **6a** (6); **6b** (3); **6c** (4); **6d** (7); **6e** (7); **6f** (1); **6g** (8); **6h** (3); **6j** (1)

- bet. i) attr. och pred. **1a** (1); **4d** (1); **5d** (1); **6c** (1) *et rätt förbannat stycke af en piga* (1a); *Den är alldeles förbannad den karlen!* (4d); *Är det inte förbannat?* (5d); *Det är rent förbannat!* (6c)
- bet. ii) attr. **1b** (4); **2e** (3); **3a** (1); **3d** (2); **4c** (1); **4e** (1); **4f** (3); **4g** (3); **4h** (1); **5b** (1); **5c** (1); **5d** (12); **5e** (2); **5g** (4); **5i** (3); **5j** (1); **6a** (1); **6e** (5); **6g** (4); **6h** (1) *en förbannader utbölinge* (1b); *Förbannade gamla svin!* (5b)
- bet. iii) grad-advl **1a** (1); **1b** (3); **2b** (1); **2e** (1); **3a** (1); **3c** (1); **3d** (4); **3e** (1); **4c** (1); **4d** (1); **4g** (2); **5c** (1); **5e** (1); **5h** (1); **5i** (1); **5j** (1); **6a** (1); **6b** (1); **6d** (7); **6e** (1); **6g** (3) *förbannad näswijs* (1a); *förbannat tunghänt*; *förbannade ofta*; *förbannade frågvisa* (1b); *förbanna apropå* (2b); *förbannadt ondt* (2e); *Förbannat bekvämt* (5c)
- bet. iv) pred. **5b** (3); **5c** (6); **5e** (1); **5g** (1); **6a** (4); **6b** (2); **6c** (3); **6f** (1); **6h** (1); **6j** (1) *Du är förbannad för att din hustru genom åren lyckats hålla en hemlighet alldeles för sig själv.* (5b)

- **lika förbannat** AF med adverbialfunktion: ~ ändå
  - konj. advl **6h** (1) *Och lika förbannat kommer dom en morron och hämtar honom.*
- **så (Gud/alldeles) förbannat** AdvF anger hög grad
  - advl **3b** (1); **4c** (1); **4g** (1); **5b** (1); **5j** (1); **6e** (1); **6g** (1) *han skriker så förbannadt. (3b); Segerstedt kommer att ge ifrån sig alldeles förbannadt. (4g); det gör ont så Gud förbannat. (6e)*
- förbannader** se förbannad
- förbannat** interj. (< adj. neutr.) ~ fan, också! elliptiskt för *det var (väl) förbannat*
  - if **5d** (1) *Förbannat! Det hade varit bättre om jag fått några år på Långholmen!*
- förbannelse** subst. i förbannelser, äv. självständigt (liksom i förbindelsen *ve och förbannelse*, se nedan) som interjektion ~ usch!
  - if **4d** (1); **5d** (2) *Förbannelse! Hvad har du gjort med mig! (4d)*
- **förbannelse (över ...)** NF (elliptisk sats: *jag önskar förbannelse över ...*) förbannelsesformel allm. uttryck för ogillande av föremålet för förbannelsen som person eller av vederbörandes förehavanden eller uttalanden
  - = **1a** (1); **1c** (1); **4d** (1); **5d** (1) *Förbannelse öfver dig. (1a); min hjertliga förbannelse. (1c); tvi vare dig satans qvinna och förbannelse öfver ditt kön! (4d); förbannelse över er – över alla! (5d)*
- **ve och förbannelse** interj. (< NF) ~ usch!
  - if **3d** (2) *Ve och förbannelse!*
- förbaskad** adj. i) allm. pejorativt ii) allm. förstärkande; ~ väldigt iii) arg variantform till *förbannad*
  - 3d** (4); **5c** (3); **5d** (5); **5e** (8); **5j** (22); **6e** (2); **6j** (1)
  - bet. i) attr. **5d** (4); **5e** (2); **5j** (14); **6e** (1) *Det förbaskade kräket! (5d)*
  - bet. ii) grad-advl **3d** (4); **5c** (1); **5d** (1); **5e** (5); **6e** (1); **6j** (1) *så förbaskade roligt (3d); förbaskat skicklig karl (5d); så förbaskat mycket kul vi hade. (6e)*
  - bet. iii) pred. **5c** (1); **5j** (6) *Jag tror jag blir förbaskad. (5j)*
- **det var en förbaskad** SUBST. **å ...** sats uttrycker irritation över den omtalade referenten med en förklarande orsak i den infinitivfras som utgör komplement i förbindelsen
  - = **5e** (1) *Det var då en förbaskad fågel att föra oväsen!*
- **så förbaskat** AF anger hög grad
  - advl **5c** (1); **5j** (2) *Men du guppade så förbaskat med struphuvudet. (5c)*
- förbaskat** interj. (< adj. neutr.) ~ fan! elliptiskt för *det var (väl) förbaskat*
  - if **5j** (1) *Förbaskat också.*
- förbaske mig (om ...)** sats (pres. konj.) (... mej) diabolisk ed emfatisk markör (av samma typ som *ta mig fan*, jfr denna förbindelse under fan), ~ sannerligen, minsann; variantform till *förbanne mig*

- före ”falsk” om-sats **5j** (2) *Förbask mej om jag begriper ett skvatt.*
- före ”falsk” neg. ja/nej-fråga **5j** (2) *Förbask mej, blir jag inte snart förbaskad.*
- självst./init. annex **5j** (3) *Förbask mej! Jag känner inte igen dej.*
- mod. advl. **5j** (1) *jag vill förbask mej inte ha't tillstyrt så man mister aptiten.*

fördömd adj. i) allm. pejorativt ii) allm. förstärkande, ~ väldigt

- bet. i) attr. **2d** (1); **4a** (6); **4b** (1); **4h** (2); **5e** (5); **5g** (2) *de fördömda Fransoserna* (2d); *Fördömda champagne!* (4a)
- bet. ii) grad-advl **4a** (3) *Han såg alldeles fördömdt illa.*

– **fördömda** SUBST. å ... elliptisk sats (jfr förbindelsen *det var en förbaskad x å ...*) uttrycker irritation över referenten med en förklarande orsak i den infinitivfras som utgör komplement i förbindelsen

- = **4a** (1) *Fördömda melodi att hänga efter!* (4a)

fördömt interj. (< adj. neutr.) ~ fan, också! elliptiskt för *det var (väl) fördömt*

- if **3c** (2); **4a** (1); **4b** (1) *Fördömdt, att jag inte skulle upphinna grefvinnan i mörkret.; Fördömdt!* (3c)

ge verb i följande konstruktionstyper: a) ”ge x (i) ngn/ngt” ’strunta i’ – *ge ngn/ngt fan, ge fan ngn/ngt, ge (blanka) fan i ngn/ngt, ge hin att, ge kattsingen i, ge pocker att* och *ge tusan i*; b) ”ge sig x på ngt” i) ’vara säker på/kunna slå vad om’ och ii) ’bestämma sig för’ – *ge sig fan på, ge sig katten på, ge sig sjutton på* och *ge sig tusan på*; Se fan, hin, katten, kattsingen, pocker, sjutton och tusan respektive.

glädje själen se själ

gub(b)evares se Gud

gubevara mig/mej se Gud

Gud/(gud) (gud, gu, med finsk brytning: ko) propr./(subst.) benämning på den (ende) kristne guden – jfr gudar (Ordet används som proprium eller kan härledas ur en sådan användning i alla belägg utom i frasen *vid den eviga guden.*) Användningen av *Gud* som interjektion eller annex till interjektion (som *ack, ah, o* eller *åh*) redovisas nedan bland de olika förbindelserna, som vokativ NF. Se där även en allmän kommentar om vokativa celesta fraser. Frasen *herre Gud* redovisas under herre.

1a (4); **2a** (1); **2b** (7); **2c** (31); **2d** (24); **2e** (14); **3a** (10); **3b** (17); **3c** (63); **3d** (19); **3e** (19); **4a** (10); **4b** (8); **4c** (5); **4d** (17); **4e** (2); **4f** (8); **4g** (12); **4h** (11); **4j** (1); **5a** (14); **5b** (9); **5c** (5); **5d** (10); **5e** (14); **5g** (2); **5i** (4); **5j** (7); **6a** (6); **6b** (5); **6c** (5); **6d** (5); **6e** (21); **6f** (2); **6j** (6)

– **det ska Gud veta/det vet Gud** (att ...) sats; talaren tar Gud till vittne för att markera eftertryck åt det som följer eller det sagda (Jfr *Gud ska veta* och *det ska gudarna veta* med ungefär samma funktion samt *Gud vet ...* med annan innebörd. Se äv. artikeln veta om dessa och andra förbindelser med verbet *veta*.)

- = **3a** (1); **4e** (1); **5d** (1) *Och det vet Gud att jag gerna ville trösta, lugna, om jag kan.* (3a); *Inte blir det så värst trevligt, inte, det ska gud veta!* (5d)
- **evige Gud** NF vokativ fras med karaktär av interjektion (Beträffande celesta vokativa frasers användning, se frasen *Gud*.)
  - if **3e** (2) *Evige Gud, hvad ser jag!...*
- **för Gud** (med finsk brytning: för ko) PF emfatisk markör, ~ vid Gud, sannerligen, minsann här äv. självständigt: ~ 'helvete/fan också'; Förbindelsen används endast av en rollkaraktär i drama 2c som bryter på finska och motsvarar snarast *vid Gud* på idiomatisk svenska, jfr dock förbindelsen *sannerligen för Gud*.
  - mod. advl. **2c** (2) *Ni ä för ko en liten näspärkla, som inte förkänar svar en kong.*
  - mod. advl i fundament **2c** (1) *Ja, för ko talar min Borrmästare förnoftit.*
  - självst. **2c** (1) *Mina rapporter! – För Ko! – Mä mina rapporter!*
- **för Guds skull** PF vädjan till ett kristet sinnelag emfatisk markör Frasen kan användas dels (i linje med sitt ursprung) för att vädja till den tilltalades medkänsla eller förnuft, dels för att markera talarens irritation. I den senare användningen liknar frasen olika diaboliska svordomar som inleds med *för*, t.ex. *för (höge) fan*, se denna förbindelse under fan.) Relativt ofta är uttrycket inte renodlat av det ena eller det andra slaget utan kombinerar viss irritation med en vädjan om att den tilltalade måtte ta sitt förnuft till fånga.

1a (2); **2c** (2); **2d** (2); **3b** (2); **3d** (1); **3e** (2); **4b** (1); **4g** (2); **4h** (1); **5b** (1); **5d** (5); **5g** (1); **6a** (1); **6e** (2)

  - = (advl?) **1a** (1); **2c** (1) *Min aldrakäraste Fader, jag beder för Gudz skull.* (1a)
  - självst./init. annex **1a** (1); **2c** (1); **2d** (2); **3e** (2); **4b** (1); **4g** (2); **4h** (1); **5b** (1); **5d** (2); **5g** (1); **6e** (2) *för Gudz skull, förtörner eder icke* (1a); *för Guds skull, min Sophia, om du älskar mej* (2c); *Nick! För Guds skull!* (5b); *Nej – Tyrone! – För Guds skull; För Guds skull, låt oss slippa.* (6e)
  - fin. annex **3b** (2); **3d** (1); **5d** (3) *Tyst, för Guds skull.* (3b); *Låt oss gå, för guds skull* (5d)
  - mod. advl. **6a** (1) *Säj för Guds skull ”Ni” .*
- **give Gud att ...** sats (pres. konj.) ~ jag hoppas verkligen (jfr *Gud give*)
  - = **2d** (1) *Gifve Gud! at det så vore – som jag nu är beredd at tro.*
- (o) **gode Gud** NF vokativ fras med karaktär av interjektion (Beträffande celesta vokativa frasers användning, se frasen *Gud* nedan.)
  - if **3c** (1); **6c** (2); **6d** (2) *O gode gud, kryp ner då så får vi sova.* (6c)
- (ack/ah/o/åh) **Gud** NF vokativ fras med karaktär av interjektion uttryck för känslor av olika slag, som förfäran, lycksalighet, irritation, förtjusning m.m. Före 1750 används celesta svordomar mycket restriktivt och interjektioner med *Gud* förekommer över huvud taget inte i det tidigaste materialet, däremot ett par gånger det eufemistiska *Himmel* (jfr d.o.). Under de därpå följande hundra åren blir interjek

tioner med *Gud* allt vanligare, men fraser som (*o*) *Gud*, *min Gud* och *store Gud* används till en början med högt stilvärde. Frasen *herre Gud*, liksom andra vokativa fraser som bygger på epitetet *herre* (se under *herre*), kontrasterar under denna tid med ett vardagligt stilläge. Stilskillnaden nivelleras under 1800-talet.

2c (2); **2d** (4); **2e** (5); **3b** (2); **3c** (3); **4d** (3); **4g** (1); **5a** (1); **5b** (3); **5c** (2); **5e** (8); **5i** (1); **5j** (6); **6a** (4); **6b** (3); **6d** (1); **6e** (13); **6f** (2); **6j** (6)

- if* **2c** (2); **2d** (4); **2e** (2); **3b** (1); **3c** (2); **4g** (1); **5b** (1); **5j** (1); **6a** (2); **6e** (7) ... *jag finner henne [...] förnedrad, ack Gud! til den låghet, at ha begått den skamligaste gärning.* (2d); *O Gud! O Gud! – trettio års fåfång möda!* (4g); *Men Gud – kommer du i kalsongerna!* (6e)
- före expressiv sats/fras **2e** (3); **3c** (1); **4d** (3); **5a** (1); **5b** (2); **5c** (2); **5e** (8); **5i** (1); **5j** (5); **6a** (2); **6b** (3); **6d** (1); **6e** (6); **6f** (2); **6j** (6) *Gud! hvilken lycka!* (2e); *Ah gud så herr Adolf säger.* (4d); *Gud, vad jag skulle pucklat på honom.* (5c); *Åh gud, vad du är upplädd!* (6e)
- före hypotetisk *om*-sats **3b** (1) *Gud! om någon öfverraskade mig.*
- **Gud bevara mig (för ...)** (gu' bevara, gubevara) sats (imp. alt. ellips för *må bevara*) böneformel ~ usch!, nej, hu! (Jfr bevara.)
  - = (med prep.fras) **3c** (2) *Gu' bevara mej för en sådan åkomma.*
  - självst./init. annex **2c** (1); **3b** (1); **3c** (1); **5c** (1) *Jag? ... Gubevara mej!* (2c); *Nej, gud bevara mig. Jag gör alltid så dåliga affärer.* (5c)
- **Gud bevare (mig/OBJ.) (för ...)/Bevare oss Gud (från ...)** (gubevare) sats (pres. konj.) böneformel ~ usch!, nej, hu! äv. (vid konstruktion med objekt ≠ *mig/oss*) ~ *stackars* m.m.; (Jfr bevara.)
  - = (med prep.fras) **1a** (1); **5a** (1) *Gud beware mig för en dylik ärlighet.* (1a); *Gubevare mig för vila!* (5a)
  - = (med obj. ≠ *mig*) **3d** (1); **4d** (4); **5a** (1) *Bevare oss Gud, från en sådan yrande frihetstid.* (3d); *Gud bevare det anständiga lik som finge en Swedehielm till liktalare!* (5a)
  - självst. **5e** (2); **6e** (1) *Nej, gud bevare!* (5e); *Nä Gud bevare mig!* (6e)
- **Gud bevars (väl) (för .../från ...)** (gudbevars, gubevars, gubbevars) sats (pres. konj./imp. med enklitiskt objekt = *Gud bevara/bevare oss*) böneformel ~ usch!, det var värst äv.: ~ för all del, minsann (Jfr bevara.)

2b (5); **2c** (15); **2d** (2); **2e** (1); **3a** (3); **3c** (8); **3d** (1); **3e** (2); **4b** (2); **4d** (1); **4f** (2); **4g** (1); **4h** (2)

  - = (med prep.fras) **2d** (1); **3c** (1) *Nej, gubevars för lyssnare, nådig grefinnan!* (3c)
  - självst.*/init. annex **2b** (5); **2c** (10); **2d** (1); **2e** (1); **3a** (3); **3c** (7); **3d** (1); **3e** (1); **4b** (2); **4f** (1); **4g** (1); **4h** (2) *Gubevars, då måste vara faslit.* (2b); *Gubbevars väl!* (2c); *Nej, gubevars, go'a frun!* (3c)

- före expressiv sats **2c** (1) *Å Gubevars! hur ifrig Du också kan bli i hast ...* (2c)
- fin. annex **2c** (3); **4d** (1); **4f** (1) *en ära för hela Släkten, gubevars* (2c); *Du är så gentil, gudbevars.* (4f)
- med. annex/mod. advl **2c** (1); **3e** (1) *och namnet utaf Fru, gubevars, reparerar bå det framfarna och det tillkommande.* (2c); *vi fattigt folk råka också ha vår hederskänsla, fast den gudbevars inte är så fin som de förnämjas.* (3e)
- **Gud fröjde själen/h:s själ** (Gud frögde ..., Gu' fröjde själa) sats (pres. konj.) böneformel ~ salig i åminnelse Jfr *Gud signe själen* nedan liksom förbindelserna *fröjde själen* och *glädje själen* under själ.
  - NF-adjunkt **1a** (1); **2e** (1) *så giorde deras goda sal[ig] Mor, Gud frögde hennes Siäl!* (1a); *Ja Mor har jag varit för mina barn, och för min sal[ig] Mans med, Gu fröjde själa!* (2e)
- **Gud förbarme sig över mig** sats (pres. konj.) böneformel ~ hjälp! Jfr förbindelsen *Gud sig förbarma.*
  - självst. **3c** (2) *Gud förbarme sig över mig! Gif mej de där papperen.*
- **Gud förbjude (OBJ.)** sats (pres. konj.) böneformel ~ jag hoppas verkligen inte ...
  - = (med objekt) **4g** (1) *Gud förbjude det, säger jag!*
  - självst. **4g** (1) *Tror du det Fredrik? Nej, – Gud förbjude –!*
- **Gud förlåte/förlåta mig/OBJ.** (guförlåta mej) sats (pres. konj./a-formen ev. som ellips av *må förlåta*) böneformel markör av ironisk distans
  - = (med objekt ≠ mig) **2d** (1) *Gud förlåte den hostan*
  - självst. **2c** (1) *Åh, guförlåta mej! ... Dä va för kostligt!*
  - fin. annex **5g** (1) *Jag tar det på mitt ansvar, Gud förlåte mig.*
- **Gud give oss OBJ.** sats (pres. konj.) böneformel ~ låt oss hoppas på (jfr *give Gud*)
  - = **4d** (1) *Ja kära barn, gud gifve oss en god jul!*
- **Gud hjälpe mig (å/för ...)/Gud hjälpe det/Gud oss hjälpe** sats (pres. konj.) böneformel (efter hand) markör av ironisk distans
  - = (med komplement e.d.) **3c** (3); **4b** (1); **4d** (1) *Gud hjälpe mig i min ångest.* (3c); *Gud hjälpe mig att ljuga, så att ...* (3c); *Gud hjälpe mig för alla Bertas påfund.* (4b); *Åh, Gud oss hjelpe alla nådeligen! Hvar skall detta sluta?* (4d)
  - självst. **4d** (1) *Nej Gud hjelpe det, men jag tog ur herrns kläder som Nöjd hade till borstning.*
  - före ”falsk” om-sats **4c** (1) *Nej, så Gud hjälpe mig, om jag det tror.*
  - före ”falsk” neg. ja/nej-fråga **3c** (1) *Gud hjälpe mig, tror jag inte ...*
- **Gud i helvete** NF vokativ fras med karaktär av interjektion; blasfemisk variation till *Gud i himlen*
  - if/före expressiv sats **6e** (1) *Gud i helvete – vad tiden går sakta!*

- **Gud i himlen** NF vokativ fras med karaktär av interjektion (Beträffande celesta vokativa frasers användning, se frasen *Gud*.)
  - if* **5j** (1) *Gud i himlen! Vem hon?*
  - före expressiv fras **5c** (1); **6e** (1) *Gud i himlen, en sån karl!* (5c); *Men Gud i himmelen så fin!* (6e)
- **gudi klagat** (*gudi* fsv. dat.) lex. adv. ~ tyvärr förr (SAOB:G 1252) äv. *Gudi beklagligen* och *Gudi klagan värdt* (’beklagligt/värt att beklaga (in)för Gud’); Varianten *gudi klagat* är väl snarast att se som en sammandragning av det senare uttrycket.
  - mod. advl **4c** (1); **5e** (1) *men det är Gudi klagadt inte ofta.* (4c); *De svenska överdomstolarna är gudi klagat pappersdornstolar.* (5e)
- **Gud nåde ...** se förbindelsen *gunå mej*
- **gudnås** se förbindelsen *gunås*
- **Gud sig förbarma** sats (oklar verbform, ev. ellips för *må sig förbarma*) böneformel markör av ironisk distans Jfr förbindelsen *Gud förbarme sig*; se äv. förbindelsen *så Gud sig förbarma*.
  - självst. **2c** (1) *Nä, gud sej förbarma! men si på bara.*
- **Gud signe själen** (Gu’ ...) sats (pres. konj.) böneformel ~ salig i åminnelse Jfr *Gud fröjde själen/h:s själ* nedan liksom förbindelserna *fröjde själen* och *glädje själen* under själ.
  - NF-adjunkt **3c** (1) *Ä’ han död din bror i Amerika? Stackars karl! Gu’ signe själen.*
- **Gud ska veta att ...** sats; talaren tar Gud till vittne för att markera eftertryck åt det som följer (Jfr *det ska Gud veta* och *det ska gudarna veta* med ungefär samma funktion samt *Gud vet ...* med annan innebörd. Se äv. artikeln *veta* om dessa och andra förbindelser med verbet *veta*.)
  - = **3c** (1); **4d** (2); **5e** (1) *Gud ska veta, att han förargar döden på mej tio gånger om dagen.* (3c)
- **Gud ske lov (att/för ...)** (gudskelov, guskelov) sats (pres. konj.) lovprisningsformel uttryck för tacksamhet, lättnad, allm. tillfredsställelse

2b (2); **2c** (3); **2d** (2); **2e** (1); **3a** (2); **3c** (6); **3e** (1); **4a** (4); **4b** (1); **4c** (2); **4e** (1); **4f** (3); **4g** (4); **4h** (3); **4j** (1); **5a** (1); **5b** (3); **5c** (1); **5d** (1); **5e** (1); **5i** (2); **6b** (2); **6d** (2)

  - = (med komplement) **2b** (1); **2c** (1); **2d** (2); **4f** (2); **4g** (1); **4h** (1); **4j** (1); **5b** (1); **5c** (1); **5e** (1); **5i** (1) *Nå Gu ske låf, att ja ble åf mä den ängslia människjan.* (2b); *Gudskelof för det då!* (4f)
  - självst./init. annex **2b** (1); **2e** (1); **3a** (1); **3c** (4); **3e** (1); **4a** (2); **4b** (1); **4c** (1); **4e** (1); **4f** (1); **4g** (1); **4h** (2); **5d** (1); **5i** (1); **6b** (1); **6d** (1) *Jo Guskelof, nog lefde de och mådde väl för et par timmar sedan.* (2e); *Gudske lof, det är slut.* (3a)
  - fin. annex. **2c** (2); **4a** (1); **4g** (1); **5b** (1); **6d** (1) *om då så skulle vara, så gör då oss ingen vanära, Gudskelof!* (2c); *Lite sill har jag gudskelov.* (5b)

- med. annex/mod. advl **3a** (1); **3c** (2); **4a** (1); **4c** (1); **4g** (1); **5a** (1); **5b** (1); **6b** (1) *han anar ... gudskelof ... ingenting.* (3c); *Hon är, gud ske lof, en hustru sådan hon bör vara.* (4a); *Tack, vi äro ju gud ske lof jämt så friska.* (4c)
- **Gud ske pris (för ...)** (guskepris) sats (pres. konj.) lovprisningsformel uttryck för tacksamhet och allm. tillfredsställelse
  - = (med prep.fras) **5a** (2) *Guskepris för ungarna, guskepris för dem!*
  - självst./init. annex **5a** (5) *Gud ske pris!*; *Ja guskepris, alla mina barn är begåvade fast på vitt skilda områden.*
  - fin. annex **5a** (1) *Nej, inte blev jag då bortklemad, guskepris.*
- **Gud trösta mig** sats (imp. alt. ellips för *må trösta*) böneformel ~ hjälp!
  - självst. **2a** (1) *Gu trösta mig – En människa stucken i mitt hus.*
- **Gud vare lov (för/att ...)** sats (pres. konj.) lovprisningsformel uttryck för tacksamhet, lättnad, allm. tillfredsställelse
  - = (med komplement) **2e** (1); **3d** (1) *Nå så Gud vare lof för det senare.* (2e); *Gud vare lof att ers nåd blef räddad.* (3d)
  - självst./init. annex **3b** (1); **4d** (1) *Gud vare lov ... jag trodde jag skulle bli tokig.* (3b); *Nej, gud vare lof, men tänk hvad som skulle kunnat inträffa.* (4d)
  - med. annex **3d** (1) *Hon har då, Gud vare lof! en redlig och aktad far.*
- **Gud vare tack att ...** sats (pres. konj.) lovprisningsformel uttryck för tacksamhet
  - = **3a** (1) *Gud vare tack att ni äfven vill.*
- **Gud vet ...** (sats) med grundbetydelsen ~ jag vet/begriper inte (dvs. talaren vet inte det som endast Gud vet), ibland även signalerande talarens misstänksamhet e.d. Då komplementet utgörs av pronomenet *allt* eller av wh-ellips (i stället för fullständig frågebisats) kan (det satsformade) uttrycket ibland fungera som en indefinit, nominal eller adverbial, fras – ofta med rätt tydlig signalfunktion att uttrycka talarens misstänksamhet: *Gud vet allt/vad* ~ allt möjligt (suspekt), *Gud vet hur* ~ på något (suspekt) sätt etc. (Jfr förbindelserna *det ska Gud veta*, *Gud ska veta att...* och *det ska gudarna veta* med annan funktion. Samma konstruktion som i *Gud vet* även i *fan vet*, *himlen vet*, *hin vet* och *håle vet*; Se dessa förbindelser under fan, himlen, hin resp. håle. Se äv. artikeln veta om dessa och andra förbindelser med verbet *veta*.)
  - = **2d** (1); **3c** (3); **3d** (1); **3e** (1); **5a** (1) *Clara är redan smittad af dem och Gud vet, huru det står til med edra barn.* (2d); *gu' vet hvad hon fått i sitt hufvud.* (3c)
  - =/rek. **2d** (1) *Hon pratar om dygd, om samvete och Gud vet inte alt hvad.*
  - rek. **2e** (1) *för at passa op på Gu vet hvad för Nympher.* (2e)
  - adverbialt inskott **2e** (1) *at våra härvarande Egendomar, Gud vet på hvad sätt, kommit i andras händer.*

- **gunå mej för ...** (= *Gud nåde mig*) sats (pres. konj.) böneformel markör av ironisk distans jfr *gunås* nedan
  - = **2e** (1) *Gunå mej för mit Herrskap!*
- **gunås** (gu'nås, gudnås) (= *Gud nåde oss*) sats (pres. konj.) böneformel markör av ironisk distans jfr *gunå mej* ovan
  - självst./init. annex **2d** (1); **3c** (1); **4c** (1); **4f** (1) *Jo, jo, men, gunås så visst.* (2d); *Nej, gudnås, det är jag nog inte.* (4c)
  - med. annex/mod. advl **2d** (1); **2e** (1); **3a** (1); **4d** (1); **4f** (1) *men i det öfriga Europa står det gunås helt annorlunda til.* (2d); *Först var jag, gunås, intet annat än husdräng i et Borgarhus i Stockholm.* (2e); *Jag äger gu'nås inte mycke.* (3a)
- **herre Gud** se herre
- **i Guds namn** PF hänvisning till Guds auktoritet emfatisk markör Med celesta fraser av typen ”i x:s namn” kan man åberopa en högre auktoritet för det man själv säger eller gör eller för att få mottagaren att göra det man vill. I det senare fallet används frastypen ungefär likvärdigt med *för Guds skull*, dvs. för att (med eller utan irritation) vädja till mottagarens medkänsla och förnuft. Fraser av typen ”i x:s namn” kan (till skillnad från *för Guds skull*) även användas som en allmänt emfatisk markör efter wh-ord.
  - efter wh-ord **2c** (1); **2d** (2); **5i** (1); *Men hva i Guds namn fattas Kusineerna?* (2c)
  - självst./init. annex **2d** (1); **3a** (1); **3b** (1); **4a** (1); **4b** (1); **4g** (1); **4h** (1); **5b** (1) *Så i Guds namn nu kommer den stygga hostan igen.* (2d) *I Guds namn, jag ber dig, ställ inte till något spektakel.* (5b)
- **ja Gud** IF > adv. ~ visst, självklart
  - advl **2e** (1) *Ja Gu är jag det!* (~ ’Visst är jag det’)
- (ack/o/åh) **min Gud** NF vokativ fras med karaktär av interjektion (Beträffande celesta vokativa frasers användning, se frasen *Gud*.)

2c (1); **2d** (5); **3b** (9); **3c** (21); **3d** (13); **3e** (10); **4a** (5); **4b** (2); **4d** (1); **4h** (4); **5a** (1); **5d** (3); **5e** (1); **6a** (1); **6c** (3);

  - if* **2d** (4); **3b** (9); **3c** (17); **3d** (7); **3e** (10); **4a** (5); **4b** (1); **4d** (1); **4h** (3); **5a** (1); **5d** (3); **6a** (1); **6c** (3) *Min Gud! Hur kan man ha et sådant hjerta?* (2d); *Ack min Gud, man är mig i hälarne.* (3b)
  - före expressiv sats **2c** (1); **3c** (4); **3d** (5); **3e** (1); **4b** (1); **4h** (1); **5e** (1) *O, min gud! hvilken glädje.* (3c); *Min Gud, att jag skulle träffa henne!* (3d); *åh, – min gud, hur jag älskar dig, Helena!* (4h); *min gud, ett sådant rum* (5e)
  - före hypotetisk om-sats **2d** (1); **3d** (1) *Min Gud, om många bland oss karlar kunde taga sådana beslut!* (2d); *Min Gud, om jag vore härifrån.* (3d)
- **sannerligen för Gud** AdvF edsfras emfatisk markör med samma användning som ett enkelt *sannerligen*, ursprungligen snarast med bet. ’sannfärdig’/’sannings-

- enlig'. Förbindelsen betecknas som föråldrad av SAOB, men är belagd hos August Strindberg 1879 (SAOB: S 1093). Jfr *min själ* och *vid Gud*.
- före "falsk" *om*-sats **3b** (1) *Nej, sannerligen för Gud, herre; [om] jag det gjort!*
  - **store Gud** NF vokativ fras med karaktär av interjektion (Beträffande celesta vokativa frasers användning, se frasen *Gud*.)
    - if **3c** (8) *Store Gud!; Store gud!*
  - **så Gud förbannat** AdvF anger hög grad
    - advl **6e** (1) *det gör ont så Gud förbannat.*
  - **så Gud sig förbarma** AdvF anger hög grad genom böneformeln *Gud sig förbarma* (se denna förbindelse) förenat med viss ironi
    - advl/fin.annex **3a** (1) *Hon är [...] snål se'n, så Gud sig förbarma!*
  - **tacka Gud för/att ...** VF ~ vara glad för/att ...
    - = **4f** (1); **5b** (1) *Tacka gud för de! (4f); Jag tackar Gud, att jag inte ville. (5b)*
  - **tack gode Gud (för ...)** IF lovprisningsformel uttrycker lättnad
    - if **6e** (2) *Ja, nu kommer isbrytarn och tack gode Gud för det!; Tack gode Gud!*
  - **vid den eviga guden** PF edsfras emfatisk markör (som understryker talarens allvar, jfr förbindelsen *vid Gud* nedan)
    - självst./init. annex **3c** (1) *gif mig åter min syster, eller ... vid den eviga guden ... jag svarar icke för hvad som händer.*
  - **vid Gud** PF edsfras emfatisk markör, ~ sannerligen, minsann Frasen *vid Gud* ansluter betydelsemässigt dels till de diaboliska ederna (t.ex. *förbanne mig, ta mig fan*), dels till edsfrasen *min själ*, som alla understryker talarens allvar med det sagda. Celesta fraser som inleds med prepositionen *vid* kan användas med såväl högt som vardagligt stilvärde.
    - före "falsk" neg. ja/nej-fråga **4d** (1) *Vid gud tror jag inte att han har horn också!*
    - mod. advl. **4g** (1) *Jag ville vid Gud inte vara i doktors byxor nu.*
- gudar** subst. (plur.) Bruket av det polyteistiska *gudar* (i st.f. *Gud*) fungerar snarast som en skämtsam distansering till fraser med den kristna guden.
- **det ska gudarna veta** sats; talaren tar gudarna till vittne för att markera eftertryck åt det sagda (Jfr *det ska Gud veta* och *Gud ska veta* med ungefär samma funktion samt *Gud vet ...* med annan innebörd. Se äv. artikeln *veta* om dessa och andra förbindelser med verbet *veta*.)
    - = **5j** (1); **6c** (1) *Jo det ska gudarna veta. (5j)*
  - **gudars skymning** interj. (< NF)
    - if/före hypotetisk *om*-sats **5j** (1) *Gudars skymning, om mamma fått nys om nånting.*
- gu(d)nås** se Gud
gu(d)skelov se Gud

- helle duden** NF med karaktär av interjektion ironisk variantform till *herre gud* (som avser att fånga vuxnas sätt att tala till små barn)
- if **5j** (1) *Har mamma sagt det? Helle duden.*
- helsefyr** subst./propr. variantform till *helvete* eg. helveteseld, av *Hel*, det underjordiska dödsriket, och *fyr* 'eld', jfr *helvete*
- **i helsefyr** PF emfatisk markör (av samma typ som *i helvete*, jfr denna förbindelse under *helvete*)
    - efter wh-ord **6a** (1) *Var i helsefyr sitter klinkan?*
  - **åt helsefyr** PF här end.: (bildligt) ~ undan, (långt) bort (jfr frasen *åt helvete* vid *helvete*)
    - = **5j** (1) *att dom sitter där inne och kurar och bara önskar en åt helsefyr*
- helsike** (helsicke, hälsicke) subst./propr. variantform till *helvete*
- **i helsike** PF emfatisk markör (av samma typ som *i helvete*, jfr denna förbindelse under *helvete*); Se äv. *i helsike heller* nedan.
    - efter wh-ord (se äv. frasen *vad i helsike* nedan) **5d** (2); **5f** (2); **6e** (1) *nå varför i hälsicke sparkade ni iväg Ester så att hon ...* (5d)
  - **i helsike heller** emf. neg. ~ inte (då), nej
    - självst. **5j** (1) *I helsike heller!*
  - **i helsikes jäklar** PF emfatisk markör utbroderad variant till *i helsike* (jfr ovan), där möjligheten att uppfatta *helsikes jäklar* som 'helvetets djävlar' sannolikt spelar en underordnad roll
    - efter wh-ord **6e** (1) *Va i helsikes jäklar är det nu då?*
  - **vad i helsike** wh-fras utan eg. interrogativ bet. som markör för invändning, missnöje e.d.
    - självst. **6e** (1) *Va i helsike – det låter som det är Lady!*
- helskotta** (helsikotta) subst./propr. variantform till *helvete*
- **i helskotta** PF här end.: ~ illa (jfr *åt helvete* i *gå/vara åt helvete*); Vanligare är att fraser av denna typ (*i helvete*, *i helsike* m.fl.) används som emfatisk markör efter wh-ord, jfr varianten *i helskottas innersta* nedan. Se äv. neg. *i helskotta heller* nedan.
    - = **6e** (1) *Huva, det kommer att sluta i helskotta för han!*
  - **i helskotta heller** emf. neg. ~ inte (då), nej
    - självst. **5f** (1) *Vi kunde väl åtminstone fått en gök till kaffet, tycker jag, men i helsikotta heller.*
  - **i helskottas innersta** PF emfatisk markör utbroderad variant till ett emfatiskt *i helskotta* (jfr *varför i helskotta ...*), där möjligheten att uppfatta frasen *helskottas innersta* mera bokstavligt nog spelar en underordnad roll
    - efter wh-ord **6e** (1) *Varför i helskottas innersta tog jag inte med mig vermouthen.*
- helvete** (helvetet, helvitte) subst/propr. det underjordiska dödsriket och strafforten för fördömda själar eg. 'helvetesstraff' av *Hel*, det äldre namnet på samma företeelse (jfr eng. *Hell*), och *vite* 'straff'

- 1c (1); 3c (1); 3d (1); 4d (1); 4f (2); 4g (3); 5a (2); 5d (15); 5f (1); 5g (1); 5j (1); 6a (2); 6b (1); 6c (28); 6d (9); 6e (16); 6f (2); 6g (2); 6h (3); 6i (1); 6j (8)
- if* 6e (1) *Helvete*.
  - före expressiv sats 6e (1) *Åh, helvete, hur jag ser ut i håret*.
- **det var ett helvete (att/å ...)** sats (olika tempus) ~ det var mycket besvärligt el. svårt Denna förbindelse utmärks av att ordet *helvete* föregås av obestämd artikel och att ett ev. komplement utgörs av *att*-sats eller infinitivfras. Bruket av ordet *helvete* framstår här som metaforiskt, vilket inte gäller den artikellösa förbindelsen *det var helvete vad ...* med ev. expressiv sats som komplement, se *det var helvete vad ...* nedan. Se äv. artikeln *det + vara*.
- = 6b (1); 6c (2); 6e (2) *Det var ett helvete att få tag i en taxi. (6b); Nu måste jag skölja munnen med vademecum ... Att det ska vara ett sånt helvete. (6c); Det har varit ett helvete alla de här åren. (6e)*
- **det var helvete vad ...** sats (pret., äv. pres.; expressiv sats som komplement) ~ det var (är) värst ... Denna förbindelse, där *helvete* används utan obestämd artikel, ansluter till en konstruktionstyp med utbytbart kraftord, jfr *det var fan vad/att ...* under *fan*. Den avviker däremot ifrån det metaforiska uttrycket *det var ett helvete*, se ovan. Se äv. artikeln *det + vara*.
- = 3c (1) *Det var lilla helvete, hvad fruns mamsell ä' vacker!*
- **dra(ga) åt helvete** VF i indirekta illasinnade uppmaningar o.likn. ~ ge sig av, försvinna Jfr den direkta uppmaningen *dra(g) åt helvete* nedan.
- = 4f (1); 4g (1); 5a (2); 5d (1); 6a (1); 6c (2) *Kan du inte på ett höfligt sätt be gumman dra åt helvete? (4f) Jo, du ska dra åt helvete, ju för dess hållre! (4g); Låt honom dra åt helvete. (6c)*
- **dra(g) åt helvete** sats (imp.) illasinnad uppmaning ~ försvinn (ur min åsyn), äv. allm. uttryck för ogillande av den tilltalandes person, förehavanden eller uttalanden; Jfr *dra(ga) åt helvete* i indirekta uttryck ovan.
- = 5d (3); 6c (1); 6d (1); 6j (2) *Stoppa den själv, din idiot! Eller dra åt helvete! (5d); Dra åt helvete, älskling. (6j)*
- **död och helvete** interj. (< NF) markerar irritation
- if 3d (1): *Död och helfvete!*
- **far åt helvete** sats (imp.) illasinnad uppmaning ~ försvinn (ur min åsyn) etc., jfr förbindelsen *dra åt helvete* ovan
- = 6e (2); 6h (1) *Far åt helvete! (6e)*
- **för helvete** PF emfatisk markör (av samma typ som *för (höge) fan*, jfr denna förbindelse under *fan*) Svordomar inledda med *för* åberopar normalt djävulen: *för fan, för satan, för tusan* etc. (eller Gud: *för Guds skull, för Gud*). Uppkomsten av frasen *för helvete* kan bero på en senare, mekanisk, anslutning till typen *för x*.
- 5d (1); 6c (5); 6d (2); 6e (5); 6f (2); 6j (4)
- självst./init. annex 6c (1); 6d (2); 6e (1) *För helvete, väck honom inte. (6c)*

- fin. annex **5d** (1); **6c** (3); **6e** (4); **6f** (2); **6j** (1) *Tig! Tig för helvete!* (5d); *Låt mig få komma upp för helvete.* (6c); *Lägg av nu för helvete!* (6f)
- mod. advl. **6c** (1); **6j** (3); *Jag kan väl för helvete inte rå för att ...* (6c)
- **gå åt helvete** VF ~ gå om intet, gå katastrofalt illa
  - = **4f** (1); **5d** (5); **6d** (1); **6h** (1); **6j** (1) *Men det går åt helvete, och man blir ruinerad på affären.* (4f)
- **i helvete** PF emfatisk markör Frasen *i helvete* har ett antal paralleller i olika fraser där prepositionen *i* följs av någon benämning på helvetet, vilket antyder en potentiell rumslig betydelse – möjligen för handen i den något blasfemiska frasen *Gud i helvete* nedan. Normalt används frastypen emellertid antingen dels som allmänt emfatisk markör efter wh-ord, dels, med eller utan *heller*, som emfatisk negation (se förbindelsen *i helvete (heller)* nedan); här dock äv. emfatiskt efter adverbet *aldrig*.
  - efter wh-ord (se äv. frasen *vad i helvete* nedan) **4g** (2); **5d** (3); **6a** (1); **6c** (12); **6d** (2); **6e** (1); **6j** (1) *Nå huru i helvete vill du vara deras bulvan ändå?* (4g); *Vad i helvetet tjänar det till att ...* (5d); *Vad i helvitte är det här!* (6a); *Va fan i helvete kommer ni inte för när jag ringer.* (6e)
  - prep.attr. **6e** (1) *Gud i helvete – vad tiden går sakta!*
  - efter adverb **6h** (1) *Dom släpper aldrig i helvete ut mig.*
- **i helvete (heller)** emf. neg. ~ inte (då), nej
  - före att-sats **6c** (4) *I helvete [att] du ska!; I helvete heller [att] ni ska!*
  - självst. **5d** (1); **5f** (1); **6c** (1); **6e** (2) (*Full, sa du?*) *I helvete heller.* (5f); (*Akta du halkar!*) *I helvete.* (6e)
- **in i helvete** (inihelvete, äv. in i helvetes, ev. genom sammanblandning med adjektiviskt *helvetes*) AdvF ~ alldeles, väldigt (mycket)
  - grad-advl **6d** (2); **6g** (2) *Så inihelvete fel!* (6d); *det är jävligt, in i helvetes, förbannat bråttom nu.* (6g)
- **vad i helvete** wh-fras utan eg. interrogativ bet. som markör för invändning, missnöje e.d.
  - självst. **5d** (1); **5j** (1); **6e** (1) *Men vad i helvete! – vad ska jag göra då?* (5d); *Vad i helvete! Lady!* (6e)
- **åt helvete** PF i) självständigt kraftuttryck: ~ usch!/helvete! (en användning av frasen som känns främmande för modernt språkbruk, jfr motsvarande bruk av *i blåkulla* i samma pjäs), ii) (bildligt) ~ undan, (långt) bort (se äv. dra åt helvete resp. far åt helvete) iii) ~ (synnerligen) dålig(t) iv) allm. förstärkande ~ väldigt
  - bet. i) självst. **1c** (1) *Åt helfwite! Så är nu den hemkommen?*
  - bet. ii) = **4d** (1); **5d** (1); **6i** (1) *Åt helvete hexor!* (4d); *allt måste bort! – undan! – åt helvete!* (5d); *nu sitter jag här. Käpprakt åt helvete.* (6i)
  - bet. iii) pred. **5g** (1) *Allt är åt helvete.*
  - bet. iv) grad-advl **6d** (1) *Jag tror att ni har alldeles åt helvete fel!*
- **helvete** efterled i subst. i) bildligt om avskyvärd plats ii) allmänt pejorativt varvid sammansättningen har samma grundbetydelse som förleden

- bet. i) = **6e** (1); *I det här lapphelvetet*
- bet. ii) = **6j** (1) *Jävla käringhelvete!*

helvetes (helvetets) oböjl. adj. i) allm. pejorativt (och emfatiskt) ii) allm. förstärkande, ~ väldigt eg. gen. av *helvete*

- bet. i) attr. **4d** (1); **5a** (1); **6h** (1) *Och hvilket helvetets brott! (4d); Jag har ett helvetes humör. (5a)*
- bet. ii) grad-advl **6d** (1) *helvetes bra*

herran subst. (best.) med den för religiöst språk vanliga äldre oblika *a*-formen alternativ beteckning på Gud

3b (2); **3c** (1); **4c** (3); **4f** (2); **4g** (1); **5d** (1); **5e** (5); **6a** (3)

– **i herrans namn** PF hänvisning till Guds auktoritet emfatisk markör (av samma typ som *i Guds namn*, jfr denna förbindelse under Gud; Se äv. förbindelsen *kors i herrans namn* nedan.)

- efter wh-ord (se äv. frasen *vad i herrans namn* nedan) **3b** (2); **3c** (1); **4c** (2); **4f** (2); **4g** (1); **5e** (4); **6a** (2) *Hvar i Herrans namn hade hon ögonen. (3b)*
- självst./init. annex **5d** (1); **5e** (1) *I herrans namn! – vad kan ha hänt? (5d); I herrans namn då [~ 'jag gör det i herrans namn då'], fast jag ser rubrikerna framför mig!*

– **kors i herrans namn** IF ~ oj, (det var värst)

- if/före expressiv sats **4c** (1) *Kors i Herrans namn, så det egentligen ser ut här hemma.*

– **vad i herrans namn** wh-fras utan eg. interrog. bet. som markör för invändning, missnöje e.d.

- självst. **6a** (1): *Vad i Herrans namn, sitter du med Selma Lagerlöf under porrbooken!?*

herre subst. epitet till *Gud, Jesus, fader* etc. i förbindelserna nedan; Interjektioner som utgörs av vokativa fraser med epitetet *herre*, har när de dyker upp under andra halvan av 1700-talet (dessförinnan saknas de i materialet) en påtagligt vardaglig karaktär och skiljer sig därvidlag stilmässigt från samtida interjektionellt använda fraser utan detta epitet, som *Gud, min Gud* etc. Senare har stilskillnaden mellan t.ex. *Gud!* och *Herregud!* i hög grad utjämnats, så att båda typerna kan användas för att uttrycka såväl förfäran och lycka som irritation och förtjusning. Vissa av fraserna nedan, t.ex. *herre du min skapare* och *herreje*, har dock sannolikt behållit ett lägre stilvärde. (Se äv. kommentar vid frasen *Gud* i artikeln *Gud*.)

2c (1); **2d** (1); **3b** (8); **3c** (21); **3e** (5); **4a** (1); **4c** (4); **4d** (5); **4e** (2); **4f** (17); **4g** (5); **4h** (12); **5a** (7); **5b** (4); **5d** (7); **5e** (6); **5f** (3); **5h** (1); **5i** (3); **5j** (1); **6a** (3); **6b** (3); **6c** (12); **6d** (4); **6e** (20); **6j** (13)

– **herre (du) min skapare** NF vokativ fras med karaktär av interjektion

- if/före expressiv fras **3b** (1); **5a** (1) *Herre min Skapare ... en så'n Guds engel till gosse (3b); Herre du min skapare, så sött! (5a)*

- **herre du store fader** NF vokativ fras med karaktär av interjektion
  - if **3c** (1) *Ja, herre du store fader! Är det inte löjtnanten?*
- (o/åh) **herre Gud** (herre gud, herregud, herregu) NF vokativ fras med karaktär av interjektion

2c (1); **2d** (1); **3b** (6); **3c** (10); **3e** (5); **4a** (1); **4c** (4); **4d** (3); **4e** (2); **4f** (17); **4g** (5); **4h** (12); **5a** (6); **5b** (1); **5d** (6); **5e** (6); **5f** (2); **5h** (1); **5i** (3); **5j** (1); **6a** (2); **6b** (3); **6c** (12); **6d** (4); **6e** (19); **6j** (13)

  - if* **2d** (1); **3b** (3); **3c** (7); **3e** (5); **4c** (2); **4d** (3); **4e** (2); **4f** (14); **4g** (4); **4h** (11); **5a** (5); **5b** (1); **5d** (3); **5e** (5); **5f** (1); **5h** (1); **5i** (2); **6b** (1); **6c** (11); **6d** (4); **6e** (16); **6j** (13) *Herre Gud! Det går mig så til sinnes* (2d); *Åh, Herregud! Där är de* (4g); *herregud, mamma lilla, du är väl säker på att det går bra?* (5d); *O herre gud ...* (6c)
  - före expressiv sats/fras **2c** (1); **3b** (3); **3c** (1); **4a** (1); **4f** (3); **4g** (1); **5d** (2); **5f** (1); **5j** (1); **6a** (2); **6b** (2); **6c** (1); **6e** (3); *Herre Gud, hvad den Hederberg ä enfaldig!* (2c); *Herre gud, ett sådant våp frun är!* (4a); *herregu så elegant hon ä!* (5f); *Å Herre Gud vilken lycka, jag som trodde det var åldern!* (6a); *Herregud vad hon skriker.* (6b)
  - före hypotetisk om-sats **3c** (2); **4c** (2); **4h** (1); **5a** (1); **5d** (1); **5e** (1); **5i** (1) *Herre Gud, om alla husbönder tänkte som kaptenen.* (3c); *Men herregud om de kunde stanna av hissen en stund.* (5i)
- **herre Gud i himlen** NF vokativ fras med karaktär av interjektion
  - if/före expressiv fras **5d** (1) *herre gud i himlen! en sån gosse!*
- **herre jesses/jösses** NF vokativ fras med karaktär av interjektion; variantformer till *Herre Jesus*
  - if **5b** (1); **5f** (1) *Ja, herre jösses, om man hade sagt mig för en sex, sju år sen ... , så ...* (5b); *Herre jesses ... – Å den ä du förälskader i.* (5f)
- **herre Jesus** NF vokativ fras med karaktär av interjektion
  - if **4d** (2) *Herre Jesus hjelp!; Herre Jesus, der är mitt, barn!*
- **herre min evige** NF vokativ fras med karaktär av interjektion
  - if **3c** (2) *Herre, min evige, ä' det inte Fanny, som vi ha søkt öfverallt?*
- **herre min fader** NF vokativ fras med karaktär av interjektion
  - if **3c** (1) *Herre, min fader! Hvad ä' det ni säger, herr kapten?*
- **herre min Gud** NF vokativ fras med karaktär av interjektion
  - if **3b** (1); **3c** (5) *Herre min Gud ... jag måtte väl sjelf veta.* (3b)
- **herre min himmel** NF vokativ fras med karaktär av interjektion
  - if **3c** (2) *Herre, min himmel!*
- (åh) **herre (min) je** (herreje) NF vokativ fras med karaktär av interjektion; kort för *Herre (min) Jesus*
  - if **5b** (2); **6a** (1); **6e** (1) *Herreje, nu står jag där igen!* (5b); *Å Herre min je!* (6a); *Åh, herre je! Så det var mitt fel?* (6e)

himla(-) (sjuhimladjäfligt) oböjl. adj. allm. förstärkande, ~ väldig(t) av (fsv.) gen.pl. av *himmel*

- ordled i sammans. **4g** (1) *Han ska ge ifrån sig så sjuhimladjäfligt!*
- attr. **6c** (1) *en sån himla halsbränna*
- grad-advl **6e** (1); **6j** (2) *så himla roligt* (**6e**); *Det är så himla typiskt mig.* (**6j**)

himlen (himmelen) subst. (best.) symboliskt om den gudomliga makten här äv. i frasen *vid himmelens åska* (I vokativa fraser används obest. form: *Himmel*, jfr d.o. i separat artikel.)

1a (1); **1b** (1); **1c** (1); **2c** (1); **2d** (1); **3c** (1); **3d** (4); **5d** (6)

- **himlen ske pris att ...** sats (pres. konj.) lovprisningsformel uttryck för tacksamhet och lättnad
  - = **3d** (1) *Himmelen ske pris och ära att olyckan icke blef ännu större.*
- **himlen vare lov** (pres. konj.) lovprisningsformel uttryck för tacksamhet och lättnad
  - självst. **2c** (1); **2d** (1) *Men Himmelen vare låf! änteligen segrar oskulden.* (2d)
- **himlen vare tack** sats (pres. konj.) lovprisningsformel uttryck för tacksamhet och allm. tillfredsställelse
  - självst./init. annex **1c** (1) *Himmelen ware tack, det lär ingen neka.*
  - med. annex **1b** (1) *långa siöresor och swåra blessurer, men himmelen ware tack, inga odygder*
- **himlen vare ärad** sats (pres. konj.) lovprisningsformel uttryck för allm. tillfredsställelse
  - med. annex **1a** (1) *Jag har i fyratijo Åhr, himmelen ware ärad, haft den Lyckan at bekläda detta Embete.*
- **himlen vet ...** sats ~ jag vet/begriper inte (dvs. talaren vet inte det som endast Gud vet; jfr *fan vet*, *Gud vet*, *hin vet* och *håle vet*. Se äv. artikeln *veta* om dessa och andra förbindelser med verbet *veta*.)
  - = **3d** (1) *Himmelen vet huru länge jag bott här.*
- **i himlens namn** PF hänvisning till Guds auktoritet emfatisk markör (av samma typ som *i Guds namn*, jfr denna förbindelse under *Gud*: Se äv. förbindelsen *kors i himlens namn* nedan.)
  - självst./init. annex **3c** (1); **5d** (2) *I himlens namn, stanna, fru grefvinna!* (**3c**); *I himlens namn! har du rymt?* (**5d**)
  - efter wh-ord **5d** (2) *Men vad i himlens namn tar han sig för?*
  - advl/fin. annex **5d** (1) *Men säg mig i himlens namn: hur är det med henne?*
- **kors i himlens namn** IF ~ oj, (det var värst)
  - if **5d** (1) *Kors i himlens namn, ja –!*
- **vid himlen** PF edsfras emfatisk markör (som understryker talarens allvar, jfr förbindelsen *vid Gud* under *Gud*)

- självst./init. annex **3d** (1) *vid himmelen, jag skulle bränna dem ur sina nästen.*
- **vid himlens åska** PF skämtsam (blasfemisk) edsfras emfatisk markör (som understryker talarens allvar, jfr förbindelsen *vid Gud* under Gud)
  - självst./init. annex **3d** (1) *Vid himmelens åska, gripen honom!*
- himmel/Himmel** subst./propr. symboliskt om den gudomliga makten Bruket av *himmel* i svordomar härleds bakåt till ordets symboliska betydelse och användning i vokativa fraser. Ordet ska alltså inte primärt tolkas som beteckning på en lokalitet (i stil med *helvete*), vilket inte hindrar att denna tolkningsmöjlighet ligger bakom mera skämtsamma interjektionella varianter som *himmel och avgrund*. (Den obest. formen används i (ursprungligen) direkta vokativa fraser till den gudomliga makten, i övrigt används best. form: *himlen*, jfr d.o. i separat artikel.) All användning av *himmel* redovisas nedan som olika fraser, även enkelt *himmel*, som därmed jämföras med andra vokativa nominalfraser i interjektionell användning.

1a (1); **1d** (1); **2b** (1); **2e** (1); **3b** (4); **3d** (5); **3e** (1); **5j** (7)
- **barmhärtige himmel** NF vokativ fras med karaktär av interjektion
  - if **3d** (2) *Barmhertige himmel, mina knän vackla.*
- (ack/o) **himmel** NF vokativ fras med karaktär av interjektion; *Himmel* är vid sidan om de fraser som redovisas under vaserra tre m.fl. den enda celesta interjektion som används i dramamaterialets första period, då celest svärande över huvud taget är mycket sparsamt förekommande. Interjektioner som *Gud* och *Herre Gud* uppträder först under senare 1700 tal (se vidare under Gud resp. herre).
  - if* **1d** (1); **2b** (1); **2e** (1); **3b** (4); **3d** (1); **3e** (1) *O! Himmel* (1d); *Fyra eller fem timar, ach Himmel!* (2b); *Himmel! hvad måste jag höra!* (2e)
  - före expressiv sats **1a** (1); **5j** (1) *O Himmel! hwad jag hörer!* (1a); *himmel va ni har det tjusigt här.* (5j)
- **himmel och avgrund** interj. (< NF); skämtsam variation till de vokativa fraserna på *himmel*
  - if **3d** (1) *Himmel och afgrund! Du måste icke förstå ...*
- **himmel och pannkaka** interj. (< NF); skämtsam variation till de vokativa fraserna på *himmel*
  - if **5j** (6) *nej men himmel och pannkaka va är det jag har drickit?*
- **rättvise himmel** NF vokativ fras med karaktär av interjektion
  - if **3d** (1) *Rättvise himmel, denna förolämpning skall icke ohämmad befläcka mig.*
- hin/Hin** (Hinn) art./propr. eufemism för djävulen förkortning av *hin håle* 'den hårde' (se d.o.)

1b (1); **1c** (4); **1d** (1); **1e** (2); **2a** (6); **2e** (1)

  - efter wh-ord **2a** (3): *Hvem hin har nånsin hört talas om Cron-Prinsen i Polen?*

- **det var hin!** sats ~ oj, det var värst! Denna förbindelse ansluter till en konstruktionstyp med utbytbart kraftord, jfr *det var fan!* under fan. Se äv. artikeln *det + vara*.
  - = **1e** (1) *Nå, dä va hin dä!*
- **det vet hin ...** sats ~ jag vet/begriper inte (dvs. talaren vet inte det som endast hin vet; Jfr *hin vet* och *hin må veta*. Se äv. artikeln *veta* om dessa och andra förbindelser med verbet *veta*.)
  - = **1c** (1) *Det wet Hinn under hwad stierna somliga ä födda.*
- **fråga hin efter ...** VF ~ inte bry sig om
  - = **2a** (1) *Bara Ni få sitta i fred och förtala folk, så fråga Ni hin efter resten.*
- **ge hin å ...** VF strunta i Beträffande konstruktionstypen ”ge x (i) ngt”, se förbindelsen *ge ngn/ngt fan* under fan.
  - = **1e** (1) *Får ja inte bli i fre, så ger ja hin å tjena här längre.*
- **hin VERB (inte) ...** sats uttrycker att talaren inte uppfyller innehållet i predikatet oavsett närvaro av negation, enligt logiken ”endast fan kan ...” alt. ”inte ens fan kan ...”. Uttryckssättet förekommer även med andra benämningar på djävulen än *hin*, liksom en alternativ konstruktionstyp med expletivt *det* (ej här belagd med *hin*). (Se kommentar vid förbindelsen *det VERB (inte) fan* under fan.) Förbindelserna *det vet hin*, *hin må veta* och *hin vet* ’jag vet/begriper inte’, som (liksom andra uttryck med *veta*; se artikeln *veta*) normalt inte tar negation, redovisas separat. Detta gäller även förbindelsen *det var hin* med annan funktion.
  - = **1c** (1); **2a** (2) *Hin hade icke då tänckt at Herr Philip skulle nu sutit den förnämsta i en hel Province. (1c); Här kan intet hin sitta längre.; Hin kunde wäl tänka, at de skulle cedera bonis. (2a)*
- **hin i våld** NF frastyp som normalt uppträder i illasinnade uppmaningar och önskingar i hins våld el. makt Beträffande konstruktionen ”x i våld”, se kommentar under våld.
  - = **1c** (1) *Du arga bof kunde du intet ha blifwit Hin i wåld i dina dar bland Blåmän och Hundturckar?*
- **hin må veta ...** sats ~ jag vet/begriper inte (dvs. talaren vet inte det som endast hin må veta; Jfr *hin vet* och *det vet hin*. Se äv. artikeln *veta* om dessa och andra förbindelser med verbet *veta*.)
  - = **1b** (1); **1d** (1) *hwad det är, må hin weta. (1b); och må wäl hin weta, hwad den Karlen wil mig. (1d)*
- **hin så ADJ./ADV.** AF/AdvF anger hög grad av den egenskap som anges med huvudordet (jfr *fan så ...* och *tusan så ...* under fan resp. tusan.)
  - pred. **2e** (1) *Nå det var hin så bra!*
- **hin vet ...** sats ~ jag vet/begriper inte (dvs. talaren vet inte det som endast hin vet) här även signalerande ironi; När komplementet, som i exemplet nedan, utgörs av pronomenet *allt* kan förbindelsen som helhet fungera som nominalfras (med inne-

börden 'allt möjligt (suspekt)') lika gärna som självständig sats. (Jfr *hin må veta, det vet hin, fan vet, Gud vet, himlen vet* och *håle vet*. Se äv. artikeln *veta* om dessa och andra förbindelser med verbet *veta*.)

- =/pred. **1c** (1) *Han är förnuftig, quick, wälgrundad, stadig, hurtig, behaglig, och Hin wet alt.*

hin håken NF variantform till *hin håle* (se denna fras) med suffixet *-ken*, som används relativt frekvent för att mildra svordomar (jfr *fanken* av *fan*)

- efter wh-ord **2a** (1) *Hwad hin håken skal Ni ta wägen.*

hin håle NF eufemistisk omskrivning för djävulen av. äldre *hin* 'den' och *håle* med "tjockt" i bet. 'hårde', se äv. *hin* resp. *håle*

- = **3c** (2) *så att hin håle tar den, som får veta hans inkondito; Nu tar väl hin håle mej efter svensk lag.*
- efter wh-ord **2a** (1) *Hwad hin håle är det för persico!*

– **det vete hin håle** sats (pres. konj.) ~ jag vet/begriper inte (dvs. talaren vet inte det som endast *hin håle* må veta; Jfr *håle vet, fan vet, Gud vet, himlen vet* och *hin vet*. Se äv. artikeln *veta* om dessa och andra förbindelser med verbet *veta*.)

- = **3c** (1) *Ja, det vete hin håle!*

hinna try se *vaserra tre* m. fl.

hin onde NF eufemistisk omskrivning för djävulen med den äldre artikeln *hin* i stället för *den*; Exemplet nedan påminner om förbindelser som *det vet hin* och *hin må veta* (se *hin*) och tolkas på ungefär samma sätt, dvs. att saken är obegriplig – endast *hin onde* kan begripa den.

- = **3a** (1) *Nej, det kan väl hin onde begripa.*

hundan subst. ersättning för *fan* ev. efter frasen *ge ngt [åt] hundana*, som går tillbaka på en äldre version av Jesu bergspredikan (Matt. 7:6): I skolen icke giva hundomen det heligt är (Ljunggren 1937). I anslutning till motsvarande fraser med *fan*, *tusan* och *hin* antas *hundan* ha kunnat omtolkats som ersättning för dylika kraftord.

– **hundan heller** emf. neg. ~ inte (då), nej

- självst. **5f** (1) *Å hundan heller, jag sir bara nåra trär.*

– **ta mig hundan** (end. ta mäj hunna) sats (pres. konj.) diabolisk ed emfatisk markör (av samma typ som *ta mig fan*, jfr denna förbindelse under *fan*)

- före "falsk" om-sats **1e** (1) *men ta mäj hunna om ja wil wa deras påstwäska.*

hyndan subst. variantform till *hundan* (jfr d.o.)

– **ta mig hyndan** (end. ta mej hynna) sats (pres. konj.) diabolisk ed emfatisk markör (av samma typ som *ta mig fan*, jfr denna förbindelse under *fan*)

- före "falsk" om-sats **1e** (1) *Ta mej hynna, [om] ja tro ja dä kommer ihåj.*

håken subst. kort för *hin håken* (jfr denna fras) av (*hin*) *håle* med suffixet *-ken*, som används relativt frekvent för att mildra svordomar (jfr *fanken* av *fan*)

– **ta mig håken** (ta mej håken) sats (pres. konj.) diabolisk ed emfatisk markör (av samma typ som *ta mig fan*, jfr denna förbindelse under *fan*)

- före ”falsk” neg. ja/nej-fråga **3d** (1) *men ta mig håken har icke bror Löfvenstråle rätt han.*

håle/Håle subst./propr. (< adj.) kort för *hin håle* (jfr denna fras)

– **håle vet ...** sats ~ jag vet/begriper inte (dvs. talaren vet inte det som endast håle vet, jfr *fan vet, Gud vet, himlen vet* och *hin vet*. Se äv. artikeln *veta* om dessa och andra förbindelser med verbet *veta*.)

- = **5b** (1) *Håle vet, vart den tar vägen.*

i prep. i olika emfatiska fraser, här a) i följande celesta fraser: *i Guds namn, i herrans namn, i himlens namn, i jesse/jisse/jösse namn, i Jesu namn* och *i påvens namn* samt dessutom i (med åberopande av hin onde:) *i raggens namn*; b) i följande diaboliska fraser: *i blåkulla, i bölstugan, i helsefyr, i helsike (heller), i helskotta (heller)* och *i helvete (heller)*. Både den typ som *i Guds namn* representerar och den typ som *i helvete* representerar kan fungera som förstärkning till wh-ord (se artikel *vad/vem ...*). Den förra typen kan dessutom användas, ungefär som *för Guds skull*, som modalt adverbial el. motsv. med vädjande funktion. Fraser som *i helvete heller* (ibland även utan *heller*) fungerar också som emfatisk negation. Se *Gud, herran, himlen, jesses/jisses ...*, *Jesus, påven* och *raggen* resp. *blåkulla, bölstugan, helsefyr, helsicke, helskotta* och *helvete*.

(ah) **jemine** (ajemini) interj. (< vokativ NF) uttryck för förvåning m.m. av lat. *Jesu domine* ’herre Jesus’

- if* **1c** (2) *Ajemini!*
- före expressiv fras **5i** (1) *Jemine vilka signaler.*

Jesses/Jisses/Jösses/Jössus propr., gen.: **Jesse/Jisse/Jösse** variantformer med lågt stilvärde till *Jesus* resp. *Jesu* All användning av *Jesses* etc. redovisas nedan som olika fraser, även enkelt *Jesses* etc., som därmed jämföras med andra vokativa fraser med interjektionskaraktär, t.ex. *herre Jesses/Jösses* (se denna förbindelse under *herre*).

4c (1); **4f** (1); **5b** (1); **5f** (2); **5i** (1); **5j** (11); **6a** (3); **6e** (1)

– **i Jesse/Jisse/Jösse namn** PF hänvisning till högre auktoritet emfatisk markör (av samma typ som *i Guds namn*, jfr denna förbindelse under *Gud*; Se äv. förbindelsen *kors i Jisse/Jösse namn*.)

- efter wh-ord **5i** (1); **5j** (1); **6a** (1) *Vad i jesse namn är det för hallå på gatan så här dags?* (5i); *Vem i jösse namn är det som spillt rödbetspad i sura grädden?* (5j)
- mod. advl. **6a** (1) *Jag ska väl i jösse namn inte äta människokött eller så-där!*

– **Jesses/Jisses/Jösses/Jössus** NF vokativ fras med karaktär av interjektion uttryck för förvåning m.m.

- if **4c** (1); **5b** (1); **5f** (2); **5j** (3) *Jo Jesses, det är bara att hälla opp kaffet.* (4c); *Jisses, ta inte så illa vid sig för det.* (5b)

- **Jösses anåda** interj. uttryck för känslor av olika slag Tillägget *anåda* är ev. en kreativ kombination av å ena sidan *nåde*, som i *Gud nåde ...*, och å andra sidan *anamma* med bet. ’ ta i besittning’, som i *fan anamma*, eller någon annan etablerad variantform av *anamma* som *anacka* eller *anagga*.
  - if* **5j** (4) *Jösses anåda, jag måste in i köket jag.*
  - före expressiv sats **5j** (2) *Jösses anåda, va det var roligt ibland.*
- **Jössus i himlen** NF vokativ fras med karaktär av interjektion uttryck för förvåning
  - if **4f** (1) *Jössus i himmelen!*
- **kors i Jisse/Jösse namn** IF ~ oj, (det var värst)
  - if* **5j** (1) *Å kors i Jisse namn, va är det karln häller i mej?*
  - före expressiv sats **6a** (1) *Å kors i jösse namn vad det högg till i ryggslutet.*
- **vad i Jesse namn** wh-fras utan eg. interrog. bet. som uttryck för förvåning
  - självst. **6e** (1): ”*Päddan*” – *va i jesse namn?*
- jestanemej** interj. uttryck för förvåning m.m. variantform (med vardagligt stilvärde) till interjektionellt *Jesus* (väl sannolikt via *jestanes*)
  - if **5f** (1) *Å jestanemej... Han sir henne som hon va då.*
- Jesus** propr., gen.: **Jesu** uttryck för olika känslor i fraser med blandat stilvärde; All användning av *Jesus* redovisas nedan som olika fraser, även enkelt *Jesus*, som därmed jämföras med andra vokativa fraser med interjektionskaraktär, t.ex. *herre Jesus* (se denna förbindelse under *herre*).
- **i Jesu namn** PF hänvisning till högre auktoritet emfatisk markör (av samma typ som *i Guds namn*, jfr denna förbindelse under *Gud*)
  - självst./init. annex **4d** (1) *I Jesu namn svara då, herre, hur Ni vill ha det.*
- **Jesus** NF vokativ fras med karaktär av interjektion
  - if **2d** (1); **4d** (1); **4e** (1) *Jesus! Jag är förlorad.* (2d)
- (åh) **Jesus Kristus** NF vokativ fras med karaktär av interjektion
  - if **6j** (1) *Å Jesus Kristus. Å Jesus Kristus!*
- **käre Jesus** NF vokativ fras med karaktär av interjektion
  - if **6i** (1) *Käre Jesus. Alla dessa lår och skinkor som jag har stekt i mina dar!*

Jisses se *Jesses*

jädra se *djädra*

jädrans se *djädrans*

jäkeln se *djäkeln*

jäkla se *djäkla*

jäklar se *djäklar*

jäkeln se *djäkeln*

jäklig se *djäklig*

jäla se *djävla*

jälars se *djävlars*

jävel se djävul

-jävel se -djävul

Jävelberg propr. i diabolisk vokativ fras variantform till *djävulen* (jfr *Fagerlund* till *fan*)

- if **6e** (1) *Joo, du Jävelberg – det skulle se ut det!*

jäveln se djävulen

jävla se djävla

jävlar se djävlar

jävlers se djävlers

jävlas se djävlas

jävlig se djävlig

jävulen se djävulen

jävulusisk se djävulusisk

Jösses/Jössus se Jesses

katten subst. ersättning för *fan* av omdiskuterat ursprung: Ordet *katten* i svordomar associeras nog vanligen till djuret katt men denna anknytning kan vara sekundär. En icke osannolik hypotes är att det är interjektionen *fammikatten*, en långtgående förvanskning av den medeltida svordomen *Vars Herra fem under* 'Vår Herres fem sår' (se *vaserra* m.fl.), som ligger bakom. Att *fammikatten* missförstås som *få mig katten* och *ta mig katten* är belagt i skrift. (Munthe 1901)

– **ge sig katten på ...** VF i) ~ vara säker på/förvissad om ii) ~ bestämma sig för, föresätta sig

- bet. i) = **5j** (1) *Men du kan ge dej katten på att jag ska bli legitim där inne.*
- bet. ii) = **5j** (1) *Nej för jag har gett mej katten på att bli gift.*

– **ta mig katten** (ta mej ...) sats (pres. konj.) diabolisk ed emfatisk markör (av samma typ som *ta mig fan*, jfr denna förbindelse under *fan*) ~ sannerligen, minsann

- självst. **2c** (1) *Jo, ta mej katten!*
- mod. advl. **4g** (1); **5i** (1) *det här går ta mig katten inte!* (4g); *Jag tror ta mej katten det är flera hundra.* (5i)

kattsingen subst. variantform till *katten* Andra avledningar på *-ingen* är *fasingen*, *sjuttsingen* och *tjuvingen*.

- efter wh-ord **5j** (1) *Och så får jag se vart kattsingen väskan blev av också.*

– **ge kattsingen i ...** VF strunta i Beträffande konstruktionstypen "ge x (i) ngt", se förbindelsen *ge ngn/ngt fan* under *fan*.

- = **5j** (1) *Whispering voice! Jag ger kattsingen i din voice och ditt nojs.*

knäveln subst. (best.) benämning på djävulen oklart ursprung: möjligen lån från lågtyskan (via danskan?), annars, väl minst lika sannolikt, en fri variation på *djäveln*, ev. i anslutning till det med *djävel* rimmande ordet *knävel* '(kortare pinne i bruk som) tvärslå'.

- efter wh-ord **3c** (1) *Men hvar knäveln sitter låset?*

knävla (end. siuknäfla) oböjl. adj. (här end.) allm. pejorativt avledning på *knäveln* efter mönster av *djävla* till *djävlar*

- attr. **1b** (1): *en siuknäfla lek*

kors interj. (< subst.) uttryck för förvåning, ~ oj, (det var värst) Som religiös symbol antas korset ha använts vid religiösa eder. Som svordom förekommer ordet *kors* emellertid endast i interjektionsfraser, aldrig i några edsformler e.d. Dessa svordomar har redan i de första beläggen en påfallande vardaglig karaktär. (Interjektionen *kors* utgör förstaled i flera konventionaliserade kombinationer med andra svordomsuttryck. Dessa uttryck redovisas som särskilda förbindelser såväl här som under de uppslagsord som gäller för respektive andraled.)

2a (2); **2b** (7); **2c** (1); **3b** (3); **3c** (7); **3e** (1); **4a** (3); **4b** (1); **4c** (1); **4e** (1); **4f** (3); **4g** (4); **5a** (6); **5c** (3); **5d** (1); **5e** (1); **5j** (2); **6a** (1)

- if* **2a** (2); **2b** (2); **3c** (2); **3e** (1); **4a** (3); **4f** (2); **4g** (1); **5a** (5); **5c** (2); **5e** (1); **5j** (1) *Kors, intet behöfwer jag något Apotek.* (2a); *Å kors, det är väl alldeles för stor heder!* (5a); *Det blir bullfest det. Kors, kors, kors.* (5j)
- före expressiv sats/fras **2b** (5); **2c** (1); **3b** (2); **3c** (4); **4e** (1); **4f** (1); **4g** (2); **5c** (1); *Kors hva dä här pudre ä groft.*; (2b); *Men kors, att du går med så viktiga papper på dej ...* (3c); *Kors en så liten näpen herdescen!* (4g)

– **kors bevars** IF ~ oj, (det var värst)

- if **3b** (1); **4b** (1) *Kors bevars, det måste man se på.* (3b)

– **kors för tusan** IF ~ oj, (det var värst)

- if **3c** (1); **5a** (1) *Kors för tusan, dem hade jag glömt.* (5a)

– **kors i alla dar** IF ~ oj, (det var värst)

- if **4g** (1) *Kors i alla dar! Stora karlen! Är du student redan?*

– **kors i herrans namn** IF ~ oj, (det var värst)

- if/före expressiv sats **4c** (1) *Kors i Herrans namn, så det egentligen ser ut här hemma.*

– **kors i himlens namn** IF ~ oj, (det var värst)

- if **5d** (1) *Kors i himlens namn, ja –!*

– **kors i Jisse/Jösse namn** IF ~ oj, (det var värst)

- if* **5j** (1) *Å kors i Jisse namn, va är det karln håller i mej?*
- före expressiv sats **6a** (1) *Å kors i jösse namn vad det högg till i ryggslutet.*

milda makter interj. (< NF); skämtsam åkallan av de himmelska makterna ~ oj, då

- if* **5j** (5) *Milda makter. Har jag sagt nåt dumt?*
- före expressiv sats **5j** (2) *Milda makter va du vräker i dej.*

(du) **milde S:t Antonius** NF vokativ fras med karaktär av interjektion; (skämtsam eufemistisk ersättning av *Gud* eller *Jesus* med en religiös storhet av lägre dignitet

- if **5j** (1) *Men du milde S:t Antonius! Betsys fästman förstås.*

min själ se själ

namn subst. som används i emfatiska fraser av typen ”i x:s namn”, vilka bygger på vädjan till ett kristet sinnelag, så i följande förbindelser: *i fridens namn, i Guds namn, i herrans namn, i himlens namn, i jesse/jisse/jösse namn, i Jesu namn* och *i påvens namn*, här äv. i frasen *i raggens namn*; Se frid, Gud, herran, himlen, jesses ..., Jesus, påven och raggen respektive.

nåde verb (pres. konj.) visa nåd, vara nådig mot Verbet *nåda* förekommer numera endast i pres. konj. i vissa fasta uttryck som böneformeln *Gud nåde mig/oss (för ...)*; vilken markerar avståndstagande eller ironisk distans, och hotelsen *Gud nåde dig/honom* etc. (*om ...*); här endast i sammandragen form i *gunå mej* (= *Gud nåde mig*) och *gunås* (= *Gud nåde oss*) samt i *jössets anåda*; se dessa förbindelser under Gud resp. jesses ...

Perkel(n) (Pärkel) propr./subst. benämning på djävulen av finskans *perkele* ’djävul’

- = **1c** (1) *det hör Pärkel til.*
- efter wh-ord **2c** (1) *Hva Perkeln är dä?*

¹**pocker/Pocker** (påcker) subst. (plur.)/propr. benämning på djävulen (fan), ev. äv. i bet. *djävlar* (onda andar) Ursprungligen är ordet pluralis (eg. *pockor*, sing. *pocka*) med betydelsen ’koppor’. Det har väl sannolikt från början använts i förbannelser där man önskat sjukdom med koppor (som smittkoppor eller syfilis) över den tilltalade, varefter ordet efter hand omtolkats, möjligen sammanhängande med att *pocka* i betydelsen ’liten blåsa’ försvinner till förmån för *koppa*. (Ordet *koppa* är gammalt och har inte, som man skulle kunna tro, uppkommit genom metates av *pocka*.) Den ursprungliga betydelsen hos *pocker* kan kanske förklara ordets benägenhet att förekomma tillsammans med räkneordet *tusen* och i fraser som *alla de pocker*, se nedan. Denna användning låter sig också väl förenas med en tolkning av *pocker* som ’djävlar’. I andra fall tjänar ordet dock uppenbarligen som benämning på fan.

1a (4); **1b** (1); **1c** (1); **1d** (3)

- efter wh-ord **1a** (3); **1b** (1) *hwar alla de pocker welen I taga wägen? (1a)*
hwad tusend pocker hade jag at giöra här. (1b)
- **dra(g) till pockers** sats (imp.) illasinnad uppmaning ~ försvinn (ur min åsyn), äv. allm. uttryck för ogillande av den tilltalandes person, förehavanden eller uttalanden; Prepositionen *till* förklarar användningen av genitivform, jfr *till/åt fanders* under ¹*fanders*.
  - = **1d** (2) *Dra ända til påckers med dine kiäpplängar.*
- **för (tusen) pocker** PF emfatisk markör (av samma typ som *för (höge) fan*, jfr denna förbindelse under fan)
  - självst. **1a** (1); **1c** (1) *för tusende påcker, hwarföre skal jag säja eder det hundrade gånger. (1a); Så för Pocker! Har han också det fått? (1c)*

- **ge pocker å ...** VF strunta i Beträffande konstruktionstypen ”ge x (i) ngt”, se förbindelsen *ge ngn/ngt fan* under fan.
- = **1d** (1) *jag gier rätt nu påcker, at tiena hos en Herre, som är kiär.*
- ²pocker** (påcker) subst. personbeteckning av ¹pocker
- = **1c** (1) *då hade ingen Påcker kunnat stå i bås med desse högdiuren.*
- pockers** oböjl. adj. allm. förstärkande, ~ väldigt eg. gen. av *pocker*
- grad-advl **1b** (1) *ett tusendpockers högt spel*
- pots sapperment** interj. ~ oj, då! eg. förvrängning av ty. *Gottes Sakrament* ’Guds sakrament’, till svenskan ev. via danskan; se äv. *sapperment*
- if/före expressiv sats **2a** (1) *Pots sapperment, hwad det blef wäsend af.*
- påcker** se ¹pocker och ²pocker
- påven** subst. (skämtsam) eufemistisk ersättning för *Gud* eller *Jesus* med en religiös storhet av lägre dignitet
- **i påvens namn** PF hänvisning till högre auktoritet emfatisk markör (av samma typ som *i Guds namn*, jfr denna förbindelse under Gud)
- efter wh-ord **1b** (1) *Hwad i Påfwens namn ha wi fåt här för en figure, êtes vous François, mon ami?*
- Pärkel** se Perkel(n)
- raggen** subst. benämning på djävulen av oklar etymologi: ev. avledning av fsv. *ragher* ’usel’ (jfr *den lede*) eller av *ragg* > ’den raggige’
- 1b** (5); **1c** (3); **2c** (1); **2e** (1)
- = **1c** (1) *Raggen far i den Afwundsjuka*
  - efter wh-ord **1b** (1); **1c** (1); **2e** (1) *men jag wet intet huru raggen det kommer til. (1b); Hwad raggen är det den Figuren vill? (2e)*
- **för raggen i våld** PF med tvetydig innebörd i exemplet nedan: ~ tusan ta dig eller ett rent emfatiskt ~ för fanken För den förra tolkningen talar uttrycket *för bödeln i våld* ur samma drama (se *bödeln*), där den ursprungliga betydelsen ’i x:s makt’ hos konstruktionen *x i våld* lever kvar (jfr *raggen i våld* nedan). Å andra sidan skulle frasen i exemplet nedan, där den inleds med prepositionen *för*, kunna tolkas som en efterhängd emfatisk markör av typen *för tusan*, en tolkning som dock förutsätter att tillägget *i våld* i så fall används utan egentlig mening här. Jfr kommentar om konstruktionen ”x i våld” under *våld*.
- självst./fin. annex **2c** (1) *Gå, säjer jag, för raggen i våld!*
- **i raggens namn** PF hänvisning till ”högre auktoritet” emfatisk markör (av en typ som normalt åberopar Gud eller Jesus, jfr förbindelsen *i Guds namn* under Gud)
- efter wh-ord **1b** (2) *hwem i Raggens namn skulle hafwa kiänt igen dig, som du nu ser ut?*
  - fin. annex **1b** (1) *Ja, hwad elljest i Raggens namn.*

- **raggen i våld med ...** NF (elliptisk) illasinnad önskan ~ åt fanders med ... (eg. 'i raggens våld el. makt med ...') Beträffande konstruktionen "x i våld", se kommentar under våld.
  - = **1c** (1) *Raggen i våld med hela byket!*
- **tro dig raggen** sats (pres. konj.) ~ jag tror dig inte (enl. logiken "må raggen tro dig men jag gör det inte", jfr *tro dig böln*)
  - = **1b** (1) *Nej tro dig raggen.*
- regera** i frasen *anfäktat och regera* se *anfäktat*
- sabla** oböjl. adj. i) allm. pejorativt och/eller emfatiskt ii) allm. förstärkande, ~ väldigt bildat till *sablar* (i sin tur av *satan* och *djävlar*) efter mönster av *djävla* till *djävlar*
  - bet. i) attr. **5d** (1); **5j** (8) *Hör ni, era sabla rackarungar. (5d); då förstår jag inte ett sabla barr.; Din sabla egoist! (5j)*
  - bet. ii) grad-advl **5j** (3) *jag vakna så tidigt... för re var så sabla solit i tältet.; Nä re va ett sabla visset korsord.*
- sapperment** (sappertement, sappertiment) interj. förvrängning av *sakrament*, se äv. pots *sapperment* och *wasslapperdibus* under *vaserra* tre m. fl.
  - if **2a** (3) *Sapperment, Fru Sterbhus-Kammererskan skal man tro.*
- sat-** (sate-) förled i subst., med bildlig betydelse av ¹Satan
  - = **2e** (1); **3b** (1); **5b** (1); **5d** (1); **5f** (4) *Hvad är det för sate-tyg då? (2e); sat-bytning (3b); ränna ute och ställa till sattyg! (5d); Dä ä en satkärring, dä ä va dä ä! (5f)*
- ¹**Satan** propr. gammaltestamentlig benämning på den onda makten
  - **5b** (2); **5d** (11); **5h** (1); **6a** (2); **6b** (2); **6c** (1)
  - if* **5b** (1); **5d** (4); **5h** (1); **6a** (1); **6b** (1); **6c** (1) *Nej satan! (5d); Åååååh ... ååååh ... satan satan! (6a)*
  - före expressiv sats **6b** (1) *Satan vad kallt det är. (6b)*
- **det är Satan (att/å ...)** sats här: uttryck för förtvivlan, ~ det är mycket svårt
Uttrycket ansluter här inte till förbindelser som *det är fan/tusan att ...* med expressiv sats som komplement, jfr *det var fan vad/att ...* under *fan*. Komplementet i exemplet nedan är en, grafiskt fristående, infinitivfras. Uttrycket är snarast att jämföra med *det var ett helvete*, se denna förbindelse under *helvete*.
  - = **5d** (1) *Det är satan! Att se sin far långsamt bli sinnesrubbad!*
- **för Satan** PF emfatisk markör (av samma typ som *för (höge) fan*, jfr denna förbindelse under *fan*)
  - självst. **5b** (1); **5d** (5) *Men för satan då, vart syftar ni med ert prat? (5d)*
  - fin. annex **5d** (1) *Fort, fort för satan!*
- **ta mig Satan** (ta mej ...) sats (pres. konj.) diabolisk ed emfatisk markör (av samma typ som *ta mig fan*, jfr denna förbindelse under *fan*), ~ sannerligen, minsann
  - mod. advl. **6a** (1) *det är ta mej satan ingen marmorbyst.*

²**satan** subst. som regel personbeteckning (jämfte *sate*, se d.o.), här äv. om maskin (i ex. ur drama 5d nedan); av ¹Satan

- = **2a** (2); **5d** (4); **5e** (1) *Det är en genomdrifwen satan, skal Ni tro.* (2a); *den lilla spinnande satan* (5d); *Sa du gement, din satan!* (5e)

-satan efterled på subst. med allm. pejorativ funktion; Sammansättningar med *-satan* har samma grundbetydelse som förleden och är inte nödvändigtvis (även som så är fallet här) personbetecknande, jfr ²satan.

- = **6e** (1) *en kärringsatan*

satans oböjl. adj. i) allm. pejorativt och/eller emfatiskt ii) allm. förstärkande, ~ väldigt eg. gen. av *Satan*

3a (1); **3c** (1); **4d** (2); **4e** (1); **4g** (1); **4h** (1); **5a** (3); **5b** (1); **5d** (2); **5e** (4); **6a** (3); **6b** (1); **6g** (1); **6j** (1)

- bet. i) attr. **3a** (1); **3c** (1); **4d** (2); **4e** (1); **4g** (1); **5a** (3); **5d** (2); **5e** (4); **6a** (3); **6g** (1); **6j** (1) *de satans kommunikationerna* (3a); *En präktig jurist, men en satans menniska i alla fall* (4e); *Satans käring* (5a); *Det var en satans pip att vara täppt!* (5d); *Se er för er satans buffel!* (6a)
- bet. ii) grad-advl **4h** (1); **5b** (1); **6b** (1) *Du har ändå en satans lycklig natur!* (4h); *satans förargligt* (5b); *satans roligt* (6b)

sate subst. personbeteckning av ¹Satan, se äv. ²satan

- = **1b** (1); **2e** (2); **6a** (1); **6h** (1) *är icke du åter ombytt din sate.* (1b); *Nej hör tåcken Sate!* (2e); *Vem låter en vanlig dum sate göra en hjärnoperation?* (6a); *Du vet inte hur många stackars satar som hänger nere på Plattan.* (6h)

sjufanners se ²fanders

sjuhimladjävligt se himla(-) resp. djävlig

sjuknävla se knävla

sjutton (räkneord >)/subst.; Ordet *sjutton* kan användas ungefär som *attan* (av *arton*) och *tusan* (av *tusen*) i stället för *fan* i olika kraftyttryck, men förekommer också med bibehållen räkneordskaraktär i fraser som *sjutton gubbar* och *sjutton hakar* (se bl.a. nedan), dvs. i tämligen oskyldiga svordomar där också huvudordet är eufemistiskt. Fraser med *sjutton* i kombination med t.ex. *djävlar* är, av historiska ordböcker att döma, mycket sparsamt belagt.

- if **5i** (1) *Sjutton också. Då är det förstås tolvans.*

– **fy sjutton** IF ~ usch!

- if **5a** (1) *Nej, fy sjutton, det är så svårt så!*

– **ge sig sjutton på ...**VF här end. i bet. ~ vara säker på/(kunna) slå vad om (jfr bet. 'bestämma sig för' vid förbindelsen *ge sig katten på* under katten.)

- = **5c** (1) *nog kan man ge sig sjutton på att de äldre herrarna kommer med blommor.*

- **sjutton hakar** interj. (< NF); *hake* sannolikt ’skälm/usling’
  - if **6a** (1) *Djävla Todde ... sjutton hakar ... en riktig utsugare den.*
- sjuttsingen** subst. variantform till *sjutton* Andra avledningar på *-ingen* är *fasingen*, *kattsingen* och *tjuvingen*, se d.o.
  - efter wh-ord **5j** (2) *Va sjuttsingen ska dom tänka?*
- själ** (siäl) subst. i följande förbindelser och i, de under Gud redovisade, förbindelserna *Gud fröjde själen* och *Gud signe själen*, med samma funktion som förbindelserna *fröjde själen* och *glädje själen* nedan.
  - **fröjde själen** (frögde ...) (elliptisk) sats (pres. konj.) (= Gud fröjde själen ’må Gud bereda själen glädje’) böneformel ~ salig i åminnelse
    - NF-adjunkt **1e** (1) *För nog mins ja hennes sali Mor, frögde själen, ...*
  - **glädje själen** (gläe ...) (elliptisk) sats (pres. konj.) (= Gud glädje själen ’må Gud bereda själen glädje’) böneformel ~ salig i åminnelse
    - NF-adjunkt **1e** (1) *Så at ja nu sannar dä min sali Far, gläe själen, sae te mäj på sitt sista.*
  - **min själ** NF edsfras (elliptiskt för *på min själ*) emfatisk markör, ~ sannerligen, minsann Frasen innebär att man bedyrar något ”på sin själ”. Liknande bedyranden kan uttryckas med fraser som *på min ära* eller *på min heder*. Adverbet *minsann* går tillbaka på en fras med ungefär samma betydelse: *på min sann*, där *sann* står för ’sannfärdighet’, ’hederlighet’. Eftersom den som svär vid sin själ sätter sin själ i pant har frasen *min själ* svordomsstatus. Den är relativt vanlig i materialet och uppträder tidigt med väl utvecklad svordomskaraktär. Stilläget är vardagligt, ibland snarast lågt, att jämföra med diaboliska eder, vilka har samma funktion och betydelse, t.ex. *förbanne mig* eller *ta mig fan*. Andra celesta eder, som *vid Gud* o.likn., är mildare och kan även ha högt stilvärde.
    - 2a** (9); **2b** (1); **2c** (3); **4d** (2); **4f** (2); **4g** (1); **5c** (2); **5d** (2); **5f** (1); **5j** (1)
    - före ”falsk” om-sats **4d** (1) *Ja min själ [om] jag ville vara i häradshöfdingens kläder och döma i det här målet.* (4d)
    - före ”falsk” neg. ja/nej-fråga **2a** (1); **2c** (1); **4d** (1); **4f** (1); **5c** (1) *Ja, min siäl kan icke det lätt hända.* (2a); *Min själ tror jag inte han bleknar!* (4d)
    - självst./init. annex **2a** (1); **2c** (2); **4g** (1); **5j** (1) *Jo, min själ, en artig figur at få til man.* (2a); *Nå min själ, – det må jag säga var något nytt!* (4g); *Ja min själ. Det hördes ända opp.* (5j)
    - mod. advl. **2a** (7); **2b** (1); **4f** (1); **5c** (1); **5d** (2); **5f** (1) *Det är min själ roligt.* (2a); *annars ska ni min själ få se på andra bullar!* (5d)
- skam** subst. benämning på djävulen uppkommen genom missförstånd av uttryck som *få skam* ’få skada’; Sannolikt förekommer uttrycket i denna egentliga betydelse en gång i drama 1c.
  - 1a** (2); **1b** (5); **1c** (2); **1e** (1); **2c** (1); **2e** (1); **4a** (1); **6i** (1)
  - if **1c** (1): *Skam[,] skulle jag fägnat.*

- **fy skam** IF ~ usch!
  - if* **1b** (1); **1c** (1); **4a** (1) *Fy skam min skiöna Fru* (1b)
  - före expressiv sats **6i** (1) *Fy skam så du pratar!*
- **få mig skam/skam få mig** (... mej) sats (pres. konj.) diabolisk ed emfatisk markör (av samma typ som *ta mig fan*, jfr denna förbindelse under fan), ~ sannerligen, minsann
  - före ”falsk” om-sats **1a** (2) *få mig skam [om] jag tror dem bägge två på et hår.* (1a)
  - före ”falsk” neg ja/nej-fråga **1b** (3) *ja skam få mej känner jag icke igen smaken.* (1b)
  - självst./init. annex **1b** (1) *Få mig skam[,] får jag dig man en gång i mina klor, skall du intet bli så mjuk som du nu är styf.*
- **skam få OBJ.** sats (pres. konj.) förbannelse allm. uttryck för ogillande av föremålet för förbannelsen som person eller av vederbörandes förehavanden eller uttalanden
  - = **1e** (1); **2c** (1) *Fast skam få honom.* (1e); *Skam få den som går ett steg mera.* (2c)
- **skam i mig (om ...)** (... mej) NF elliptisk diabolisk ed emfatisk markör (av samma typ som *ta mig fan*, jfr denna förbindelse under fan), ~ sannerligen, minsann
  - före ”falsk” om-sats **2e** (1) *skam i mej ock, om jag inte varit 10 gångor vackrare, än den där snärtan!*
- ¹**skit** subst. (div. utr.) abstrakt och konkret: elände, dåliga saker, strunt, skrot
  - **6a** (1); **6b** (1); **6c** (4); **6d** (1); **6e** (4); **6f** (2); **6g** (2); **6h** (4); **6j** (4)
  - = **6b** (1); **6c** (4); **6d** (1); **6e** (2); **6f** (1); **6h** (1); **6j** (3) *Om jag hittade en karl idag skulle jag inte fastna i samma skit* (6b); *Herregud – va mycket skit hon har samlat på sig.* (6e); *Du vräker ur dig en massa skit om Gud också.* (6h); *För här var det rymdskit!* (6j)
- **hela skiten** NF ~ alltsammans
  - = **6h** (1) *och brände ner hela skiten*
- **prata skit (om ...)** VF prata strunt/dumheter, småprata/kallprata, tala illa om, tala bakom ryggen
  - = **6a** (1); **6e** (2); **6h** (2) *Huva, va hon springer och pratar skit.* (6e); *vad pratar du för skit om regler.* (6h)
- **skit samma** NF (det gör) detsamma
  - = **6f** (1); **6g** (1); **6j** (1) *Ja, skit samma.* (6f); *Nej nej, det är skitsamma.* (6j)
- **snacka skit om ...** VF här end. tala illa om, tala bakom ryggen
  - = **6g** (1) *du ska inte snacka skit om Ringström.*
- ²**skit** subst. (indiv. neutr.) ~ (ett) dugg
  - = **6c** (1) *Nej, du vet inte ett skit.*

³**skit** subst. (indiv. utr.) personbeteckning

- = **6c** (3) *Jag är en jävla skit.*

skit- (sket-) förled i) pejorativt prefix i subst. ii) förstärkningsprefix i adj.

- i) = **5f** (1); **6a** (2); **6b** (3); **6c** (8); **6e** (6); **6f** (6); **6j** (3) *såna här sketstövlar* (5f); *Skitsnack*; *skitjobb* (6a); *Skitunge!*; *Skithund!* (6e); *Vilken skithög!*; *skitkärring!* (6j)
- ii) = **6d** (1); **6h** (1); **6j** (2) *skitglad* (6d); *skitbra* (6h); *Det här är ju skitkul!*; (6j)

-skit efterled i subst. i) allmänt pejorativt suffix, varvid sammansättningen har samma grundbetydelse som förleden ii) i sammansättning som tolkas bildligt utifrån helhetens bokstavliga betydelse

- bet. i) = **5f** (1) *era gubbskitar*
- bet. ii) = **6c** (1) *det är minsann inte ankskit.*

skita i ... verb strunta i

- = **6b** (2); **6c** (15); **6d** (4); **6g** (3); **6h** (1); **6i** (1); **6j** (3) *i varje fall skiter hon i sina ungar.* (6d); *Skit i Herrman nu.* (6i)

skitig adj. låg i abstr. bemärk.

- pred. **6d** (1) (*Nej, nej, så får man inte tänka.*) *Då blir det för skitigt.*

så adv. i olika adjektiv- och adverbfraser som uttrycker hög grad, här i följande förbindelser: *fan så...*, *hin så ...*, *tusan så ...*, *så Gud sig förbarma*, *så (Gud/alldeles) förbannat*, *så förbaskat*, *så sjuhimladjävligt*; Se fan, hin, tusan, Gud, förbannad, förbaskad och djävlig respektive.

ta verb a) i olika diaboliska eder, här i *ta mig böveln*, *ta mig fan*, *fan ta mig*, *ta mig hundan*, *ta mig hyndan*, *ta mig håken*, *ta mig katten*, *ta mig satan*, *ta mig tjuvingen* och *ta mig tusan*; b) i förbannelserna *fan ska ta ...* och *fan ta ...*, äv. *så att hin håle tar...*; Se böveln, fan, hin håle, hundan, hyndan, håken, katten, satan, tjuvingen och tusan respektive.

tamejfaktiskt adv. kreativ kombination av *ta mej fan* och *faktiskt*

- mod. advl **5b** (1) *då hade jag tamejfaktiskt skrattat mig fördärvad.*

tjuvingen subst. ersättning för *fan* variantform till *tjuven/tjyven* i uttryck som *ta mig tjyven*, *vad tjyven*, *för tjyven* etc. med suffixet *-ingen*, jfr *fasingen*, *kattsingen* och *sjuttsingen*.

– **ta mig tjuvingen om ...** sats (pres. konj.) diabolisk ed emfatisk markör (av samma typ som *ta mig fan*, jfr denna förbindelse under fan), ~ sannerligen, minsann

- före ”falsk” om-sats **5c** (1) *Nej så ta mig tjuvingen om man skulle besvära sig.*

tro verb a) i förbindelserna *tro dig böln* och *tro dig raggen* ~ ’jag tror dig inte’ (enl. logiken att den åberopade auktoriteten må tro dig men jag gör det inte; b) i förbindelserna *det tror fan* och *det tror tusan* ~ det är klart (dvs. att det förhåller sig så). Se böveln, fan, raggen och tusan respektive.

- trå** subst. åtrå, trånad Ordet har ursprungligen använts i uttryck av typen *trå vale* (= *varde*) ... ~ 'åtrå drabbe ...'; här dock säkerligen med bleknad betydelse, inte osannolikt omtolkad i diabolisk riktning, i rätt oskyldiga svordomar.
- **trå som icke ...** (elliptisk) sats, här snarast jämförbar med diaboliska eder e.d. med "falsk" *om*-sats ~ förbanne mig/sannerligen om jag inte ...
    - = **1b** (4) *Trå som icke börjar nu på hålla hierteligen af den lilla styggan.*
  - **trå (vale) mig (om ...)** (elliptisk) sats, jämförbar med diaboliska eder (~ 'förbanne mig') emfatisk markör (av samma typ som *ta mig fan*, jfr denna förbindelse under *fan*), ~ sannerligen, minsann
    - före "falsk" *om*-sats **1b** (2) *men trå mig om det är af onska det.*
    - före "falsk" neg. ja/nej-fråga **1b** (2) *Trå wali mej, kyste han henne icke på bara munnen.*
  - **trå dig/OBJ.** (elliptisk) sats, förbannelseformel ~ tusan ta dig/OBJ.
    - = **1b** (2) *Trå dej för ölsinne du har; jo trå den Fiken, som derföre skulle sörja sig ihiiäl.*
- tusan** (tusand, tusend) subst. ersättning för *fan* omtolkning av räkneordet *tusen* genom att fraser som *tusen djävlar*, *tusen pocker* m.fl. förlorat sitt huvudord (se t.ex. följande fraser under ¹pocker och pockers: *för tusende påcker*, *hwad tusend pocker*; *ett tusendpockers högt spel*); I exemplet *Ryk och rän för tusend* från drama 1c (se nedan) är det tänkbart att *tusend* fortfarande har karaktär av räkneord. Efter 1750 är det emellertid tydligt att associationen till *fan* är fullbordad. Från slutet av 1700-talet åtskiljs räkneordet och svärordet genom stavningen: *tusen(d)* resp. *tusan(d)* (enl. konsultation i SAOB Arkiv).
- 1c** (1); **2a** (9); **2d** (3); **3a** (1); **3b** (8); **3c** (4); **3d** (2); **4a** (9); **4c** (5); **4d** (1); **4f** (8); **4g** (4); **4j** (1); **5a** (8); **5b** (4); **5d** (4); **5e** (16); **5j** (3); **6a** (2); **6e** (1)
- = **4j** (1) *Farbror har väl aldrig sagt så mycket som "tusan" i hela sitt lif?*
  - efter wh-ord (se äv. frasen *vad tusan* nedan) **2a** (2); **3b** (1); **3d** (2); **4f** (2); **4g** (2); **5a** (2); **5e** (3); **6a** (1) *Hwad tusand wil detta säga, min goda Madam?* (2a); *Hvad attan tusan, vill det här säga!* (3b)
  - efter adverb **4a** (1); **4f** (5); **5j** (1) *Visst tusan kommer jag ihåg det.* (4f); *Nej men inte tusan ska du fara inte.* (5j)
  - if* **3b** (1) *Nej tusan!*
  - före expressiv sats **5e** (2) *Tusan vad det mördas på sista tiden!*
- **aj tusan** IF~ aha, ja så
    - if **6e** (1) *Aj tusan. Sånt kan bli långvarigt.*
  - **av bara tusan** PF uttrycker hög grad
    - advl **5j** (1) *Så blir jag nyfiken utav bara tusan.*
  - **det** VERB (**inte**) **tusan ...** sats uttrycker att talaren inte uppfyller innehållet i predikatet oavsett närvaro av negation, enligt logiken "endast fan kan ..." alt. "inte ens fan kan ...". (Se kommentar vid motsvarande konstruktion med *fan*.) Förbindel-

- sen *det vete tusan* ~ 'jag vet/begriper inte', som (liksom andra uttryck med *veta*; se artikeln *veta*) normalt inte tar negation, redovisas separat. Detta gäller även förbindelserna *det tror tusan ...*, *det var som tusan ...*, *det var tusan vad/att ...* och *det vore tusan* med andra funktioner.
- = **5a** (1) *Nej, det kan tusan hålla humöret uppe...*
  - **det tror tusan** sats ~ det är klart (dvs. att det förhåller sig på det viset)
    - = **5b** (1) *Det tror tusan.*
  - **det var som tusan!** sats (pret.) ~ oj, det var värst signalerar ofta att talaren är förvånad och/eller imponerad, jfr *det var tusan vad/att ...* nedan; Förbindelsen ansluter till en konstruktionstyp med utbytbart kraftord, se *det var fan!* under fan. Jfr också *det var tusan vad/att ...* nedan. Se äv. artikeln *det + vara*.
    - = **6a** (1) *President? Det var som tusan. Som Nixon då?*
  - **det var tusan vad/att ...** sats (pret., äv. pres.; expressiv sats som komplement) ~ det var värst, Uttrycket kan kombineras med såväl gillande som ogillande, jfr *det var som tusan!* ovan. Förbindelsen ansluter till en konstruktionstyp med utbytbart kraftord, se *det var fan vad/att ...* under fan. Se äv. artikeln *det + vara*.
    - = **3b** (1); **5e** (1) *det är tusan hvad den der källarn blifvit uppsnyggad.* (3b); *Det var verkligen tusan, att de makat sig hit!* (5e)
  - **det vete tusan** sats (pres. konj.)~ jag vet/begriper inte (dvs. talaren vet inte det som endast tusan/fan må veta; Jfr *det vete hin håle, fan vet, Gud vet, himlen vet, hin vet* och *håle vet*. Se äv. artikeln *veta* om dessa och andra förbindelser med verbet *veta*.)
    - = **4a** (1) *Det vete tusan huru många sådana der mornar ...*
  - **det vore tusan** sats (pret. konj.) ~ det vore svagt Detta uttryck, med verbet i konjunktiv, ansluter delvis till förbindelser som *det var väl fan/tusan* etc. genom att det signalerar en negativ inställning från talaren (och alltså därmed avviker från förbindelser som *det var fan/som tusan* etc.). Konjunktiven markerar dock att kommentaren avser ett hypotetiskt förhållande, vilket kan uttryckas i bisats inledd med *om* som komplement (– i exemplet nedan är ett *om ni inte kunde* underförstått). Se äv. artikeln *det + vara*.
    - = **4c** (1) *Kan ni inte? Det vore tusan! Har ni inte så mycket gentleman i er, att ni kan tiga, när det gäller en väns enskilda lif?*
  - **dra(ga) för tusan i våld** VF, här end. i den indirekta illasinnade uppmaningen nedan ~ ge sig av, försvinna Konstruktionen ”dra för x i våld” är möjligen en kontamination av ”dra x i våld” (jfr förbindelsen *dra böln i våld* under *böveIn*) och ”dra för x”. Beträffande konstruktionen ”x i våld”, se kommentar i artikeln *våld*; beträffande ”dra för x”, se *dra(g) för tusan* nedan.
    - = **2d** (1) *Be dem dra för tusan i våld.*
  - **dra(g) för tusan** sats (imp.) illasinnad uppmaning ~ försvinn (ur min åsyn), äv. allm. uttryck för ogillande av den tilltalandes person, förehavanden eller uttalanden; Konstruktionen ”dra/far (m.fl. verb) för x”, där x står för någon benämning

på djävulen, eller för *tusen pocker/djävlar* e.d., är inte ovanlig under äldre skeden. Hur prepositionsfrasen *för x* i dessa förbindelser har uppkommit och ska tolkas är inte helt självklart, men kanske är den ursprungliga betydelsen av *dra för tusan* ungefär 'dra (illa kvickt) för att undkomma tusen djävlar som jag tänker skicka på dig', jfr förbindelsen *för tusan*, bet ii).

- = **3b** (2) *Drag för tusan!*
- **fy tusan** (för ...) IF ~ usch (för ...)
  - = **5b** (1) *och du får ursäkta mig om jag säger fy tusan!*
  - if* **3b** (1); **4c** (1); **4g** (1); **5e** (3); **5j** (1) *fy tusan, är en katt insläppt* (3b); *Fy tusan för alla uppvaktningarna.* (5e)
  - före expressiv sats **4a** (1); **5e** (1) *Fy tusan hvad jag känner mig ruskig!* (4a)
- **för tusan** PF i) emfatisk markör (av samma typ som *för (höge) fan*, jfr denna förbindelse under fan) ii) uttryck för hög grad, ~ av bara fan (Se äv. förbindelsen *kors för tusan* nedan.)

2a (1); **2d** (2); **3a** (1); **3b** (1); **3c** (3); **4a** (1); **4c** (1); **4d** (1); **4f** (1); **5a** (3); **5d** (4); **5e** (3)

  - bet. i) självst./init. annex **2a** (1); **2d** (1); **3a** (1); **3b** (1); **3c** (1); **4a** (1); **4c** (1); **5a** (2); **5d** (4) *Så för tusan! Är nu den inne igen.* (2d); *Aj, för tusan, jag tror jag bryter nacken af mig!* (4a); *Men för tusan, jag kan väl inte vara ledsen hela mitt liv.* (5a)
  - bet. i) fin. annex **2d** (1); **3c** (1); **4d** (1); **4f** (1); **5a** (1); **5e** (3) *Gå för tusan, karl!* (2d); *Tyst för tusan!* (4f); *Nej, vi kliver på för tusan.* (5e)
  - bet. ii) advl **3c** (1) *Tillbedjarna sprungo för tusan.*
- **för tusan hakar** PF emfatisk markör (av samma typ som *för (höge) fan*, jfr denna förbindelse under fan) av *tusen hakar*; *hake* sannolikt 'skälm/usling' (jfr *sjutton hakar* under sjutton)
  - självst./init. annex **5a** (1) *För tusan hakar, sådana är inte tiderna.*
- **ge sig tusan på ...** VF här end. ~ vara säker på/(kunna) slå vad om (jfr bet. 'bestämma sig för/föresätta sig' vid förbindelsen *ge sig katten på* under katten.)
  - = **5b** (1) *Jag ger mig tusan på att vi aldrig mer får se skymten av den*
- **ge tusan i ...** VF strunta i Beträffande konstruktionstypen "ge x (i) ngt", se förbindelsen *ge ngn/ngt fan* under fan.
  - = **4c** (1); **5b** (1) *Du skulle ge tusan i att skriva böcker* (4c); *Jag ger tusan i tidningen.* (5b)
- **kors för tusan** IF ~ oj, (det var värst)
  - if **3c** (1); **5a** (1) *Kors för tusan, dem hade jag glömt.* (5a)
- **ryck och ränn för tusan/tusen ...** sats (imp.) illasinnad uppmaning ~ försvinn (ur min åsyn), el. uttryck för ogillande Beträffande konstruktionstypen, se för

bindelsen *dra för tusan*. I exemplet nedan är det möjligt att *tusend* är att betrakta som räkneordet *tusen* med elliptiskt utelämnat huvudord: *djävlar, pocker* e.d.

- = **1c** (1) *Ryk och rän för tusend*
- **ta mig tusan** sats (pres. konj.) diabolisk ed emfatisk markör (av samma typ som *ta mig fan*, jfr denna förbindelse under *fan*), ~ *sannerligen, minsann*
  - före ”falsk” neg. ja/nej-fråga **4a** (1) *Ta mig tusan är hon inte tolf!* (4a)
  - självst. **2a** (1); *Ta mig tusand – två emot en – Pultroner – jag är stucken – Skaffa mig Fältschär.*
  - mod. advl. **2a** (5); **5e** (1) *at wilja gifta dig med en Caffé-Kokare Dotter, är ta mig tusand narraktigt.* (2a); *Det här är ta mig tusan det skarpaste jag varit med om i hela mitt liv!* (5e)
  - fin. annex **4g** (1) *Det behöfver han, ta mig tusan!*
- **tusan så** ADJ./ADV. AF/AdvF anger hög grad av den egenskap som anges med huvudordet (jfr *hin så ...* och *fan så ...* under *hin* resp. *fan*.)
  - pred. **4a** (1) *men tusan så roliga ä’ de att leka med.*
- **tusan till** NF NF markerar att den omtalade är besvärlig eller i någon mening anmärkningsvärd
  - = **4a** (1) *Men det var väl också tusan till käring.*
- **tusan [till] å ...** NF markerar att den/det omtalade är anmärkningsvärd/-t hur preciseras genom infinitvfrasen
  - = **3b** (1) *Det var tusan att vara tidigt utbildad.*
- **vad tusan** wh-fras utan eg. interrog. bet. som markör för invändning/missnöje
  - självst. **4c** (1) *Hvad tusan, det är inte fråga om principer längre, ...*
- **åh tusan** IF uttrycker förvåning, ~ *oj då*
  - if **4a** (2); **5e** (2) *Å tusan, är de här!* (5e)

vad/vem och **när/var(t)/hur/varför** interrog. pron. resp. adv. som uppträder i förbindelser med olika kraftuttryck med emfatisk funktion, t.ex. *vad fan*. (Denna typ av emfatisk förstärkning är inte möjlig efter *hurdan, vilken* och *hur många*.) Förbindelsetypen är vanlig och uppträder redan i det tidigaste materialet. De kraftuttryck som uppträder i dessa fraser är (i stort sett) av tre olika typer: 1) enkel eller utbroderad benämning på djävulen (e.d.), här: *fan (i helvete), fanken, fasen, fasingen, hin (håken/håle), kattsingen, knäveln, perkeln, alla de/tusen pocker, raggen, sjuttsingen, (attan) tusan*, 2) prepositionsfras inledd med prepositionen *i* + benämning på helvetet (ev. utbroderat), här: *i blåkulla, i bölstugan, i helsefyr, i helsike(-s jäklar), i hel-skottas innersta, i helvete* och 3) en fras av typen ”i x:s namn”, här: *i Guds namn, i Herrans namn, i himlens namn, i jesse/jösse namn, i påvens namn, i raggens namn*.

Pronomenet *vad* uppträder dessutom i relativt självständiga fraser av samma slag, i vilka den egentliga interrogativa funktionen trätt i bakgrunden, här i: *vad fan, vad fanken, vad i helsike, vad i helvete, vad i herrans namn, vad i jesse namn, vad tusan*. Dessa uttryck signalerar talarens invändning, missnöje e.d. Se nämnda förbin-

dels under fan, fanken, helsike, helvete, herran, jesses ... och tusan respektive.

vaserra tre m.fl. interj. ~ herregud! Uttrycken nedan utgörs av fraser och nonsensord med ursprung i medeltida (katolska) svordomar som i regel syftande på korsfästelsen; Fraserna inleddes med Vars Herra 'Vår Herres' eller (Vars) Gudz. Man kunde svära vid t.ex. *Vars Herra træ* 'Vår herres träd' (dvs. korset) eller vid *Gudz bittra dødh* eller *fem under* 'fem sår'. Frasen *vassera tri*, som förekommer i drama 2c, är en fullt igenkännlig variant av *Vars Herra tre*. Annars är det vanligt att typen lever kvar i fantasifulla variationer, ofta inledda med *vas*. När denna inledning saknas är härledningen bakåt osäkrare; man får då förlita sig på att något annat element kan förknippas med en bekant medeltida svordom av detta slag.

1b (3); **1c** (2); **1d** (5); **1e** (2); **2c** (6)

- **bittermän** interj. sannolikt genom kombination av (*Vars Herra*) *bittra dødh* och (*Vars Herra*) *mæn* 'Vår Herres män' (helgonen)
  - if **1c** (1) *Bittermän – det är sant.*
- **hinna try** interj. av *Vars Herra træ* 'Vår herres träd' (korset), jfr *vasserra tri* resp. *was try*
  - if **1e** (1) *Ja, hinna try, Nils, dä tror ja mä.*
- **was koknös** interj. av *Vars Gudz* ...
  - if **1c** (1) *Was koknös! Nu begynna de komma til Trolofningen.*
- **vasserra tri** (*vassera tri*) interj. av *Vars Herra træ* (se artikelhuvudet)
  - if **2c** (6) *Vassera tri! Damast botten! Atlas foder! Allt i nyaste modet!*
- **wass famikatter** interj. av *Vars Herra fem under* 'Vår herres fem sår'
  - if **1b** (1) *men wass famikatter det lærer blifwa fanders illa för min rygg.*
- **wassfammicken** interj. av *Vars Herra fem under* 'Vår herres fem sår'
  - if **1b** (1) *Ja wassfammicken, det är utande godt.*
- **wasslapperdibus** (*wasslapardibus*) interj. möjl. av *Vars Herra sakrament* eller en kombination av den äldre *vaserra*-typen och ett, från tyskan, senare inkommet (*pots*) *sapperment/slapperment* '(Guds) sakrament', jfr *pots sapperment* och *sapperment*
  - if **1d** (5) *Wasslapardibus, nu lærer här blifwa en annan lek utaf, än at få Kyssar för betalning.*
- **wass mänken** interj. av *Vars Herra mæn* 'Vår Herres män' (helgonen)
  - if **1b** (1) *Wass mänken, det är sant.*
- **was try** interj. av *Vars Herra træ* 'Vår herres träd' (korset), jfr *vasserra tri* och *hinna try*
  - if **1e** (1) *Was try! så får wäl ja heta Lackhäj.*

ve och förbannelse se förbannelse

veta verb a) i de celesta uttrycken *det ska Gud veta, det vet Gud att..., Gud ska veta att...* och *det ska gudarna veta*, med vilka talaren tar Gud resp. gudarna till vittne för att

ge eftertryck åt det som sagts eller följer; b) i förbindelsetypen ”x vet ...”: *fan vet, Gud vet, himlen vet, hin vet* och *håle vet* samt i uttrycken *det vet hin, hin må veta, det vete hin håle* och *det vete tusan*; Dessa konstruktioner fungerar med benämningar på såväl Gud som fan i subjektsfunktionen. De anger att talaren inte begriper/vet det som med en frågebisats eller wh-ellips som komplement presupponeras eller indirekt efterfrågas, enligt logiken att endast den åberopade auktoriteten kan begripa eller veta detta. Uttrycken signalerar även i högre eller lägre grad talarens misstänksamhet e.d. Typen ”x vet ...” fungerar inte nödvändigtvis som självständig sats, utan motsvarar ibland en nominal eller adverbial, indefinit fras. Detta är möjligt då komplementet utgörs av pronomenet *allt* eller av wh-ellips: *Gud/fan vet allt/vad* ~ ’allt möjligt (suspekt)’, *Gud/fan vet hur* ~ ’på något (suspekt) sätt’ etc.

Se fan, gud, gudar, himlen, hin, hin håle, håle och tusan respektive.

vid prep. i celesta edsformler med emfatisk funktion, att understryka talarens allvar, här i: *vid Gud, vid den eviga guden* och *vid himlen*, dessutom i den skämtsamma varaian-ten *vid himlens åska*; Se Gud respektive himlen.

våld subst. ~ makt i fraserna *för bödeln i våld, böln i våld, hin i våld, (för) raggen i våld, för tusan i våld*; Se bödeln, böveln, hin, raggen och tusan respektive. Den ursprungliga konstruktionen är ”x i våld” (så i drama 1c) och ska förstås ’i x:s våld el. makt’. I svordomar förekommer även konstruktionen ”för x i våld” (så i drama 2c och 2d), där prepositionen *för* pleonastiskt fogats till den ursprungliga frasen, ev. genom kontamination av ”dra x i våld” och ”dra för x”. Frastyper ”för x i våld” tycks till en början bibehållit betydelsen ’i x:s makt’, men den kan snart nog ha uppfattats som en variant till ett enkelt ”för x” (t.ex. *för tusan*) med ett attributivt *i våld* utan egentlig mening.

välsignad adj. allm. (ironiskt) positivt

- attr. **2d** (1); **3a** (1); **4d** (2); **4e** (2) *det är odrägligt tråkigt att gå och vanka i dessa välsignade landtliga nejderna och höra korna råma och se barbenta pigor. (3a); Bara den välsignade bokhandlaren i Paris skickade mig böckerna. (4d); Det var en välsignad pojke!; Jag hade ingen ro på den välsignade ... den förbannade balen ... skulle jag säga. (4e)*

åh interj. som tillsammans med olika diaboliska kraftord signalerar förvåning, här: *åh fan, åh fanken, åh jäkeln* och *åh tusan*; Se fan, fanken, djäkeln och tusan respektive.

åt prep. i följande diaboliska förbindelser: *dra åt blåkulla, (gå) åt fanders, åt helsefyr, (dra/far/gå) åt helvete*; Se blåkulla, ¹fanders, helsefyr och helvete respektive.

Utländska svordomar

Franska

(le) **diable** subst./propr. djävul(en)

– **au diable** PF ~ åt helvete

- = **2b** (1) *Au diable mä er dansmästare.*

– **comment diable** wh-fras utan eg. interrog. betydelse; ordagrant: hur fan här: ~ vad fan

- självst. **2b** (1) *Bravo! Herr Magister, bravissimo. Comment diable. Ja ville väl byta bort min sista pas de quatre mot di där fyra raderna. Mais vous faites la des vers, j'espere ...*

– **que diable** wh-fras utan eg. interrog. betydelse vad fan

- självst. **2b** (1) *Mais que diable!; Ja ä ju inte i stånd å reglera en enda pas, om ni går så här å trampar för mina fötter.*

mon bleu interj. eufemism för *mon Dieu* 'min Gud'

- = **1b** (1) *at I [...] lärt [...] dundra fram mon bleu.*

mon Dieu NF vokativ fras med karaktär av interjektion min Gud

- if **2b** (1) *Nej, mong Diö.*

morbleu interj. eufemism för (*le*) *mort de Dieu* 'Guds död' här snarast som allm. emfatisk markör: ~ för tusan

- fin. annex **1b** (1) *Jag will säga Jungfru Sara, morbleu!*
- med. annex **1c** (1) *der kan i sjelf, morbleu, stå i ert fönster, och ...*

parbleu interj. eufemism för *par Dieu* 'vid Gud'

- if **1b** (3); **1c** (1); **3d** (1) *Ah parbleu! mon Cousin (1b); Men, parbleu, at jag intet skulle få wetat, förr än nu på stunden på Hofvet (1c); Parbleu, der äro de (3d)*

sacristie interj. (< subst.) sakristia ev. eufemism för *sacré Dieu* 'helige Gud' e. likn. fras

- if **2a** (1) *Å fan! ... Sacristie! Der kommer Sterbhus-Kammererarn*

ventrebleu interj. kort för (*le*) *ventre de Dieu* 'Guds mage' väl sannolikt en förvrängning av *vertubleu*, jfr d.o.

- if **1c** (1): *Ventrebleu ... Fy ... Se, bon soir, Madame*

vertubleu (vertebleu) interj. eufemism för (*le*) *vertu de Dieu* 'Guds dygd'

- if **1b** (2): *vertebleu, je t'assomerai Canaille; Verte bleu, låter han göra en öhlkrog af sitt Caffé-hus här*

Tyska

(die) **Hölle** subst./propr. helvete(t) besl. med ä. nord. *Hel*, eng. *Hell*

– **hol' mich der ganze hölle** (hohle mir ...) sats; ordagrant: ta mig hela helvetet i stället för: *hol' mich der Teufel* (jfr *Teufel* nedan) 'ta mig fan' använt av person som låtsas bryta på tyska

- med. annex **2a** (1) *Jak har, hohle mir der ganze hölle, lust te spiele den port på campio mit der ferste*

pots millioner tausend (... tusen) NF/> inter. utvidgning (och stegring) av *potz-tausend*, eufemism för *Gottes tausend* ... 'Guds tusen ...', i sin tur en "elliptisk stegring" av *potz-sieben-sapperment* 'Guds sju sakrament'

- if **2a** (1) här av person som låtsas bryta på tyska: *pots millioner tausend, heldre wille jak at then låg i ten Norrstrem*

(der) **Teufel** subst./propr. djävul(en)

– **hol' mich der Teufel** (hohle/hohl mir ...) sats ta mig fan

- med. annex **2a** (3) här av person som låtsas bryta på tyska: *Dieser Herr ist hohle mir der Teufel en sehr honetter man; Wenn jak wore General und hat ein Armée, so solle ich, hohle mir der Teufel conqueriren die gantze Europe in einen campagne ; Hier haben sie einen Brillants-Ring, der mich, hohl mir der teufel, hatt 3000 Taler kostet*

Italienska

(il) **diavolo** subst. djävul(en)

- if **2c** (1) av kringvandrande italienare: *Eh diavolo! Qvatrini contanti? Argento? Del'argent?*

Engelska

fuck verb knulla

– **fuck you** satsekvivalent ~ dra åt helvete

- = **6i** (1) *Fuck you. Shut up. Jag är på bröllopsresa. I sjömannens trädgård*

heck subst. rumpa, "häck"

– **what the heck** wh-fras utan eg. interrog. betydelse ~ vad fan

- självst. **6j** (1) *men what the heck – jag lever ju nu!*

shit subst. skit

- if **6j** (1) *Åh, shit!*

Litteratur

- Andersson, Lars-Gunnar, 1977: Varför är det fult att svära? En enkät om attityder till svordomar. Publication 16. Department of General Linguistics, University of Umeå.
- Andersson, Lars-Gunnar, 1985/2001: Fult språk. Stockholm.
- Andersson, Lars-Gunnar & Hirsch, Richard, 1985a: Swearing. Report No 1: A Project on Swearing: A Comparison between American English and Swedish. Department of Linguistics, University of Göteborg.
- Andersson, Lars-Gunnar, & Hirsch, Richard, 1985b: Swearing. Report No 2: Perspectives on Swearing. Department of Linguistics, University of Göteborg.
- Arnovick, Leslie K, 1999: Diachronic Pragmatics. Amsterdam/Philadelphia.
- Clausén, Ulla, 2005: Om dynamik och variation i svensk fraseologi. I: Språk och stil 15. S. 53–83.
- Dagrin, Bengt G., 2004: Stora fula ordboken. Stockholm.
- Dansk etymologisk ordbog, (1:a uppl.) 1966. København.
- Edlund, Lars-Erik, 1996: Kudh förbanne tigh tu Horakaxa. Lite om vardags-språk och språkblandning i några 1600-talstexter. I: Moberg, Lena & Westman, Margareta (red.): Svenskan i tusen år. Skrifter utgivna av svenska språknämnden 81. Stockholm. S 70–87.
- Edlund, Lars-Erik & Hene, Birgitta, 1992: Lånord i svenskan: om språkförändringar i tid och rum. Höganäs.
- Eriksson, Mats, 1993: Användningen av partikeln *ba* i ungdomars berättelser – ett fall av pågående grammatikalisering. I: Wollin, Lars (red.): Studier i svensk språkhistoria 3. Förhandlingar vid Tredje sammankomsten för svenska språkets historia, Uppsala 15–17 oktober 1992. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 34. S. 85–98.
- Ernby, Birgitta, 2008: Norstedts etymologiska ordbok. Stockholm.
- Feitsma, Tony, 1963: Sproglige berøringer mellem Frisland og Skandinavien. I: Sprog og Kultur 23. S. 97–121.
- Hammarberg, Björn, 1996: Jämförelsekonstruktioner i svenskan och grammatikaliseringen av *jämfört med*. I: Språk och stil 5. S. 21–48.
- Hansen, Erik & Lund, Jørn, 1994: Kulturens Gesandter. Fremmedordene i dansk. København.
- Hansen, Hans Peter, 1943: Folk bander. Folkloristisk studie. København.
- Hellquist, Elof, 1902: Studier I 1600-talets svenska. Skrifter utgifna af Kungliga Vetenskaps-Samfundet i Uppsala 7:6.
- Hellquist, Elof, 1918: Om namn och titlar, slagord och svordomar. Lund.

- Hellquist, Elof, 1922: Svensk etymologisk ordbok. Lund.
- Holm, Pelle, 1964: Bevingade ord. Stockholm.
- Hopper, Paul J. & Traugott, Elizabeth Closs, 1993: Grammaticalization. Cambridge.
- Hughes, Geoffrey, 1998: Swearing. A Social History of Foul Language, Oaths and Profanity in English. Oxford, UK & Cambridge, USA.
- Ivars, Anne-Marie, 1998: Om konsten att svära. I: Lehti-Eklund, Hanna m.fl.: Samtalsstudier. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordiska litteratur vid Helsingfors universitet B:19. S. 105–119.
- Kock, Axel, 1887: Några ordförklaringar. I: Nordisk tidskrift för filologi. Ny række 77. S 301–311.
- Larsson, Lars-Olof, 2002: Gustav Vasa – landsfader eller tyrann? Stockholm.
- Lindström, Jan, 2002: Från satsschema till turschema? Förfältet i fokus. I: Språk och stil 11. S. 23–80.
- Lindström, Jan, 2005: Grammatiken i interaktionens tjänst. Syntaktiska aspekter på turorganisation. I: Anward, Jan & Nordberg, Bengt (red.): Samtal och grammatik. Studier i svenskt samtalspråk. Lund.
- Ljung, Magnus, 1984: Om svordomar i svenskan, engelskan och arton andra språk. Stockholm.
- Ljung, Magnus, 2006: Svordomsboken. Om svärande och svordomar på svenska, engelska och 23 andra språk. Stockholm.
- Ljunggren, Karl Gustav, 1937: Kraftuttryck av typen ”ge något hundan”, ”ge något katten” o.d. I: Nysvenska studier 17. S 203–209.
- Magnusson, Erik, 2007: Gränsöverskridande koordination. Syntaktisk förändring i äldre svenska. Nordistica Gothoburgensia 28. Göteborg.
- McAllister, Robert, 1994: Talkommunikation. Lund.
- Mc Eney, Tony, 2006: Swearing in English. Bad language, purity and power from 1586 to the present. London & New York.
- Mc Eney, Tony, 2007: The moral panic about bad language in England, 1691–1745. I: Journal of Historical Pragmatics. 2007:1. S. 89–113.
- Melander Marttala, Ulla, 2004: Män och kvinnor i dramadialog från tre sekler. Svensk dramadialog nr 6 (= FUMS Rapport nr 213). Uppsala.
- Melander Marttala, Ulla, 2006: Samtal och scenmiljö i svenska dramer. Svensk dramadialog nr 8 (= FUMS Rapport nr 221). Uppsala.
- Melander Marttala, Ulla & Strömquist, Siv, 2001: Korpusen svensk dramadialog. Användarhandbok. Svensk dramadialog nr 2 (= FUMS Rapport nr 202). Uppsala.
- Melander Marttala, Ulla & Östman, Carin, 2000: Svensk dramadialog under tre sekler – en projektbeskrivning. Svensk dramadialog nr 1 (= FUMS Rapport nr 200). Uppsala.

- Moberg, Lena, 1996: Svenskt och tyskt i det medeltida Stockholm. I: Moberg, Lena & Westman, Margareta (red.): *Svenskan i tusen år*. Skrifter utgivna av svenska språknämnden 81. Stockholm. S 31–49.
- Montagu, Ashley, 2001 [1967]: *The Anatomy of Swearing*. Philadelphia, Pennsylvania.
- Munthe, Åke W:son, 1901: Om användningen af ordet katt i svenska eder och liknande uttryck. I: *Studier i modern språkvetenskap* 2. Uppsala. S. 73–104.
- Nationalencyklopedin (NE) 1–20, 1989–1996. Höganäs.
- Nationalencyklopedins ordbok (NEO) 1–3. 1995–96. Höganäs.
- Nordfeldt, Alfred, 1911: Om s.k. kattede i svenskan. En fransk-svensk etymologi. I: *Arkiv för nordisk filologi* 27. Lund. S 373–378.
- Nordisk familjebok 1–38, 1904–1926. Stockholm.
- Noreen, Erik, 1936: Ur den svenska svordomens hävder. I: *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* 28.11.1936.
- Norsk Ordbok, band II, 1978. Utarb. av Norsk leksikografisk institutt. Oslo.
- Nyrop, Kristoffer, 1882: *Sprogets vilde skud*. København.
- Ordbog over det danske sprog 1–28, 1918–56. København.
- Petro Jonæ Angermanno, 1605: *Cursus visitationis Diocesis Wexionensis*. Rostock.
- Pettersson, Sven, 1939: Nord. *fan, fänden, fænden*. En etymologisk och ordhistorisk studie. I: *Arkiv för nordisk filologi* 54. S. 80–93.
- Rathje, Marianne & Heidemann Andersen, Margrethe, 2005: Fuck, sgu och søreme. Bandeord og andre kraftudtryk i tre generationer. I: *Nyt fra Sprognævnet* 2005/2 (utg. av Dansk sprognævn, København). S. 4–10.
- Rudbeck, Olof d.ä., 1937: *Olaus Rudbecks Atlantica: svenska originaltexten, del 1*. [Atland eller Manheim, 1679.] Utg. av Axel Nelson. Stockholm.
- SAG = Svenska Akademiens grammatik. Se Teleman, Hellberg & Andersson 1999.
- SAOB (Svenska Akademiens ordbok) = Ordbok över svenska språket utg. av Svenska Akademien. 1.–. 1898–. Lund.
- SAOB Arkiv = Svenska Akademiens Ordboksredaktions samling.
- Stroh-Wollin, Ulla, 2002: Som-satser med och utan *som*. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 58. Uppsala.
- Stroh-Wollin, Ulla, 2003: *Va' bra han va'!* Något om exklamationer och deras illokutionära kraft. I: Nordberg, Bengt m.fl. (red.): *Grammatik och samtal. Studier till minne av Mats Eriksson*. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 63. Uppsala. S. 11–20.
- Stroh-Wollin, Ulla, 2005: Från *vaserra* till *herregud* – om Vår Herres medverkan i 1700-talets svordomar. I: Melander, Björn m.fl. (red.): *Språk i tid. Studier tillägnade Mats Thelander på 60-årsdagen*. Skrifter utgivna av

- Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 67. Uppsala. S. 535–544.
- Stroh-Wollin, Ulla, 2007: Med Fan och vår Herre genom tre sekler – vem svär hur i dramerna? I: Wollin, Lars m.fl. (red.): Studier i svensk språkhistoria 9. Det moderna genombrottet – också en språkfråga? Skrifter från Svenska institutionen vid Åbo Akademi. 5/2007. S. 262–270.
- Strömquist, Siv, 2003: Svensk dramatik på svenska scener under tre hundra år. I: Strömquist, Siv (red.): Svenska på scen. Språk och språkanvändning i svensk dramatext från tre sekler. Ord och stil (Språkvårdssamfundets skrifter) 34. S. 12–36.
- Sundqvist, Anders, 1958: Något om presens konjunktiv i nysvenskan. I: Studier i nordisk språkvetenskap från Lunds universitets institution för Nordiska språk och Landsmålsarkivet i Lund. (Studier utgivna av Landsmålsarkivet i Lund 12.) S. 72–80.
- Svenska Akademiens ordlista, 13:e uppl, 2006. Stockholm.
- Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser, 2003. Utarb. av Svenska språknämnden. Stockholm.
- Svensk uppslagsbok 1–32, 1947–1955. Malmö.
- Söderberg, Hjalmar, 1942: Fan. I: Sista boken: varia från senare år. Stockholm. S 139–148. [Kapitlet innehåller artikeln Fan från 26.3.1938 i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning och en senare kommentar.]
- Söderwall, K.F., Ordbok öfver svenska medeltids-språket. 1–3. 1884–1918. Lund.
- Söderwall, K.F., Åkerlund, Walter, Ljunggren, K.G., Wessén, Elias, 1925–73: Ordbok över svenska medeltids-språket. Supplement. Lund.
- Taylor, Brian A., 1975: Towards a Structural and Lexical Analysis of 'Swearing' and the Language of Abuse in Australian English. I: Linguistics. An International Review 164. The Hague/Paris.
- Teleman, Ulf, 1987: De svenska svordomarna och deras grammatik. I: Nysvenska studier 67. S. 15–87.
- Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik, 1999: Svenska Akademiens grammatik. Del 1–4. Stockholm.
- Thelander, Mats, 2007: ”De där befängda moderna idéerna ...”. Svenskt dramaspråk och det moderna genombrottet. I: Wollin, Lars m.fl. (red.): Studier i svensk språkhistoria 9. Det moderna genombrottet – också en språkfråga? Skrifter från Svenska institutionen vid Åbo Akademi. 5/2007. S. 35–63.
- Traugott, Elizabeth Closs, u.utg.: Grammaticalization, Constructions and the Incremental Development of Language: Suggestions from the Development of Degree Modifiers in English. För: Eckardt, Regine & Jaeger, Gerhard (eds.): Language, Evolution: Cognitive and Cultural Factors. Berlin.

- Wendt, Bo-A., 1994: Anfäkta och anamma din bandit! Kraftuttryck och tillmälen hos kapten Haddock i den svenska Tintin-översättningen. I: Språkbuk, grammatik och språkförändring. En festskrift till Ulf Teleman 13.1.1994. Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet. S. 75–84.
- Wessén, Elias, 1960/1973: Våra ord. Stockholm.
- Widmark, Gun, 1969: Stildifferentiering i Gyllenborgs komedi Svenska sprätthöken. I: Nysvenska studier 49. S. 5–77.
- Åkerlund, Walter, 1936: Några äldre svenska kraftuttryck. Ett bidrag till svordomens historia. I: Vetenskaps societetens i Lund Årsbok 1935. S. 87–103.

Bilaga 1

Skådespel i dramakorpusen

Period 1: 1725–1750

- 1a. 1730: Magnus Lagerström (övers.): Le Tartuffe eller Den skenhelige.
- 1b. 1737: Carl Gyllenborg: Svenska sprätthöken.
- 1c. 1738: Olof von Dalin: Den afwundsuke.
- 1d. 1738: Reinhold Gustaf Modée: Håkan Smulgråt.
- 1e. 1753: Johan Stagnell: Den lyckelige banqueroutieren.

Period 2: 1775–1800

- 2a. 1776: Olof Kexél (imit.): Sterbhus-kammereraren Mulpus eller Caffehuset i Stora Kyrko-brinken.
- 2b. 1787: Adolf Ristell: Några mil ifrån Stockholm.
- 2c. 1791: Carl Envallson (imit.): Kusinerna eller Fruntimmers-sqvallret.
- 2d. 1796: Pehr Enbom: Fabriks-flickan.
- 2e. 1798: C. Stridsberg: Friman eller Den enslige och de resande fruntimren.

Period 3: 1825–1850

- 3a. 1842: Carl Anton Wetterbergh: Pröfningen.
- 3b. 1847: August Blanche: Hittebarnet.
- 3c. 1849: Johan Jolin: Barnhusbarnen eller Verldens dom.
- 3d. 1849: C.F. Ridderstad: Syskonen eller Hattarnas och Mössornas sista strid.
- 3e. 1850: Carl Blink och Georges Malméen: Tidens strid eller Det bästa kapitalet.

Period 4: 1875–1900

- 4a. 1882: Alfhild Agrell: Räddad.
- 4b. 1883: Anne Charlotte Leffler: Sanna kvinnor.
- 4c. 1884: Harald Molander: Vårflod
- 4d. 1887: August Strindberg: Fadren.
- 4e. 1887: Victoria Benedictsson: I telefon.
- 4f. 1890: Gustaf af Geijerstam: Aldrig i lifvet.
- 4g. 1890: Karl August Tavaststjerna: Affärer.
- 4h. 1892: Tor Hedberg: En tvekamp.
- 4i. 1896: Sophie Elkan: Farligt umgänge.
- 4j. 1896: Frida Stéenhoff: Lejonets unge.

Period 5: 1925–1950

- 5a.** 1925: Hjalmar Bergman: Swedenhielms.
- 5b.** 1927: Herbert Grevenius: Sonja.
- 5c.** 1928: Erik Lindorm: Rötmanad.
- 5d.** 1932: Rudolf Värnlund: Den heliga familjen.
- 5e.** 1933: Sigfrid Siwertz: Ett brott.
- 5f.** 1941: Pär Lagerkvist: Midsommardröm i fattighuset.
- 5g.** 1945: Marika Stiernstedt: Clearing.
- 5h.** 1948: Stig Dagerman: Skuggan av Mart.
- 5i.** 1949: Stina Aronsson: Dockdans.
- 5j.** 1950: Axel Strindberg: Par om par.

Period 6: 1975–2000

- 6a.** 1970: Lars Forsell: Borgaren och Marx.
- 6b.** 1977: Margareta Garpe: Barnet.
- 6c.** 1982: Lars Norén: Natten är dagens mor.
- 6d.** 1984: Agneta Pleijel: Sommarkvällar på jorden.
- 6e.** 1986: Staffan Göthe: En uppstoppad hund.
- 6f.** 1987: Stig Larsson: VD.
- 6g.** 1987: Magnus Dahlström: Skärbrännaren.
- 6h.** 1988: Per Olov Enquist: I lodjurets timma.
- 6i.** 1993: Kristina Lugn: Idlaflickorna.
- 6j.** 1997: Jonas Gardell: Människor i solen.

Bilaga 2

Bruket av celesta, diaboliska och fekala svordomar i dramerna

För kvantitativa jämförelser mellan användningen av svordomar av olika slag i olika dramer och under olika perioder har olika svordomsfrekvenser räknats ut. Frekvensen avser antalet svordomar (av respektive typ) per 1000 ord, och har räknats ut dels uppdelat på manliga och kvinnliga rollkaraktärer var för sig, dels totalt sett i varje drama. Utifrån dessa siffror har sedan genomsnittsfrekvenser räknats fram för varje period.

Uppgifter om det totala ordantalet i varje drama har räknats fram ur uppgifter från Melander Marttala 2006 (bilaga 2). Nedan anges ett ordantal som innebär att det mesta av s.k. metatext (scenanvisningar o.d.) räknats bort, så att frekvensen i stort sett beräknas på ord i verklig repliktext. De manliga och kvinnliga rollinnehavarnas respektive andel av talutrymmet anges här i procent, eftersom sådana siffror gått att hämta för perioderna 1–4 i Melander Marttala 2004 (bilaga 2 och 3). För perioderna 5–6 har jag själv räknat ut en fördelning. Jag har av arbetsbesparande skäl då använt filer med viss metatext kvar, vilket dock förhoppningsvis inte spelar någon större roll för fördelningen mellan könen.

cs = celesta svordomar; ds = diaboliska svordomar; fs = fekala svordomar

Period 1: 1725–1750

Drama	Kön	Antal svordomar (n)				Talutr./ Ord tot.	Frekv. (n/1000 ord)		
		cs	ds	fs	tot.		cs	ds	fs
1a.	m	3	4	0	7	58,2 %	0,25	0,33	0
	k	3	5	0	8	41,8 %	0,35	0,58	0
	tot.	6	9	0	15	20 820	0,29	0,43	0
1b.	m	5	35	0	40	71,9 %	0,28	1,93	0
	k	0	5	0	5	28,1 %	0	0,71	0
	tot.	5	40	0	45	25 254	0,20	1,58	0
1c.	m	3	21	0	24	67,8 %	0,31	2,18	0
	k	2	3	0	5	32,2 %	0,44	0,66	0
	tot.	5	24	0	29	14 199	0,35	1,69	0
1d.	m	5	4	0	9	83,1 %	0,26	0,21	0
	k	1	0	0	1	16,9 %	0,26	0	0
	tot.	6	4	0	10	23 078	0,26	0,17	0
1e.	m	3	5	0	8	67,8 %	0,24	0,40	0
	k	3	1	0	4	32,2 %	0,51	0,17	0
	tot.	6	6	0	12	18 300	0,33	0,33	0
Samtliga						Medelfrekv.			
	m	19	69	0	88	m	0,27	1,01	0
	k	9	14	0	23	k	0,31	0,42	0
	tot.	28	83	0	111	tot.	0,29	0,84	0

Period 2: 1775–1800

Drama	Kön	Antal svordomar (n)				Talutr./ Ord tot.	Frekv. (n/1000 ord)		
		cs	ds	fs	tot.		cs	ds	fs
2a.	m	13	23	0	36	82,4 %	2,21	3,92	0
	k	8	1	0	9	17,6 %	6,38	0,80	0
	tot.	21	24	0	45	7 129	2,95	3,37	0
2b.	m	5	3	0	8	51,9 %	0,92	0,55	0
	k	11	0	0	11	48,1 %	2,18	0	0
	tot.	16	3	0	19	10 470	1,53	0,29	0
2c.	m	3	1	0	4	33,0 %	0,74	0,25	0
	k	41	6	0	47	67,0 %	5,00	0,73	0
	tot.	44	7	0	51	12 240	3,60	0,57	0
2d.	m	14	4	0	18	65,5 %	1,64	0,47	0
	k	14	0	0	14	34,5 %	3,12	0	0
	tot.	28	4	0	32	13 012	2,15	0,31	0
2e.	m	13	13	0	26	61,1 %	1,47	1,47	0
	k	6	10	0	16	38,9 %	1,06	1,77	0
	tot.	19	23	0	42	14 514	1,31	1,59	0
Samtliga					Medelfrekv.				
	m	48	44	0	92	m	1,40	1,33	0
	k	80	17	0	97	k	3,55	0,66	0
	tot.	128	61	0	189	tot.	2,31	1,22	0

Period 3: 1825–1850

Drama	Kön	Antal svordomar (n)				Talutr./ Ord tot.	Frekv. (n/1000 ord)		
		cs	ds	fs	tot.		cs	ds	fs
3a.	m	9	16	1	26	73,0 %	1,20	2,14	0,13
	k	2	0	0	2	27,0 %	0,72	0	0
	tot.	11	16	1	28	10 261	1,07	1,56	0,10
3b.	m	16	25	0	41	71,9 %	3,23	5,05	0
	k	20	0	0	20	28,1 %	10,33	0	0
	tot.	36	25	0	61	6 890	5,23	3,63	0
3c.	m	45	23	0	68	64,8 %	2,31	1,18	0
	k	55	0	0	55	35,2 %	5,20	0	0
	tot.	100	23	0	123	30 028	3,33	0,77	0
3d.	m	20	24	0	44	81,8 %	1,20	1,44	0
	k	9	0	0	9	18,2 %	2,42	0	0
	tot.	29	24	0	53	20 429	1,42	1,18	0
3e.	m	13	8	0	21	64,2 %	1,80	1,11	0
	k	13	0	0	13	35,8 %	3,23	0	0
	tot.	26	8	0	34	11 227	2,32	0,71	0
Samtliga					Medelfrekv.				
	m	103	96	1	200	m	1,95	2,18	0,03
	k	99	0	0	99	k	4,38	0	0
	tot.	202	96	1	299	tot.	2,67	1,57	0,02

Period 4: 1875–1900

Drama	Kön	Antal svordomar (n)				Talutr./	Frekv. (n/1000 ord)		
		cs	ds	fs	tot.	Ord tot.	cs	ds	fs
4a.	m	10	21	0	31	61,3 %	1,15	2,41	0
	k	5	0	0	5	38,7 %	0,91	0	0
	tot.	15	21	0	36	14 206	1,06	1,48	0
4b.	m	4	2	0	6	43,5 %	0,65	0,33	0
	k	6	0	0	6	56,5 %	0,75	0	0
	tot.	10	2	0	12	14 127	0,71	0,14	0
4c.	m	6	14	0	20	45,5 %	0,67	1,55	0
	k	8	0	0	8	54,5 %	0,74	0	0
	tot.	14	14	0	28	19 834	0,71	0,71	0
4d.	m	15	10	0	25	69,7 %	1,61	1,08	0
	k	13	0	0	13	30,3 %	3,22	0	0
	tot.	28	10	0	38	13 341	2,10	0,75	0
4e.	m	5	2	0	7	41,2 %	2,33	0,93	0
	k	4	0	0	4	58,8 %	1,30	0	0
	tot.	9	2	0	11	5 217	1,73	0,38	0
4f.	m	22	21	0	43	68,1 %	1,99	1,90	0
	k	14	1	0	15	31,9 %	2,71	0,19	0
	tot.	36	22	0	58	16 203	2,22	1,36	0
4g.	m	17	25	0	42	69,5 %	1,19	1,75	0
	k	9	1	0	10	30,5 %	1,43	0,16	0
	tot.	26	26	0	52	20 616	1,26	1,26	0
4h.	m	18	4	0	22	72,6 %	0,99	0,22	0
	k	6	0	0	6	27,4 %	0,88	0	0
	tot.	24	4	0	28	24 995	0,96	0,16	0
4i.	m	–	–	–	–	0 %			
	k	0	0	0	0	100 %			
	tot.	0	0	0	0	5 318	0	0	0
4j.	m	1	2	0	3	51,9 %	0,13	0,25	0
	k	0	0	0	0	48,1 %	0	0	0
	tot.	1	2	0	3	15 337	0,07	0,13	0
Samtliga						Medelfrekv.			
	m	98	101	0	199	m*	1,19	1,16	0
	k	65	2	0	67	k*	1,33	0,04	0
	tot.	163	103	0	266	tot.	1,08	0,64	0

* Vid beräkning av medelfrekvensen för män resp. kvinnor ingår inte drama 4i, som bara har kvinnliga roller.

Period 5: 1925–1950

Drama	Kön	Antal svordomar (n)				Talutr./ Ord tot.	Frekv. (n/1000 ord)		
		cs	ds	fs	tot.		cs	ds	fs
5a.	m	20	23	0	43	67,2 %	1,82	2,09	0
	k	7	1	0	8	32,8 %	1,31	0,19	0
	tot.	27	24	0	51	16 351	1,65	1,47	0
5b.	m	4	24	0	28	47,1 %	0,53	3,16	0
	k	10	3	0	13	52,9 %	1,17	0,35	0
	tot.	14	27	0	41	16 117	0,87	1,68	0
5c.	m	3	21	0	24	64,8 %	0,33	2,31	0
	k	10	3	0	13	35,2 %	2,02	0,61	0
	tot.	13	24	0	37	14 051	0,93	1,71	0
5d.	m	19	93	0	112	78,5 %	1,32	6,44	0
	k	8	5	0	13	21,5 %	2,02	1,26	0
	tot.	27	98	0	125	18 407	1,47	5,32	0
5e.	m	13	56	0	69	74,0 %	0,73	3,14	0
	k	14	1	0	15	26,0 %	2,24	0,16	0
	tot.	27	57	0	84	24 084	1,12	2,37	0
5f.	m	8	32	2	42	84,4 %	0,90	3,61	0,23
	k	0	0	0	0	15,6 %	0	0	0
	tot.	8	32	2	42	10 505	0,76	3,05	0,19
5g.	m	2	12	0	14	56,6 %	0,27	1,64	0
	k	1	1	0	2	43,4 %	0,18	0,18	0
	tot.	3	13	0	16	12 932	0,32	1,01	0
5h.	m	1	4	0	5	59,5 %	0,11	0,45	0
	k	0	0	0	0	40,5 %	0	0	0
	tot.	1	4	0	5	14 963	0,07	0,27	0
5i.	m	2	4	0	6	51,3 %	0,35	0,71	0
	k	8	2	0	10	48,7 %	1,49	0,37	0
	tot.	10	6	0	16	11 053	0,91	0,54	0
5j.	m	6	54	0	60	35,2 %	0,89	7,96	0
	k	37	54	0	91	64,8 %	2,96	4,33	0
	tot.	43	108	0	151	19 265	2,32	5,61	0
Samtliga						Medelfrekv.			
	m	78	323	2	403	m	0,73	3,15	0,02
	k	95	70	0	165	k	1,34	0,74	0
	tot.	173	393	2	568	tot.	1,02	2,30	0,02

Period 6: 1975–2000

Drama	Kön	Antal svordomar (n)				Talutr./	Frekv. (n/1000 ord)		
		cs	ds	fs	tot.	Ord tot.	cs	ds	fs
6a.	m	14	58	2	74	83,8 %	1,26	5,22	0,18
	k	2	6	1	9	16,2 %	0,93	2,79	0,47
	tot.	16	64	3	83	13 267	1,21	4,82	0,23
6b.	m	3	16	4	23	40,6 %	0,56	2,99	0,75
	k	5	5	2	12	59,4 %	0,64	0,64	0,26
	tot.	8	21	6	35	13 171	0,61	1,59	0,46
6c.	m	15	131	32	178	84,0 %	0,66	5,79	1,41
	k	4	1	0	5	16,0 %	0,93	0,32	0
	tot.	19	132	32	183	26 954	0,71	4,90	1,19
6d.	m	1	42	4	47	39,2 %	0,19	7,77	0,74
	k	8	2	3	13	60,8 %	0,95	0,24	0,36
	tot.	9	44	7	60	13 799	0,65	3,19	0,51
6e.	m	9	58	4	71	42,2 %	1,15	7,39	0,51
	k	34	29	6	69	57,8 %	3,16	2,70	0,56
	tot.	43	87	10	140	18 590	2,31	4,68	0,54
6f.	m	1	20	8	29	72,1 %	0,16	3,27	1,31
	k	1	2	0	3	27,9 %	0,42	0,84	0
	tot.	2	22	8	32	8 489	0,24	2,59	0,94
6g.	m	0	51	5	56	100 %			
	k	–	–	–	–	0 %			
	tot.	0	51	5	56	7 650	0	6,67	0,65
6h.	m	0	54	5	59	62,6 %	0	6,40	0,59
	k	0	9	1	10	37,4 %	0	1,79	0,20
	tot.	0	63	6	69	13 473	0	4,68	0,45
6i.	m	–	–	–	–	0 %			
	k	1	2	1	4	100 %			
	tot.	1	2	1	4	5 754	0,17	0,35	0,17
6j.	m	5	36	7	48	32,8 %	1,10	7,92	1,54
	k	17	35	5	57	67,2 %	1,83	3,76	0,54
	tot.	22	71	12	105	13 854	1,59	5,13	0,87
Samtliga						Medelfrekv.			
	m	48	466	71	585	m*	0,64	5,84	1,07
	k	72	91	19	182	k*	1,11	1,62	0,30
	tot.	120	557	90	767	tot.	0,75	3,86	0,60

* Vid beräkning av medelfrekvensen för män resp. kvinnor ingår inte drama 6g och 6i, vilka bara har manliga resp. kvinnliga roller.

De tio senaste årens FUMS-rapporter

1998

188. Björn Melander: Inskickat och registrerat – sammanställning av uppgifter rörande de nationella proven i svenska vår- och höstterminen 1996 samt vårterminen 1997. (Svenska i utveckling nr 8.) 53 s.
189. Ulla Melander Marttala: Medicinska fackord i läkare–patientsamtal. Analysmodell, klassificering, frekvenser. (SoLiD nr 9.) 58 s.
190. Bengt Nordberg & Eva Sundgren: On observing real-time language change: a Swedish case study. (SoLiD nr 10.) 29 s.
191. Annika Persson: Texten och inspirationskällan. En studie av förlagans betydelse för elevers fria textproduktion i skolår 5. (Svenska i utveckling nr 9.) 42 s.

1999

192. Håkan Landqvist: ”De låter som de e hallå hallå här” – om ansiktsrelaterade åtgärder i samtal till Giftinformationscentralen. (SoLiD nr 11.) 45 s.
193. Anne Palmér: Tankar om tal – lärares och elevers syn på muntlig framställning i undervisning och bedömning. (Svenska i utveckling nr 10.) 57 s.
194. Helena Olevard: ”Tonårsliv”. En pilotstudie av 60 elevtexter från standardproven för skolår 9 åren 1987 och 1996. (Svenska i utveckling nr 11.) 28 s.
195. Eva Östlund-Stjärnegårdh: Principen och praktiken. En enkätundersökning av lärares syn på bedömning av gymnasieelevers texter. (Svenska i utveckling nr 12.) 40 s.
196. Svenska på prov. Arton artiklar om språk, litteratur, didaktik och prov. Catharina Nyström & Maria Ohlsson (red.). (Svenska i utveckling nr 13.) 150 s.

2000

197. Catharina Nyström: Ledfamiljer och referentrelationer. En modell för analys av referensbindning tillämpad på gymnasisttexter. (Svenska i utveckling nr 14.) 59 s.
198. Angela (Karstadt) Falk: Relatives in contact: On relativization strategies in Swedish-English language contact. (SoLiD nr 12.) 52 s. (Tryckt år 2008.)
199. Kerstin Lagrell: Växa i skrivandet. Om förhållningssättet till de yngre skolbarnens skrivutveckling. (Svenska i utveckling nr 15.) 70 s.
200. Ulla Melander Marttala & Carin Östman: Svensk dramadialog under tre sekler – en projektbeskrivning. (Svensk dramadialog nr 1.) 20 s.
201. Jasmina Bolfek Radovani: Attityder till svenska dialekter – en sociodialektologisk undersökning bland vuxna svenskar i Tierp, Östersund, Linköping, Trollhättan och Malmö. (SoLiD nr 13.) 125 s.

2001

202. Ulla Melander Marttala & Siv Strömquist: Korpusen svensk dramadialog. Användarhandbok. (Svensk dramadialog nr 2.) 115 s.
203. Ulla Melander Marttala: Hur dialogisk är dramadialog? Repliklängd i svenska dramer. (Svensk dramadialog nr 3.) 20 s.
204. Maria Ohlsson: Säker stil eller rätt i sak? En studie i gymnasisters analyser av en enkät. (Svenska i utveckling nr 16.) 45 s.

2002

205. Anne Palmér: Röster i samspel. Analys av gymnasieelevers radioprogram. (Svenska i utveckling nr 17.) 59 s.
206. Orla Vigsø: Parti og vælgere. Studier i svensk partipolitisk kommunikation 1991–2001. (SoLiD nr 14.) 89 s.
207. Siv Strömquist: Svensk dramatik på svenska scener under tre sekler. (Svensk dramadialog nr 4.) 35 s.
208. Helena Andersson: Svenska som första- och andraspråk – en jämförande studie av texter från skolår 9. (Svenska i utveckling nr 18.) 97 s.

2003

209. Catharina Nyström: Argumentera! En presentation av gymnasisters texter i databasen ARGUS. (Svenska i utveckling nr 19.) 61 s.
210. Katharina Hallencreutz: Särskrivningar och andra skrivningar i elevspråk. (Svenska i utveckling nr 20.) 101 s.
211. Olov Lönnqvist: Judas Redivivus. Svenskt talspråk i ett versdrama från 1614. (Svensk dramadialog nr 5.) 112 s.
212. Tordis Gísladóttir: Språkvanor och språkattityder hos isländska invandrare i Sverige. (SoLiD nr 15.) 102 s.

2004

213. Ulla Melander Marttala: Män och kvinnor i dramadialog från två sekler. (Svensk dramadialog nr 6.) 41 s.

2005

214. Birgitta Emanuelsson: Gatus – ett multietniskt ungdomsspråk i Uppsala. (SoLiD nr 16.) 85 s.
215. Maria Eklund Heinonen: Godkänd eller underkänd? Hur processbarhetsteorin kan tillämpas vid muntliga språktester av andraspråksinlärare. (Svenska i utveckling nr 21.) 59 s.

2006

216. Theres Bellander: Ringa ett telefonsamtal eller logga in på chatten? Ungdomars kommunikation i tal och skrift via nya och traditionella medier. (SoLiD nr 17.) 91 s.
217. Sara Larsson: Sexistiska strukturer och kvinnliga språkbrukares skilda strategier. En diskussion med utgångspunkt i tre empiriska studier. (SoLiD nr 18.) 30 s.
218. Inger Gröning: Interaktion och lärande i flerspråkiga klasser. (Svenska i utveckling nr 22.) 89 s.
219. Eva Östlund-Stjärnegårdh: Att förmedla egna och andras tankar. Om gymnasisters källhantering i det nationella provets skrivuppgift (Svenska i utveckling nr 23.) 52 s.
220. Olov Lönnqvist, 2006: Likt och olikt i 1600-talets skoldrama. Jämförelser mellan fyra pjäser, främst mellan Tisbe och Judas Redivivus. (Svensk dramadialog nr 7.) 73 s.
221. Ulla Melander Marttala, 2006: Samtal och scenmiljö i svenska dramer. (Svensk dramadialog nr 8.) 60 s.

2007

222. Ulla Melander Marttala, 2007: Studenters möte med universitetets språkmiljö. (SoLid nr 19.) 70 s.

2008

223. Görel Bergman-Claeson, 2008: Monologer, avsidesrepliker och direkt publik tilltal i svensk dramatik under tre sekler. (Svensk dramadialog nr 9.) 126 s.
224. Stroh-Wollin, Ulla, 2008: Dramernas svordomar – en lexikal och grammatisk studie i 300 års svensk dramatik. (Svensk dramadialog nr 10.) 194 s.

Rapportserien Svensk dramadialog

1. Ulla Melander Marttala & Carin Östman, 2000: Svensk dramadialog under tre sekler – en projektbeskrivning. (= FUMS Rapport nr 200.) 20 s.
2. Ulla Melander Marttala & Siv Strömquist, 2001: Korpusen svensk dramadialog. Användarhandbok. (= FUMS Rapport nr 202.) 115 s.
3. Ulla Melander Marttala, 2001: Hur dialogisk är dramadialog? Repliklängd i svenska dramer. (= FUMS Rapport nr 203.) 20 s.
4. Siv Strömquist, 2002: Svensk dramatik på svenska scener under tre sekler. (= FUMS Rapport nr 182.) 35 s.
5. Olov Lönnqvist, 2003: Judas Redivivus. Svenskt talspråk i ett versdrama från 1614. (= FUMS Rapport nr 211.) 112 s.
6. Ulla Melander Marttala, 2004: Män och kvinnor i dramadialog från två sekler. (= FUMS Rapport nr 213.) 41 s.
7. Olov Lönnqvist, 2006: Likt och olikt i 1600-talets skoldrama. Jämförelser mellan fyra pjäser, främst mellan Tisbe och Judas Redivivus. (= FUMS Rapport nr 220.) 73 s.
8. Ulla Melander Marttala, 2006: Samtal och scenmiljö i svenska dramer. (= FUMS Rapport nr 221.) 60 s.
9. Görel Bergman-Claeson, 2008: Monologer, avsidesrepliker och direkt publik tilltal i svensk dramatik under tre sekler. (= FUMS Rapport nr 223.) 126 s.
10. Stroh-Wollin, Ulla, 2008: Dramernas svordomar – en lexikal och grammatisk studie i 300 års svensk dramatik. (= FUMS Rapport nr 224.) 194 s.

Priser

2006-01-01–

Abonnemang:

Samtliga FUMS-rapporter (SoLiD, Svenska i utveckling, Svensk dramadialog) och TeFa under ett år

263:– inkl. moms & porto

248:– exkl. moms

Enstaka rapporter:

–50 sidor

51:– inkl. moms exkl. porto

48:– exkl. moms

51–

72:– inkl. moms exkl. porto

68:– exkl. moms

Samtliga ej utsålda nummer av FUMS- rapporter samt TeFa¹⁾ 1–26, 41–

1950:– inkl. moms exkl. frakt

1840:– exkl. moms

Kan beställas från:

FUMS, Box 527, 751 20 UPPSALA

Telefon: 018-471 12 92

fums@nordiska.uu.se

Besöksadress: Thunbergsvägen 3L

¹⁾ TeFa nr 27–40 kan beställas från:

Institutionen för nordiska språk

Stockholms universitet

106 91 Stockholm